

**UNIVERSITATEA DE STAT „B. P. HASDEU” DIN CAHUL
FACULTATEA DE DREPT ȘI ADMINISTRAȚIE
PUBLICĂ**

CONFERINȚA ȘTIINȚIFICĂ

**„ROLUL ȘTIINȚEI ÎN REFORMAREA SISTEMULUI
JURIDIC ȘI POLITICO-ADMINISTRATIV”**

Ediția a VIII-a

09 DECEMBRIE 2022

CAHUL 2023

Universitatea de Stat „Bogdan Petriceicu Hasdeu” din Cahul

**„ROLUL ȘTIINȚEI ÎN REFORMAREA SISTEMULUI JURIDIC
ȘI POLITICO-ADMINISTRATIV”**

Ediția a VIII-a

9 DECEMBRIE 2022

Secția Științe juridice

și

Științe Politice și Administrative

Descrierea CIP a Camerei Naționale a Cărții din Republica Moldova

"Rolul științei în reformarea sistemului juridic și politico-administrativ", conferință științifică (8 ; 2022 ; Cahul). Conferința științifică "Rolul științei în reformarea sistemului juridic și politico-administrativ", Ediția a 8-a, 9 decembrie 2022 / comitetul științific: Cornea Valentina [et al.] ; comitetul organizatoric: Blașcu Olesia [et al.]. – Cahul : US, 2023 (Centrografic). – 220 p. : fig.

Antetit.: Univ. de Stat "B. P. Hasdeu" din Cahul, Fac. de Drept și Administrație Publică. – Text parțial în lb. engl., rusă. – Rez.: lb. rom., engl., fr. – Referințe bibliogr. la sfârșitul art. – 100 ex.

ISBN 978-9975-88-096-1.

3(082)

R 68

Materialele incluse în prezenta ediție sunt recomandate de catedrele de profil și aprobate spre publicare de către Comisia Metodico-Științifică a Universității de Stat „B. P. Hasdeu” din Cahul (Proces Verbal nr. 2 din 1 februarie 2023).

© Universitatea de Stat „Bogdan Petriceicu Hasdeu” din Cahul

COMITETUL ȘTIINTIFIC:

Cornea Valentina, dr., conf. univ., Universitatea de Stat „B. P. Hasdeu” din Cahul

Pasat Octavian, dr., conf. univ., Universitatea de Stat „B. P. Hasdeu” din Cahul

Saitarî Natalia dr., conf. univ., Universitatea de Stat „B. P. Hasdeu” din Cahul

Botezatu Igor, dr., lector. univ., Universitatea de Stat „B. P. Hasdeu” din Cahul

Grecu Ion, dr., lector univ., Universitatea de Stat „B. P. Hasdeu” din Cahul

Jitariuc Vitalie, dr., lector univ., Universitatea de Stat „B. P. Hasdeu” din Cahul

COMITETUL ORGANIZATORIC:

Blașcu Olesea, asist. univ., Universitatea de Stat „B. P. Hasdeu” din Cahul

Ciudin Oxana, asist. univ., Universitatea de Stat „B. P. Hasdeu” din Cahul

Gîrneț Ilie asist. univ., Universitatea de Stat „B. P. Hasdeu” din Cahul

Filipov Ina asist. univ., Universitatea de Stat „B. P. Hasdeu” din Cahul

CUPRINS

ATELIERUL ȘTIINȚE PENALE

АРСЕНИ Игорь <i>Исправление судебной ошибки в гражданском процессе Республики Молдова как способ повышения качества решения суда</i>	7
DONOS Evlampie <i>Salariul minim – competențe și proceduri</i>	13
APĂRECE Oleg <i>Răspunderea penală pentru determinarea sau înlesnirea sinuciderii săvârșită din motive de prejudecată – lit.c) alin. (2) art. 150 CP RM</i>	19
BLAȘCU Olesia <i>Reflexii cu privire la victimizarea persoanelor vârstnice</i>	26
BODLEV Sergiu <i>Răspunderea solidară a funcționarului vamal și a autorității vamale pentru prejudiciile cauzate prin contracte administrative</i>	33
BODLEV Sergiu Jr. <i>Ipoteca imobiliară în cazul desființării titlului constitutorului</i>	37
BOTEZATU Igor <i>Unele reflectii cu privire la „dreptul la un proces echitabil” prin prisma actelor naționale și internaționale</i>	42
CALENDARI Dumitru <i>Efectul suspensiv al apelului declarat de către procuror</i>	50
CAZACU Valentin <i>Consideratii privind obligațiile vânzătorului în contractul de vânzare – cumpărare</i>	55
CHIRONACHI Vladimir <i>Analiza competenței ca instituție în dreptul procesual civil. Aspecte de drept comparat</i>	61
CIUDIN Oxana <i>Theoretical-practical aspects regarding preventive arrest provided by the legislation of the Republic of Moldova</i>	67
COJOCARI Eugenia și TATAR Olga <i>Receipt and examination of the introductory request and characteristics of the stages of the insolvency process</i>	75
CRUGLIȚCHI Tatiana <i>Analiza temeiurilor de casare sau modificare a hotărârii în instanța de apel</i>	88
DANDEȘ Veaceslav <i>Procedura de revizuire în procesul penal în baza cererii depuse de soțul sau rudele apropiate ale condamnatului după decesul acestuia</i>	95
MIHALACHE Iurie și TATAR Olga <i>Subiectele dreptului brevetelor</i>	102
DONOS Evlampie <i>Unele reflecții privind furnizarea serviciilor de utilități publice consumatorilor casnici</i>	108
DĂNOI Ion <i>Limitele armonizării dreptului penal al Uniunii Europene</i>	118
LECARI Fredolin <i>Rolul organizației internaționale a poliției criminale în combaterea criminalității transnaționale organizate</i>	123
MIHALACHE Iurie și CIUBOTARU Angela <i>Reglementarea juridică în diverse domenii ale activității de întreprinzător</i>	128
ГЫЛКА Константин <i>Инновационный бизнес с применением экологически чистых технологий</i>	142
GRECU Ion <i>Specificul instituției reprezentării în procesul civil</i>	146

SECHER Daniel <i>Aspecte privind obligațiile pozitive și negative ale statului privind realizarea libertății creației ca drept fundamental</i>	158
SOROCEANU Igor <i>Unele aspecte privind dezvoltarea mercenariatului chinez în secolul XXI</i>	166
TATAR Olga <i>Objects of patent law</i>	173
PAȘCANEANU Tudor <i>Disputa minorităților naționale prin prisma autonomiei locale</i>	181
PAȘCANEANU Tudor și PETRAȘCO Alexandrina <i>Aspecte privind contenciosul administrative caracteristic țărilor Anglo-Saxone</i>	186

ATELIERUL ȘTIINȚE POLITICE ȘI ADMINISTRATIVE

SAITARLÎ Natalia <i>Aspecte teoretico-normative privind protejarea victimelor violenței de familie</i>	192
ANDRIEȘ Vasile <i>Geopolitica gazeductelor și securitatea energetică europeană</i>	197
BELECCIU Ștefan și BEJENARI Valeria <i>Prezentarea generală a modalităților de încetare a efectelor juridice ale actelor administrative</i>	203
GÎRNEȚ Ilie <i>Dezvoltarea durabilă și implicațiile ei asupra Republicii Moldova</i>	211

ИСПРАВЛЕНИЕ СУДЕБНОЙ ОШИБКИ В ГРАЖДАНСКОМ ПРОЦЕССЕ РЕСПУБЛИКИ МОЛДОВА КАК СПОСОБ ПОВЫШЕНИЯ КАЧЕСТВА РЕШЕНИЯ СУДА

CORRECTION OF A JUDICIAL ERRORS IN THE CIVIL PROCEEDINGS OF THE REPUBLIC OF MOLDOVA AS A WAY TO IMPROVE THE QUALITY OF THE COURT DECISION

Игорь АРСЕНИ,

доктор права, конференциар,
Комратский госуниверситет,
Юридический факультет
E-mail: igorarseni1987@gmail.com

Rezumat: În acest articol, autorul relevă natura juridică a unei erori judiciare și neajunsurile unei hotărâri judecătorești, precum și factorii care influențează asumarea erorilor judiciare modalitățile de corectare a acestora prin prisma influențării calității unei hotărâri judecătorești.

Cuvinte cheie: Calitate, hotărâre judecătorească, eroare judiciară, lipsă de decizie

Summary: In this article, the author reveals the legal nature of a judicial error and the shortcomings of a judicial decision, as well as the factors that influence the assumption of judicial errors and the ways of their correction through the lens of influencing the quality of a judicial decision.

Key words: Quality, judicial decision, judicial error, lack of decision

В юридической литературе проблема причин судебных ошибок анализировалось довольно долго, но пока до настоящего времени в науке не существует единой точки зрения.

Содержание судебной ошибки предопределяет юридическую характеристику меры ее устранения. Как правило, такие нарушения не влекут процессуальноправовой ответственности и ликвидируются различными мерами процессуальноправовой защиты (путем отмены ошибочного акта, восстановления нарушенного положения и др.), которые направлены на организацию законного и обоснованного разбирательства дела. Каждая допущенная ошибка негативно влияет на интересы правосудия, отражается на качестве рассмотрения и разрешения дел, препятствует достижению целей судопроизводства¹.

При этом нарушения, допускаемые в судопроизводстве, могут ликвидироваться только правовыми средствами и лишь в процессуальном порядке.

В силу неизменности судебного решения суд, вынесший его, не вправе отменить или изменить решение, однако возможно исправление некоторых недостатков. При этом не должна меняться сущность принятого решения. Данное положение означает то, что все ошибки, допущенные судом, при вынесении решения в данном случае могут быть исправлены только вышестоящим судом. Данная норма обеспечивает стабильность судебных решений.

Однако гражданско-процессуальное законодательство предусматривает возможность суда по собственной инициативе или по заявлению лиц, участвующих в деле, исправить допущенные в решении суда опiski (ошибки)².

Гражданское процессуальное законодательство предусматривает следующие формы исправления недостатков судебного решения:

- 1) исправление описок и явных арифметических ошибок в решении суда (ст. 249 ГПК РМ);
- 2) дополнительное решение суда (ст. 250 ГПК РМ);
- 3) разъяснение решения суда (ст. 251 ГПК РМ).

¹ Блазомирская И.В. Исправление судебной ошибки в гражданском процессе как составная часть права на судебную защиту // Историческая и социальнообразовательная мысль, 2014. Т. 6. № 6-2. С. 220

² Алимова Н.А. Участие гражданина в гражданском процессе. М.: Проспект, 2008. С. 58.

Остановимся на каждой форме исправления недостатков судебного решения более подробно.

Исправление описок или явных арифметических ошибок, допущенных судом в тексте решения, – это один из предусмотренных в законе способов исправления судебного решения. Описки бывают связаны с искажениями, допущенными при написании отдельных слов и выражений или фамилий, имени из лиц состава суда и лиц, участвующих в деле, а также иных участников процесса по конкретному делу. Могут быть также допущены искажения в наименованиях юридических лиц¹.

Явные арифметические ошибки могут быть допущены в результате неправильного совершения одного из основных арифметических действий, что бывает обусловлено зачастую большими суммами, составляющими цену иска. Другое дело, если расчет оказался неправильным ввиду неправильного понимания и применения закона. В частности, если неправильно применена норма законодательного акта, регулирующего вопросы государственной пошлины (например, суд, определяя размер государственной пошлины, подлежащей взысканию, ошибочно исходил из того, что исковые требования носят неимущественный характер), то такая ошибка может быть исправлена только вышестоящим судом в установленном законом порядке (апелляционном, кассационном).²

Внесение исправлений в размер взыскиваемых сумм, числа и меры присуждаемых вещей допускается лишь в том случае, когда допущенная неточность явилась просто следствием случайной ошибки в подсчете или описки, например, при написании цифр отсутствует «0», что, естественно, уменьшает сумму, указанную в решении³.

Из материалов судебной практики:

«Л. Т.В. и представитель ООО «...» не явились, о времени и месте судебного заседания извещены, о чем свидетельствуют расписки о получении ими судебных повесток (л.д. 98-99). Стороны уведомлены о том, что в судебном заседании будет рассматриваться вопрос о внесении исправления во вводную часть мотивированного решения суда в части указания даты принятия решения суда (л.д. 96-97).

Рассмотрев материалы, суд полагает исправить описку, допущенную при изготовлении решения суда в окончательной форме.

Во вводной части мотивированного решения, изготовленного машинописным способом, дата принятия решения ошибочно указана «20 сентября 2007 г.» вместо «29 сентября 2007 г.», когда в действительности оно было постановлено.

О вынесении решения суда именно 29 сентября 2007 г. свидетельствуют протокол судебного заседания от этого числа и подписка допрошенных в нем свидетелей (л.д. 68-75), датированные тем же числом письменные ходатайства, заявленные сторонами в ходе судебного заседания (л.д. 64-67), а также изготовленная в рукописном виде резолютивная часть решения суда от 29 сентября 2007 г., вынесенная в совещательной комнате и оглашенная в судебном заседании (л.д. 87).

Из изложенного видно, что судебное заседание состоялось и решение суда было принято 29 сентября 2007 г., а при изготовлении решения суда в окончательной форме была допущена очевидная описка в дате принятия решения, которая подлежит исправлению⁴.

В случае явки в судебное заседание лиц, участвующих в деле, суд заслушивает их мнение по вопросу внесения исправлений в судебное решение.

Определение о внесении исправлений в судебное решение выносится в совещательной комнате тем составом суда, который рассматривал дело. Определение в виде отдельного процессуального документа подшивается в дело и с этого момента рассматривается как составная

¹ А.Чурпита. Как исправить недостатки в судебном решении. Журнал «Закон и жизнь», Кишинев. 2009, №3. с. 30.

² Roşu C., Ligia D. Drept procesual civil. Bucureşti: C.H. Beck, 2007. p.285.

³ Батурина Н.А. Грамотность судебных актов в гражданском процессе // Арбитражный и гражданский процесс. 2010. № 2. С. 22.

⁴ Настольная книга судьи по гражданским делам / А.Ф. Ефимов, В.Ю. Зайцев, Г.В. Манохина и др.; под ред. Н.К. Толчеева. 2-е изд., перераб. и доп. М.: Велби, Проспект, 2008. С. 463.

часть судебного решения. В связи с этим лицам, участвующим в деле, выдается не только копия решения, но и копия определения¹.

ГПК РМ не содержит каких-либо ограничений в сроках для совершения действий по исправлению вынесенного решения. Однако следует исходить из того, что исправления могут быть осуществлены в пределах сроков для предъявления решения к исполнению. Внесение исправлений в решения, которые не подлежат исполнению в принудительном порядке, не ограничивается каким-либо сроком. Если восстанавливается срок принудительного исполнения решения, то соответственно продлевается и время возможного внесения исправлений в текст решения суда.

Определение судебной инстанции по заявлению об исправлении ошибок в решении может быть обжаловано в кассационном порядке.

В определении об исправлении ошибок в решении судебная инстанция не вправе изменить содержание решения, ссылаться на новые доказательства и разрешить вопросы, которые не были отражены в основном решении.

Вопрос об исправлении ошибок допускается независимо от исполнения решения, однако, в пределах срока, предусмотренного законодателем для принудительного исполнения решения.

Если ошибка судебной инстанции связана с неправильным применением нормативных актов, она не может быть исправлена путем вынесения определения².

Второй формой исправления недостатков судебного решения является вынесение дополнительного решения судом. В данном случае исправлению подлежит такой недостаток как неполнота решения.

Требование полноты судебного решения – это одно из существенных требований, предъявляемых к судебному решению³.

При наличии оснований, предусмотренных ст.250 ГПК РМ, судебная инстанция, вынесшая решение, может по своей инициативе или по заявлению участников процесса вынести дополнительное решение в случаях:

а) если по какому-либо требованию, по которому участники процесса представляли доказательства и давали объяснения, судебная инстанция не вынесла решение;

б) если судебная инстанция, разрешив вопрос о праве в споре, не указала в решении размер присужденной суммы, имущество, подлежащее передаче, или действия, которые должен совершить ответчик;

с) если судебная инстанция не разрешила вопрос о распределении судебных расходов между сторонами, а также, если судебная инстанция не вынесла решения по заявлениям свидетелей, экспертов, специалистов, переводчиков или представителей о причитающихся им возмещениях судебных расходов⁴.

Суд может исправить допущенные ошибки вынесением дополнительного решения, когда он оставил без рассмотрения одно из заявленных требований истца, требование ответчика по встречному иску или третьего лица, заявляющего самостоятельные требования относительно предмета спора. По этим основаниям дополнительное решение выносится тогда, когда рассматривается несколько сложных требований и суд указывает в решении, например, кому, какая вещь должна быть передана при разделе общего совместного имущества супругов, наследственного имущества и т.д. Важно, чтобы было не одно, а несколько требований и каждое из них было бы

¹ Ковтков Д.И. Исправление описок и явных арифметических ошибок в судебном приказе, рассрочка исполнения судебного приказа, изменение способа и порядка его исполнения // Юрист. М.: Юрист, 2010, № 12. С. 48-52.

² Постановление Высшей Судебной палаты Республики Молдова «О применении гражданского процессуального законодательства при постановлении решения и определения» № 2 от 07.07.2008 г. Бюллетень Высшей Судебной Палаты Республики Молдова, 2010 г., N 1, стр.28

³ Гражданский процесс. Учебное пособие / А.Б. Смушкин, Т.В. Суркова, О.С. Черникова и др.; под ред. И.В. Воронцовой. М.: Дашков и К, 2011. С. 273.

⁴ Гражданский процессуальный Кодекс Республики Молдова. N 225-XV от 30.05.2003 //Monitorul Oficial al Republicii Moldova № 111-115/451 от 12.06.2003.

предметом рассмотрения в суде, чтобы вопрос о нем возбуждался, приводились и исследовались доказательства и т.д.¹.

Неполнота решения может выразиться в том, что суд, разрешив вопрос о праве, не указал размер суммы, подлежащей взысканию, или не определил, какое именно имущество подлежит передаче или же какое действие должен совершить ответчик².

Вопрос о вынесении дополнительного решения может быть поставлен в пределах срока принудительного исполнения решения.

Именно в течение этого периода вопрос о вынесении дополнительного решения может быть поставлен лицами, участвующими в деле, или же сам суд может сделать это по своей инициативе³.

Вынесение дополнительного решения подчиняется общим правилам гражданского судопроизводства. Об этом извещаются лица, участвующие в деле. Однако их неявка в установленное место и время судебного заседания не является препятствием для рассмотрения вопроса о вынесении дополнительного решения. Ход судебного заседания отражается в протоколе.

Содержание дополнительного решения основывается на материалах рассмотренного дела, дополнительно представленных данных (например, о понесенных судебных расходах); в нем должна быть обязательна ссылка на основное решение, приведены основания для вынесения дополнительного решения, сделан расчет по денежным требованиям, обозначено имущество, которое подлежит передаче, указаны те действия, которые обязан совершить ответчик⁴.

Дополнительное решение выносится судебной инстанцией, которая рассмотрела дело по существу, только после рассмотрения в судебном заседании и может быть обжаловано в порядке, предусмотренном ГПК РМ.

Участники процесса извещаются о месте, дате и времени проведения судебного заседания в соответствии с положениями ст.ст.102-104 ГПК РМ, однако их неявка не препятствует разрешению вопроса о вынесении дополнительного решения.

Дополнительное решение может быть обжаловано одновременно с решением по существу. Если решение по существу было обжаловано в апелляционном или кассационном порядке и одновременно по своей инициативе или по заявлению участников процесса был поставлен вопрос о вынесении дополнительного решения, судебная инстанция, вынесшая решение по существу, рассматривает вопрос о вынесении дополнительного решения, а после истечения срока обжалования отправляет дело в апелляционную или кассационную инстанции⁵.

Наряду с исправлением описок и явных арифметических ошибок в решении суда или вынесения дополнительного судебного решения, разъяснение решения суда также является один из способов устранения его недостатков.

Разъясняется судебное решение при условии его неясности, противоречивости или нечеткости⁶.

Если необходимы разъяснения о смысле, пределах или применении резолютивной части решения, а так же если решение содержит противоречивые положения, судебная инстанция, вынесшая решение, может по заявлению участников процесса или органа исполнительного производства дать разъяснения по резолютивной части или устранить противоречивые положения без изменения содержания решения.⁷

¹ А.Чурпита. Как исправить недостатки в судебном решении. Журнал «Закон и жизнь», Кишинев. 2009, №3. с. 31-32.

² Пальчикова М.В. Сущность и значение постановлений и определений суда первой инстанции // Вестник Мордовского университета. Саранск, 2009, № 4. С. 152-153

³ Резепов И.Ш. Судебный процесс от подачи иска до исполнения решения: Пособие для истца. Ростов-на-Дону: Феникс, 2008. С. 132.

⁴ Якимов И.В. Дополнительное судебное решение // Арбитражный и гражданский процесс. 2006. № 2. С. 27.

⁵ Постановление Высшей Судебной палаты Республики Молдова «О применении гражданского процессуального законодательства при постановлении решения и определения» № 2 от 07.07.2008 г. Бюллетень Высшей Судебной Палаты Республики Молдова, 2010 г., N 1, стр.28

⁶ Опалев Р. Суд уполномочен разъяснить // ЭЖ-Юрист. 2009. N 45. С. 10.

⁷ Комментарий к Гражданскому процессуальному кодексу Российской Федерации (постатейный, научно-практический) / Под ред. М.А. Вкут. – М., 2008. – С.309.

Право разъяснения решения принадлежит вынесшему его суду. При этом суд в случае его неясности может разъяснить решение по собственной инициативе либо по заявлению лиц, участвующих в деле, а также по просьбе судебного исполнителя¹.

Разъяснение решения допускается, если оно еще не приведено в исполнение и не истек срок принудительного исполнения решения. После того как решение исполнено, оно не подлежит разъяснению, хотя бы еще и не истек срок, предусмотренный для его принудительной реализации. Если решение исполнено в части, то разъяснение должно касаться той части, которая не исполнялась, но при условии, что срок для предъявления решения к исполнению еще не истек. Можно продлить срок для разъяснения решения, если восстановлен срок предъявления решения к исполнению. Заявления о разъяснении судебного решения, поданного после его исполнения или после истечения срока для его принудительного исполнения, который не был восстановлен, суд не рассматривает. Разъяснение решения, которое не подлежит принудительному исполнению, не ограничено каким-либо сроком².

Заявление о разъяснении судебного решения рассматривается по общим правилам гражданского судопроизводства в открытом судебном заседании с извещением участвующих в деле лиц. Неявка лиц, извещенных о месте и времени рассмотрения вопроса о разъяснении судебного решения, не может быть основанием для отложения дела.

Разъяснение судебного решения оформляется в виде определения суда как отдельного процессуального документа и должно отвечать всем требованиям, предъявляемым к его содержанию. Определение приобщается к делу и рассматривается как составная часть судебного решения. В случае незаконности или необоснованности определение суда о разъяснении судебного решения может быть обжаловано в апелляционном либо в кассационном порядке.

Если вопрос фактически касается не разъяснения решения, а внесения в него изменений или дополнений данными, о которых не шла речь в постановленном решении, суд определением отказывает в его разъяснении³.

Определение судебной инстанции по вопросу о разъяснении решения может быть обжаловано в кассационном порядке.

На основании вышеизложенного можно определить общее между всеми формами исправления недостатков судебного решения и их отличия. Так, общее заключается в следующем:

- 1) это способы исправления недостатков уже вынесенного судебного решения;
- 2) исправление недостатков не может касаться существа судебного решения, фактических обстоятельств, ранее не исследованных в судебном заседании;
- 3) соответствующие ходатайства разрешаются судом с участием лиц, участвующих в деле;
- 4) судебные определения могут быть обжалованы отдельно от судебного решения.

Отличия заключаются:

- 1) в сроках. Дополнительное решение может быть вынесено до вступления в законную силу решения суда, а разъяснение решения и исправление описок и явных арифметических ошибок - до его фактического исполнения, но в пределах сроков, установленных для принудительного исполнения судебного решения;

- 2) в основаниях для совершения соответствующих процессуальных действий.

Подводя итог вышеизложенному можно сделать следующий вывод, гражданское процессуальное законодательство предусматривает возможность суда по собственной инициативе или по заявлению лиц, участвующих в деле, исправить допущенные в решении суда описки (ошибки). К таким формам относятся:

- 1) исправление описок и явных арифметических ошибок в решении суда;
- 2) дополнительное решение суда;

¹ Комментарий к Гражданскому процессуальному кодексу РФ (постатейный) / Под ред. Е.Л. Забарчука. СПб.: Питер Пресс, 2009. С. 261.

² Гуляева И.Н., Рассецкая Т.А. Гражданское процессуальное право: Учебное пособие. М.: Приор-издат, 2009. 157-158.

³ Митюшев В. Разъяснение решения // ЭЖ-Юрист. 2006. № 22. С. 37.

3) разъяснение решения суда.

Описки и явные арифметические ошибки устраняются путем вынесения определения по вопросу о внесении исправлений в решение суда. Явные арифметические ошибки могут быть допущены в результате неправильного совершения одного из основных арифметических действий, что может быть обусловлено большими суммами, зачастую составляющими цену иска.

Суд может исправить допущенные ошибки вынесением дополнительного решения, когда он оставил без рассмотрения одно из заявленных требований истца, требование ответчика по встречному иску или третьего лица, заявляющего самостоятельные требования относительно предмета спора.

В случае неясности решения суд, принявший его, по заявлению лиц, участвующих в деле, судебного исполнителя вправе разъяснить решение суда, не изменяя его содержания.

Библиография:

1. Roșu C., Ligia D. Drept procesual civil. București: C.H. Beck, 2007.
2. Алимова Н.А. Участие гражданина в гражданском процессе. М.: Проспект, 2008.
3. Батурина Н.А. Грамотность судебных актов в гражданском процессе // Арбитражный и гражданский процесс. 2010. № 2.
4. Блазомирская И.В. Исправление судебной ошибки в гражданском процессе как составная часть права на судебную защиту // Историческая и социальнообразовательная мысль, 2014. Т. 6. № 6-2.
5. Гражданский процессуальный Кодекс Республики Молдова. N 225-XV от 30.05.2003 // Monitorul Oficial al Republicii Moldova № 111-115/451 от 12.06.2003.
6. Гражданский процесс. Учебное пособие / А.Б. Смушкин, Т.В. Суркова, О.С. Черникова и др.; под ред. И.В. Воронцовой. М.: Дашков и К, 2011.
7. Гуляева И.Н., Рассецкая Т.А. Гражданское процессуальное право: Учебное пособие. М.: Приор-издат, 2009.
8. Ковтков Д.И. Исправление описок и явных арифметических ошибок в судебном приказе, рассрочка исполнения судебного приказа, изменение способа и порядка его исполнения // Юрист. М.: Юрист, 2010, № 12.
9. Комментарий к Гражданскому процессуальному кодексу Российской Федерации (постатейный, научно-практический) / Под ред. М.А. Видука. – М., 2008.
10. Комментарий к Гражданскому процессуальному кодексу РФ (постатейный) / Под ред. Е.Л. Забарчука. СПб.: Питер Пресс, 2009.
11. Митюшев В. Разъяснение решения // ЭЖ-Юрист. 2006. № 22.
12. Настольная книга судьи по гражданским делам / А.Ф. Ефимов, В.Ю. Зайцев, Г.В. Манохина и др.; под ред. Н.К. Толчеева. 2-е изд., перераб. и доп. М.: Велби, Проспект, 2008.
13. Опалев Р. Суд уполномочен разъяснить // ЭЖ-Юрист. 2009. № 45.
14. Пальчикова М.В. Сущность и значение постановлений и определений суда первой инстанции // Вестник Мордовского университета. Саранск, 2009, № 4.
15. Постановление Высшей Судебной палаты Республики Молдова «О применении гражданского процессуального законодательства при постановлении решения и определения» № 2 от 07.07.2008 г. Бюллетень Высшей Судебной Палаты Республики Молдова, 2010 г., № 1.
16. Резепов И.Ш. Судебный процесс от подачи иска до исполнения решения: Пособие для истца. Ростов-на-Дону: Феникс, 2008.
17. Чурпита А. Как исправить недостатки в судебном решении. Журнал «Закон и жизнь», Кишинев. 2009, №3. с. 30.
18. Якимов И.В. Дополнительное судебное решение // Арбитражный и гражданский процесс. 2006. № 2.

SALARIUL MINIM – COMPETENȚE ȘI PROCEDURI

MINIMUM WAGE – POWERS AND PROCEDURES

Evlampie DONOS,

dr. în drept, conf. univ.

Facultatea de Drept și Administrație Publică

Universitatea de Stat "B. P. Hasdeu" din Cahul

E-mail: edonos@mail.ru

Rezumat. *În articolul de față este abordată problematica competențelor ce țin de instituirea și revizuirea salariului minim în Republica Moldova. Procedurile privind modul de examinare a salariului minim joacă un rol important în realizarea politicilor salariale. Lipsa unui concept clar în domeniu este în defavoarea celor doi parteneri sociali – salariații și angajatorii. În context, și cadrul legal existent aplicabil în domeniul salarizării nu este armonizat cu Convenția O.I.M. privind fixarea salariilor minime, în special în ce privește țările în curs de dezvoltare nr.131 din 22.06.1970 și Convenția O.I.M. nr.99 privind procedura de stabilire a salariului minim în agricultură. Au fost înainte propuneri concrete privind îmbunătățirea cadrului legal din domeniu.*

Cuvinte – cheie: *act normativ, angajator, convenție, dialog social, parteneri sociali, patronat, salariu minim, sindicate.*

Summary. *In this article, the issue of competences related to the establishment and revision of the minimum wage in the Republic of Moldova is addressed. Procedures regarding how to examine the minimum wage play an important role in the implementation of wage policies. The lack of a clear concept in the field is against the two social partners - employees and employers. In this context, the existing legal framework applicable in the field of wages is not harmonized with the O.I.M. Convention regarding the setting of minimum wages, especially regarding developing countries no. 131 of 22.06.1970 and the O.I.M. Convention. no. 99 regarding the procedure for establishing the minimum wage in agriculture. Before, there were concrete proposals regarding the improvement of the legal framework in the field.*

Key words: *normative act, employer, convention, social dialogue, social partners, patronage, minimum wage, unions.*

Introducere. Problematika ce ține de competențele privind instituirea și revizuirea salariului minim în Republica Moldova ocupă un loc deosebit din mai multe puncte de vedere. Existența unui mecanism eficient în domeniul stabilirii salariului minim are efecte directe asupra corectitudinii stabilirii mărimii salariului minim și exclude tendințele cu caracter populist în domeniul respectiv. Cadrul legal ce reglementează raporturile procedurale privind modul de examinare a salariului minim au un caracter deficitar și ne demonstrează despre lipsa unei viziuni și principii clare orientate spre buna funcționare a sistemului de salarizare în ansamblu. Sistemul existent de salarizare, inclusiv procedurile de stabilire a salariului minim nu au eliminat inechitățile și anomaliile, acumulate începând cu anul 1991 până în prezent și lovesc direct interesele unor categorii de salariați, nu au fost înlăturate dispozițiile din legislația muncii ce restrâng drepturile persoanelor încadrate în câmpul muncii. Acest sistem continuă să fie în însoțit de discrepante esențiale în salarizarea unor categorii de personal, abordări neuniforme a plăților salariale, inechități în procesul de retribuire a muncii.

În vederea realizării studiului dat au fost utilizate unele publicații științifice din domeniul mecanismului de stabilire și revizuire a salariului minim. În studiu au fost folosite metoda comparativă de analiză, metoda logică prin aplicarea procedeelor de deducție și sinteză.

Scopul prezentului demers științific este conturarea cadrului legal în materia stabilirii și reexaminării salariului minim.

Primele reglementări ce țineau de stabilirea și reexaminarea salariului minim au fost emise de Președintele Republicii Moldova.

Astfel, prin Decretul nr. 255 din 27.12.1991 cu privire la majorarea salariului minimal a pensiilor și indemnizațiilor, în scopul sporii protecției sociale a populației republicii în condițiile trecerii la economia de piață a fost decretată majorarea, cu începere de la 1 ianuarie 1992, pentru toate unitățile economice a salariului minim a fost majorat până la 400 de ruble pe lună, în care se includea compensația introdusă în aprilie 1991 în legătură cu majorarea prețurilor cu amănuntul, cu indexarea lui ulterioară în funcție de majorarea prețurilor și tarifelor la mărfurile de larg consum și la servicii. În mărimea salariului minimal nu se includeau sporurile la salarii, plățile suplimentare, premiile și alte plăți de stimulare a muncii¹. În anul 1992 au fost emise alte două decrete - Decretul nr. 81 din 04.04.1992 cu privire la majorarea salariului minimal, a pensiilor și indemnizațiilor² și Decretul nr. 213 din 15.10.1992 cu privire la majorarea salariului minimal, pensiilor, burselor și indemnizațiilor³ prin care salariul minim a fost majorat până la 850 și respectiv 1700 ruble. În anul 1993, potrivit Decretului nr.182/01.11.93⁴, salariul minim a fost instituit în mărime de 10000 ruble pe lună și, totodată, până la 1 ianuarie 1994, pentru calculul suplimentelor, sporurilor și plăților stabilite de condițiile retribuirii muncii în vigoare în cuantum multiplu al salariului minimal, în calcul se luau 7500 ruble.

Decretele emise în perioada 1992-1993 nu au ameliorat situația salariaților, ci din contra în rezultatul calculării arbitrare a mărimii salariului minim fără a ține cont de posibilitățile financiare de care dispunea economia națională, situația economico-financiară a Republicii Moldova a continuat să se agraveze. Aceste majorări a salariului minim se efectuau în lipsa unui mecanism clar privind stabilirea și revizuirea salariului minim.

Ulterior, prin art.8 din Legea nr. LP1305/1993 din 25.02.1993 cu privire la salarizare, a fost stabilit că salariul minim constituie un normativ social instituit de stat pe baza bugetului minim de consum (minimumul de trai) și se determină în baza mărimii minime admise a plăților în bani achitate salariatului angajat la lucrări cu grad redus de complexitate sau auxiliare în condiții de producție normale. Salariul minim se determina în raport cu condițiile economice concrete de reproducere a forței de muncă în corespundere cu valoarea ei, fiind reexaminat în dependență de sporirea eficienței producției sociale, costului vieții, salariului mediu, schimbării conjuncturii pieței forței de muncă și a altor condiții social - economice. Se prevedea că salariul minim putea fi stabilit atât prin decret al Președintelui Republicii Moldova cât și prin hotărâre a Guvernului, după consultarea sindicatelor și patronatului. Salariul minim stabilit era obligatoriu pentru toți agenții economici, indiferent de tipul de proprietate, și nu putea fi redus prin nici un contract colectiv sau contract individual de muncă⁵.

Această dualitate de competențe între autoritățile statului în materie de stabilire a salariului minim nu a fost de lungă durată, întrucât la 31 mai 1994, Președintele Republicii Moldova a emis ultimul Decret sub nr.181 din 31.05.1994⁶ prin care a instituit salariul minim la nivel de 18 lei, ulterior competențele în acest domeniu revenindu-i doar Guvernului Republicii Moldova. A se menționa că în perioada 1994-2000 salariul minim nu a fost revizuit nici odată. Acest fapt se datorează în mare parte decalajului în creștere între salariul minim din sectorul bugetar și sectorul real, și în context incapacității statului de a ține pasul cu creșterea salariilor în economie și respectiv reticența de a reglementa un salariu minim în sectorul real cu mult mai mare decât în cel bugetar. O altă cauză ține de situația politică instabilă din Republica Moldova

¹ Art.1. din Decretul nr. 255 din 27.12.1991 cu privire la majorarea salariului minimal, a pensiilor și indemnizațiilor.

² Art.1 din Decretul nr. 81 din 04.04.1992 cu privire la majorarea salariului minimal, a pensiilor și indemnizațiilor.

³ Art.1 din Decretul nr. 213 din 15.10.1992 cu privire la majorarea salariului minimal, pensiilor, burselor și indemnizațiilor.

⁴ Art.1-2 din Decretul nr. 182 din 01.11.1993 cu privire la salariul minimal în Republica Moldova. În: Monitorul Parlamentului nr. 1, art. nr. 337 din 01.11.1993.

⁵ Art.8 din Legea nr. LP1305/1993 din 25.02.1993 cu privire la salarizare.

⁶ Decretul nr. 181 din 31.05.1994 cu privire la salariul minim și la măsurile suplimentare de protecție socială a populației.

care a limitat dorința guvernului de a implementa o astfel de măsură, din frica ca aceasta să nu fie interpretată ca „intervenționistă” de către mediul de afaceri.

Din conținutul art.8 din Legea nr. LP1305/1993 din 25.02.1993 se desprind unele principii importante caracteristice instituției salariului minim, inclusiv:

- salariul minim constituie un normativ social;
- salariul minim se instituie de către stat;
- salariul minim se determină pe baza bugetului minim de consum (minimumul de trai);
- salariul minim se determina în raport cu condițiile economice concrete de reproducere a forței de muncă în corespundere cu valoarea ei, fiind reexaminat în dependență de sporirea eficienței producției sociale, costului vieții, salariului mediu, schimbării conjuncturii pieței forței de muncă și a altor condiții social – economice;
- salariul minim se stabilește după consultarea sindicatelor și patronatelor.

Într-adevăr, în sensul art.1 din Convenția OIM nr. 95 asupra protecției salariului a fost statuat că termenul salariu înseamnă, oricare i-ar fi denumirea sau modul de calcul, remunerarea sau câștigurile susceptibile de a fi evaluate în bani și stabilite prin acordul părților sau de către legislația națională, pe care cel care angajează le datorează unui lucrător în baza unui contract de muncă, scris sau verbal, fie pentru munca efectuată sau care urmează a fi efectuată, fie pentru serviciile prestate sau care urmează a fi prestate¹. Noțiunea dată de art.1 din Convenția OIM nr. 95 asupra protecției salariului este valabilă pentru toate salariile, inclusiv salariile nominale sau reale, precum și salariile minime. În același context și art.43 alin. (2) din Constituția Republicii Moldova prevede că salariații au dreptul la protecția muncii, iar măsurile de protecție privesc securitatea și igiena muncii, regimul de muncă al femeilor și al tinerilor, *instituirea unui salariu minim pe economie*, repaosul săptămânal, concediul de odihnă plătit, prestarea muncii în condiții grele, precum și alte situații specifice. Art.47 alin. (1) din Constituție obligă statul să ia măsuri pentru ca orice om să aibă un nivel de trai decent, care să-i asigure sănătatea și bunăstarea, lui și familiei lui, cuprinzând hrana, îmbrăcăminte, locuința, îngrijirea medicală, precum și serviciile sociale necesare². Deci, salariul minim are un caracter de protecție, de natură să asigure cetățenilor un nivel de trai decent.

Indiscutabil, că salariul minim urmează a fi stabilit de către stat. În sensul art.72 alin.(3) lit. j) din Constituție regimul general privind raporturile de muncă este reglementat prin lege organică³. Având în vedere că și alte norme minime, în special cele prevăzute de Codul Muncii al Republicii Moldova (art.95 - durata normală a timpului de muncă al salariaților de 40 de ore pe săptămână, art. 107 - pauză de masă de cel puțin 30 de minute, art. 113 - concediul anual de odihnă plătit, cu o durată minimă de 28 de zile calendaristice etc.) au fost atribuite de legiuitor în categoria normelor ce țin de regimul general privind raporturile de muncă, ar trebui ca și mărimea salariului minim să fie stabilită prin lege organică.

Un alt aspect revine determinării salariului minim în baza bugetului minim de consum (minimumul de trai). Astfel, în conformitate cu art.1-2 din Legea nr. 152/05.07.2012, minimumul de existență este un indicator ce reprezintă mărimea valorică a volumului minim de consum al bunurilor materiale și a serviciilor pentru satisfacerea necesităților principale, menținerea sănătății și pentru susținerea viabilității omului, el utilizându-se la:

- evaluarea generală a nivelului de trai al populației și al principalelor grupuri socio-demografice în procesul de punere în aplicare a politicii sociale;
 - argumentarea necesității de modificare a mărimilor salariului minim și pensiei minime pentru limită de vârstă, a venitului lunar minim garantat al familiei, a mărimilor burselor, indemnizațiilor și compensațiilor
- ⁴. În sensul art. 3 din aceeași Lege, în mărimea minimumului de existență se includ:
- mărimea valorică a coșului alimentar;
 - cheltuielile pentru procurarea mărfurilor industriale și pentru achitarea serviciilor prestate populației;

¹ Art.1 din Convenția O.I.M. nr.95/01.07.1949 privind protecția salariului.

² Art. 43 și 47 din Constituția Republicii Moldova din 29.07.1994.

³ A se vedea alin.(3) lit. j) din Constituția Republicii Moldova

⁴ Art. 1-2 din Legea nr. 152/05.07.2012 cu privire la minimumul de existență.

- mărirea primelor și a contribuțiilor obligatorii¹.

După cum vedem, drept argumente pentru stabilirea și modificarea salariilor minime pot servi datele cu privire la are la minimul de existență, în legătură cu ce între acești doi indicatori nu trebuie să existe discrepanțe mari. Doar, după cum am menționat, la calcularea minimului de existență și salariului minim sunt utilizate aceleași criterii. În cazul Republicii Moldova, există discrepanțe între nivelul minimului de existență și salariul minim. Spre exemplu, dacă în anul 2021 nivelul minimului de existență constituia 2154 lei apoi salariul minim putea fi majorat în limita 2200-2300 lei și nu 2935 lei (ultima majorare 3500 lei). Această discrepanță ne demonstrează despre lipsa unei politici clare în procesul de calculare a salariului minim, neglijarea indicatorului nivelului minimului de existență la determinarea salariului minim.

Cerința determinării salariul minim în raport cu condițiile economice concrete de reproducere a forței de muncă în corespundere cu valoarea ei, și reexaminării lui în dependență de sporirea eficienței producției sociale, costului vieții, salariului mediu, schimbării conjuncturii pieței forței de muncă și a altor condiții social – economic se încadrează cu prevederile art.3 din Convenția privind fixarea salariilor minime, în special în ce privește țările în curs de dezvoltare nr.131 din 22.06.1970, prin care a fost statuat că elementele care urmează a fi luate în considerare pentru determinarea nivelului salariilor minime trebuie să cuprindă, pe măsura posibilităților, și ținându-se seama de practica și condițiile naționale, următoarele:

- nevoile lucrătorilor și ale familiilor lor față de nivelul general al salariilor în țară;
- costul vieții;
- prestațiile de securitate socială;
- nivelurile de trai ale altor grupuri sociale;
- factorii de ordin economic, inclusiv cerințele dezvoltării economice;
- productivitatea;
- interesul care există pentru a realiza și a menține un înalt nivel de folosire a forței de muncă².

Însă legiuitorul moldovean a redefinit aceste criterii, stabilind că salariul minim se determină în funcție de rata medie anuală a inflației și rata de creștere a productivității muncii la nivel național³. O astfel de abordare nu poate fi acceptată, întrucât:

- Modul de stabilire și de reexaminare a salariului minim, prevăzut la art.132 din Codul muncii, potrivit căruia cuantumul salariului minim se determină și se reexaminează în funcție de condițiile economice concrete, de nivelul salariului mediu pe economia națională, de nivelul prognozat al ratei inflației, precum și de alți factori social-economici nu se încadrează în limitele prevederilor Convenției OIM nr.131/1970 privind determinarea nivelului salariilor minime;

- Este greșită referința de la art.133 din același Cod, prin care a fost statuat că sporirea nivelului conținutului real al salariului se asigură prin indexarea salariului în legătură cu creșterea prețurilor de consum la mărfuri și servicii (salariul minim garantat fiind indexat anual în funcție de evoluția indicelui prețurilor de consum, în conformitate cu legislația în vigoare)⁴. În realitate indexarea salariului în legătură cu creșterea prețurilor de consum la mărfuri și servicii are ca efect actualizarea mărimii salariului minim, și nu sporirea lui;

- Calcularea salariului minim în funcție de nivelul salariului mediu pe economia națională, acest criteriu nu este prevăzut de Convenția OIM nr.131/1970 privind determinarea nivelului salariilor minime. Da, în sensul prevederilor art.4 din Carta Socială Europeană Revizuită pentru a fi considerat ca echitabil, un salariu nu trebuie să fie prea mult sub nivelul salariului mediu național. Pragul adoptat în acest sens de Comitetul drepturilor sociale este de 60% (valoare netă). Însă salariile trebuie să fie, de asemenea, întotdeauna deasupra pragului de sărăcie din țara respectivă. Suma netă a salariului minim servește drept

¹ Idem, art.3.

² Art. 3 din Convenția O.I.M privind fixarea salariilor minime, în special în ce privește țările în curs de dezvoltare nr.131 din 22.06.1970.

³ Art.132-133 din Codul muncii al Republicii Moldova nr. 154/28.03.2003.

⁴ Art.132-133 din Codul muncii al Republicii Moldova nr. 154/28.03.2003.

bază de comparație cu salariul mediu net. A se preciza aici că statele membre UE „pot aplica” și „valori de referință orientative”, utilizate în mod obișnuit la nivel internațional, cum ar fi stabilirea salariului minim la 60% din salariul mediu brut.

Un alt element ce ține de determinarea salariului minim este consultarea sindicatelor și patronatelor în materie de stabilire și revizuire a salariului minim. Consultările trebuie desfășurate cu respectarea atât a prevederilor legale naționale cât și normelor internaționale. În speță invoc unele principii fundamentale ce reies din aplicarea art.6 par.1 din Carta Socială Europeană Revizuită, ratificată de Republica Moldova prin Legea nr.484-XV din 28 septembrie 2001:

- Dacă există o consultare adecvată, intervenția statului nu este necesară;
- Dacă consultarea nu este suficientă, statele trebuie să ia măsuri pentru a o încuraja;
- Art.6 par.1 nu privește consultarea între Guvern și salariați și/sau patroni sau organizațiile care îi reprezintă;
- Consultarea trebuie să acopere toate problemele de interes reciproc și în special chestiunile următoare: productivitate, eficiență, igienă, securitate și bunăstare la locul de muncă și alte probleme profesionale (condiții de muncă, pregătire profesională etc.);

- Consultarea trebuie să se facă la mai multe niveluri: național, regional și la nivelul întreprinderii¹.

În context, și potrivit art. 4 din Convenția O.I.M privind fixarea salariilor minime, în special în ce privește țările în curs de dezvoltare nr.131 din 22.06.1970 prevede că orice stat membru care a ratificat convenția în cauză trebuie să instituie și să mențină metode adaptate condițiilor și nevoilor țării, permițând fixarea și corectarea din timp în timp a salariilor minime care se plătesc grupurilor de salariați protejați, în virtutea articolului 1 din Convenția citată. Statele urmează să întreprindă măsuri pentru consultarea deplină a organizațiilor reprezentative ale celor care angajează și ale lucrătorilor, interesate, sau, în absența unor astfel de organizații, a reprezentanților celor care angajează și a lucrătorilor interesați, asupra stabilirii și aplicării metodelor indicate mai sus sau asupra modificărilor ce ar urma să fie aduse acestora. În anumite cazuri, ținându-se seama de natura metodelor existente de fixare a salariilor minime, trebuie luate măsuri care să permită ca, la aplicarea directă a respectivelor metode, să participe:

- reprezentanții organizațiilor interesate ale celor care angajează și ale lucrătorilor sau, în absența unor astfel de organizații, reprezentanții interesați ai celor care angajează și ai lucrătorilor, această participare trebuind să se efectueze pe bază de egalitate;
- persoane cărora le este recunoscută competența de a reprezenta interesele generale ale țării și care vor fi numite după consultarea deplină a organizațiilor reprezentative interesate ale celor care angajează și ale lucrătorilor, acolo unde aceste organizații există, și unde o astfel de consultare este conformă cu legislația sau practica națională².

Orientarea nr. 5 din Decizia (UE) 2020/1512 a Consiliului³ solicită statelor membre, inclusiv celor cu salarii minime legale la nivel național, să asigure o implicare efectivă a partenerilor sociali în stabilirea salariilor, asigurând salarii echitabile care să permită un nivel de trai decent și o adaptare adecvată a salariilor la evoluțiile productivității, în vederea unei convergențe ascendente. Orientarea solicită, de asemenea, statelor membre să promoveze dialogul social și negocierile colective pentru stabilirea salariilor. Ea solicită totodată statelor membre și partenerilor sociali să se asigure că toți lucrătorii au salarii adecvate și echitabile, datorită unor convenții colective sau unor salarii minime legale adecvate și ținând seama de impactul acestora asupra competitivității, creării de locuri de muncă și sărăciei persoanelor încadrate în muncă. Obiectivul general al propunerii este de a asigura faptul că lucrătorii din Uniune sunt protejați prin salarii minime adecvate. Obiectivele sale includ promovarea negocierilor colective, sprijinirea

¹ E.Donos, "Dialogul social – între realități și perspective". În: Materialele Conferinței Științifice „Rolul științei în reformarea sistemului juridic și politico-administrativ”, Ediția a VI-a, 10 decembrie 2020, p.33.

² Art. 4 din Convenția O.I.M privind fixarea salariilor minime, în special în ce privește țările în curs de dezvoltare nr.131 din 22.06.1970

³ Decizia (UE) 2020/1512 a Consiliului din 13 octombrie 2020 privind orientările pentru politicile de ocupare a forței de muncă ale statelor membre.

implicării partenerilor sociali și stabilirea unor criterii clare și stabile, care să sprijine un grad corespunzător de adecvare al salariului minim legal.

În rezultatul analizei efectuate se impune a face următoarele propuneri:

- orientarea negocierilor colective spre sprijinirea evoluției generale a salariilor și, prin urmare, contribuirea la sporirea gradului de adecvare al salariilor minime;

- promovarea negocierilor colective, pentru a spori accesul lucrătorilor la o protecție a salariului minim asigurată prin contractele colective de muncă încheiate la nivel de unitate, grup de unități, ramuri de activitate, național. În acest sens, amendarea articolelor 35-41 din Codul muncii al Republicii Moldova;

- instituirea unor reguli, proceduri și practici solide pentru stabilirea și actualizarea salariilor minime legale, pentru a asigura salarii minime adecvate, protejând în același timp locurile de muncă și competitivitatea unităților economice, inclusiv a întreprinderilor mici și mijlocii;

- expunerea art. 3 din Legea nr. 1432 din 28.12.2000 privind modul de stabilire și reexaminare a salariului minim în următoarea redacție:

”(1) Salariul minim se stabilește prin hotărâre a Parlamentului, după consultarea

patronatelor și sindicatelor”. În același sens a se modifica și art. 12 din Legea salarizării nr. 847 din 14-02-2002.

Referințe bibliografice:

1. Art.1 din Decretul nr. 255 din 27.12.1991 cu privire la majorarea salariului minimal, a pensiilor și indemnizațiilor. În: Monitorul Oficial nr. 012 din 30.12.1991.
2. Art.1 din Decretul nr. 81 din 04.04.1992 cu privire la majorarea salariului minimal, a pensiilor și indemnizațiilor. În: Monitorul Oficial nr. 4 din 30.04.1992.
3. Art.1 din Decretul nr. 213 din 15.10.1992 cu privire la majorarea salariului minimal, pensiilor, burselor și indemnizațiilor. În: Monitorul Oficial nr. 10 din 30.10.1992.
4. Art.1-2 din Decretul nr. 182 din 01.11.1993 cu privire la salariul minimal în Republica Moldova. În: Monitorul Parlamentului nr. 1, art nr .337 din 01.11.1993.
5. Art.8 din Legea nr. LP1305/1993 din 25.02.1993 cu privire la salarizare. În: Monitorul Parlamentului nr.3 art.56 din 01.03.1993.
6. Decretul nr. 181 din 31.05.1994 cu privire la salariul minim și la măsurile suplimentare de protecție socială a populației. În: Monitorul Oficial nr. 5, art nr : 162 din 31.05.1994.
7. Art.1 din Convenția O.I.M. nr.95/01.07.1949 privind protecția salariului. Documentul de ratificare/aprobare - Hotărârea Parlamentului nr. 593-XIII din 26.09.1995. În vigoare pentru Republica Moldova din 12.08.1997. În: Ch: Ediția “Tratate Internaționale”, vol. 10 p. 38.
8. Art. 43 și 47 din Constituția Republicii Moldova din 29.07.1994. În: Monitorul Oficial din 29.03.2016 nr. 78 art. 140.
9. Art. 72 din Constituția Republicii Moldova din 29.07.1994.
10. Art. 1-2 din Legea nr. 152/05.07.2012 cu privire la minimul de existență. În: Monitorul Oficial din 07.08.2012 nr. 165 art. 555.
11. Idem, art.3.
12. Art. 3 din Convenția O.I.M privind fixarea salariilor minime, în special în ce privește țările în curs de dezvoltare nr.131 din 22.06.1970, ratificată prin Hotărârea Parlamentului nr.610-XIV din 01.10.99. În: Ediția oficială "Tratate internaționale". Chișinău: 2001, volumul 28, pag.8.
13. Art.132-133 din Codul muncii al Republicii Moldova nr. 154/28.03.2003.
14. Donos, E. ”Dialogul social – între realități și perspective”. În: Materialele Conferinței Științifice „Rolul științei în reformarea sistemului juridic și politico-administrativ”, Ediția a VI-a, 10 decembrie 2020, p.33.
15. Art. 4 din Convenția O.I.M privind fixarea salariilor minime, în special în ce privește țările în curs de dezvoltare nr.131 din 22.06.1970, ratificată prin Hotărârea Parlamentului nr.610-XIV din 01.10.99. În: Ediția oficială "Tratate internaționale". Chișinău: 2001, volumul 28, pag.8.
16. Decizia (UE) 2020/1512 a Consiliului din 13 octombrie 2020 privind orientările pentru politicile de ocupare a forței de muncă ale statelor member.

**RĂSPUNDEREA PENALĂ PENTRU DETERMINAREA SAU ÎNLESNIREA SINUCIDERII
SĂVÂRȘITĂ DIN MOTIVE DE PREJUDECATĂ – lit.c) alin.(2) art. 150 CP RM**

**CRIMINAL LIABILITY FOR DETERMINATION OR FACILITATION OF SUICIDE
COMMITTED FOR REASONS OF PREJUDICE – lt.c) par.(2) art.150 CRIMINAL CODE OF
RM.**

Oleg APĂRECE,

drd.,

Școala Doctorală în Drept, Științe Politice și
Administrative a Consorțiului instituțiilor de învățământ
Academia de Studii Economice din Moldova și Universitatea
de Studii Politice și Economice Europene „Constantin Stere”
E-mail: olegaparece01@gmail.com

Rezumat: *Articolul prezintă o încercare de analiză a circumstanței agravante „motive de prejudecată” reglementate pentru prima dată în CP RM în baza completărilor operate prin Legea nr.111 din 21.04.2022, pentru modificarea unor acte normative, în vigoare din 03.07.2022.*

În urma respectivelor completări în Legea penală națională a fost introdus în Capitolul XIII - Înțelesul unor termeni sau expresii, art.134²¹ - Motive de prejudecată.

La fel motivele de prejudecată au fost prevăzute în calitate de circumstanță agravantă în cazul săvârșirii unui șir de infracțiuni, precum cele prevăzute la art.145 alin.(2) lit.1), art.151 alin.(2) lit.i), art.152 alin.(2) lit.j), art.155 alin.(2), art.158 alin.(3) lit g), art.160 alin.(3) lit d) etc. inclusiv a infracțiunii prevăzute la lit.c) alin. (2) art.150 CP RM - Determinarea sau înlesnirea sinuciderii.

În prezenta publicație se urmăresc asemenea obiective, cum sunt: analiza evoluției procesului de legiferare care s-a soldat cu adoptarea Legii nominalizate, reliefarea conceptului și interpretarea definiției legislative a „motivele de prejudecată” formulate în prevederile actuale din legea penală, aprecierea importanței completării componenței infracțiunii prevăzute la art.150 CP RM Determinarea sau înlesnirea la sinucidere cu circumstanța agravantă „din motive de prejudecată” prevăzută actualmente la lit.c) alin.(2) art.150 CP RM.

Cuvinte-cheie: *determinarea la sinucidere, înlesnirea sinuciderii, răspunderea penală, infracțiuni motivate de ură, motive de prejudecată.*

Summary: *The article presents an attempt to analyze the aggravating circumstance "reasons for prejudice" regulated for the first time in the Criminal Code of the Republic of Moldova based on the additions made by Law no. 111 of 21.04.2022, for the modification of some normative acts, in force from 03.07.2022.*

Following the respective additions to the National Criminal Law, it was introduced in Chapter XIII - Meaning of terms or expressions, art. 134²¹ - Reasons for prejudice.

In the same way, the reasons for prejudice were provided as an aggravating circumstance in the case of the commission of a series of crimes, such as those provided for in art.145 par. (2) lt. 1), art.151 par. (2) lt. i), art.152 par. (2) lt. j), art.155 par. (2), art.158 par. (3) lt. g), art.160 par. (3) lt. d) etc. including the offense provided for in lt.c) par. (2) art. 150 of the Criminal Code RM - Determination or facilitation of suicide.

The following objectives are pursued in this publication, such as: the analysis of the evolution of the legislative process that resulted in the adoption of the named Law, underlying the concept and interpretation of the legislative definition of "reasons for prejudice" formulated in the current provisions of the criminal law, assessing the importance of completing the composition of the offense provided for to

art. 150 of the Criminal Code RM Determination or facilitation of suicide with the aggravating circumstance "due to prejudice" currently provided for in lt. c) par. (2) art. 150 of the Criminal Code RM.

Keywords: *suicide determination, suicide facilitation, criminal liability, hate crimes, reasons for prejudice.*

Interzicerea discriminării este un principiu fundamental reglementat atât la nivel internațional cât și la cel național.

În sensul dat menționăm prevederile dreptului internațional menționăm art. 14 și Protocolul nr.12 art.1 paragraful 1 și paragraful 2 din Convenția Europeană a Drepturilor Omului. „1. *Exercitarea oricărui drept prevăzut de lege trebuie să fie asigurată fără nicio discriminare bazată, în special, pe sex, pe rasă, culoare, limbă, religie, opinii politice sau orice alte opinii, origine națională sau socială, apartenența la o minoritate națională, avere, naștere sau oricare altă situație.* 2. *Nimeni nu va fi discriminat de o autoritate publică pe baza oricăruia dintre motivele menționate în paragraful 1.*”[2]

Conform prevederilor Constituției RM art.16 alin.(2) „*Toți cetățenii Republicii Moldova sînt egali în fața legii și a autorităților publice, fără deosebire de rasă, naționalitate, origine etnică, limbă, religie, sex, opinie, apartenență politică, avere sau de origine socială.*”[3]

Legea penală urmărește scopul de a apăra drepturile, libertățile persoanei și orânduirea constituțională, respectiv statul are obligația de a crea cadrul legal favorabil, care să contribuie la respectarea principiilor fundamentale constitutional proclamate, printre care și principiul ce consfințește interzicerea discriminării.

„Motivele de prejudecată” prin prisma dreptului penal sunt reglementate de legiuitorul național începând cu data de 03.07.2022 și anume prin Legea nr.111 din 21-04-2022 pentru modificarea unor acte normative // *Monitorul Oficial 164-169/03.06.22 art.291, în vigoare 03.07.22* [10]

Prin Legea menționată în CP RM în Capitolul XIII Înțelesul unor termeni sau expresii se introduce art.134²¹ Motive de prejudecată

Conform alin.(1) art. 134²¹ CP RM prin „*motivele de prejudecată se înțeleg idei preconcepute ale făptuitorului bazate pe considerente de rasă, culoare, origine etnică, națională sau socială, cetățenie, sex, gen, limbă, religie sau convingeri religioase, opinii politice, dizabilitate, orientare sexuală, identitate de gen, stare de sănătate, vârstă, stare civilă, indiferent dacă fapta este comisă în privința persoanei care posedă astfel de caracteristici protejate, în privința bunurilor acesteia ori asociate cu aceasta sau în privința persoanei care acordă suport persoanelor ce posedă astfel de caracteristici protejate ori se asociază cu acestea, această asociere fiind una reală sau percepută ca fiind reală.*”[4]

La fel un șir de articole din CP au fost completate cu o nouă circumstanță agravantă și anume săvârșirea respectivelor infracțiuni „din motive de prejudecată”. Este vorba despre art. art.145 alin.(2) lit.1), art.150 alin.(2) lit.c), art.151 alin.(2) lit.i), art.152 alin.(2) lit.j), art.155 alin.(2), art.158 alin.(3) lit g), art.160 alin.(3) lit d), art.162 alin.(1¹), art.163 alin.(1¹), art.164 alin.(2) lit.h), art.165 alin.(2) lit.h), art.166 alin.(2) lit.d¹), art.166¹ alin.(2) lit.h), art.167 alin.(2), art.168 alin.(2) lit.e), art.169 alin(2) lit.c), art.171 alin.(2) lit.g), art.172 alin.(2) lit.h), art.173 alin.(2), art.177 alin.(2) lit.c), art.178 alin.(2) lit.d), art.184 alin.(2) lit. b¹), art.187 alin.2) lit.g), art.188 alin.(2) lit.g), art.193 alin.(2), art.197 alin.(2) lit.b), art.206 alin.(2) lit.g), art. 211 alin.(2) lit,d), art.212 alin.(3) lit.c), art.215 alin.(2), art.222 alin.(2) lit.b), art.259 alin.(2) lit.g¹), art.282 alin.(1¹), art. 287 alin.(2) lit.e), art. 288 alin.(2) lit.d), art.327 alin.(2) lit.d), art.328 alin.(2) lit.b¹) CP RM.

Prezintă interes istoricul evoluției procesului de legiferare care s-a soldat cu adoptarea Legii nominalizate, studiul căruia facilitează încercarea conceptualizării și interpretării noțiunii de „motive de prejudecată”, ce se întreprinde în prezentul studiu.

Astfel, la data de 20 iunie 2016 a fost înregistrat proiectului de Lege nr.277 pentru modificarea și completarea unor acte legislative (Codul penal – art. 13414, 1352 , 155, 346; Codul contravențional – art. 691) [14]

La dat de 01 iulie 2016 a fost înregistrat proiectul de Lege nr.301 pentru modificarea și completarea unor acte legislative (Codul penal – art. 77, 13414, 1351 , 145, 151, 152, 155 ș.a.; Codul contravențional – art. 43, 461 , 462 , 69, 70, 75, ș.a.).[15]

La data de 08 decembrie 2016, Parlamentul RM a decis aprobarea în primă lectură a proiectului de Lege nr.277 din 20 iunie 2016, iar pentru lectura a doua, proiectul nr.277 va fi comasat cu proiectul de Lege nr.301 din 1 iulie 2016, proiectul nr.277 fiind ca proiect de alternativă.

Totodată au decis aprobarea în primă lectură a proiectului de Lege nr.301 din 1 iulie 2016, iar pentru lectura a doua proiectul nr.301 va fi comasat cu proiectul de Lege nr.277 din 20 iunie 2016, proiectul nr.301 fiind ca proiect de bază.[16]

Conform textului inițial, autorii proiectului propuneau substituirea cuvintelor „ură socială, națională, rasială sau religioasă” cu cuvintele „prejudecată, dispreț sau ură”, proiectul legislativ prevedea inclusiv completarea a mai multor infracțiunilor din Partea Specială a CP RM cu circumstanța agravantă „din motive de prejudecată, dispreț sau ură”

În conținutul notei informative anexată la proiectul de lege pentru modificarea și completarea unor acte legislative (Crimele motivate de prejudecată, dispreț sau ură), este prezentată legislația altor state, care prevede ca circumstanță agravantă comiterea infracțiunilor din motive de prejudecată:

- legislației Canadei, ce consideră agravantă fapta *motivată de predispunere, prejudecată sau ură*;
- legislației Belgiei, ce consideră agravantă fapta a cărei *motive sunt ura, disprețul sau ostilitatea*;
- legislației Cehiei, ce consideră agravantă fapta *motivată de răzbunare, altă ură similară sau alt motiv particular condamnat*;
- legislației Greciei, ce consideră agravantă *fapta săvârșită din ură*. [12]

Mai multe instituții (organizații) și-au exprimat opinia asupra proiectului anterior citat, printre care:

Biroul Organizației pentru Securitate și Cooperare în Europa, pentru Instituții Democratice și Drepturile Omului (OSCE/ODIHR) conform căreia „salută autorii proiectului de lege pentru inițiativa de consolidare a cadrului legislativ în scopul combaterii crimelor motivate de ură pe teritoriul Republicii Moldova, este pozitivă includerea unor caracteristici protejate suplimentare, în afară de temeiurile limitate „sociale, naționale, rasiale și religioase”, stipulate în prezent de Codul penal. Per total, aceste modificări constituie o declarație puternică, care confirmă respingerea de către statul Republica Moldova și societate a crimelor motivate de prejudecată, precum și o atitudine de zero toleranță față de acestea.”[13]

La data de 05 septembrie 2017 Centru de Resurse Juridice din Moldova a formulat o opinie referitoare la proiectul nr.301, conform căreia recomandă utilizarea sintagmei „motive de prejudecată” în locul sintagmei „prejudecată, dispreț sau ură” argumentând prin faptul „că este mult mai adecvat ca termen umbrelă care se referă la toate acele fapte penale (numite infracțiuni de bază) săvârșite în baza unei motivații discriminatoare, a prejudecăților”[6]

„Prejudecata are un sens mai amplu decât ura, iar un motiv bazat pe prejudecată necesită numai existența unei forme de intoleranță față de o caracteristică personală” [11, p.14]

Conform dicționarului explicativ: *prejudecată* – reprezintă „păreră, idee preconcepută (și adesea eronată) pe care și-o face cineva asupra unui lucru, adoptată, de obicei, fără cunoașterea directă a faptelor sau impusă prin educație, societate”[8]

Biroul OSCE/ODIHR definește infracțiunile motivate de prejudecată (sau „crimele motivate de ură”) „ca fiind faptele penale ce sunt motivate de prejudecată. Aceasta înseamnă că orice infracțiune, fie împotriva persoanei, vieții persoanei, integrității corporale sau proprietății acesteia, va fi calificată ca infracțiune motivată de prejudecată, cu condiția că cel puțin unul din motivele făptuitorului este atitudinea sa de prejudecată împotriva unui grup de persoane, ce posedă caracteristici comune.”[13]

„Infracțiuni motivate de ură reprezintă un termen umbrelă care se referă la toate acele infracțiuni comise de făptuitor pe baza unei motivații discriminatoare” [5, p.4]

Termenul „din motive de prejudecată” este unul nou pentru legislația penală națională.

„Infracțiuni motivate de ură” provine din traducerea cuvintelor „hate crimes”(din engleză)

Centru de Resurse Juridice din Moldova își exprimă dezacordul privind transpunerea conceptului de „hate crimes” în română ca „infracțiuni motivate de ură.” motivând prin faptul că multe din infracțiunile comise cu intenție prevăzute de CP RM (omorul, vătămare corporală gravă) sunt comise din motiv de ură, dar fără a avea la bază stereotipuri sau prejudecăți. [6, p.2]

„Prejudecata, intenția de a discrimina în baza unui criteriu protejat prin lege, constituie elementul definitoriu al acestor fapte, în timp ce ura este doar starea subiectivă rezultată din prejudecată.” [10]

În Ghidul practic: Legi privind infracțiunile motivate de ură, se recomandă folosirea termenului de prejudecată menționându-se: *„cu toate că termenul „infracțiuni motivate de ură” este folosit în mod obișnuit, el poate duce la neînțelegeri cu privire la conceptul pe care îl reprezintă. Prejudecata are un sens mai amplu decât ura, iar un motiv bazat pe prejudecată necesită numai existența unei forme de intoleranță față de o caracteristică personală”*[11, p.14]

Conform noilor prevederi din CP RM vom fi în prezența variantei agravate „din motive de prejudecată”, în cazul în care infracțiunea a fost comisă datorită ideilor preconcepute a făptuitorului bazate pe considerente de *„rasă, culoare, origine etnică, națională sau socială, cetățenie, sex, gen, limbă, religie sau convingeri religioase, opinii politice, dizabilitate, orientare sexuală, identitate de gen, stare de sănătate, vârstă, stare civilă”*[4]

Preconceput este definit ca fiind: *„adoptat dinainte, fără o cercetare sau o experimentare prealabilă.”*[8]

Prejudecățile făptuitorului, față de victimă trebuie să existe înainte de comiterea infracțiunii.

Pentru reținerea circumstanței agravante „din motive de prejudecată” este suficient ca la comiterea faptei să fie prezentă una din cele trei condiții:

1) *în privința persoanei care posedă astfel de caracteristici protejate* – fapta infracțională se comite nemijlocit asupra persoanei care posedă anumite caracteristici diferite și neacceptate de făptuitor (religie, naționalitate, apartenență politică etc.)

2) *în privința bunurilor acestora ori asociate cu aceasta* - de exemplu, distrugerea unor obiecte, la care aveau acces victimele, în mod gratuit sau de care se folosesc exclusiv persoanele ce practică anumite culte religioase.

3) *în privința persoanei care acordă suport persoanelor ce posedă astfel de caracteristici protejate ori se asociază cu acestea.* În sensul dat este relevantă practica CtEDO pe cauza Škorjanec împotriva Croației nr. 25536/14, 28 martie 2017, care are la bază un conflict iscat din motive de prejudecată: două persoane au atacat o altă persoană care era de origine romă, făptuitorii au lovit inclusiv și soția victimei, care era de o altă origine decât a soțului (romă). În rezultatul anchetei făptuitorii au fost acuzați pentru o infracțiune motivată rasial doar în privința soțului, dar nu și a soției, motivând faptul că atacul asupra acestora nu este din motiv de ură deoarece ea nu este de origine romă.

CtEDO a statuat că obligația de a ancheta și a urmări penal în mod eficient posibile motivații bazate pe prejudecată se aplică și în cazurile în care victima unei infracțiuni este vizată nu din cauza statutului sau caracteristicilor sale personale reale sau percepute, ci din cauza presupusei asocieri sau afilieri cu o altă persoană cu acest statut personal real sau perceput.[7]

Infracțiunea se va considera comisă din motive de prejudecată, chiar dacă există și alte motive care au dus la comiterea infracțiunii – art. 134²¹ alin.(2) CP RM

Procesul de adoptare a proiectelor anterior menționate (proiectul nr.277 a fost comasat cu proiectul nr.301) a durat foarte mult, aproximativ 6 ani. Din această cauză *Consiliul pentru Egalitate, Oficiul Avocatului Poporului și organizațiile societății civile au făcut un apel public prin care au solicitat în mod prioritar Comisiei Juridice, Numiri și Imunități să definitiveze proiectul de lege nr. 301 privind reglementarea infracțiunilor motivate de prejudecată astfel încât legea să fie funcțională și să apere victimele acestor tipuri de infracțiuni.”*[1]

În continuare urmează să ne formulăm opinia referitor la răspunderea penală pentru comiterea infracțiunii de determinare sau înlesnire a sinuciderii săvârșită din motive de prejudecată.

Prin Legea nr.111 din 21.04.2022 pentru modificarea unor acte normative au fost operate mai multe modificări asupra CP RM, inclusiv infracțiunea de determinare sau înlesnirea la sinucidere a fost completată cu o nouă circumstanță agravantă prevăzută la art.150 alin. (2) lit. „c) din motive de prejudecată”

Analizând textul inițial al proiectului nr.301 din 01.07.2016 am constatat faptul că infracțiunea de determinare sau înlesnirea la sinucidere nu constituia obiectul modificărilor.

Centru de Resurse Juridice din Moldova prin opinia din data de 05 septembrie 2017 referitoare la proiectul nr.301, propune completarea art.150 alin.(2) cu lit.e) „din motive de prejudecată” argumentând necesitatea modificării prin aceea că este necesar de „*a sublinia gravitatea acestei infracțiuni atunci când este săvârșită din motive ce țin de prejudecată.*” [6]

Determinarea sau înlesnirea sinuciderii motivate de ură diferă de infracțiunea obișnuită nu numai prin motivația infractorului, ci și datorită impactului asupra victimei.

De regulă, victima este aleasă din motivul apartenenței la un grup, respectiv oricare alt membru al aceluiași grup poate fi următoarea victimă.

La data de 10 februarie 2019, a fost înregistrat în Parlamentul RM, amendamentul nr.3, conform căruia la pct. 7 este precizat faptul că „la articolul 150, aliniatul (2) se completează cu litera c) cu următorul cuprins: c) din motive de prejudecată.” [15]

Analizând prevederile CP RM nr. 985 din 18.04.2002 începând cu versiunea inițială, până la data de 03.07.22, fapta de determinare sau înlesnirea la sinucidere din motive de prejudecată nu era reglementată ca circumstanță agravantă la art. 150 Partea Specială a CP RM. În asemenea circumstanțe, tragerea la răspundere penală, pentru comiterea infracțiunii prevăzute la art.150 CP din motive de prejudecată, putea fi realizată doar, cu aplicarea art. 77 Circumstanțele agravante alin(1) lit.d) CP RM „săvârșirea infracțiunii din motive de ură socială, națională, rasială sau religioasă.” [4]

Începând cu data de 03.07.22, fapta de determinare sau înlesnirea a sinuciderii comisă din motive de prejudecată se califică conform art. 150 alin.2) lit.c) CP RM.

Actualmente încadrarea faptei în baza art. 150 alin.(2) lit.c) CP RM, exclude aplicarea circumstanței agravante prevăzută la art. 77 alin d) CP RM.

Conform Hotărârea Plenului Curții Supreme de Justiție RM nr.8 din 11.11.2003 cu privire la unele chestiuni ce vizează individualizarea pedepsei penale . *punctul 7 „În cazurile în care circumstanța ce atenuează sau agravează răspunderea penală (art.76-77 CP) este indicată în dispozițiile articolului Părții speciale a Codului penal, ca semn al componenței infracțiunii, în conținutul variante-tip sau în conținutul variantelor agravate, ea nu poate fi luată în considerare la stabilirea pedepsei pentru această infracțiune.”* [9]

Concluzii:

Circumstanța agravantă „din motive de prejudecată” recent introdusă în CP RM urmează a fi apreciată ca o garanție juridico-penală foarte importantă a respectării principiului non-discriminării și a protejării prin prevederile legii penale a unui șir întreg de valori sociale deosebit de importante ce țin de drepturile și libertățile fundamentale ale omului.

Prin definirea conceptului de „motive de prejudecată” la art. 134²¹ CP RM legiuitorul a explicat expres esența noțiunii „motive de prejudecată”, facilitând maximal interpretarea și aplicarea uniformă a normelor respective din CP, care prevăd săvârșirea infracțiunii din motivele nominalizate în calitate de circumstanță agravantă.

Introducerea în Codul Penal a „motivelor de prejudecată” în calitate de circumstanță agravantă contribuie la delimitarea eficientă a infracțiunilor comise din motive discriminatorii, de prejudecată de infracțiunile comise din ură, dar care nu au la bază stereotipuri sau prejudecăți.

Completarea art.150 CP RM Determinarea la sinucidere sau înlesnirea sinuciderii, cu o nouă circumstanță agravantă și anume săvârșirea acestei infracțiuni din motive de prejudecată prevăzută la alin.(2) lit.c) din articolul invocat este cât se poate de oportună, deoarece săvârșirea infracțiunii date din motivele nominalizate denotă un grad sporit de prejudiciabilitate a infracțiunii, pune în evidență anumite

caracteristici negative proprii făptuitorului și tot odată facilitează realizarea scopului legii penale așa, cum este acesta formulat la art.2 CP RM.

În cazul comiterii infracțiunii de determinare sau înlesnire la sinucidere din motive de prejudecată, fapta se va încadra în baza art. 150 alin.(2) lit.c) CP RM, ceea ce va exclude aplicarea circumstanței agravante prevăzută la art. 77 alin d) CP RM.

Referințe bibliografice:

1. Apel Public a Consiliul pentru Egalitate, Oficiul Avocatului Poporului și organizațiile societății civile. Disponibil: <http://ombudsman.md/news/apel-public/> (accesat pe 29.10.2022)
2. Convenția Europeană a Drepturilor Omului.
Disponibil: https://www.echr.coe.int/documents/convention_ron.pdf (accesat pe 29.10.2022)
3. Constituția Republicii Moldova. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 1994, nr.
4. Codul penal al Republicii Moldova. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 2002, nr. 128-129
5. Combaterea infracțiunilor motivate de ură – Ghid pentru practicieni și decidenți. București, 2015. 87p. Disponibil: <https://www.crj.ro/wp-content/uploads/2015/01/Combaterea-infracțiunilor-motivate-de-ura.Ghid-pentru-practicieni-si-decidenti.pdf> (accesat pe 11.10.2022)
6. Centru de Resurse Juridice din Moldova – Opinie din 05.09.2017 cu privire la proiectul de lege nr. 301 pentru modificarea și completarea unor acte legislative (versiunea din iulie 2017, după comasarea cu proiectul nr. 277) Disponibil: <https://crjm.org/wp-content/uploads/2017/09/2017-09-05-Opinie-CRJM-Proiect-301-infr-de-prejudecata.pdf>(accesat pe 09.10.2022)
7. Demascarea motivelor bazate pe prejudecată ale infracțiunilor: selecție de cauze relevante ale Curții Europene a Drepturilor Omului. Disponibil: https://fra.europa.eu/sites/default/files/fra_uploads/fra-2018-unmasking-bias-motives-paper_ro.pdf (accesat pe 19.10.2022)
8. Dicționar explicativ online. Disponibil: <https://dexonline.ro/definitie/preconceput> (accesat pe 29.10.2022)
9. Hotărârea Plenului Curții Supreme de Justiție RM nr.8 din 11.11.2003 cu privire la unele chestiuni ce vizează individualizarea pedepsei penale.
Disponibil: http://jurisprudenta.csj.md/search_hot_expl.php?id=127 (accesat pe 29.09.2022)
10. Legea nr.111 din 21-04-2022 pentru modificarea unor acte normative. *Monitorul Oficial* 164-169/03.06.22 art.291, în vigoare 03.07.22
11. Legi privind infracțiunile motivate de ură: Ghid practic. 63p.
Disponibil: <https://www.osce.org/files/f/documents/7/f/36428.pdf> (accesat pe 11.11.2022)
12. Notă informativă la proiectul de lege pentru modificarea și completarea unor acte legislative (Crimele motivate de prejudecată, dispreț sau ură).
Disponibil: https://www.justice.gov.md/public/files/transparența_in_procesul_decizional/proiecte_spre_examinare/2016/mai/Nota_Informativa_Hate_crimes_actuala163.pdf (accesat pe 02.11.2022)
13. Opinie-Nr.: HCRIM-MOL/281/2016 a Biroul Organizației pentru Securitate și Cooperare în Europa, pentru Instituții Democratice și Drepturile Omului (OSCE/ODIHR), Varșovia, 15 martie 2016.
Disponibil: http://uam.md/media/files/files/osce_odihhr_opinion_15_march_2016_ro_3312754.pdf (accesat pe 19.10.2022)
14. Proiectul de Lege nr.277 din pentru modificarea și completarea unor acte legislative (Codul penal – art. 13414, 1352 , 155, 346; Codul contravențional – art. 691).
Disponibil: <https://www.parlament.md/ProcesulLegislativ/Proiectedeactelegislative/tabid/61/LegislativId/3349/language/ro-RO/Default.aspx> (accesat pe 11.10.2022)
15. Proiectul de Lege nr.301 pentru modificarea și completarea unor acte legislative (Codul penal – art. 77, 13414, 1351 , 145, 151, 152, 155 ș.a.; Codul contravențional – art. 43, 461 , 462 , 69, 70, 75, ș.a.).
Disponibil: <https://www.parlament.md/ProcesulLegislativ/Proiectedeactelegislative/tabid/61/LegislativId/3349/language/ro-RO/Default.aspx> (accesat pe 11.10.2022)

16. Stenograma de la Ședința din ziua de 8 decembrie 2016 Parlamentul Republicii Moldova de legislatura a XX-a.

Disponibil:<https://www.parlament.md/LinkClick.aspx?fileticket=mEnT%2b0JU%2beU%3d&tabid=128&mid=506&language=ro-RO> (accesat pe 11.10.2022)

REFLEXII CU PRIVIRE LA VICTIMIZAREA PERSOANELOR VÂRSTNICE

REFLECTIONS REGARDING THE VICTIMISATION OF ELDERLY PERSONS

Olesea BLAȘCU,
asistent universitar,
Catedra de Drept
Facultatea de Drept și Administrație Publică,
Universitatea de Stat „B.P. Hasdeu” din Cahul
Email : blascuolesea@yahoo.com
ORCID ID : 0000-0001-6601-6951

Rezumat: *Problemele persoanelor în vârstă, în principiu, și victimizarea acestora în special sunt o preocupare permanentă la nivel național și internațional. Vulnerabilitatea vârstnicilor persistă chiar și în condițiile unei transformări radicale a societății, în timp ce gradul de victimizare crește. Abuzul și violența împotriva persoanelor în vârstă sunt inacceptabile, indiferent de circumstanțele sau amploarea lor și nu ar trebui să fie ignorate. Din acest motiv, statul trebuie să se preocupe permanent de adaptarea cadrului legislativ și instituțional în vederea protejării bătrânilor.*

Cuvinte cheie: vârstnici, victimizare, abuz, prevenire victimologică.

Summary: *The problems of the elderly, in principle, and their victimization in particular, are a permanent concern at the national and international level. The vulnerability of the elderly persists even in the face of a radical transformation of society, while the degree of victimization increases. Abuse and violence against older people is unacceptable, regardless of the circumstances or scale, and should not be ignored. For this reason, the state must constantly concern itself with the adaptation of the legislative and institutional framework in order to protect the elderly.*

Keywords: elderly, victimization, abuse, victimological prevention.

Vârsta este unul dintre primele lucruri pe care le observăm la alți oameni. Vârstismul apare atunci când vârsta este folosit pentru a clasifica și împărți oamenii în moduri care duc la vătămări, dezavantaje și nedreptate și erodează solidaritatea între generații.¹

La nivel internațional, atenția acordată problemelor persoanelor în vârstă, în principiu, și victimizarea acestora în special, a fost demonstrată pentru prima dată în 1982, în cadrul Primei Adunări Mondiale a ONU privind îmbătrânirea. În urma acestei întâlniri, a fost adoptat Planul Internațional de Acțiune privind Îmbătrânirea, a fost aprobată Ziua Internațională a Persoanelor Vârstnice (1 octombrie), iar în 1991 au fost adoptate Principiile ONU pentru Persoane Vârstnice.²

Diferiți autori abordează în felul lor definiția conceptului de victimizare. În victimologie, o astfel de vulnerabilitate (predispoziție) la o infracțiune se numește „victimitate individuală”. Acest concept a fost introdus în circulația științifică de către L.V. Frank, în opinia sa, victimizarea este o capacitate crescută de a deveni victimă datorită unui număr de circumstanțe obiective și subiective. Aceeași poziție o menține și V.I. Polubinsky, înțelegând prin acest concept o capacitate crescută, datorită calităților sociale, psihologice, biofizice ale unei persoane, de a deveni victima unei infracțiuni, în timp ce această capacitate este obiectivată printr-o infracțiune. Cu alte cuvinte, victimizarea unei anumite persoane poate fi definită ca capacitatea potențială a acesteia de a deveni victima unei infracțiuni ca urmare a interacțiunii negative a calităților sale personale cu factori externi. A.L. Repetskaya împarte victimizarea personală în două categorii, prima categorie este victimizarea legată de vârstă. După cum putem presupune, epoca victimizării

¹ Малер, Клаудия , Global Report on Ageism, 18 March 2021,
<https://www.un.org/development/desa/dspd/2021/03/global-report-on-ageism/>

² Горфан Я.Ю., Некоторые психологические аспекты виктимизации пожилых людей, Психология и право, 2011. Том. 1, № 4., ISSN: 2222-5196 (online), https://psyjournals.ru/psyandlaw/2011/n4/49297_full.shtml

este cea care joacă unul dintre rolurile principale în comiterea unei infracțiuni împotriva acestei categorii vulnerabile de persoane.¹

După D.V. Rivman, „trăsăturile psihofiziologiei determină victimizarea crescută a vârstnicilor, în primul rând, sub aspectul victimizării, se manifestă prin slăbiciune fizică, cauzată de modificările legate de vârstă, în special la femei, atestând și prezența anumitor boli. Infractorii folosesc adesea memoria slabă și alte schimbări legate de vârstă, inclusiv utilizarea credulității și naivității, sentimentul de singurătate al unor astfel de persoane și alte opțiuni, pentru a-și realiza intenția criminală.”²

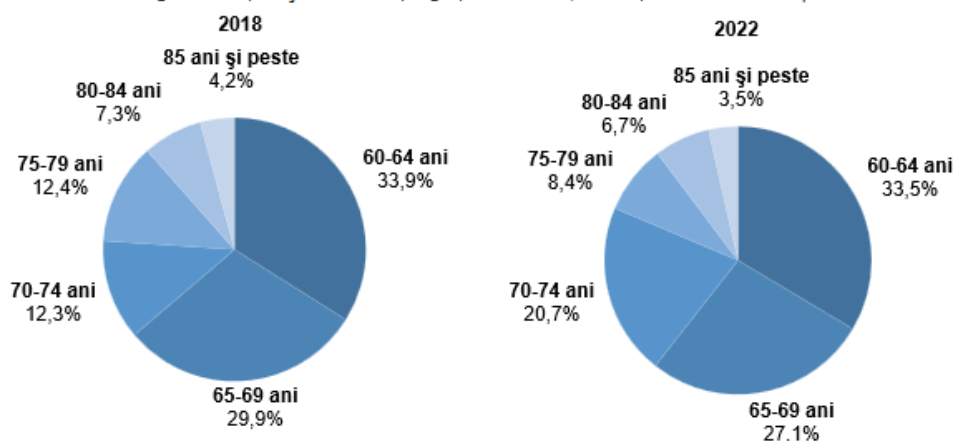
Problema victimității și victimizării persoanelor în vârstă, persoanele cu vârsta peste 60 de ani, se află în centrul cercetărilor, în ciuda faptului că, în general, aceștia devin victime ale infracțiunilor într-o măsură mai mică decât reprezentanții generației tinere, deși au un potențial rată mare de victimizare. Acest lucru se datorează în mare măsură faptului că în țările dezvoltate proporția populației în vârstă (peste 65 de ani) depășește 14% (în termeni absoluți, aceasta este de 170 de milioane de persoane).³

Populația lumii îmbătrânește constant. La începutul anului 2022, aproximativ 771 de milioane de oameni din întreaga lume aveau 65 de ani și peste. Ponderea acestor persoane în populația totală a crescut de la 6% în 1990 la 10,0% în 2022 și se preconizează că va crește la 16% până în 2050.

În Republica Moldova, la începutul anului 2022, erau 593.000 de persoane în vârstă de 60 de ani și peste, sau 22,8% din totalul populației, cu reședința obișnuită. Din totalul persoanelor vârstnice, erau 356,4 mii femei (sau 60,1%), una din trei avea între 60 și 64 de ani, iar 61,0 mii persoane (sau 10,2%) aveau peste 80 de ani.

Proporția persoanelor de peste 60 de ani este în continuă creștere. În ultimii cinci ani, ponderea vârstnicilor din grupa de vârstă 70-74 de ani a crescut cel mai mult - cu 8,4 puncte procentuale (de la 12,3% la începutul lui 2018 la 20,7% la începutul lui 2022).⁴

Figura 1. Populația vârstnică pe grupe de vârstă, la începutul anilor 2018 și 2022

Există diferențe și în distribuția pe sexe, coeficientul de îmbătrânire al populației feminine la începutul anului 2022 era cu 7,1 puncte procentuale mai mare decât cel al bărbaților și se ridică la 26,2%, în timp ce cel al bărbaților era de 19,1%.⁵

¹ Абакумова О.Н., Виктимологическая профилактика некоторых насильственных преступлений, совершаемых в отношении женщин пожилого возраста, Вестник Алтайской академии экономики и права. – 2019. – № 8-2. – С. 213-217; Online ISSN 2226-3977, <https://vaael.ru/ru/article/view?id=690>

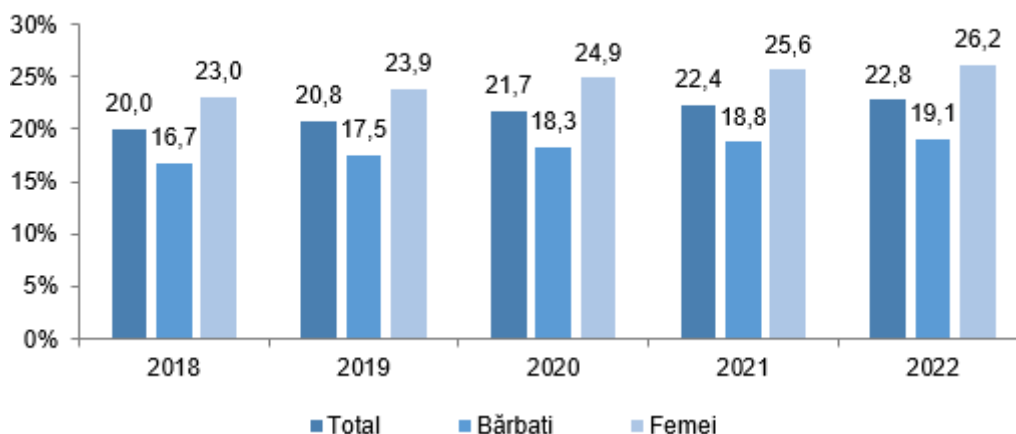
² Ривман Д.В., Устинов В.С. Виктимология. СПб., 2000., стр.71 citat de Вишневецкий Кирилл Валерьевич, К вопросу о виктимизации людей преклонного возраста, Юридические науки, стр.567 <https://cyberleninka.ru/article/n/k-voprosu-o-viktimizatsii-lyudey-preklonnogo-vozrasta>

³ op.cit.

⁴ https://statistica.gov.md/index.php/ro/varstnicii-in-republica-moldova-in-anul-2021-9578_59794.html

⁵ https://statistica.gov.md/index.php/ro/varstnicii-in-republica-moldova-in-anul-2021-9578_59794.html

Figura 2. Coeficientul de îmbătrânire al populației, pe sexe, la începutul anilor 2018-2022

Numărul și proporțiile persoanelor în vârstă sunt doar o parte din povestea îmbătrânirii populației. Există o diversitate din ce în ce mai mare în cadrul populației în vârstă, a cărei vârstă în sine joacă un rol crucial. Vârsta cronologică nu este un ghid de încredere prin care să evaluăm ce pot sau nu pot face oamenii. Vârsta biologică ar trebui luată în considerare ca o măsură alternativă. Într-adevăr, pe măsură ce sănătatea persoanelor în vârstă se îmbunătățește, vârsta biologică va deveni din ce în ce mai semnificativă. A existat o încercare de a combina cele două măsuri, rezultând că următoarele trei categorii sunt adesea folosite. Acestea sunt:

- „Young Old” - Oamenii care își pot menține un tipar sau o viață normală, activă. Interval obișnuit de vârstă: 65-74 ani.
- „Bătrân mijlociu” - Persoanele cu anumite deficiențe funcționale care necesită asistență limitată pentru anumite activități, dar sunt încă capabile să trăiască pe cont propriu atâta timp cât primesc ajutor. Interval obișnuit de vârstă: 75 - 85 ani.
- „Bătrâni” - Aceștia sunt fragili și, în general, au atât de dizabilități încât necesită îngrijire medicală instituțională sau constantă. Interval de vârstă obișnuit: peste 85 de ani.¹

Motivul pentru care bătrânii devin victime în societatea modernă sunt destul de evidente. În primul rând, aici trebuie menționată izolarea socială: bătrânii divorțați, văduvi sau singuri care trăiesc separat sunt considerați în mod deosebit predispuși să devină victime ale infracțiunilor. Dar de multe ori traiul bătrânilor cu generația mai tânără devine și un factor de victimizare. Necesitatea de a avea grijă de ei, amenințarea la adresa propriei siguranțe din cauza unei posibile demențe senile, precum și pretențiile de resurse materiale ale generației mai în vârstă în familie pot provoca iritații constante, care uneori escaladează în acte criminale.²

Vulnerabilitatea vârstnicilor persistă chiar și în condițiile unei transformări radicale a societății, în timp ce gradul de victimizare crește. Principalii factori aici sunt procesele de pierdere a identității sociale stimulate de globalizare, procesele de individualizare extremă care se limitează la desocializare, devalorizarea valorilor morale și juridice, în primul rând sociale generale.³

În plus, o serie de autori evidențiază vârstismul drept principalul factor de victimizare a persoanelor în vârstă - discriminarea persoanelor pe criterii de vârstă. Studiarea premiselor și formelor acestui fenomen, precum și a impactului acestuia asupra victimizării personale a persoanelor în vârstă, este necesară pentru dezvoltarea programelor de prevenire primară a victimizării generației mai în vârstă.⁴

¹ op.cit.

² Wallace H. Victimology: legal, psychological, and social perspectives. Boston, 1998, p.198-199 citat de Вишневецкий Кирилл Валерьевич , К вопросу о виктимизации людей преклонного возраста , Юридические науки , стр.567 <https://cyberleninka.ru/article/n/k-voprosu-o-viktimizatsii-lyudey-preklonnogo-vozrasta>

³ Вишневецкий Кирилл Валерьевич , К вопросу о виктимизации людей преклонного возраста , Юридические науки , стр.568 <https://cyberleninka.ru/article/n/k-voprosu-o-viktimizatsii-lyudey-preklonnogo-vozrasta>

⁴ Малер, Клаудия , Global Report on Ageism, 18 March 2021, <https://www.un.org/development/desa/dspd/2021/03/global-report-on-ageism/>

În vederea unei analize mai ample a acestui grup ”personae în vârstă” este necesar de atras atenție la următoarele aspecte:¹

- sentimentul de nesiguranță al persoanelor în vârstă (preocuparea securității și teama de criminalitate);
- riscurile reale pe care le suportă (victimizare);
- impactul fricii și al victimizării asupra comportamentului lor.

Prin definiția prezentată în 1971 de sociologul Frank Furstenberg², s-a stabilit că sentimentul de nesiguranță a persoanelor în vârstă are două dimensiuni care, deși se pot hrăni reciproc, nu sunt neapărat correlate:

- Frica de crimă se hrănește din faptele cărora o persoană a fost victimă sau din frica de agresiune față de sine și de cei apropiați. Denumită și „frica personală”, este strâns legată de expunerea la riscul de victimizare, despre care poate fi considerată un fel de anticipare. Se determină din două întrebări canonice „frica acasă” și „frica afară” (în cartier, în oraș, în diferitele mijloace de transport în comun).
- Frica socială sau „preocuparea securității” este relativ diferită față de experiența personală. Faptul dat este legat de judecățile de valoare cu privire la standardele care trebuie respectate și la starea generală a societății așa cum este percepută de indivizi. Puternic dependent de discursul politic și mediatic, este mai volatil decât frica de criminalitate.

Înțelegerea izvoarelor sentimentului de nesiguranță necesită așadar să privim aceste două fațete ale sentimentului de nesiguranță, fiecare dintre acestea putând avea un impact asupra comportamentului vârstnicilor.

Există multe forme diferite de abuz asupra bătrânilor: îndeplinirea necorespunzătoare de către gardian a îndatoririlor de îngrijire a vârstnicilor, diverse forme de violență, umilire, exploatare. Latența mare a unor astfel de infracțiuni se datorează, printre altele, faptului că medicii și alți asistenți sociali nu sunt capabili să identifice în mod corespunzător actele de abuz asupra persoanelor în vârstă, precum și alte tipuri de violență domestică. În plus, victimele înseși se tem adesea de publicitatea și deteriorarea situației și, prin urmare, nu spun nimănui despre problemele lor.³

Autorii occidentali disting trei categorii principale de infracțiuni împotriva persoanelor în vârstă:

- infracțiuni împotriva persoanei (aici autorii străini includ crime, atacuri, jafuri și furturi, comise în principal din motive egoiste);
- maltratarea din partea rudelor sau asistenților sociali în contextul activităților de îngrijire (aceasta include abuzul, cum ar fi abuzul fizic, sexual sau psihologic, încălcarea diferitelor drepturi, neglijarea îngrijirii etc.);
- infracțiuni economice, cum ar fi exploatarea financiară, fraudă, abuzul de autoritate de către reprezentantul oficial al victimei în domeniul administrării proprietății.⁴

Potrivit raportului european privind prevenirea abuzului asupra persoanelor în vârstă, 660.000 de persoane în vârstă din întreaga lume mor din cauza abuzului.⁵

Violența împotriva vârstnicilor prevalează printre persoanele cu dizabilități, persoanele cu tulburări cognitive și dependenți; iar Rapoartele Organizației Mondiale a Sănătății indică faptul că

¹ Tanguy Le Goff, Peurs et victimations des personnes âgées. Au-delà des discours, quelle réalité chiffrée ?, *Gérontologie et société* 2011/1 (vol. 34 / n°136), pages 175 à 188, <https://www.cairn.info/revue-gerontologie-et-societe-2011-1-page-175.htm?contenu=article>

² Furstenberg F. (1971), « Public reaction to crime in the street », *American Scholar*, 40, https://www.researchgate.net/publication/279624971_Public_Reaction_to_Crime_in_the_Streets

³ Pain R. *Theorising Age In Criminology: the Case of Home Abuse*//The British Criminology Conference: Selected Proceedings. 1999. Vol. 2. citat de Горфан Я.Ю., Некоторые психологические аспекты виктимизации пожилых людей, *Психология и право*, 2011. Том. 1, № 4., ISSN: 2222-5196 (online), https://psyjournals.ru/psyandlaw/2011/n4/49297_full.shtml

⁴ James. M. *Understanding and Responding to Crime and Older People*. Australian Institute Of Criminology, 2001. <https://www.aic.gov.au/publications/crimprev/crimprev-5>

⁵ Dinesh Sethi, Sara Wood, Francesco Mitis, Mark Bellis, Bridget Penhale, Isabel Iborra Marmolejo, Ariela Lowenstein, Gillian Manthorpe и Freja Ulvestad Kärki, Европейский доклад по предупреждению жестокого обращения с пожилыми людьми

https://www.euro.who.int/_data/assets/pdf_file/0017/154142/e95110exsumR.pdf

persoanele în vârstă cu dizabilități care au nevoie de sprijin semnificativ sunt mai predispuși de a deveni victimele violenței.

Răspândirea tratamentului violent asupra vârstnicilor variază în funcție de țară și cultură.¹

Conform rezultatelor sondajelor, mai mult de un sfert dintre respondenții în vârstă (28,6%) s-au confruntat cu violență și abuzuri îndreptate împotriva lor după ce au împlinit 60 de ani. Dacă vorbim doar de victime mai în vârstă, aproape una din două declară că au fost victime ale violenței psihologice și emoționale, mai mult de o treime menționează violența economică și aproape una din șase menționează violența fizică. De menționat că 2/3 din numărul total al respondenților victimizați sunt femei, iar proporția se menține pentru fiecare formă de violență dintre cei identificați. În comparație cu locul de reședință, aproximativ 58% dintre cei care au declarat că au fost abuzați economic sunt din mediul urban, iar în cazul violenței psihologice și emoționale proporțiile sunt similare între localități (52% în mediul urban și 48% în mediul rural), iar dintre cei care au suferit violență fizică, o proporție mai mare (mai mult de 54%) sunt persoane în vârstă din mediul rural.²

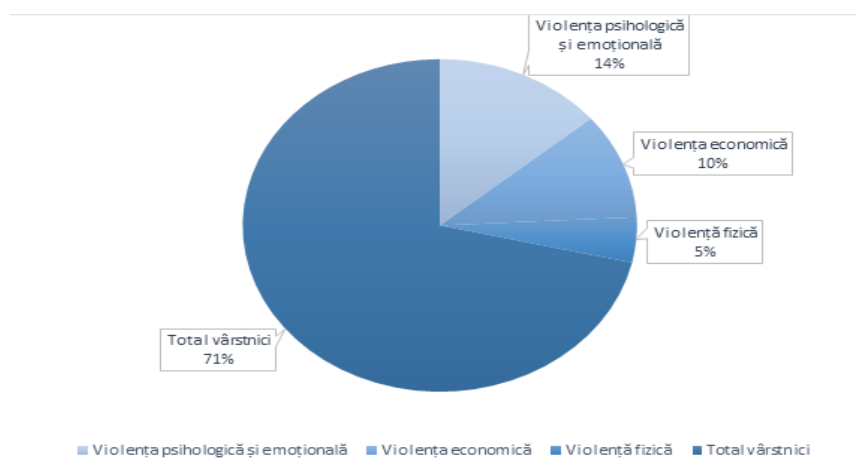

Figura 3. Incidența actelor de violență și abuz asupra vârstnicilor (60 de ani și peste) și tipul acestora

S-au înregistrat diferențe de vârstă în raport cu agresorul: persoanele în vârstă de 60-70 de ani sunt mai des abuzate de partenerul lor de viață, odată cu vârsta crește gradul de dependență de satisfacerea nevoilor de bază, incidența agresiunii crește din partea celui alt membru de familie sau rudă apropiată (fiu/fiică, nepot/nepoată etc.). Mai mult, există dovezi că în trei din patru cazuri abuzatorul este un membru al familiei (altul decât soțul/soția) sau o rudă apropiată. Practic, majoritatea absolută a acestor adulți în vârstă au copii, iar în rândul adulților mai în vârstă cu doi sau mai mulți copii, frecvența abuzului asupra bătrânilor pare a fi mai mare. La momentul sondajului, majoritatea victimelor în vârstă ale violenței domestice (2/3) locuiau într-o gospodărie comună cu copii și/sau un partener de viață. Mai mult, două din trei persoane sunt deja văduve.³

Statisticile penale disponibile oficial nu arată o diferențiere clară a victimelor pe grupe de vârstă sau categorii de persoane, ceea ce ar permite vizualizarea nivelului de victimizare a vârstnicilor pe teritoriul țării. Realitatea este că persoanele în vârstă sunt adesea victimele unei acumulări de acte/comportamente violente cu consecințe asupra integrității emoționale și fizice.

Pentru a se proteja de nesiguranța pe care o simt, vârstnicii adoptă soluții tehnice de protecție sau recurg la servicii de asistență personală.

La domiciliu, persoanele în vârstă au mai multe șanse să își protejeze casa împotriva intruziunilor decât alte grupe de vârstă. Acest comportament este cu atât mai frecvent în rândul celor care declară că se

¹ op.cit.

² Gagauz Olga, Buciuceanu-Vrabie Mariana, Discriminarea, abuzul și violența asupra persoanelor vârstnice, Publicat de: HelpAge International [Chișinău, 2015] și Centrul de Cercetări Demografice al INCE [Chișinău, 2015], http://ccd.ucoz.com/_ld/0/40_Monografie_DISC.pdf

³ op.cit.

simt nesiguri acasă, cei care au suferit sau sunt la curent cu spargerile comise în cartierul lor. Această tendință de protejare a locuinței lor este alimentată de faptul că vârstnicii sunt mai puternic solicitați de companiile de monitorizare la distanță sau de alarmă la distanță care dezvoltă servicii destinate în mod special vârstnicilor - menite să concilieze posibila lor dizabilitate, dorința lor de a trăi acasă și nevoia lor de protecție.

Deși vârstnicii sunt proporțional mai puțin expuși decât alte grupe de vârstă la delincvență, aceștia experimentează un sentiment puternic de nesiguranță care, pentru mulți dintre ei, este deconectat de experiența lor de victimizare. Acest sentiment de nesiguranță al vârstnicilor variază foarte mult în funcție de gen și factorii de fragilitate, dar și în funcție de cadrul intelectual de care dispun și de calitatea mediului lor imediat. Sentimentul de nesiguranță pune sub semnul întrebării și măsurile de sprijin pe care le pot cere politicile de sprijin la domiciliu pentru ca acestea să nu conducă la înclinarea bătrânilor în interior. Mobilitatea lor, sociabilitatea, capacitatea lor de a fi prezente în spațiul public „depinde atât de handicapuri privind motricitatea, cât și de dorința de a nu mai risca expunerea la alții în locuri publice”, atât în cartierul lor, cât și în mijloacele de transport în comun. Aici măsurăm importanța combinării cercetărilor gerontologice privind „îngrijirea la domiciliu” și cercetărilor sociologice privind utilizările și practicile spațiilor urbane de către vârstnici.¹

Astfel, se poate afirma că, la etapa actuală, prevenirea victimologică a vârstnicilor nu este realizată suficient.

În opinia lui Abacumova O. N.², profilaxia victimologică, efectuată la nivel special și individual, ar trebui să devină cea mai eficientă. Ca una dintre principalele componente ale prevenirii victimologice, este necesar să se recunoască munca integrată și interacțiunea atât a agenților de aplicare a legii, cât și a altor subiecte ale prevenirii cu potențialele victime ale infracțiunilor. Ca caracteristici ale prevenției victimologice a vârstnicilor, în special a femeilor, este prezența unui obiect special de influență, adică identificarea victimelor potențiale sau deja victimizate. Cele mai eficiente metode de reducere a victimizării persoanelor în vârstă ar trebui să fie: producerea și distribuirea de diverse pliante-avertismente speciale care să fie livrate unei astfel de categorii de persoane în cutiile poștale; sesizarea și atenționarea persoanelor în vârstă de către asistenții sociali, precum și persoanele ale căror atribuții includ predarea bonurilor de plată a facturilor de utilități sau livrarea pensiilor; amplă acoperire prin mass-media a infracțiunilor săvârșite pe teritoriul dat împotriva categoriei de persoane specificate, precum și informarea despre metodele comune de comitere a infracțiunilor. Opțional, este necesară desfășurarea unor conversații explicative individuale cu persoanele în vârstă (nu doar de către polițiști, ci și de către organizațiile obștești), în cadrul cărora aceștia pun la dispoziție acestor persoane informații care conțin numere de telefon de urgență și adrese la care se poate obține consiliere psihologică sau juridică.

Abuzul și violența împotriva persoanelor în vârstă sunt inacceptabile, indiferent de circumstanțele sau amploarea lor și nu ar trebui să fie ignorate. Din acest motiv, bătrânii trebuie protejați, indiferent dacă stau acasă sau merg la centre de ajutor și recuperare.

Referințe bibliografice:

1. Dinesh Sethi, Sara Wood, Francesco Mitis, Mark Bellis, Bridget Penhale, Isabel Iborra Marmolejo, Ariela Lowenstein, Gillian Manthorpe и Freja Ulvestad Kärki, Европейский доклад по предупреждению жестокого обращения с пожилыми людьми https://www.euro.who.int/_data/assets/pdf_file/0017/154142/e95110exsumR.pdf
2. Furstenberg F. (1971), « Public reaction to crime in the street », American Scholar, 40, https://www.researchgate.net/publication/279624971_Public_Reaction_to_Crime_in_the_Streets

¹ Tanguy Le Goff, Peurs et victimations des personnes âgées. Au-delà des discours, quelle réalité chiffrée ?, Gérontologie et société 2011/1 (vol. 34 / n°136), pages 175 à 188, <https://www.cairn.info/revue-gerontologie-et-societe-2011-1-page-175.htm?contenu=article>

² Абакумова О.Н., Виктимологическая профилактика некоторых насильственных преступлений, совершаемых в отношении женщин пожилого возраста, Вестник Алтайской академии экономики и права. – 2019. – № 8-2. – С. 213-217; Online ISSN 2226-3977, <https://vaael.ru/ru/article/view?id=690>

3. Gagauz Olga, Buciuceanu-Vrabie Mariana, Discriminarea, abuzul și violența asupra persoanelor vârstnice, Publicat de: HelpAge International [Chișinău, 2015] și Centrul de Cercetări Demografice al INCE [Chișinău, 2015], http://ccd.ucoz.com/_ld/0/40_Monografie_DISC.pdf
4. James. M. Understanding and Responding to Crime and Older People. Australian Institute Of Criminology, 2001. <https://www.aic.gov.au/publications/crimprev/crimprev-5>
5. Pain R. Theorising Age In Criminology: the Case of Home Abuse//The British Criminology Conference: Selected Proceedings. 1999. Vol. 2. citat de Горфан Я.Ю., Некоторые психологические аспекты виктимизации пожилых людей, Психология и право, 2011. Том. 1, № 4., ISSN: 2222-5196 (online), https://psyjournals.ru/psyandlaw/2011/n4/49297_full.shtml
6. Tanguy Le Goff, Peurs et victimations des personnes âgées. Au-delà des discours, quelle réalité chiffrée ?, Gérontologie et société 2011/1 (vol. 34 / n°136), pages 175 à 188, <https://www.cairn.info/revue-gerontologie-et-societe-2011-1-page-175.htm?contenu=article>
7. Wallace H. Victimology: legal, psychological, and social perspectives. Boston, 1998, p.198-199 citat de Вишневецкий Кирилл Валерьевич , К вопросу о виктимизации людей преклонного возраста , Юридические науки , <https://cyberleninka.ru/article/n/k-voprosu-o-viktimizatsii-lyudey-preklonnogo-vozrasta>
8. Абакумова О.Н., Виктимологическая профилактика некоторых насильственных преступлений, совершаемых в отношении женщин пожилого возраста, Вестник Алтайской академии экономики и права. – 2019. – № 8-2. – С. 213-217; Online ISSN 2226-3977, <https://vaael.ru/ru/article/view?id=690>
9. Вишневецкий Кирилл Валерьевич , К вопросу о виктимизации людей преклонного возраста , Юридические науки , <https://cyberleninka.ru/article/n/k-voprosu-o-viktimizatsii-lyudey-preklonnogo-vozrasta>
10. Горфан Я.Ю., Некоторые психологические аспекты виктимизации пожилых людей, Психология и право, 2011. Том. 1, № 4., ISSN: 2222-5196 (online), https://psyjournals.ru/psyandlaw/2011/n4/49297_full.shtml
11. Малер, Клаудиа2, Global Report on Ageism, 18 March 2021, <https://www.un.org/development/desa/dspd/2021/03/global-report-on-ageism/>
12. Ривман Д.В., Устинов В.С. Виктимология. СПб., 2000., citat de Вишневецкий Кирилл Валерьевич, К вопросу о виктимизации людей преклонного возраста , Юридические науки , стр.567 <https://cyberleninka.ru/article/n/k-voprosu-o-viktimizatsii-lyudey-preklonnogo-vozrasta>
13. https://statistica.gov.md/index.php/ro/varstnicii-in-republica-moldova-in-anul-2021-9578_59794.html

RĂSPUNDEREA SOLIDARĂ A FUNCȚIONARULUI VAMAL ȘI A AUTORITĂȚII VAMALE PENTRU PREJUDICIILE CAUZATE PRIN CONTRACTE ADMINISTRATIVE

JOINT AND SEVERAL LIABILITY OF THE CUSTOMS OFFICIAL AND THE CUSTOMS AUTHORITY FOR DAMAGES CAUSED BY ADMINISTRATIVE CONTRACTS

Sergiu BODLEV,

drd., asist. univ.,

Facultatea de Drept și Administrație Publică
Universitatea de Stat "B. P. Hasdeu" din mun. Cahul

E-mail: sergiubodlev@yahoo.com

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-9903-8732>

Rezumat: *Persoana fizică sau juridică, participant la activitatea economică externă, care se consideră vătămată prin cauzarea de prejudicii cauzate prin neîndeplinirea sau îndeplinirea necorespunzătoare a contractelor administrative de către autoritatea vamală sau funcționarul vamal, printr-un act administrativ sau prin nesoluționarea în termenul legal a unei cereri, este îndreptățită să obțină recunoașterea dreptului pretins, anularea actului și repararea daunei, inclusiv penalități.*

Cuvinte-cheie: *drept vamal, funcționar vamal, răspunderea disciplinară, răspundere administrativă, stat de drept, norme de drept, contract administrativ*

Summary: *The natural or legal person, participating in the external economic activity, who is considered injured by causing damages caused by the non-fulfilment or improper fulfillment of administrative contracts by the customs authority or customs official, by an administrative act or by not resolving a request within the legal term, is entitled to obtain the recognition of the claimed right, the annulment of the act and the reparation of the damage, including penalties.*

Keywords: *customs law, customs officer, disciplinary liability, administrative liability, rule of law, legal norms, administrative contract.*

Istoria socială a oamenilor nu este altceva decât istoria dezvoltării lor individuale, fie că ei sunt sau nu conștienți de acest lucru (Marx-Engels). Responsabilitatea constituie o dimensiune a spiritului uman, în calitatea acestuia de entitate axiologică (valorizatoare și valorificatoare). De asemenea, responsabilitatea este inerentă existenței statului de drept, și, aceasta este necesară atât pe plan intern cât și extern [5, p.398].

Responsabilitatea reprezintă un principiu, o componentă fundamentală a comportamentului social.[9, p.308]

Scopul studiului constă în analiza și cercetarea multiaspectuală a răspunderii solidare a funcționarului vamal și a autorității vamale pentru prejudiciile cauzate prin contracte administrative

Cercetarea dată apare destul de actuală și importantă dat fiind faptul că Codul administrativ este adoptat destul de recent și urmează de a fi implementat în toate domeniile ce țin de activitatea administrației publice, inclusiv în activitatea Serviciul Vamal.

Metodele aplicate în acest studiu sunt: analiza, sinteza, comparația, investigația științifică. Materialele folosite au fost preluate din: legislația în vigoare a Republicii Moldova; practica judiciară, literatura de specialitate atât națională, cât și de peste hotarele Țării.

Republica Moldova este un stat de drept, democratic, în care fiecare cetățean beneficiază de drepturile și libertățile consacrate prin Constituția Republicii Moldova, Codul administrative cât și prin alte legi, fiind tratați fără încălcarea drepturilor sale de către autoritățile publice, și din acest context, apărarea drepturilor sale rezultate din răspunderea patrimonială a autorității vamale este destul de importantă și actuală.

Obiectul prezentei cercetări îl constituie răspunderea solidară a funcționarului vamal și a autorității vamale pentru prejudiciile cauzate prin contracte administrative.

Teoria contractelor administrative s-a format în dreptul francez modern, ca o creație a jurisprudenței Consiliului de Stat, preluată și dezvoltată ulterior de doctrina administrativă franceză. În doctrina recentă s-a definit contractul administrativ ca fiind ”un acord de voință dintre o autoritate publică, aflată pe o poziție de superioritate juridică, pe de o parte, și alte subiecte de drept, pe de altă parte (persoane fizice, persoane juridice sau alte organe ale statului subordonate celeilalte părți) prin care se urmărește satisfacerea unui interes general, prin prestarea unui serviciu public, efectuarea unei lucrări publice sau punerea în valoare a unui bun public, supus unui regim de putere publică. [12, p.127] În stabilirea noțiunii de contract administrativ, guvernat de regulile dreptului public, s-a avut în vedere competența Consiliului de Stat, ca instanță de contencios administrativ, în judecarea litigiilor dintre particulari și administrația publică. [10, p.335].

Conform jurisprudenței franceze, ne aflăm în prezența unui contract administrativ, atunci când una dintre părți este o autoritate publică, iar contractul conține dispoziții care derogă de la regulile comune ale dreptului privat – așa-numitele clauze exorbitante, care au rolul de a asigura o poziție supraordonată a autorității publice. Asemenea clauze conferă autorităților publice un drept de control asupra desfășurării contractului, conferă prerogative acestor autorități pentru a aplica sancțiuni în cazul depistării nerespectării contractului, recunosc autorității publice contractante posibilitatea de a modifica sau rezilia în mod unilateral contractul atunci când interesul public o cere, despăgubind în același timp cealaltă parte pentru prejudiciile suferite, fără a avea vreo culpă (asigurând echilibrul economic al contractului), stabilesc repartizarea suportării eventualelor riscuri între partenerii contractului astfel încât interesul public să nu fie afectat [6, p. p. 244-249].

Codul administrativ al Republicii Moldova Nr. 116 din 19.07.2018, la art.13 a stabilit obiectul contractului administrativ ca un act care poate da naștere, modifica sau stinge un raport juridic de drept public, dacă legea nu prevede altfel. De asemenea în Codul administrativ putem identifica, conform art.154, arealul juridic în care contractul administrative produce efecte, și anume faptul că un raport juridic în domeniul dreptului public poate fi întemeiat, modificat sau stins prin contract administrativ, dacă aceasta nu contravine prevederilor legii. În special, autoritatea publică poate încheia, în locul emiterii unui act administrativ individual, un contract administrativ cu persoana căreia i-ar fi adresat actul administrativ. De asemenea este specificat, că contractul administrativ scris poate fi încheiat pe suport de hârtie sau în formă de document electronic.

De asemenea la p.(2) al art. 154 din Cod administrativ, este expres stipulat, că un contract administrativ se încheie în scris, sub sancțiunea nulității, dacă prin lege nu sînt prevăzute alte cerințe de formă.

În Codul administrativ mai este evidențiat și faptul, că în calitate de obiect al contractului administrativ pot interveni așa forme de contracte ca contractul de împăcare, [2, art.155], care prevede că este un contract de drept public prin care, în baza unei cedări reciproce, în rezultatul unei aprecieri raționale a stării de fapt sau de drept, se înlătură o incertitudine existentă.[CA], contractul de schimb, care de asemenea este un contract de drept public prin care partenerul contractual se obligă față de autoritatea publică să execute o contraprestație poate fi încheiat dacă în contract contraprestația se convine pentru un anumit scop și-i va servi autorității publice la realizarea sarcinilor sale publice. Conform tuturor circumstanțelor, contraprestația trebuie să fie adecvată și să se afle în legătură obiectivă cu prestația contractuală a autorității publice.

Contractele administrative pot fi lovite de nulitate, dacă:

(1) Un contract administrativ este nul dacă nulitatea rezultă din aplicarea corespunzătoare a prevederilor de drept civil.

(2) Un contract administrativ este nul și atunci cînd:

a) un act administrativ individual cu conținut corespunzător ar fi nul;

b) un act administrativ individual cu conținut corespunzător ar fi ilegal din cauza unei încălcări a dreptului material despre care cunoșteau părțile care au încheiat contractul;

c) nu au fost întrunite premisele pentru încheierea unui contract de împăcare și un act administrativ individual cu conținut corespunzător ar fi ilegal din cauza unei încălcări a dreptului material;

d) autoritatea publică lasă să-i fie promisă o contraprestație inadmisibilă conform art. 156.

(3) Dacă nulitatea se referă doar la o parte din contractul administrativ, atunci doar această parte a contractului este nulă, restul contractului fiind valabil dacă se presupune că un astfel de contract ar fi fost încheiat și fără partea nulă.[2, art. 158 CA]

În domeniul vamal, contractele administrative pot fi aplicate, de rind cu cele specifice activității administrației publice, în așa genuri de activitate care se utilizează frecvent, dar nu iau forma prevăzută de Codul administrativ, cum ar fi deciziile de regularizare, care se adoptă de către autoritatea vamală în urma petrecerii controlului ulterior.

Controlul ulterior constituie monitorizarea informațiilor din declarația vamală cât și a actelor aferente, verificarea prezenței și corespunderii datelor din documentele însoțitoare pentru buna desfășurare a unui regim vamal, petrecerea auditului contabilității cât și a altor date, inclusiv electronice, care se referă la tranzacțiile economice externe cât și la alte operațiuni comerciale anterioare sau ulterioare, controlul mărfurilor, în cazul în care acestea pot fi identificate, a mijloacelor de transport, încăperilor și spațiilor de depozitare. În urma petrecerii controlului ulterior se întocmește un proces-verbal de reverificare.

În cazul constatării în timpul controlului anumitor neconcordanțe și/sau divergențe, autoritatea vamală comunică faptul dat participantului la relațiile economice externe prin întocmirea unui proces-verbal de reverificare a declarațiilor vamale. Ca rezultat al acestor constatări, în procesul-verbal de reverificare se vor descrie abaterile depistate de la legislație și măsurile de politică economică cu referire la informațiile, datele, documentele probatorii și actele normative încălcate, se efectuează calcularea obligației vamale în baza rezultatelor controlului ulterior, stabilind dacă acestea au fost constatate conform prevederilor legislației. Modelul procesului-verbal de reverificare a declarațiilor vamale este atașat în Anexa nr. 10 a Normelor privind realizarea controlului ulterior prin audit post-vămuire și reverificarea declarațiilor vamale aprobate prin Ordinul Serviciului Vamal Nr. 63 din 11.01.2013.

În baza procesului-verbal de reverificare a declarației vamale, autoritatea vamală întreprinde măsuri de calculare și încasare a obligațiilor vamale constatate și se emite Decizia de regularizare, care servește drept dovadă a apariției și/sau anulării obligației vamale, a restituirii drepturilor de import sau de export plătite ori percepute în plus și a măsurilor de politică economică și care este executoriu din momentul aducerii acesteia la cunoștință plătitorului vamal. Aceasta se semnează de către declarant chiar și în situația în care nu este de acord cu ea, semnătura servind drept confirmare a datei de când se calculează termenul de executare benevolă a acesteia și nicidecum nu poate fi interpretată ca exprimare a acordului în privința celor contate în decizie. În cazul când agentul economic – participant la relațiile economice externe este de acord cu decizia de regularizare, autoritatea vamală în calitate de autoritatea publică poate încheia, în locul emiterii unui act administrativ individual, un contract administrativ cu persoana căreia i-ar fi adresat actul administrative, care ar avansa cu mult calitatea procedurilor vamale.

În doctrina juridică românească, în lucrarea intitulată "Ficțiunile juridice", autorul Ion Deleanu afirma că [4, p.207] "noua lege a contenciosului administrative ne mai oferă o ficțiune juridică legală, și anume sunt asimilate actele administrative și contractele..." Pentru stabilirea naturii juridice a răspunderii autorității publice sau a persoanei vătămate pentru prejudiciile cauzate prin contracte administrative, trebuie să distingem, la fel ca și în cazul răspunderii angajate pentru acte administrative tipuice, între situația în care reclamantul formulează acțiunea în despăgubiri numai împotriva autorității publice, sau acțiunea este formulată atât împotriva autorității publice cât și împotriva persoanei fizice care se face vinovată de cauzarea prejudiciului, angajându-se astfel răspunderea solidară a autorității publice cu persoana fizică [10, p.104,]

Referitor la acest tip de răspundere este important de apreciat, că este actuală problema acordării daunelor materiale cât și morale în situația când se cauzează prejudicii, ca urmare unui contract

administrativ. Codul administrativ al Republicii Moldova atribuie instanței de contencios administrativ competența de a soluționa litigiile apărute în legătură cu contractele administrative.

În dreptul francez s-a afirmat, că responsabilitatea derivată din neexecutarea contractelor administrative este destul de limitată, ca și sferă de manifestare, [7, p.246] deoarece , pe de o parte, autoritatea publică are garanții multiple menite a preveni acest lucru, iar în caz de neexecutare se poate dispensa de intervenția judecătorului și să sancționeze direct contractantul, iar pe de altă parte, cealaltă parte a contractului poate destul de greu să demonstreze o culpă din partea administrației vamale, care este înzestrată cu prerogative de putere publică și își justifică acțiunile prin intereseul public.

În doctrină s-a arătat că, ”în mod similar că , în cazul răspunderii administrației pentru actele ilegale, trebuie îndeplinite aceleași condiții atunci când se pune problema răspunderii solidare a autorității vamale și a funcționarului vamal – funcționar public cu statut special, pentru prejudicii cauzate prin contracte administrative.

Ca urmare a studiului efectuat, putem conchide că răspunderea solidară a funcționarului vamal cât și a autorității vamale pentru prejudiciile cauzate prin contracte administrative reprezintă o formă de răspundere specifică dreptului administrativ, deoarece activitatea autorităților vamale, ca orice activitate umană, poate produce prejudicii particularilor. Indiferent ce teze au fost îmbrățișate de doctrina de drept administrativ de-a lungul timpului, în prezent actuala Constituție a Republicii Moldova cât și Codul administrative recunoșc dreptul fundamental al cetățeanului de a fi despăgubit pentru prejudiciile produse prin contractele administrative ale autorității vamale cât și funcționarului vamal. Se conturează o tendință de evoluție a răspunderii în sensul în care și aplecarea societății către valorile încălcate este din zi în zi schimbată.

Asistăm astfel la conturarea de noi forme ale răspunderii juridice , de noi subiecte, de redimensionare a condițiilor răspunderii și de modificarea a cauzelor care duc la nerăspundere, paralel cu inflația legislativă.

Referințe bibliografice:

1. Constituția Republicii Moldova adoptata la 29.08.1994, Monitorul oficial al Republicii Moldova nr. 1 din 12.08.1994
2. Codul administrativ Nr. 116. Chișinău, 19 iulie 2018, Publicat : 17-08-2018 în Monitorul Oficial Nr. 309-320 art. 466
3. Codul vamal al Republicii Moldova, nr.1149-XIV din 20.07.2000. Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr.160-162 din 23.12.2000
4. Deleanu I. „Ficțiunile juridice” Ed.All Beck, București, 2005
5. (Carreau D., Droit international, Paris, 1986, Éditions A. Pedone, 634 p.
6. Foillard P. Droit administrative, Éditions Paradigme, Orléans, 2009, V -472
7. Lombard, M., Droit administrative, ed. Dalloz, Paris 1999
7. Mazîlu D., Teoria generală a dreptului, 2004. p. 310. ISBN 973-655-053-2.
8. Petrescu R.N., Drept administrativ, Editura Accent, Cluj-Napoca, 2004, p.335
9. Puie, Oliviu ”Răspunderea autorităților publice și a persoanelor fizice pentru prejudiciile cauzate în materia contenciosului administrativ precum și aspecte privind răspunderea patrimonială a statului pentru prejudiciile cauzate prin erori judiciare p.104,Dreptul nr.2/2007
10. Ștefan Elena Emilia, Răspunderea juridică: privire specială asupra răspunderii în dreptul administrativ, București, Pro Universitaria, 2013; 359 p.
11. Trăilescu A., Răspunderea patrimonială pentru actele administrative de autoritate nelegale, București, Ed. C.H.Beck, 2013, 284 p.,
12. Vedinaș V., Drept administrativ. Ediția a VII –a revăzută și actualizată. București: Universul Juridic, 2012.

IPOTECA IMOBILIARĂ ÎN CAZUL DESFIINȚĂRII TITLULUI CONSTITUITORULUI

REAL ESTATE MORTGAGE IN THE CASE OF TERMINATION OF THE CONSTITUTOR'S TITLE

Sergiu BODLEV Jr.,

masterand cu recenzie Conf. univ. dr. George-Cristian SCHIN,
Universitatea „Dunărea de Jos”, Galați.
E-mail: sergiubodlev@gmail.com

Rezumat: *Articolul analizează unele aspecte teoretice și practice asupra ipotecii imobiliare și particular, sub aspectul supraviețuirii acesteia în cazul desființării titlului de proprietate al constitutorului, prin identificarea soluțiilor juridice pe care creditorul le are sau le-ar putea avea, în vederea protejării drepturilor sale. În acest sens, se identifică posibile cauze care pot duce la desființarea titlului de proprietate al constitutorului ținând cont de prevederile legale din România și Republica Moldova.*

Cuvinte cheie: *titlu de proprietate, credit ipotecar, drepturi accesorii, nulitate, rezoluțiune.*

Summary: *The article analyzes some theoretical and practical aspects of the real estate mortgage and, in particular, in terms of its survival in the event of the dissolution of the property title of the founder, by identifying the legal solutions that the creditor has or could have, in order to protect his rights. In this sense, possible causes are identified that may lead to the abolition of the property title of the founder, taking into account the legal provisions in Romania and the Republic of Moldova.*

Keywords: *title, mortgage, accessory rights, nullity, resolution.*

Prezentul articol își propune o analiza teoretică și practică asupra ipotecii imobiliare și particular, sub aspectul supraviețuirii acesteia în cazul desființării titlului de proprietate al constitutorului, prin identificarea soluțiilor juridice pe care creditorul le are sau le-ar putea avea, în vederea protejării drepturilor sale. În acest sens, vom identifica posibile cauze care pot duce la desființarea titlului de proprietate al constitutorului ținând cont de prevederile legale din România și Republica Moldova.

Conceptul juridic de ipotecă apare într-o lumină controversată în doctrină. Referințe la utilizarea garanțiilor reale în Mesopotamia antică indică geneza instituției oarecum simultan cu ideea de proprietate [1, p.188], totuși principala controversă este legată de originile grecești sau romane ale conceptului de ipotecă. Practicile de garantare reală din dreptul grecesc și roman au evoluat oarecum similar și în primă instanță utilizau transferul de drept. Sub vechiul drept grecesc se utiliza vânzarea cu opțiune de răscumpărare, dreptul roman în schimb utiliza fiducia. Inconvenientul acestor forme de garantare, subzista în faptul că se transfera proprietatea, iar transmitătorul rămânea fără posibilitatea de a mai exploata bunul, ceea ce într-un final conferea creditorului o poziție injust de puternică, mai ales că restituirea depinde în mod direct de acesta [2, p. 28]. În urma mai multor evoluții în interiorul dreptului roman, urmată de căderea imperiului. În dreptul cutumiar francez din regiunile din nord, gajul mobilier este legat de procedura executării silite din legile germanice, care consacra printre altele regula potrivit căreia bunurile remise voluntar nu puteau fi urmărite de proprietar la terții dobânditori – *mobilia non habent sequelam* [2, p. 35]. În dreptul românesc, ipoteca imobiliară, sub imperiul Codului Calimachi, se constituia prin tradițiunea în mâinile creditorului a documentelor imobilului ipotecat. În 1832, apare Regulamentul Organic, care instituie formalitatea inscripției, față de care sunt supuse ipotecile convenționale și cele ale femeilor măritate. În Țara Moldovei, în lipsa unui cadru legislativ adecvat, practica judecătorească admisesse ipotecile și garanțiile volate, care circulau prin gir, în Franța fiind cunoscute sub denumirea de cedule ipotecare [2, p. 49]. Adoptarea Codului Civil de la 1864, a ridicat o serie de probleme, pe măsură ce timpul a trecut iar prevederile acestuia nu mai răspundeau la necesitățile circuitului comercial. Coform

doctrinarilor, Noul Cod Civil din România, intrat în vigoare în data de 1 octombrie 2011, este o creație mult mai „cosmopolită” decât predecesorul său, în elaborarea sa, legislatorul ținând cont de elementele de drept comparat. Codul civil din România operează cu o singură garanție reală fără depozitare: ipoteca. [2, p. 51].

În legislația românească, ipoteca își are sediul materiei în Codul Civil, Cartea a V-a. Despre Obligații, Titlul XI. Privilegii și garanții reale, Capitolul III. Ipoteca, fiind definită ca un drept real asupra bunurilor mobile sau imobile afectate executării unor obligații, făcând referire în particular la ipoteca imobiliară, în literatura de specialitate aceasta este definită ca fiind garanția reală constituită asupra unui imobil, proprietatea constituitorului, fara depozitarea acestuia, care conferă titularului ei atât un drept de urmărire, cât și un drept de preferință [3, p. 800]. Cu titlu comparativ, prevederile legislației moldovenești unde noțiunea de ipotecă, alături de noțiunea de amanet este încorporată de termenul generic de gaj, cele două antemenționate fiind varietăți ale gajului. Aceasta se datorează faptului că obiectul gajului, conform art. 457 din Codul Civil din Republica Moldova, poate fi orice bun, corporal (lucrurile) sau incorporeal (drepturile patrimoniale), mobil sau imobil, astfel, conform celor menționate, cu gaj se grevează atât bunurilor mobile, cât și cele imobile. Legiuitorul din Republica Moldova pune accentul pe funcțiile și scopul gajului, și nu pe natura juridică a bunului – obiect al gajului, ce duce la imposibilitatea definirii în mod distinct și clar a instituției ipotecii imobiliare, cum aceasta este definită în legislația și doctrina românească [4, p. 7].

Ipoteca este un drept real de garanție, conform art. 2343 teza I coroborat cu art. 553 pct. 10 din Codul Civil, având un caracter accesoriu [5, p. 32], care se constituie în vederea garantării obligației principale, soarta ipotecii fiind intrinsec legată de soarta obligației principale. Caracterul accesoriu al ipotecii trebuie înțeles prin aceea că ipoteca este accesorie obligației pe care constituitorul o are față de creditorul ipotecar. Prin urmare, dreptul de ipotecă urmează soarta dreptului principal, conform principiului *accessorium sequitur principale* [6]. Același principiu este preluat și implementat în legislația din Republica Moldova, contractul de gaj este unul accesoriu, neputând exista de sine stătător, ci însoțind obligația principală pe care o garantează, astfel executarea, rezilierea, rezoluțiunea, declararea nulității contractului principal, atrage ineficiența contractului de gaj [4, p. 37].

În ceea ce privește dreptul constituitorului, raportat la principiul *nemo plus iuris ad alium transferre potest, quam ipse habet*, evidențiem că atât efectele cât și întinderea ipotecii sunt strâns legate de acesta, nimeni nu poate transmite altuia mai multe drepturi decât are el însuși. Această regulă fundamentând soluția de principiu, conform căreia desființarea cu efect retroactiv a drepturilor unei persoane asupra unui anumit bun imobil atrage după sine și desființarea tuturor drepturilor pe care acea persoană le-ar fi consimțit asupra respectivului bun imobil, în folosul unei terțe persoane. Respectiva soluție exprimându-se prin adagiul *resoluto iure dantis, resolvitur ius accipientis* [7, p. 640]. Astfel, interpretând prevederile art. 2367 din Codul Civil, în cazul în care titlul de proprietate al constituitorului este grevat de o condiție sau acesta este anulabil, dreptul de ipotecă al creditorului va fi supus aceleiași nulități sau condiții, aceeași esență juridică este păstrată și de art. 668 alin. (6) din Codul civil din Republica Moldova: „Cel care are asupra bunului un drept afectat de modalități sau susceptibil de nulitate poate constitui doar un gaj afectat de aceleași modalități sau condiții de nulitate.” [8], anterior în legislația moldovenească caracterul accesoriu al ipotecii imobiliare era consolidat de art. 4, alin. (2) din Legea nr. 142/2008, în prezent abrogată: „Valabilitatea gajului depinde de valabilitatea obligației garantate prin gaj.” [9]. Într-o altă ordine de idei, examinând comparativ prevederile articolelor menționate, constatăm că atât consolidarea și cât posibila desființare a dreptului de proprietate a debitorului ipotecar sau a debitorului gajist, atrage cu sine consolidarea cât și posibila desființare de drept a ipotecii. În plus, observăm că deși natura ipotecii imobiliare este sensibil diferită în legislațiile celor două state, mecanismele de funcționare ale acestora sunt asemănătoare, având în vedere implicit exemplul menționat anterior.

Ținând cont de cele menționate mai sus, concluzia fără echivoc ar fi că odată desființat titlul de proprietate al constituitorului, ipoteca ar avea aceeași soartă, totuși făcând o analiză aprofundată asupra cazurilor particulare, care vor fi enunțate în continuare, vom identifica situațiile limitative în care desființarea titlului de proprietate al constituitorului nu atrage după sine stingerea ipotecii.

În acest sens enumerăm situațiile în care titlul de proprietate al constitutorului poate fi desființat:

- constantarea nulității absolute sau relative;
- îndeplinirea unei condiții rezolutorii (nu și suspensive) care afectează dreptul de proprietate al constitutorului;
- rezoluțiunea, rezilierea sau acordul părților prin care se constată intervenția unui caz de culpă și se stabilesc termenii încetării contractului.

În vederea analizării parcursului pe care îl urmează ipoteca în cazul constatării nulității absolute sau relative a titlului de proprietate al constitutorului este necesară analiza prealabilă, a instituției juridice a anulării unui act.

Conform art. 1246 alin. (1) Cod Civil, „Orice contract încheiat cu încălcarea condițiilor cerute de lege pentru încheierea sa valabilă este supus nulității, dacă prin lege nu se prevede o altă sancțiune.”; alin. (2) „Nulitatea poate fi absolută sau relativă”, iar doctrinarii din România definesc nulitatea ca fiind sancțiunea care lipsește actul juridic civil de efectele contrarii normelor juridice edictate pentru încheierea sa valabilă [10, p. 236]. În legislația moldovenească, conform art. 327 alin. (1) „Actul juridic este nul dacă nulitatea sancționează încălcarea unei dispoziții legale prin care se ocrotește un interes general (nulitate absolută).”, alin. (2) „Actul juridic este anulabil dacă nulitatea sancționează încălcarea unei dispoziții legale prin care se ocrotește un interes particular (nulitate relativă).”, unul din doctrinarii din Republica Moldova definește nulitatea ca fiind un garant al stabilității raporturilor private, protejând persoanele defavorizate și împiedicând încălcarea drepturilor minime garantate de lege și încălcarea ordinii publice în general [11]. Având în vedere similitudinile evidente între textele de lege menționate, concluzia cu privire la modul în care nulitatea titlului de proprietate afectează ipoteca imobiliară este identică, reiterându-se principiul *resoluto iure dantis, resolvitur ius accipientis*, exprimând regula potrivit căreia desființarea cu efect retroactiv a drepturilor transmițătorului asupra lucrului transmis atrage după sine desființarea drepturilor constituite de acesta asupra bunului respectiv în folosul unui terț, deoarece transmițătorul nu putea să cedeze terțului drepturi pe care el însuși nu le avea. Astfel, desființarea titlului de proprietate al constitutorului atrage după sine inevitabil și desființarea ipotecii.

Aceeași ipoteză este întărită și de prevederile art. 2367 din Codul Civil și art. 668 alin. (6) din Codul civil din Republica Moldova, citate anterior.

În ceea ce privește îndeplinirea unei condiții rezolutorii (nu și suspensive) care afectează dreptul de proprietate al constitutorului, ținând cont de similitudinea acestei instituții de drept cu instituția nulității, raționamentul enunțat anterior are aceeași aplicabilitate ca și în cazul titlului de proprietate al constitutorului afectat de condiții rezolutorii.

În esență, condiția rezolutorie este o modalitate a contractului, fiind un eveniment viitor și esențialmente nesigur, străin de comportamentul debitorului și lipsit de orice aspect sancționator, care determină rezoluțiunea contractului. Se observă că producerea evenimentului care a fost calificat drept condiție rezolutorie desființează contractul prin voința legii [12, p. 199]. În cazul particular analizat în prezenta lucrare, dreptul supus condiției este însăși dreptul de proprietate al constitutorului ipotecii, care se naște valabil în patrimoniul acestuia, iar o dată cu îndeplinirea condiției rezolutorii, se desființează retroactiv, potrivit principiului enunțat anterior și anume *resoluto iure dantis, resolvitur ius accipientis*.

O situație particulară identificată de doctrinarii români, se referă la cazul în care creditorul ipotecar nu cunoaște că dreptul de proprietate al constitutorului este grevat de o condiție rezolutorie, fiind astfel un drept condițional și încheie un contract de ipotecă, cu bună-credință.

Soluția acestei problematice este dată cu titlu de excepție și în situații particulare, menționându-se că deși dreptul constitutorului poate fi revocat, ipotecile consimțite de acesta vor rămâne valabile, în vederea protejării intereselor terților de bună-credință, ori asigurării stabilității circuitului civil. În acest sens, conform art. 1026 din Codul Civil, revocarea pentru ingratitude nu are efecte asupra garanțiilor constituite în favoarea terților de bună-credință, cu condiția ca dreptul de ipotecă să fi fost înscris în registrele de publicitate aferente, iar art. 1097 alin. (3) din Codul Civil, elimină de la reducățiunea în natură bunurile asupra cărora, înainte de deschiderea moștenirii, donatarul a constituit drepturi reale. [13, p. 711].

În ceea ce privește soarta ipotecii în cazul rezoluțiunii, rezilierii sau urmare a unui acord al părților care să constate intervenția unui caz de culpă și să stabilească termenii încetării contractului, este imperativ necesar să menționăm că acestea operează ulterior încheierii actului translativ al dreptului de proprietate. În cazul rezoluțiunii, facem referire la o cauză de desființare a unui contract cu executare dintr-o dată valabil încheiat, ca urmare a neexecutării obligațiilor stabilite, iar în cazul contractelor cu executare succesivă (continuă), facem referire la rezilire. Făcând referire la cazul particular al dreptului de ipotecă, rezoluțiunea, deși presupune desființarea retroactivă a contractului și repunerea părților în situația anterioară prin restituirea prestațiilor, operează numai asupra părților din contract, fiind inopozabilă terților, ceea ce s-ar aplica și unui creditor ipotecar. În Decizia nr. 782 a Înaltei Curți de Casție și Justiție din 28 februarie 2014, ICCJ Secția a II-a civilă, Înalta Curte a arătat că dispozițiile art. 1790 C. civ. (art. 2345 NCC), care consacră dreptul creditorilor ipotecari de a urmări imobilul în orice mână ar trece, nu sunt incidente în cazul în care bunul ipotecat revine, ca efect al nulității contractului de vânzare-cumpărare încheiat cu constituitorul ipotecii, în patrimoniul proprietarului anterior, deoarece acesta nu are calitatea de terț dobânditor al imobilului ipotecat în sensul acestor dispoziții legale [14], analizând extensiv decizia curții, constatăm că aceasta indirect tranșează problematica efectelor rezoluțiunii și a rezilierii asupra ipotecii, în sensul că desființarea titlului constituitorului pentru aceste motive nu va fi opozabilă creditorului ipotecar, ipoteca producându-și efectele conform legii, cauzele pentru care ar interveni cele două posibile sancțiuni fiind noi (deoarece apar după încheierea actului translativ de proprietate și implicit a contractului de ipotecă) și emamente voluntare (deoarece sunt efectul manifestării de voință a părților participante la încheierea actului translativ de proprietate). În acest context, creditorul ipotecar nu are posibilitatea reală de a anticipa posibila apariție a cazurilor de rezoluțiune sau de reziliere a titlului constituitorului.

Argumente similare sunt aplicabile și situației în care părțile stabilesc instituirea unei culpe comune pentru rezoluțiunea contractului, în doctrină utilizându-se termenul de „rezoluțiune amiabilă”. Ținând cont de principiul simetriei juridice, în cazul actului de proprietate a dobânditorului care a instituit dreptul de proprietate asupra bunului este rezolvit, suntem de părere că ipoteca va subzista acestei situații juridice, acest remediu nefiind opozabil creditorului ipotecar.

Revenind la problematica ipotecilor imobiliare în ansamblul acestora, doctrina ambelor state a relevat mai multe aspecte care pot fi analizate ca fiind cel puțin discutabile. Spețele particulare alese și analizate au relevat asemănarea covârșitoare a prevederilor legale din ambele legislații și implicit problematica asemănătoare a acestora. În ceea ce privește ipoteca imobiliară în cazul desființării titlului constituitorului, respectând principiile generale care guvernează ipoteca și anume accesorialitatea și caracterul rezolubil, au fost identificate situații particulare în care desființarea dreptului de proprietate principal, în cazuri particulare, nu atrage și stingerea dreptului de ipotecă. Făcând referire la creditorii ipotecari, nu putem decât să recomandăm acestora monitorizarea îndeaproape a parcursului în circuitul civil a bunurilor care fac obiectul contractelor de ipotecă și instituirea unor interdicții, iar în cazul în care nu există, stabilirea ca orice formă de înstrăinare a bunului ipotecat să se facă cu acordul creditorului ipotecar și cu stabilirea suficientelor garanții pentru executarea obligațiilor rămase neîndeplinite.

Referințe bibliografice:

1. R. Rizoiu, Ce este ipoteca imobiliară? (I) Despre dreptul real de garanție, în Revista română de drept privat nr. 5/2011, pp. 185-263;
2. A. A. Moise, Regimul juridic al privilegiilor și al ipotecilor imobiliare, Universul Juridic, București, 2015, p. 576
3. L. Pop, Tratat elementar de drept civil. Obligațiile, Universul Juridic, București 2012, p. 806
4. T. Tabuncic, Gajul ca mijloc de garantare a executării obligațiilor, Concordia, Arad 2006, p. 142;
5. V. Stoica, Drept civil. Drepturile reale principale, ed. a 2-a, Ed. C.H. Beck, București, 2013, p. 556
6. M. Bărlădeanu, S. Hahamian, Soarta ipotecii imobiliare în cazul desființării titlului constituitorului. [Accesat 30.11.2022] Disponibil: <https://www.juridice.ro/423264/soarta-ipotecii-imobiliare-in-cazul-desfiintarii-titlului-constituitorului.html>

7. M. N. Costin, C.M. Costin, Dicționar de drept civil de la A la Z, ed. a 2-a, Ed. Hamangiu, 2007, p. 1008
8. Codul Civil al Republicii Moldova Nr. 1107 din 06.06.2002, Publicat: 22.06.2002 în Monitorul Oficial Nr. 82-86, art. 661;
9. Legea cu privire la ipotecă nr. 142 din data de 26.06.2008, 02-09-2008 în Monitorul Oficial Nr. 165-166 art. 603, Abrogată prin LP 133 din 15.11.18 , MO467-479 /14.12.18 art.784; în vigoare 01.03.19;
10. G. Boroi, C.A. Anghelescu, Curs de drept civil. Partea Generală, ed. a 2-a revizuită și adăugită, Ed. Hamangiu, 2012, p. 448
11. O. Cazac, Adnotare la art. 327 [online]. Codul civil Adnotat [Accesat 05.12.2022]. Disponibil: <https://www.animus.md/adnotari/327/>
12. N. Daghie, Rezoluțiunea și rezilierea contractelor, ed. a II-a, revăzută și adăugită, Ed. Universul Juridic2016, p. 334;
13. C. Hamangiu, I. Rosetti-Bălănescu, Al. Băicoianu, Tratat de drept civil român, Volumul II, Ed. C.H. Beck, 2008, p. 800);
14. Decizia ICCJ nr. 782 din 28 februarie 2014, ICCJ Sectia a II-a civila. [Accesat 06.12.2022] Disponibil: <http://www.scj.ro>.

**UNELE REFLECTII CU PRIVIRE LA „DREPTUL LA UN PROCES ECHITABIL”
PRIN PRISMA ACTELOR NAȚIONALE ȘI INTERNAȚIONALE**

**SOME REFLECTIONS REGARDING "THE RIGHT TO A FAIR TRIAL" THROUGH
THE PRISM OF NATIONAL AND INTERNATIONAL ACTS**

Igor BOTEZATU,

doctor în drept, lector univ.,

Facultatea de Drept și Administrație Publică

Universitatea de Stat „B. P. Hasdeu” din Cahul

E-mail: botezatuigor67@gmail.com

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-4773-5007>

Rezumat: Protecția drepturilor și libertăților fundamentale ale omului ia o cotitură spectaculoasă începînd cu a doua jumătate a sec.XX-lea, în urma ororilor cumplite cu care s-a ciocnit umanitatea în perioada celui de-al Doilea Război Mondial. Consolidând eforturile comune, a început să se reafirme credința în drepturile fundamentale ale omului, în demnitatea și valoarea persoanei umane, să se creeze condiții necesare menținerii justiției și respectării legislației. La ora actuală, un mare accent se pune pe desfășurarea echitabilă și justă a unui proces penal, care înglobează practic toate instituțiile de drept. Astfel e necesar de a reflecta în lucrarea de față toate aspectele problematice ale activității procesual-penale. Scopul lucrării date constă în efectuarea unei cercetări complexe și detaliate a temei, de a oferi o cale cât mai bună cunoștințelor din domeniul dreptului și procesului penal. Lucrarea de față își propune să ofere o relatare succintă pe marginea problemelor ce pot apărea în cadrul desfășurării procesului penal. A fost consultată o bază bogată bibliografică formată din lucrări, acte naționale și internaționale, convenții internaționale. Utilizarea tuturor metodelor menționate a făcut posibilă studierea și cercetarea fenomenului juridic, studiul cadrului normativ și actele jurisdicționale necesare pentru analiza lucrării de față. Sa făcut o analiză a conceptului de proces echitabil, am prezentat o reflectare a dreptului la un proces echitabil prin prisma Convenției Europene a drepturilor omului. Importanța rezidă în faptul că ea da răspunsuri la probleme privind desfășurarea în condiții eficiente a procesului penal și respectarea legislației penale.

Cuvinte – cheie: declaratia universală a drepturilor omului, drepturi ale omului, drepturi ale cetățeanului, ființe umane, Dreptul la un proces echitabil, Convenția Europeană a Drepturilor Omului

Summary: The protection of human rights and fundamental freedoms is taking a spectacular turn since the second half of the twentieth century, following the terrible horrors with which humanity clashed during the II World War.

The belief in fundamental human rights, in the dignity and worth of the human person, are reaffirmed due the strengthening joint efforts, by creating necessary conditions for maintenance of justice and compliance with the law.

The fair deployment of a criminal trial, which encompasses basically all legal institutions, is the big one emphasis right now. Thereby, in this work, is necessary to reflect the problematic aspects of the criminal proceedings. The purpose of this work consists in carrying out a complex and detailed research of the subject, in order to offer the best possible way to knowledge the field of law and criminal proceedings. The purpose of this work is to find a best way to solve the problems that may arise during the criminal proceedings. A rich bibliographic database has been consulted, national and international acts, international conventions, and scientific works.

The use of all described methods, ensure the study and research the legal phenomenon, the study of the normative framework and the necessary jurisdictional acts, for the best analysis of this paper. I was made an analysis of the concept of a fair trial. I have presented a reflection on the right to a fair trial in

the light of the European Convention on Human Rights. The important thing is that the efficient conduct of criminal proceedings and compliance criminal law, finds the answers in this work.

Keywords: *Universal Declaration of Human Rights, human rights, the rights of the citizen, human beings, the right to a fair trial, European Convention on Human Rights.*

Conform Declarației universale a drepturilor omului, articolul 1, toate ființele umane se nasc libere și egale în demnitate¹. Au dreptul la un tribunal independent și imparțial, care va hotărî fie asupra drepturilor și obligațiilor sale, fie asupra temeiniciei oricărei acuzații în materie penală îndreptată împotriva ei, pentru că oricărei persoane trebuie să i se recunoască personalitatea juridică, oriunde s-ar afla.

Drepturile omului pot fi definite, în general, ca acele drepturi, fără de care nu putem trăi ca ființe umane. Drepturile omului și libertățile fundamentale ne permit să ne dezvoltăm și să ne utilizăm deplin calitățile noastre umane, inteligența, talentul și conștiința și să ne satisfacem nevoile spirituale. Sfășiat permanent între nevoia de ordine și nevoia de specificitate, între sistemele de reprezentare bazate pe diferența și obligația de a norma aceste sisteme astfel încât ele să reducă entropia, omul este, de când lumea, predispus în egală măsură să-și admită determinările dar și să încerce să le depășească. Este și pricina pentru care conceptul de libertate este, poate, unul dintre cele mai ambigue și mai greu de apropiat dintre toate conceptele de sprijin ale existenței noastre. Conceptele de „drepturi ale omului” și „drepturi ale cetățeanului” solicită o analiză atentă în interferența, dar și în individualizarea lor, deoarece, ele se condiționează dar nu se suprapun în mod perfect. Conceptul drepturilor omului, astfel cum a fost elaborat pe plan internațional, servește ca un important suport pentru fundamentarea ideii existenței drepturilor și libertăților cetățenești. Apărarea jurisdicțională este activitatea organelor împuternicite de stat pentru a efectua drepturile violate sau contestate. Astfel, drepturile omului sunt bazate pe dorința omului de a trăi într-o lume în care demnitatea inerentă și bunăstarea fiecărei persoane umane se vor bucura de respect și protecție.

În articolul 6 din cuprinsul Convenției Europene pentru protecția drepturilor omului și libertăților fundamentale² este reflectat dreptul la un proces echitabil: ”orice persoană are dreptul la judecarea cauzei sale în mod echitabil, în mod public și în termen rezonabil de către o instanță independentă și imparțială, instituită de lege, care va hotărî fie asupra încălcării drepturilor și obligațiilor sale cu caracter civil, fie asupra temeiniciei oricărei acuzații în materie penală îndreptate împotriva sa. Hotărîrea trebuie să fie pronunțată în mod public, dar accesul în sala de sedințe poate fi interzis presei și publicului pe întreaga durată a procesului sau a unei părți a acestuia, în interesul moralității, al ordinii publice ori al securității naționale într-o societate democratică, atunci când interesele minorilor sau protecția vieții private a părților la proces o impun, sau în măsura considerată absolut necesară de către instanță când, în împrejurări speciale, publicitatea ar fi de natură să aducă atingere intereselor justiției.

1. Orice persoană acuzată de o infracțiune este prezumată nevinovată până ce vinovația sa va fi legal stabilită.

2. Orice acuzat mai ales, are dreptul :

- a) să fie informat, în termenul cel mai scurt, într-o limbă pe care o înțelege și în mod amănunțit, despre natura și cauza acuzației aduse împotriva sa;
- b) să dispună de timpul și înlesnirile necesare pregătirii apărării sale;
- c) să se apere el însuși sau să fie asistat de un apărător ales de el, și dacă nu dispune de mijloacele necesare remunerării unui apărător, să poată fi asistat gratuit de un avocat din oficiu, atunci când interesele justiției o cer;

¹ Declarația Universală a Drepturilor Omului, art.1.

² Convenția Europeană pentru protecția drepturilor omului și libertăților fundamentale, art.6.

d) să audieze sau să solicite audierea martorilor acuzării și să obțină citarea și audierea martorilor apărării în aceleași condiții ca și martorii acuzării; să fie asistat gratuit de un interpret dacă nu înțelege sau nu vorbește limba folosită la audiere.¹

2. Convenția Europeană pentru protecția drepturilor omului și libertăților fundamentale – dreptul la un proces echitabil

Convenția pentru Protecția Drepturilor Omului și Libertăților Fundamentale, cunoscută și sub denumirea de **Convenția Europeană a Drepturilor Omului**, este un catalog al drepturilor fundamentale elaborat de Consiliul Europei, semnat pe 4 noiembrie 1950 la Roma și a intrat în vigoare pe 3 septembrie 1953. Această convenție stabilește pentru țările parte un control supranațional al drepturilor omului. Asumează pe ea se bazează punerea în aplicare a legilor și respectarea tuturor drepturilor și libertăților fundamentale ale omului.

Drepturile omului sunt de obicei înțelese ca drepturi inalienabile fundamentale la care o persoană are în mod inerent dreptul pur și simplu pentru că el sau ea este o ființă umană. Drepturile omului sunt astfel considerate ca fiind universale și egalitare. Aceste drepturi pot exista ca drepturi naturale sau ca drepturi legale, atât în legislația națională și internațională. Doctrina drepturilor omului în practica internațională, în cadrul dreptului internațional, instituțiile globale și regionale, în politicile de state și activitățile de organizații non-guvernamentale a fost o piatră de temelie a politicilor publice din întreaga lume. Aceasta a spus că: în cazul în care discursul public al societății pe timp de pace globală poate fi supus să aibă o limbă comună morală, este cea a drepturilor omului. Drepturile omului, democrația și statul de drept sunt valori esențiale ale Uniunii Europene. Înscrise în tratatul său fondator, acestea au fost consolidate prin adoptarea Cartei Drepturilor Fundamentale. Țările care doresc să adere la UE, precum și cele care au încheiat acorduri comerciale sau de altă natură cu Uniunea, trebuie să respecte drepturile omului. Prin articolul 9 se recunosc drepturile fundamentale ale cetățeanului. Aceste drepturi nu sunt o creație proprie a Uniunii Europene ci apar ca o recunoaștere și apărare a drepturilor interne respectate în interiorul statelor naționale.

1. Uniunea recunoaște drepturile, libertățile și principiile enunțate în Cartea Drepturilor Fundamentale care constituie partea II a Constituției.

2. Uniunea va adera la Convenția Europeană de apărare a drepturilor omului și a libertăților fundamentale. Aderarea la această Convenție nu modifică competențele Uniunii așa cum sunt definite în Constituție.

3. Drepturile fundamentale, garantate prin Convenția europeană de apărare a drepturilor omului și a libertăților fundamentale și care rezultă din tradițiile constituționale comune statelor membre, fac parte din dreptul Uniunii ca principii generale.

Libertatea personală este apărută și garantată în cadrul U.E conform dispozițiilor Constituției, precum și libera circulație a persoanelor, a mărfurilor, a serviciilor și a capitalurilor și libertatea de stabilire. În domeniul de aplicare a Constituției Europene și fără să aducă atingere dispozițiilor specifice prevăzute de aceasta, este interzisă orice discriminare pe motiv de naționalitate. Toți oamenii sunt egali în fața legii, fără privilegii și fără discriminări, având aceleași drepturi în cadrul oricărui proces, fiindcă nimeni nu este mai presus decât însăși legea.

Orice persoană are dreptul să se adreseze într-un proces pentru apărarea drepturilor și intereselor sale legitime. După cum enunță prima propoziție din Declarația Universală a Drepturilor Omului respectarea drepturilor omului și a demnității umane reprezintă fundamentul libertății, justiției și păcii în lume². Toate persoanele sînt egale în fața legii, și sînt îndreptățite la o protecție egală în fața legii. Toate populațiile trebuie să se simtă apărute într-un proces unic și echitabil, de instituțiile statului, obligate să intervină în situații de încălcare a drepturilor lor. Pentru ca ideea enunțată să capete concretizare, cetățenii trebuie să cunoască mijloacele pe care le au la dispoziție pentru înlăturarea cauzelor și efectelor

¹ Convenția Europeană pentru protecția drepturilor omului și libertăților fundamentale, art. 6.

² Declarația Universală a Drepturilor Omului, art.1.

nerespectării dispozițiilor legale. În lumea contemporană instituția drepturilor omului reprezintă o cerință majoră și ca în timp concepțiile cu privire la drepturile omului au suferit importante corective, în prezent instituția este deosebit de complexă. Se poate vorbi chiar de un proces al elaborării drepturilor omului pe plan internațional, dat fiind substanțialele dezvoltări ale acestora, determinate în principal de adoptarea a numeroase convenții internaționale. Se poate aprecia că instituția are un caracter bivalent, fiind în același timp și o instituție de drept intern, integrată normelor constituționale ale unei țări sau alteia, afectând un număr considerabil de ramuri de drept. Drepturile omului reprezintă o instituție constituțional juridică necesară oricărui stat de drept democratic și modern, care are drept obiectiv prioritar alinierea la normele și cerințele europene, urmărind scopul integrării în comunitatea europeană Statul contemporan se afirmă ca o garanție a drepturilor și libertăților fundamentale, această îndatorire avînd un caracter juridico-internațional și constituțional. Eficiența unui sistem de justiție penală într-un stat este apreciat în primul rînd după nivelul respectării drepturilor omului, nivelul profesionalismului actorilor implicați în acest sistem și după impactul efectiv al sistemului asupra societății.

Orice pedeapsă din acest sistem are drept scop și prevenirea săvîrșirii unor noi infracțiuni, ceea ce presupune o individualizare adecvată a reacției sociale la faptele prejudiciabile prevăzute de legea penală.

În toate țările drepturile și libertățile omului sînt declarate valori supreme, în procesul penal acestea pot fi limitate la maxim. În scopul realizării sarcinilor ce stau în fața procesului penal, uneori este nevoie de a recurge la aplicarea diferitor măsuri de constrîngere, atît în privința persoanei acuzate, cît și în privința altor persoane, de a stabili anumite fapte ce țin de viața privată a persoanelor. Din aceste motive, în cadrul procesului penal se creează un sistem de pîrghii care ar proteja de la o limitare nejustificată a drepturilor, libertăților și demnității umane. Respectarea drepturilor și libertăților umane constituie un principiu care se bazează pe un complex de norme și exprimă obligația statelor de a respecta drepturile și demnitatea umană la îndeplinirea acțiunilor procesuale și luarea deciziilor. Limitarea temporară a acestor drepturi și aplicarea de către organele competente a măsurilor de constrîngere față de ea se admit numai în cazurile și modul prevăzut de lege . Mai mult ca atît organele statului sunt obligate să ia toate măsurile necesare pentru protecția fizică, a demnității persoanelor participante la proces.

Principiul dat determină relațiile între organele statului și indivizii participanți la proces în așa fel încît primele sunt obligate să respecte drepturile și demnitatea ultimilor, iar aceștia din urmă dispun de un complex de mijloace legale de a se apăra împotriva acțiunilor și deciziilor organelor de stat dacă acestea le încalcă drepturile. Aceste mijloace legale sînt deseori numite garanții procesuale penale, a drepturilor participanților la proces, sînt niște mijloace diverse după conținut stabilite de normele procesual-penale care în totalitatea lor asigură persoanelor participante în proces posibilitatea realizării drepturilor care le este pusă la dispoziția lor. Chestiunea cea mai importantă din punct de vedere a drepturilor omului, este cîte și care ar trebui să fie aceste garanții astfel încît acestea să-și atingă scopul de protecție a drepturilor individului, iar pe de altă parte să nu stingherească atingerea scopurilor de descoperire a infracțiunilor. Totuși o simplă specificare a acestora nu este suficientă pentru a spune că drepturile persoanei sunt garantate. În mai multe ocazii legislația procesuală penală a R.Moldova a fost recunoscută conformă standardelor internaționale în domeniul drepturilor omului.

A fost realizat un sondaj la capitolul respectării drepturilor într-un proces, la care doar o mică parte din respondenți au răspuns negativ: aproximativ 6 % din judecători, 24% din avocați, și 5 % din procurori. Majoritatea consideră că sistemul de garanții este suficient de elaborat. Garantarea respectării drepturilor omului cuprinde nu numai totalitatea drepturilor și obligațiilor în cadrul procesului penal, dar și mijloace juridice reale de exercitare a lor. Ținînd cont de faptul că realizarea drepturilor și obligațiilor unei persoane se află în coraport cu comportamentul funcționarilor din instituțiile de drept, atunci acest mecanism de garantare este în strînsă legătură cu activitatea acestora. Factorul uman caracterizat prin corespunderea profesională, calitățile morale, are o importanță majoră. Eforturile de asigurare a respectării drepturilor omului, trebuie focusate asupra determinării unui comportament și atitudine adecvată din partea subiecților care participă la administrarea actului de justiție.

Implicarea diverselor ONG-uri în procesul penal are ca scop protecția drepturilor și intereselor umane, ceea ce prezintă o inovație în procedura penală, fiind considerată în doctrina europeană ca una dintre realizările majore ale procedurii penale din sec.XXI, ce corespunde redescoperirii unei categorii de interese demne de protecție. Aceste interese sînt mai puțin abstracte decît cele generale și mai largi decît interesele individuale.

Dreptul individului sau persoanei de a nu se autoincrimina sau a păstra tăcerea și de a nu contribui cu nimic la propria incriminare constituie o exigență elementară a procesului echitabil. În virtutea acestui concept, instanța de judecată sau organele de urmărire penală propunîndu-i persoanei acuzate să facă declarații, trebuie să-i explice acest drept. Dreptul la tăcere a apărut și a urmărit protejarea oricărei persoane, ca prin propriile declarații să nu devină obiect al unui proces penal. Acest drept însă nu se răsfrînge asupra obligației de a prezenta alte probe. După cum Curtea Europeană a menționat în hotărîrea Sanders dreptul de a nu mărturisi împotriva sa, ține în primul rînd de respectarea dorinței acuzatului de a păstra tăcerea. După cum acest drept este înțeles în jurisdicțiile părților contractante la Convenție, aceasta nu se referă la folosirea în cadrul procedurilor penale a materialului care poate fi obținut de la acuzat prin folosirea constrîngerii fizice, dar care există independent de dorința suspectului, cum ar fi documente obținute în urma unei autorizații, mostre, țesuturi pentru testul ADN. Dreptul la tăcere poate fi considerat ca o protecție, o garanție care se fondează pe dreptul la un proces echitabil. În jurisprudența CEDO se consideră că acest drept, care nu este garantat în mod formal de Convenție, constituie o garanție acordată acuzaților în numele dreptului la un proces echitabil, la libertate și demnitate umană.

O condiție deosebită pentru desfășurarea echitabilă a unui proces este limba în care el are loc. Limba procesului face accesibilă și înțeasă procedura pentru toți participanții indiferent de naționalitate, creează condiții pentru o examinare obiectivă, completă și sub toate aspectele ale circumstanțelor cauzei, asigură realizarea principiului publicității și oferă persoanelor interesate posibilitatea folosirii mijloacelor legale pentru protejarea drepturilor și intereselor lor ¹. Judecătorii de la Strasbourg au considerat ca garanția prevăzută la lit.e) din alin.3 al art.6 din Convenție nu se limitează la interpretarea din timpul audierii, ci se extinde și la traducerea și interpretarea tuturor actelor procedurale angajate contra acuzatului pe care acesta trebuie să le înțeleagă, pentru a beneficia de un proces echitabil.

Legea stabilește o cerință generală conform căreia urmărirea penală și judecarea cauzelor penale se face în termene rezonabile. Scopul prevederii date este de a asigura ca nici o persoană, realizarea sau limitarea drepturilor căreia depinde de desfășurarea unui proces penal să nu fie nevoită să aștepte un termen nejustificat de mare pînă cînd decizia finală va fi pronunțată. Acest principiu este și un drept fundamental al omului, totodată, și o condiție pentru ca un proces să fie considerat echitabil. Mai mult ca atît, atît pentru un nevinovat cît și un vinovat, întîrzierea în înfăptuirea justiției este catastrofică. Rapiditatea în soluționarea unui caz penal este necesară pentru echitate. Afară de volumul mare de muncă, în realizarea sarcinilor pe care le au, organele judiciare se confruntă cu presiunea constantă din partea statului și opiniei publice de a lupta eficient cu criminalitatea, totodată fiind obligate să respecte anumite cerințe justificate, dar totuși rigide ale asigurării unui proces echitabil.

Situația se agravează prin aceea că activitatea acestor organe nu este apreciată de pe pozițiile de respectare a regulilor procesului echitabil, dar bazîndu-se preponderent pe anumite criterii cantitative, palpabile, cum ar fi numărul infracțiunilor descoperite, numărul persoanelor condamnate. Situația existentă în cadrul procesului penal contemporan a fost reușit descrisă de Parcker: „noi ne confruntăm cu un paradox interesant: cu cît mai mult aflăm despre ceea ce este un proces penal, cu atît mai mult noi suntem instruiți despre ceea ce el trebuie să fie și cu atît mai mare abisul dintre „este , trebuie și pare să fie”. Putem spune că timpul, resursele și abilitatea de a determina ce este just sunt limitate, un sistem procedural în mod inevitabil reprezintă o serie de compromisuri, inclusiv prin intermediul unei negocieri prin care fiecare parte își realizează într-o măsură oricare dorințele, cu toate că nici o parte nu obține tot ceea ce-și dorește. Elementele cheie ale organizării unui proces echitabil sunt interacțiunea instituționalizată a unui mare

¹ Convenția Europeană pentru protecția drepturilor omului și libertăților fundamentale, art. 6.

număr de participanți ale căror roluri sunt bine determinate, sunt obligați să respecte reguli bine definite, care împărtășesc responsabilitatea în atingerea unui scop comun.

Baza conflictului de valori ce rezultă din cercetarea corespunderii negocierii justiției penale, stă în acceptarea fie a modelului „procesului penal echitabil”, fie a modelului „procesului penal de combatere a infraționalității”. În linii generale, primul model este unul în care învinutului, de la arestare și până la soluționarea definitivă a cazului penal, îi sunt acordate toate garanțiile care asigură un proces corect și adecvat. Este un standard al perfecțiunii care plasează responsabilitatea probațiunii în sarcina statului în același timp obligînd statul să respecte scrupulos toate drepturile învinutului. În contrast modelul doi pune accentul pe certitudine și eficiență birocratică. Normele care reglementează probatoriul în ansamblu și mijloacele de probă, procedeele probatorii în particular, posedă caracteristica imperativității sub aspectul conduitei pe care o prescriu, ceea ce determină exigența unei încălcări a legalității, în orice situație în care conduita legală prescrisă nu a fost asigurată. Exigența respectivă își are justificare imediată în mecanismul și categoriile garanțiilor procesuale ale drepturilor fundamentale, în lipsa cărora dreptul la un proces echitabil devine irealizabil.

Deasemenea, ca garanție implicită a dreptului la un proces echitabil, este procedura audierii - o cale legală prin intermediul căreia are loc colectarea probelor necesare unei juste soluționări a cauzei penale. Necesitatea asigurării legalității în alegerea și realizarea acestora devine explicabilă prin efectul afectării esențiale a drepturilor fundamentale la desfășurarea oricărei dintre acestea, dar și din perspectiva aprecierii respectării dreptului la un proces echitabil, în urma purcederii la oricare din acțiunile procesuale luate în parte și a tuturor acestora per ansamblu. Pentru considerarea desfășurării adecvate a procesului, e necesară și respectarea exactă a procedurii, care și constituie mecanismele procesuale de garantare a echității procesului de înfăptuire a justiției pe cauze penale ¹.

Confruntarea, ca formă specială a audierii, este la fel de importantă în proces, o neconsiderare a recomandărilor de confruntare poate invoca problema respectării demnității umane, manipulării psihologice, neobiectivității subiectului oficial, fapt care inevitabil solicită verificarea asigurării dreptului persoanei la un proces echitabil.

Articolul 6 din Convenția Europeană pentru apărarea drepturilor și libertăților fundamentale consacră în paragraful 3 punctul d) dreptul acuzatului de a solicita audierea martorilor părții apărării. Astfel, atît legea procesuală națională, cît și actele internaționale recunosc prerogativa acuzatului de a participa în probatoriul penal prin solicitarea prezenței și ascultării propriilor martori. Formele particulare de manifestare a dreptului la apărare reprezintă efectul varietății și multitudinii ingerințelor în drepturile inalienabile, pe care le presupune orice proces penal, precum și a necesității menținerii unui echilibru permanent între interesul ce se protejează și cel care este afectat, adică în ceea ce devine cunoscut drept proporționalitate a procesului penal. Dreptul la apărare constituie expresia cea mai generalizată a exigențelor unui proces echitabil, pentru că existența acestuia vine să asigure drepturile fundamentale în cadrul tuturor formelor de activitate procesual penale, de la procedee probatorii care pot afecta și indirect persoana, pînă la măsurile procesuale de constrîngere în cadrul cărora restricțiile aduse ating nivelul maxim admisibil pentru înfăptuirea justiției pe cauze penale.

Pactul internațional cu privire la drepturile civile și politice, Convenția Europeană pentru apărarea drepturilor omului și libertăților fundamentale, Convenția Europeană pentru prevenirea torturii ale Consiliului Europei, toate aceste documente sînt determinate de a institui garanția neaplicării unui tratament apt de a fi încadrat în structura celui care constituie tortura.

În legislația țării noastre, art 94 alin.1) pct.1) din Codul procesual penal⁷ devine invocabil, indiferent de încadrarea comportamentului subiectului oficial în constrîngere, violență, tratament inuman sau degradant, întrucît toate implică violență, fie de natura fizică sau morală, obligînd subiectul la decizii care afectează direct sau indirect statutul lor procesual, în afara libertății de decizie a acestuia. Curtea Europeană precizează că orice utilizare a forței față de persoanele private de libertate care nu a fost impusă

¹ www.echr.coe.int.

de comportamentul acesteia, diminuează demnitatea umană și constituie, indubitabil, o încălcare a art.3 al Convenției Europene pentru protecția drepturilor omului și libertăților fundamentale. Atâta timp cât durează detenția, cel arestat se află în mâinile funcționarilor poliției, astfel încât statul are obligația de a proteja persoana arestată împotriva oricărei atingeri ale demnității aduse de către polițiști⁸.

Dacă la efectuarea acțiunii procesuale de percheziție sunt supuse observației reținerile și emoțiile persoanei percheziționate, pe parcursul acesteia pentru a obține careva indicii asupra corectitudinii direcției de căutare, atunci escortarea complicitului reținut în limita vizibilității autorului reținut care este audiat, nu întotdeauna satisface rigorile unei echitabile și corecte desfășurări a acțiunii procesuale.

Convenția Europeană pentru protecția drepturilor omului cere tuturor statelor să asigure o protecție eficientă împotriva unor eventuale represii sau intimidări martorilor și experților care fac depoziii referitoare la infracțiune.

În legislația națională, actualul Cod de procedură penală¹ prevede, ca regulă generală, ca toate persoanele participante la procesul penal sînt obligate să respecte drepturile, libertățile, și demnitatea persoanei. Modalitățile speciale de audiere a martorului și protecția lui sînt determinate în legislația penală a R.Moldova de către jurisprudența Curții Europene a Drepturilor Omului. Pornind de la un proces echitabil, Curtea a dedus că toate probele, în mod normal, ar trebui să fie examinate într-un proces public, în prezența celui acuzat, ținînd cont de principiul contradictorialității, în același timp. Eficiența măsurilor de protecție depinde în mare măsură de comportamentul corespunzător al persoanei protejate. Obligația legală a unui martor de a depune mărturie într-un proces penal este corectă și echitabilă în situația în care persoana respectivă nu trebuie să se teamă de amenințări la adresa vieții sale atunci își îndeplinește această obligație.

Practica internațională a permis elaborarea cerințelor, a căror respectare către persoanele protejate este o condiție a asigurării securității acestora și o garanție a eficienței mecanismului de asigurare a securității persoanelor care contribuie la realizarea justiției.

Adoptarea legilor cu privire la protecția victimelor infracțiunii ameliorează considerabil statutul juridic al participanților la proces. Acestora li se asigură un acces sigur la justiție, tratament echitabil, restituiri din partea răufăcătorilor, compensare din partea organelor de drept.

Libertatea personală a fiecărui cetățean este o condiție fundamentală a unui stat de drept², care trebuie să fie asigurată pe deplin. Astfel, dreptul la libertate și siguranță este unic, care trebuie să fie înțeles în acceptarea sa fizică și să nu constituie obiectul interpretărilor extensive, obligînd orice stat să asigure securitatea socială și personală a unui individ, iar aplicarea măsurilor necesare în vederea restrîngerii libertății sale în condiții de detenție, să fie doar ca o măsură excepțională în limitele în care legea le prevede expres, și nu pot fi aplicate nicidecum alte posibilități de menținere a persoanei în societate.

Actele normative naționale și internaționale impun procedurii penale exigențe importante în vederea asigurării proporționalității limitei intervenției statului în drepturile fundamentale și interesul general al societății în descoperirea și prevenirea infracțiunilor.

Toate garanțiile propuse și consacrate normativ nu pot avea loc decît în cadrul unui proces echitabil. Dreptul la un proces echitabil este un drept de o importanță considerabilă, este un drept fundamental, idealul de justiție adevărată, făcută cu respectarea drepturilor omului. Acest drept este în același timp o garanție a exercitării celorlalte drepturi prevăzute în Constituție, iar asigurarea acestuia este cosubstanțială însuși spiritului Convenției.

Dreptul la un proces echitabil presupune o mulțime de elemente, în lipsa cărora nu-și poate identifica existența și care devin formulate în textul Convenției beneficiază atît de garanții generale, cât și speciale.

Acestea sunt: dreptul de a fi judecat de un tribunal independent și imparțial, dreptul de a fi judecat într-un termen rezonabil, publicitatea procedurii, și respectiv, prezumția de nevinovăție, dreptul la apărare⁹.

¹ Codul de Procedură Penală al R.Moldova, Monitor Oficial Nr.104-110.

² <http://www.drepturi.md/>

Referințele bibliografice:

1. Declarația Universală a Drepturilor Omului.
2. Convenția Europeană pentru protecția drepturilor omului și libertăților fundamentale.
3. Codul de Procedură Penală al R.Moldova, Monitor Oficial Nr.104-110.
4. www.echr.coe.int.
5. <http://www.unibuc.org/>
6. <http://www.drepturi.md/>

EFECTUL SUSPENSIV AL APELULUI DECLARAT DE CĂTRE PROCUROR

THE SUSPENSIVE EFFECT OF THE APPEAL DECLARED BY THE PROSECUTOR

Dumitru CALENDARI,

procuror, dr., lect. univ.,

Catedra Drept, Facultatea de Drept și Administrație Publică

Universitatea de Stat „B. P. Hasdeu” din Cahul,

E-mail: c.dumitru@mail.ru

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-8668-3345>

Rezumat: *Declararea apelului presupune o continuare a judecării cauzei de către instanță ierarhic superioară. Folosirea acestei căi de atac ordinare produce unele efecte pe care legea procesual penală le precizează. Astfel, din dispozițiile art. 408 – 411 CPP RM¹ rezultă că apelul are următoarele efecte: suspensiv, devolutiv, neagravant și extensiv. Analizând efectul suspensiv, putem menționa că, potrivit legii, este reglementat ca apelul declarat în termen este suspensiv de executare atât în ce privește latura penală, cât și latura civilă, în afară de cazul când legea dispune altfel.*

Desigur și apelul procurorului declarat împotriva sentinței pronunțate pe cauza penală produce efectele sale.

Cuvinte-cheie: proces penal, procuror, apelul, efect suspensiv.

Summary: *The declaration of the appeal implies a continuation of the trial of the case by the hierarchically superior court. The use of this ordinary remedy produces some effects that the criminal procedural law specifies. Thus, from the provisions of art. 408 – 411 CPC of the RM results that the appeal has the following effects: suspensive, deductive, non-aggravating and extensive. Analyzing the suspensive effect, we can mention that, according to the law, the appeal declared within the term is suspensive of execution regarding the criminal side as well as the civil side, except when the law provides otherwise.*

Of course, the prosecutor's appeal against the sentence pronounced in the criminal case also produces its effects.

Keywords: criminal process, prosecutor, appeal, suspensive effect.

Cu privire la efectul suspensiv al apelului, legea stipulează că, *apelul declarat în termen este suspensiv de executare atât în ce privește latura penală, cât și latura civilă, în afară de cazul când legea dispune altfel.*²

Efectul suspensiv al unei căi de atac constă în aceea că, în cursul termenului de atac și, după aceea, în cursul judecării căii de atac, hotărârea este împiedicată să rămână definitivă și executarea ei este suspendată.³

Totodată, *efectul suspensiv poate fi total - atunci când sentința este atacată în întregime, parțial - atunci când apelul vizează ori numai latura penală, ori numai cea civilă.*⁴

¹ *Codul de procedură penală nr.122-XV din 14.03.2003.* Republicat în: Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr.248-251/699 din 05.11.2013.

² *Codul de procedură penală nr.122-XV din 14.03.2003, art.408.* Republicat în: Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr.248-251/699 din 05.11.2013.

³ Paraschiv C.S. *Apelul penal.* București, Editura „Hamangiu”, 2019, p.113.

⁴ *Hotărârea Plenului Curții Supreme de Justiție a Republicii Moldova „Cu privire la practica judecării cauzelor penale în ordine de apel”, nr.22, din 12.12.2005,* cu modificările ulterioare prin Hotărârea Plenului Curții Supreme de Justiție a Republicii Moldova, nr.10 din 24.12.2010 și Hotărârea Plenului Curții Supreme de Justiție a Republicii Moldova nr.4 din 30.03.2009, pct.12.1. [Citat 18.11.2022] Disponibil: http://jurisprudenta.csj.md/db_hot_expl.php

Mai mult ca atât, *apelul procurorului și apelul declarat de inculpat, dacă nu vizează anumite situații ale sentinței, are un efect suspensiv total.*¹

Terzikian S. propune ca „declararea apelului va avea ca efect suspendarea imediată a executării sentinței emise de prima instanță, fără adoptarea unei hotărâri judecătorești în acest sens, și doar în privința celui inculpat care este vizat în cererea de apel, iar în privința altor inculpați sentința devine definitivă odată cu neapelare.”²

De asemenea, trebuie de menționat despre condiția care trebuie să fie îndeplinită pentru a da nașterii efectului suspensiv al apelului și care constă în declararea apelului în termen. Dacă apelul a fost declarat după expirarea termenului legal, efectul suspensiv al apelului apare după ce instanța de apel repune în termen apelul declarat.

Analizând efectul suspensiv al apelului declarat de către procuror, am identificat din practica judiciară unele excepții.

Reieșind din legea și practica judiciară, efectul suspensiv nu se referă la măsura preventivă – arest preventiv, aplicată la pronunțarea sentinței în scopul asigurării executării pedepsei. Potrivit prevederilor art. 398 CPP RM, în caz de achitare sau de încetare a procesului penal, instanța dispune punerea imediată în libertate a inculpatului arestat, de asemenea, instanța trebuie să procedeze în același mod când dispune liberarea inculpatului de pedeapsă sau de executarea ei, în cazul condamnării la închisoare cu suspendarea condiționată a executării pedepsei, în cazul condamnării la o pedeapsă neprivativă de libertate. Termenul maxim de 12 luni a măsurii respective nu se calculează pentru perioada de după pronunțarea sentinței de condamnare cu aplicarea arestului preventiv.

Aici putem menționa că, în conformitate cu pct.1) lit.a) din Hotărârea Curții Constituționale a Republicii Moldova nr. 3 din 23.02.2016, s-a reținut că, „arestul preventiv, în sensul art. 25 alin. (4) din Constituție Republicii Moldova, poate fi aplicat pentru o perioadă totală de cel mult 12 luni, care include etapa urmăririi penale, cât și etapa judiciară, până la emiterea încheierii judecătorești prin care persoana este eliberată din arest sau momentul pronunțării sentinței de către instanța de fond.”³

Potrivit art. 5 §. 1 lit. a) din Convenția Europeană pentru Drepturile Omului (CEDO), „nimeni nu poate fi lipsit de libertatea sa, cu excepția dacă este deținut legal pe baza condamnării pronunțate de către un tribunal competent. Prin termenul de „condamnare” în sensul art. 5 §.1 lit. a) CEDO trebuie să se înțeleagă atât declararea vinovăției, în urma stabilirii legale a existenței unei infracțiuni (a se vedea *Guzzardi c. Italia, hotărârea din 06.11.1980, §.100*⁴), cât și aplicarea unei pedepse sau a oricărei altei măsuri privative de libertate (a se vedea *Van Droogenbroeck c. Belgia, hotărârea din 24.06.1982, §.35*⁵).”

La fel, „Curtea Europeană (CtEDO) a subliniat în jurisprudența sa că expresia „pe baza unei condamnări” nu poate fi interpretată ca limitându-se la ipoteza unei condamnări definitive, deoarece acest

¹ Dolea I. *Codul de procedură penală al Republicii Moldova (comentariu aplicativ) ediția a 2-a*. Chișinău, Cartea juridică, 2020, p.1076; și *Hotărârea Plenului Curții Supreme de Justiție a Republicii Moldova „Cu privire la practica judecării cauzelor penale în ordine de apel”, nr.22, din 12.12.2005, cu modificările ulterioare, pct.12.1.* [Citat 18.11.2022] Disponibil: http://jurisprudenta.csj.md/db_hot_expl.php

² Терзикаян С. *Проблемы реализации уголовного правосудия в суде Апелляционной инстанции (сравнительно-правовое исследование)*. Диссертация на соискание ученой степени кандидата юридических наук. Ереван, 2016. С.143-147. [Citat 25.08.2020] Disponibil: http://etd.asj-oa.am/3647/1/Dissertacija_Terzikyan.pdf

³ *Hotărârea Curții Constituționale a Republicii Moldova nr. 3 din 23.02.2016, privind excepția de neconstituționalitate a alineatelor (3), (5), (8) și (9) ale articolului 186 din Codul de procedură penală (termenul arestului preventiv)*. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr.49-54/8 din 04.03.2016.

⁴ Hotărârea CtEDO pe cauza *Guzzardi c. Italia* din 06.11.1980, nr.7376/76. [Citat 18.11.2022] Disponibil: <https://hudoc.echr.coe.int/fre?i=001-57498>.

⁵ Hotărârea CtEDO pe cauza *Van Droogenbroeck c. Belgia* din 24.06.1982, nr.7906/77. [Citat 18.11.2022] Disponibil: <https://hudoc.echr.coe.int/fre?i=001-57471>.

lucru ar exclude arestarea în cursul ședinței de judecată a persoanelor condamnate care au compărut fiind în libertate (*Wemhoff c. Germania*¹, *hotărârea din 27.06.1968, §.9*).”²

Mai mult, în cauza *Savca c. Republica Moldova* din 15.03.2016³, CtEDO a reiterat că „detenția preventivă se încheie în momentul în care persoana deținută este eliberată și/sau îi este stabilită pedeapsa, fie și de către o instanță de prim nivel.” (§. 41). „Cel condamnat în primă instanță nu poate fi considerat ca deținut „în vederea aducerii sale în fața unui tribunal, atunci când există motive verosimile de a bănuși că a comis o infracțiune.” în sensul art. 5 §.1 lit. c) CEDO, ci trebuie privit ca o persoană care se găsește în situația prevăzută de art. 5 §.1 lit. a) CEDO, care admite privarea de libertate după condamnarea de către un tribunal competent. O sentință de condamnare pronunțată în primă instanță, care a fost contestată cu apel, justifică deținerea celui condamnat. Persoana condamnată în primă instanță, indiferent de împrejurarea dacă a fost sau nu anterior deținută până la acel moment, cade sub incidența art. 5 §.1 lit.a) CEDO.”⁴

Hotărârile pronunțate în toate situațiile de mai sus, cu privire la arestarea inculpatului, este executorie în temeiul art. 395 alin.(1) pct.5) CPP RM, ceea ce înseamnă că apelul declarat de procuror nu are efect suspensiv.

Prin decizia recentă a Curții Constituționale a Republicii Moldova se susține în continuare că articolul 25 alin.(4) din Constituție poate fi incident în cazul normelor care reglementează perioada privării de libertate a persoanelor până la pronunțarea sentinței de condamnare de către prima instanță.

„26. , după pronunțarea sentinței de condamnare de către prima instanță, garanția referitoare la perioada maximă a privării de libertate, stabilită de articolul 25 alin.(4) din Constituție, nu mai este aplicabilă. De altfel, în cauza *Piotr Baranowski v. Polonia*, 2 octombrie 2007, §45, Curtea Europeană a reținut că dreptul de a fi judecat într-un termen rezonabil sau eliberat în cursul procedurii stabilit de articolul 5 §3 din Convenția Europeană a Drepturilor Omului nu se aplică perioadei de detenție a reclamantului după pronunțarea sentinței de condamnare, deoarece o persoană condamnată în primă instanță nu poate fi considerată ca fiind reținută „în scopul aducerii acesteia în fața autorității judiciare competente în baza unei bănușeli rezonabile de comitere a unei infracțiuni”, așa cum este specificat în articolul 5 §1 lit.c) din Convenție, ci se află în situația prevăzută de articolul 5 §1 lit.a), care autorizează privarea de libertate „în baza condamnării pronunțate de către un tribunal competent”. În concluzie, Curtea Europeană a notat că articolul 5 §3 din Convenție se aplică doar persoanelor aflate în arest care așteaptă să fie judecate.”⁵

Astfel, reieșind din analiza normelor legale și a practicii judiciare putem deduce că, apelul procurorului, dacă nu vizează anumite situații ale sentinței, are un efect suspensiv total. Efectul suspensiv al apelului declarat de către procuror nu se referă la măsura preventivă – arest preventiv, aplicată la

¹ Hotărârea CtEDO pe cauza *Wemhoff c. Germania* din 27.06.1968, nr.2122/64. [Citat 18.11.2022] Disponibil: <https://hudoc.echr.coe.int/fre?i=001-57595>.

² Decizia Curții Constituționale a Republicii Moldova de inadmisibilitate a sesizării nr.94g/2017 privind excepția de neconstituționalitate a articolului 395 alineatul (1) punctul 5) din Codul de procedură penală (aplicarea măsurii preventive în cazul sentinței de condamnare), nr.72 din 27.07.2017, §19-22. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr.40-47/18 din 09.02.2018; și Decizia Curții Constituționale a Republicii Moldova de inadmisibilitate a sesizării nr.11g/2018 privind excepția de neconstituționalitate a art.195 alin.(5) pct.3) și a art.395 alin.(1) pct.5) din Codul de procedură penală (aplicarea măsurii preventive în cazul sentinței de condamnare și încetarea de drept a măsurii preventive), nr.15 din 09.02.2018, §21-23. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr.157-166/80 din 18.05.2018.

³ Hotărâre CtEDO *Savca c. Republica Moldova* din 15.03.2016, nr.17963/08. [Citat 24.03.2020] Disponibil: <http://agent.gov.md/wp-content/uploads/2016/07/SAVCA-red-pdf.pdf>

⁴ Decizia Curții Constituționale a Republicii Moldova de inadmisibilitate a sesizării nr.225g/2019 privind excepția de neconstituționalitate a art. 395 alin.(1) pct.5) din CPP (aplicarea măsurii preventive în cazul sentinței de condamnare [nr.2]), nr.25 din 02.03.2020, §23. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr.115-117/57 din 15.05.2020.

⁵ Decizia Curții Constituționale a Republicii Moldova de inadmisibilitate a sesizării nr.133g/2022 privind excepția de neconstituționalitate a articolului 195 și a textului „până când sentința va deveni definitivă” din articolul 395 alin.(1) pct.5) din Codul de procedură penală, nr.129 din 13.09.2022, §25-26. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr.308-313/160 din 07.10.2022.

pronunțarea sentinței în scopul asigurării executării pedepsei, precum și în situațiile pronunțării sentințelor de achitare și de încetare, când inculpatul fiind în stare de arest se „pune imediat în libertate chiar în sală de judecată” potrivit prevederilor art. 398 CPP RM.

Referințele bibliografice:

1. *Codul de procedură penală nr.122-XV din 14.03.2003*. Republicat în: Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr.248-251/699 din 05.11.2013.
2. Paraschiv C.S. *Apelul penal*. București, Editura „Hamangiu”, 2019, 264p. ISBN 978-606-27-1275-4.
3. Dolea I. *Codul de procedură penală al Republicii Moldova (comentariu aplicativ) ediția a 2-a*. Chișinău, Cartea juridică, 2020, 1408p. ISBN 978-9975-3418-0-6.
4. *Hotărârea Plenului Curții Supreme de Justiție a Republicii Moldova „Cu privire la practica judecării cauzelor penale în ordine de apel”, nr.22, din 12.12.2005*, cu modificările ulterioare prin Hotărârea Plenului Curții Supreme de Justiție a Republicii Moldova, nr.10 din 24.12.2010 și Hotărârea Plenului Curții Supreme de Justiție a Republicii Moldova nr.4 din 30.03.2009. [Citat 18.11.2022]
Disponibil: http://jurisprudenta.csj.md/db_hot_expl.php
5. Терзикян С. *Проблемы реализации уголовного правосудия в суде Апелляционной инстанции (сравнительно-правовое исследование)*. Диссертация на соискание ученой степени кандидата юридических наук. Ереван, 2016. С.143-147. [Citat 25.08.2020]
Disponibil: http://etd.asj-oa.am/3647/1/Dissertacija_Terzikyan.pdf
6. *Hotărârea Curții Constituționale a Republicii Moldova nr. 3 din 23.02.2016, privind excepția de neconstituționalitate a alineatelor (3), (5), (8) și (9) ale articolului 186 din Codul de procedură penală (termenul arestului preventiv)*. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr.49-54/8 din 04.03.2016.
7. Hotărârea CtEDO pe cauza *Guzzardi c. Italia* din 06.11.1980, nr.7376/76. [Citat 18.11.2022] Disponibil: <https://hudoc.echr.coe.int/fre?i=001-57498>.
8. Hotărârea CtEDO pe cauza *Van Droogenbroeck c. Belgia* din 24.06.1982, nr.7906/77. [Citat 18.11.2022]
Disponibil: <https://hudoc.echr.coe.int/fre?i=001-57471>.
9. Hotărârea CtEDO pe cauza *Wemhoff c. Germania* din 27.06.1968, nr.2122/64. [Citat 18.11.2022]
Disponibil: <https://hudoc.echr.coe.int/fre?i=001-57595>.
10. *Decizia Curții Constituționale a Republicii Moldova de inadmisibilitate a sesizării nr.94g/2017 privind excepția de neconstituționalitate a articolului 395 alineatul (1) punctul 5 din Codul de procedură penală (aplicarea măsurii preventive în cazul sentinței de condamnare)*, nr.72 din 27.07.2017, §19-22. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr.40-47/18 din 09.02.2018;
11. *Decizia Curții Constituționale a Republicii Moldova de inadmisibilitate a sesizării nr.11g/2018 privind excepția de neconstituționalitate a art.195 alin.(5) pct.3) și a art.395 alin.(1) pct.5) din Codul de procedură penală (aplicarea măsurii preventive în cazul sentinței de condamnare și încetarea de drept a măsurii preventive)*, nr.15 din 09.02.2018, §21-23. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr.157-166/80 din 18.05.2018.
12. Hotărâre CtEDO *Savca c. Republica Moldova* din 15.03.2016, nr.17963/08. [Citat 24.03.2020]
Disponibil: <http://agent.gov.md/wp-content/uploads/2016/07/SAVCA-red-pdf.pdf>
13. *Decizia Curții Constituționale a Republicii Moldova de inadmisibilitate a sesizării nr.225g/2019 privind excepția de neconstituționalitate a art. 395 alin.(1) pct.5) din CPP (aplicarea măsurii preventive în cazul sentinței de condamnare [nr.2])*, nr.25 din 02.03.2020, §23. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr.115-117/57 din 15.05.2020.

14. *Decizia Curții Constituționale a Republicii Moldova de inadmisibilitate a sesizării nr.133g/2022 privind excepția de neconstituționalitate a articolului 195 și a textului „până când sentința va deveni definitivă” din articolul 395 alin.(1) pct.5) din Codul de procedură penală, nr.129 din 13.09.2022, §25-26.*
În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr.308-313/160 din 07.10.2022.

CONSIDERATII PRIVIND OBLIGAȚIILE VÂNZĂTORULUI ÎN CONTRACTUL DE VÂNZARE – CUMPĂRARE

CONSIDERATIONS REGARDING THE OBLIGATIONS OF THE SELLER IN THE SALE - PURCHASE CONTRACT

Valentin CAZACU,

dr., lector univ.,

Catedra de Drept, Facultatea de Drept și Științe Sociale,

Universitatea de Stat „Alec Russo” din Bălți

E-mail: valentin.cazacu@usarb.md

Rezumat: *Efectele încheierii unui contract de vânzare – cumpărare va da naștere, la drepturi și obligații reciproce ale părților, întinderea cărora poate fi, de comun acord, înlăturată, modificată sau mărită, în limitele imperative ale legii. Lucrarea de față tratează succint obligațiile vânzătorului în contractul de vânzare – cumpărare, analizând dispozițiile relevante ale Codului civil modernizat al Republicii Moldova.*

Cuvinte cheie: *contract de vânzare – cumpărare, bunuri, vânzător, obligații, transfer al proprietății, predare a bunurilor, garanție, vicii, evicțiune, conservare a bunurilor.*

Summary: *The conclusion of a sale contract create rights for both seller and buyer and it also imposes on these parties certain reciprocal obligations, which the parties can however agree to cancel, mitigate or increase, within the limits of mandatory rules. The present paper briefly analyzes the obligations of the vendor in the sale contract, pointing out the relevant provisions of the modernized Civil Code of Republic of Moldova.*

Keywords: *sale contract, goods, seller, obligations, transfer of property, delivery of goods, guarantee, defects, eviction, preservation of the goods.*

Aspecte introductive. Cel mai frecvent contract utilizat în practică, considerat în doctrină¹ regină a contractelor, contractul de vânzare – cumpărare este reglementat în Codul civil² în **Capitolul I VÂNZAREA-CUMPĂRAREA, T i t l u l III CATEGORIILE DE OBLIGAȚII** din **Cartea a treia OBLIGAȚIILE**, care constituie dreptul comun în materie.

Dispozițiile legale mai sus menționate se vor aplica contractelor civile de vânzare – cumpărare, fiind dreptul comun pentru vânzările între profesioniști, vânzările către consumatori și varietățile contractului de vânzare – cumpărare.

Ca urmare a încheierii contractului de vânzare – cumpărare, acesta va produce efecte care reprezintă conținutului acestuia, adică va da naștere la drepturi și obligații în sarcina părților contractante, în acest studiu urmând a fi supus analizei obligațiile vânzătorului.

Având în vedere dispozițiile generale cu privire la vânzare, conținute în **Secțiunea I din Capitolul I VÂNZAREA-CUMPĂRAREA**, principalele obligații ale vânzătorului sunt:

- a)** Obligația să transmită proprietatea bunului sau, dacă este cazul, a dreptului vândut;
- b)** Obligația de predare a bunului;
- c)** Obligația de garanție contra viciilor;
- d)** Obligația de garanție contra evicțiunii;
- e)** Obligația de conservare a bunului;

¹ TURCU Ion., *Vânzarea în Noul Cod civil*, București, Ed. C.H. Beck, 2011, p. 520;

² Codul Civil al R. Moldova și Legea pentru punerea în aplicare, republicate în Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr. 66-75 art. 133 din 01.03.2019;

Obligația să transmită proprietatea bunului sau, în funcție de caz, a dreptului vândut.

Din definiția legală prevăzută în art. 1108, alin. 1 C. civ. rezultă obligația vânzătorului să transmită proprietatea bunului sau, după caz, a dreptului vândut. În acest sens, dispozițiile art. 1108, alin. 4 C. civ. precizează că: „Dispozițiile prezentului capitol se aplică și vânzării-cumpărării drepturilor și altor lucruri în măsura în care aceste dispoziții nu contravin naturii acestor drepturi sau lucruri”.

În privința dreptului ca obiect al contractului de vânzare – cumpărare, s-a menționat în doctrină, că „dreptul trebuie să fie transmisibil, adică să nu fie indisolubil legat de o anumită persoană”¹.

Momentul transmiterii dreptului de proprietate asupra bunului vândut este precizat în art. 510 C. civ., făcându-se distincție între bunuri mobile și imobile.

Pentru bunurile mobile momentul dobândirii dreptului de proprietate este cel al predării bunului mobil dacă legea sau contractul nu prevede altfel. Pentru bunurile imobile, dreptul de proprietate se dobândește la data înregistrării în registrul bunurilor imobile, cu excepțiile prevăzute de lege.

Putem constata că transmiterea dreptului de proprietate asupra bunului mobil vândut este legată de momentul predării, respectiv prin executarea obligației de predare va avea loc și transmiterea dreptului de proprietate.

Va prezenta importanță obligația de transmitere a dreptului de proprietate atunci când momentul transmiterii este anterior sau ulterior predării bunului mobil. Astfel, dacă transferul dreptului de proprietate a avut loc anterior predării bunului mobil, vânzătorului va trebuie ulterior să execute obligația de predare a bunului. În caz de neexecutare a predării, cumpărătorul va putea, după caz, să solicite executarea silită a obligației (art. 913, alin. 2 lit. b., C. civ.) sau intenta o acțiune în revendicare (art. 581 C. civ.).

În cazul transferului dreptului de proprietate ulterior predării bunului, vânzătorul va trebui, după predarea bunului, să i-a toate măsurile necesare pentru a asigura transferul dreptului de proprietate.

În cazul bunurilor imobile, data înregistrării în registrul bunurilor imobile, respectiv momentul dobândirii dreptului de proprietate va fi cel prevăzut de art. 449 C. civ., (data depunerii cererii la organul cadastral teritorial, ținându-se cont de data, ora și minutul depunerii), precizare confirmată inclusiv în jurisprudența recentă a CSJ².

În cazul actelor care dau dreptul de dispoziție asupra bunurilor, remiterea acestora este considerată ca fiind echivalentă cu remiterea bunului, respectiv transferul dreptului de proprietate va avea loc în momentul remiterii acestora către cumpărător (art. 511, alin. 2 C. civ.).

Obligația de predare a bunului.

Această obligație a vânzătorului, poate fi dedusă chiar din definiția legală a contractului de vânzare-cumpărare, fiind reglementată și de alte dispoziții legale care instituie mai multe reguli cu privire la termenul și momentul predării bunului, inclusiv alte aspecte conexe acestei obligații.

În privința termenului de predare a bunului, în art. 1112 C. Civ. se face distincție după cum în contract s-au inserat sau nu clauze cu privire la termenul predării, fiind impuse următoarele reguli, vânzătorul fiind obligat să predea bunul:

- a)** la data stabilită în contract sau la data care poate fi dedusă din contract;
- b)** în orice moment în cursul perioadei stabilite în contract sau determinate prin referire la contract, cu excepția cazului în care din împrejurări rezultă că alegerea datei revine cumpărătorului;
- c)** într-un termen rezonabil calculat de la data încheierii contractului, în celelalte cazuri.

Termenul de predare a bunului este esențial, respectiv nerespectarea acestuia va fi considerată neexecutare esențială, atunci când din contractul de vânzare-cumpărare rezultă clar că s-a

¹ STĂNCIULESCU Liviu., Dreptul contractelor civile, Ediția a 3-a, Ed. Hamangiu, București, 2017;

² Decizia CSJ din 12.10.2022 (dosar nr. 3ra-550/22 2-20031825-01-3ra-16052022), http://jurisprudenta.csj.md/search_col_civil.php?id=68928, consultat la 10.11.2022;

încheiat cu clauze de executare strict la data stabilită, iar la încălcarea acestui termen, cumpărătorul pierde interesul față de executarea contractului (art. 1112, alin. 2 C.civ.).

Pe de altă parte, vânzătorul poate executa contractul cu clauze de executare strict la data stabilită, înainte de acest termen sau mai târziu, numai cu consimțământul cumpărătorului (art. 1112, alin. 3 C. civ.).

Vânzătorul poate impune cumpărătorului, pentru executarea obligației de predare la un termen anumit, obligația de plată anticipată parțială sau totală a prețului contractual, caz în care va putea invoca excepția de neexecutare a contractului, respectiv nu va executa obligația de predare, dacă prețul nu a fost plătit anticipat¹.

În art. 1115 C. civ. este reglementat momentul în care se consideră că a fost executată obligația de predare a bunului. Sunt insuțite următoarele reguli:

a) Momentul executării obligației de predare este momentul predării bunului către cumpărător sau către persoana indicată de el. Bunul poate fi predat la sediul (domiciliul) vânzătorului sau la sediul (domiciliul) cumpărătorului (sau un alt loc indicat de cumpărător), atunci când vânzătorul și-a asumat și obligația de a transporta bunul.

În cazul în care vânzătorul s-a obligat să transporte bunul, atunci conform art. 1113 alin. 2 C. civ., acesta trebuie să încheie contracte necesare pentru ca transportul să fie efectuat pînă la locul prevăzut, cu vehicule adecvate circumstanțelor și în condițiile obișnuite pentru un astfel de transport;

b) Dacă bunul urmează să fie predat la locul aflării lui, momentul executării obligației de predare este momentul punerii bunului la dispoziția cumpărătorului sau a persoanei indicate de el. Bunul se consideră pus la dispoziția cumpărătorului dacă este individualizat prin marcarea sau în alt mod și dacă este pregătit de predare în termenul stabilit, iar cumpărătorul a fost informat despre aceasta;

c) Dacă vânzătorul nu și-a asumat și obligația de a transporta bunul sau de a preda bunul la locul aflării cumpărătorului, atunci obligația vânzătorului de a preda bunul se consideră executată la data predării bunului către transportator sau oficiul poștal pentru a fi transportat la cumpărător dacă contractul nu prevede altfel.

Suplimentar, vânzătorul trebuie să transmită cumpărătorului un aviz de expediție care specifică bunul, atunci când predă bunul către un transportator, dacă bunul nu este clar individualizat, potrivit contractului, prin aplicarea unui semn distinctiv pe el, prin documentele de transport sau prin orice alt mijloc (art. 1113, alin. 1, C. civ.).

Riscul pieririi sau deteriorării fortuite a bunului.

În art. 1114 C. civ. sunt stabilite mai multe reguli cu privire la momentul transferului riscului pieririi sau deteriorării fortuite a bunului, prioritate având clauzele contractului asupra momentului transferului.

Dacă părțile nu au stabilit nici o clauză în acest sens, riscul este transferat cumpărătorului în momentul în care vânzătorul și-a executat obligațiile contractuale privind punerea bunului la dispoziția cumpărătorului.

În cazul în care bunul urmează a fi transportat, dacă vânzătorul nu este obligat să predea bunul într-un loc determinat, riscul se transferă cumpărătorului de la remiterea bunului către primul transportator.

Dacă vânzătorul este obligat să predea transportatorului bunul într-un loc determinat, riscul se transferă cumpărătorului numai după remiterea în acel loc a bunului către transportator. Nerespectarea de către vânzător a instrucțiunilor date de cumpărător asupra modului de transportare, fără motiv întemeiat, va naște obligația de a repara prejudiciul cauzat.

Pentru bunurile aflate în mișcare, adică în cursul transportării acestora, dacă în contractul de vânzare a acestor bunuri, nu s-a prevăzut momentul transferului riscului către cumpărător, atunci acesta este transferat cumpărătorului în momentul încheierii contractului.

¹ Decizia CSJ din 27.10.2021 (dosarul nr. 2rac-216/2021), http://jurisprudenta.csj.md/search_col_civil.php?id=63777;

Pentru contractul încheiat după predarea bunurilor, riscurile cunoscute vânzătorului sau a căror existență nu putea să nu o cunoască la încheierea contractului rămân ale vânzătorului.

În ipoteza bunurilor determinate generic, riscul va fi transferat cumpărătorului doar după ce vânzătorul a efectuat individualizarea bunului.

Vom menționa și dispozițiile legale ce prevăd și alte obligații ale vânzătorului în legătură cu executarea obligației de predare a bunului.

O primă dispoziție stabilește că vânzătorul este obligat să remită, concomitent cu predarea bunului, documentele referitoare la bun, prevăzute de lege, dacă în contract nu este prevăzut altfel (art. 1108, alin. 2 C. civ.).

În privința suportării cheltuielilor vânzării se face distincție între vânzarea bunurilor mobile și imobile.

În cazul bunurilor mobile, cheltuielile de predare a acestora, în special de măsurare, cântărire și ambalare vor fi suportate de către vânzător, dacă în contract nu s-a prevăzut un alt mod de repartizare a cheltuielilor (art. 1109, alin. 1 C. civ.).

Pentru bunurile imobile, vânzătorul va suporta cheltuielile totale sau parțiale ale vânzării doar dacă s-a prevăzut o repartizare a cheltuielilor în contract, în lipsă de clauze în acest sens cheltuielile sunt suportate de cumpărător (art. 1110 C. civ.).

Vânzătorul va fi obligat să încheie un contract de asigurare a bunurilor, dacă s-a prevăzut în contractul de vânzare, iar în caz contrar, va avea obligația de a furniza cumpărătorului toate informațiile necesare încheierii contractului de asigurare (art. 1113, alin. 3 C. civ.).

Obligația de garanție contra viciilor.

Va trebui să se facă distincție între viciile materiale și viciile juridice. Pentru ambele categorii de vicii, dispozițiile legale prevăd că vânzătorul este obligat să predea bunul fără vicii materiale și fără vicii juridice.

Art. 1117, alin. 2 C. civ. prevede că va fi fără vicii materiale bunul care, la transferarea riscurilor, are caracteristicile convenite. Ulterior se instituie două prezumții, iar în prezența uneia, cele puțin, se va putea considera că bunul are convenite caracteristicile:

1. Care corespund descrierii date de vânzător și, după caz, pe care le are bunul prezentat de către vânzător cumpărătorului drept mostră sau model;

2. Corespunzătoare scopului special pentru care cumpărătorul solicită bunul, care, fiind aduse la cunoștința vânzătorului la încheierea contractului, au fost acceptate de către vânzător.

În lipsa unor clauze cu privire la caracteristicile bunului, sunt prevăzute alte două prezumții, care nu se vor aplica în cazul vânzării în cadrul executării silite (art. 1117, alin. 7 C. civ.). Astfel, se va considera că bunul nu are vicii dacă:

1. corespunde destinației stabilite în contract;

2. corespunde utilizării obișnuite și prezintă caracteristici care există în mod obișnuit la bunuri de același fel și pe care cumpărătorul le poate aștepta ținând cont de felul bunului. La aceste caracteristici se includ și cele pe care cumpărătorul le poate aștepta conform declarațiilor publice privind caracteristicile specifice ale bunului făcute de vânzător, producător sau reprezentantul acestuia, îndeosebi prin publicitate sau etichetare.

Referitor la cea de-a doua prezumție, vânzătorul nu este răspunzător de declarațiile publice, dacă demonstrează că:

a) nu era sau nu ar fi putut, în mod rezonabil, să cunoască declarația în cauză;

b) declarația a fost rectificată înainte de încheierea contractului; sau

c) decizia de achiziționare a bunului nu ar fi putut fi influențată de declarație.

Bunul va fi considerat că este afectat de vicii, când viciile rezultă dintr-o asamblare incorectă sau defectuoasă a bunului, dacă instalarea a fost realizată de vânzător sau pe seama acestuia, dar și în cazul

când viciul a apărut ca urmare a asamblării de către cumpărător a bunului dacă asamblarea a fost prevăzută în contract și acesta îl assemblează defectuos din cauza instrucțiunilor de asamblare eronate.

Va fi considerat viciu material și atunci când vânzătorul predă nu respectă dispozițiile art. 1118 C. civ. cu privire la cantitatea bunurilor, adică predă numai o parte a bunului, un alt bun, bunul într-o cantitate mai mică decât cea convenită sau când este viciată numai o parte a bunului.

Dacă vânzătorul nu a respectat clauzele contractuale sau dispozițiile legale privind sortimentul bunurilor (art. 1119 C. civ.), garnitura de bunuri (art. 1120 C. civ.) și ambalajul lor (art. 1121 C. civ.), se va considera, de asemenea, că bunurile predate sunt afectate de vicii materiale.

În privința viciilor juridice, conform art. 1122, alin. 2 c. civ. este considerat fără vicii juridice bunul care, la transferarea riscurilor, este liber de drepturile sau pretențiile întemeiate ale terților asupra lui.

Se consideră viciu juridic și situația în care în registrul de publicitate corespunzător bunului există o înregistrare, înregistrare provizorie sau notare pasibilă rectificării conform art. 439 sau 442 C. Civil, raiderea căroră, în virtutea obligației de garanție pentru vicii, este în sarcina și pe cheltuiala vânzătorului.

Vânzătorul va răspunde dacă bunul va fi afectat de vicii juridice atunci când drepturile sau pretențiile întemeiate ale terților sunt bazate pe dreptul asupra obiectului proprietății intelectuale pe care, la momentul încheierii contractului, vânzătorul le cunoștea sau trebuia să le cunoască.

Vânzătorul nu va răspunde pentru vicii juridice, dacă dreptul terțului este încălcat pe motiv că vânzătorul a respectat schițele, desenele tehnice, formulele sau alte asemenea specificații furnizate de către cumpărător.

După cum s-a menționat în doctrină¹, dar și din interpretarea art. 1123 C. civ., rezultă că pentru a fi antrenată răspunderea vânzătorului pentru viciile bunului vândut, trebuie întrunite mai multe condiții:

a) Viciul să existe la momentul transferării riscurilor. Sarcina probei este a cumpărătorului, după cum prevede art. 1123, alin. 1 C. civ., care trebuie să demonstreze că a existat la momentul transferului riscului, chiar dacă este descoperit mai târziu;

b) Viciul să fie ascuns. Astfel, conform art. 1123, alin. 2 C. civ., răspunderea pentru vicii ale vânzătorului este înlăturată, dacă acesta demonstrează că la momentul încheierii contractului (deci nu a predării bunului), cumpărătorul cunoștea sau trebuia să cunoască aceste vicii.

Obligația de garanție contra evicțiunii.

Nu există dispoziții legale care să specifice ce se înțelege prin evicțiune, însă în literatura de specialitate autohtonă s-a arătat că evicțiunea constă fie în pierderea dreptului de proprietate, care poate fi totală sau parțială, fie în tulburarea cumpărătorului în exercitarea atributelor dreptului de proprietate².

Condițiile ce trebuie îndeplinite pentru ca să fie antrenată răspunderea vânzătorului pentru evicțiune sunt³:

1. Să fie o tulburare de drept. Cumpărătorul se poate apăra singur împotriva tulburărilor de fapt, prin intentarea acțiunilor corespunzătoare;

2. Cauza evicțiunii să fie anterioară încheierii contractului, această condiție fiind menționată expres chiar în art. 1129, alin. 1 C. civ.;

3. Cumpărătorul să nu fi cunoscut cauza evicțiunii, sarcina probei revenind vânzătorului.

În afara de îndeplinirea acestor trei condiții cumulative, cumpărătorul va trebui să-l atragă pe vânzător în procesul intentat de terț, neatragera vânzătorului în proces va înlătura răspunderea față de cumpărător dacă vânzătorul va proba că atragerea sa ar fi prevenit evicțiunea cumpărătorului.

Obligația de conservare a bunului

¹ PUIE, Oliviu. *Tratat de contracte civile, Potrivit Codului Civil, Codului de procedură civilă, Codului fiscal, Codului de procedură de fiscală, Codului penal și Codului de procedură penală*, Vol. I. București, Ed. UJ, 2017, p. 322;

² CHIBAC, Gheorghe, BRUMĂ, Sorin, ROBU, Oxana, CHIBAC, Natalia. *Drept civil. Contracte și succesiuni, Curs universitar*, Ed. IV-a rev. și completată, Chișinău: Ed. ÎS FEP „Tipografia Centrală”, 2019, p. 28;

³ *Ibidem*, p. 28 - 29;

Obligație comună, ambelor părți contractante, și care presupune luarea de măsuri rezonabile, în funcție de împrejurări, pentru conservarea bunurilor obiect al contractului, norme similare existând și în Convenția de la Viena din 1980 asupra vânzării internaționale de mărfuri¹. Atfel, în cazul în care cumpărătorul întârzie să preia bunul predat sau nu plătește prețul, dacă plata prețului și predarea trebuie să se facă simultan, vânzătorul, dacă are bunul în posesiune sau sub control, trebuie să ia măsuri pentru a le conserva.

Măsurile rezonabile pentru conservarea bunurilor presupune inclusiv dreptul vânzătorului de a depozita bunurile respective la un terț, pe cheltuiala cumpărătorului, cu condiția să nu implice costuri disproporționate.

Deși este utilizată noțiunea de „recompensă” în art. 1133, alin. 4 C. civ., considerăm că legiutorul a avut în vedere că vânzătorul va avea drept de retenție, pînă ce va obține de la cumpărător plata cheltuielilor sale rezonabile suportate cu luarea măsurilor de conservare a bunurilor.

Vânzătorul va avea dreptul să vîndă bunurile în privința cărora s-au luat măsuri de conservare, la un preț convenabil, în cazul în care cumpărătorul întârzie exagerat preluarea lor sau nu execută obligația de plată a cheltuielilor de conservare, cu condiția să fi comunicat cumpărătorului intenția de a vinde.

Vânzătorul, de asemenea, va avea dreptul de vânzare în cazul bunurilor perisabile sau în privința cărora există risc de pieire, dacă măsurile de conservare ar impune cheltuieli disproporționate. În această ipoteză vânzătorul va remite cumpărătorului suma încasată din vânzare, avînd dreptul de a reține cheltuielile rezonabile de conservare și vânzare.

Referințe bibliografice:

1. TURCU Ion., *Vînzarea în Noul Cod civil*, București, Ed. C.H. Beck, 2011;
2. Codul Civil al R. Moldova și Legea pentru punerea în aplicare, republicate în Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr. 66-75 art. 133 din 01.03.2019;
3. STĂNCIULESCU Liviu., *Dreptul contractelor civile*, Ediția a 3-a, Ed. Hamangiu, București, 2017.
4. Decizia CSJ din 12.10.2022 (dosar nr. 3ra-550/22 2-20031825-01-3ra-16052022), http://jurisprudenta.csj.md/search_col_civil.php?id=68928;
5. Decizia CSJ din 27.10.2021 (dosarul nr. 2rac-216/2021), http://jurisprudenta.csj.md/search_col_civil.php?id=63777;
6. PUIE, Oliviu. *Tratat de contracte civile, Potrivit Codului Civil, Codului de procedură civilă, Codului fiscal, Codului de procedură de fiscală, Codului penal și Codului de procedură penală*, Vol. I. București, Ed. UJ, 2017;
7. CHIBAC, Gheorghe, BRUMĂ, Sorin, ROBU, Oxana, CHIBAC, Natalia. *Drept civil. Contracte și succesiuni, Curs universitar*, Ed. IV-a rev. și completată, Chișinău: Ed ÎS FEP „Tipografia Centrală”, 2019;
8. Convenția de la Viena 1980 asupra vânzării internaționale de mărfuri.

¹ Art. 85 – 88;

ANALIZA COMPETENȚEI CA INSTITUȚIE ÎN DREPTUL PROCESUAL CIVIL. ASPECTE DE DREPT COMPARAT

ANALYSIS OF COMPETENCE AS AN INSTITUTION IN CIVIL PROCEDURE LAW. ASPECTS OF COMPARATIVE LAW

Vladimir CHIRONACHI,
asistent universitar,
Catedra de Drept,
Facultatea de Drept și Administrație Publică,
Universitatea de Stat "B.P.Hasdeu" din Cahul
E-mail: chironachi@yahoo.com

Rezumat: *Instanțele sunt, de asemenea, competente să judece multe alte cauze pe care legea le pune în competența lor, precum cauzele care apar în legătură cu executarea actelor instanțelor și actelor altor autorități, inclusiv instanțe străine și arbitraje internaționale, motivele care apar în legătură cu încălcarea dreptului la executarea actelor instanțelor și altor autorități într-un termen rezonabil și repararea prejudiciului cauzat prin această încălcare, motivele care apar în legătură cu încălcarea dreptului de a judeca cauza în termen. un termen rezonabil și repararea prejudiciului cauzat de această încălcare .*

Instanțele de drept comun judecă cauzele ce țin de competența acestora cu participarea persoanelor fizice și juridice rezidente sau nerezidente, autorităților publice, organizațiilor cu investiții străine, organizațiilor internaționale care practică activități de întreprinzător dacă, potrivit legii, printr-un tratat internațional la care Republica Moldova este parte sau prin acordul părților, nu este stabilită nicio altă modalitate de soluționare a litigiului.

Cuvinte cheie: *competență, competență jurisdicțională, instanță judecătorească, competență teritorială, conflict de competență, instanță competentă, capacitate procesuală.*

Summary: *Courts are also competent to judge many other causes that the law puts in their competence, such as the causes that arise in connection with the execution of acts of courts and acts of other authorities, including foreign courts and international arbitrations, the reasons that arise in connection with the violation of the right to the execution of the acts of courts and other authorities within a reasonable time and the reparation of the damage caused by this violation, the reasons that appear in connection with the violation of the right to judge the case within a reasonable time and the repair of the damage caused by this violation .*

Courts of common law judge the causes related to their competence with the participation of resident or non-resident natural and legal persons, public authorities, organizations with foreign investments, international organizations practicing entrepreneurial activities if, by law, by an international treaty to which the Republic Moldova is a party or by agreement of the parties, no other way of settling the dispute is established.

Keywords: *competence, jurisdictional competence, court, territorial competence, conflict of competence, competent court, procedural capacity.*

În cadrul dreptului procesual civil competența este definită ca fiind aptitudinea recunoscută de lege unei instanțe judecătorești sau unui alt organ de jurisdicție ori cu activitate jurisdicțională de a soluționa un anumit litigiu. Norme ce reglementează competența se găsesc în Codul de Procedură Civilă, Titlul I Capitolul IV „Competența instanțelor judecătorești”.

Competența generală se raportează la instanța de judecată sau la un alt organ cu activitate jurisdicțională, dar nu la judecători. C.P.C. stipulează că sunt de competența instanțelor judecătorești pricinile în litigiile care izvorăsc din raporturile juridice civile, de familie, de muncă, locative, ecologice, funciare, cauzele de contencios administrativ, cele cu o procedură specială, cererile de eliberare a ordonanței judecătorești și de declarare a insolvenței, pricinile privind sistarea temporară a valabilității sau retragerea licențelor/autorizațiilor de antreprenor, etc.

Instanțele de judecată sunt competente să judece și multe alte pricini pe care legea le pune în competența lor, cum ar fi pricinile ce apar în legătură cu executarea actelor instanțelor judecătorești și a actelor unor alte autorități, inclusiv ale instanțelor judecătorești străine și ale arbitrajelor internaționale, pricinile care apar în legătură cu încălcarea dreptului la executare în termen rezonabil a actelor instanțelor judecătorești și altor autorități și repararea prejudiciului cauzat prin această încălcare, pricinile ce apar în legătură cu încălcarea dreptului la judecarea în termen rezonabil a cauzei și repararea prejudiciului cauzat prin această încălcare.

Instanțele judecătorești de drept comun judecă pricinile ce țin de competența lor cu participarea persoanelor fizice și juridice rezidente sau nerezidente, autorităților publice, organizațiilor cu investiții străine, organizațiilor internaționale care practică activități de întreprinzător dacă, prin lege, printr-un tratat internațional la care Republica Moldova este parte sau prin înțelegere a părților, nu se stabilește o altă modalitate de soluționare a litigiului.

În cazul înaintării în cererea de chemare în judecată a mai multor revindecări conexe, unele dintre care țin de competența instanței judecătorești de drept comun, iar altele de competența instanței de contencios administrativ, toate pretențiile se vor examina de instanța judecătorească de drept comun. Pricina civilă care este de competența instanței judecătorești de drept comun poate fi strămutată pînă la emiterea hotărîrii, spre judecare arbitrală dacă părțile consimt și dacă o astfel de strămutare nu este interzisă de lege.

Competența generală a instanțelor judecătorești

Competența generală este acea instituție juridică ce îndeplinește funcția de delimitare a cauzelor ce urmează a fi examinate și soluționate de către instanța de judecată sau de alte organe jurisdicționale.

În literatura de specialitate au fost evidențiate mai multe feluri ale competenței generale.

De regulă acestea sunt clasificate după următoarele trei criterii:

1. În dependență de caracterul litigiilor – competența generală în litigiile ce apar din raporturile civile, familiale, de muncă, funciare etc;

2. În dependență de caracterul normelor ce reglementează competența generală – competența generală comună, ce este reglementată de normele procesual civile cu caracter general (de exemplu art. 33 al CPC), și competența generală specifică, ce este determinată în temeiul anumitor reglementări speciale (de exemplu: art. 279 al CPC).

3. În dependență de faptul, dacă legea atribuie examinarea și soluționarea unei categorii concrete de cauze în competența unui singur organ sau în competența mai multor organe jurisdicționale, competența generală se divizează în două categorii: competența generală exclusivă și competența generală multiplă.

Criteriile și regulile de delimitare a competenței generale sunt prevăzute atât de legea procesual civilă, cît și de cea materială. Cu ajutorul acestor reguli se soluționează în mod particular problema delimitării împuternicirilor instanțelor judecătorești de drept comun în soluționarea litigiilor și apărarea drepturilor, pe de o parte, și de împuternicirile instanțelor judecătorești specializate, precum și a altor organe jurisdicționale în același domeniu.

În literatura de specialitate s-au evidențiat mai multe criterii de determinare a competenței generale dintre care:

1. Obiectul apărării judiciare;
2. Caracterul raportului material litigios;
3. Calitatea subiecților raportului material litigios;
4. Existența unor drepturi contestabile sau incontestabile;
5. Existența unei convenții încheiate dintre părțile litigiului;
6. Forța juridică a actului normativ contestat.

Competența Jurisdicțională a Instanțelor Judecătorești

Competența jurisdicțională constituie acea instituție procesuală a căror norme juridice reglementează delimitarea în cadrul sistemului judecătoresc a împuternicirilor stabilite de lege a instanțelor judecătorești de a examina și soluționa o anumită pricină civilă concretă. Competența jurisdicțională constituie o garanție procesual civilă în apărarea drepturilor și intereselor legitime ale persoanei. Cunoscînd instanța judecătorească căreia este în drept să se adreseze pentru apărarea drepturilor și intereselor sale, persoanele fizice sau juridice pot cere ca anume această instanță judecătorească să examineze litigiul său.

Din acest considerent, competența jurisdicțională trebuie să fie într-un mod clar și riguros prevăzută de lege.

Regulile de delimitare a împuternicirilor instanțelor judecătorești sunt stabilite în raport cu felurile competenței jurisdicționale. Criteriile de delimitare a împuternicirilor între diferite verigi ale sistemului judecătoresc și diferite instanțe judecătorești sunt prevăzute în Codul de procedură civilă în dependență de felurile competenței jurisdicționale (art. 331, art. 38 – 40, art. 42 al Codului de procedură civilă).

În literatura de specialitate sunt evidențiate următoarele feluri ale competenței jurisdicționale:

- 1) competența jurisdicțională materială sau după obiect;
- 2) competența jurisdicțională teritorială;

Competența jurisdicțională teritorială

Competența jurisdicțională teritorială stabilește instanța competentă din punct de vedere teritorial să rezolve litigiul în dependență de teritoriul pe care se extinde activitatea instanței.

Competența jurisdicțională teritorială se divide în:

a) competența jurisdicțională teritorială generală Art.38 CPC - stabilește regula conform căreia, cererea de chemare în judecată se depune la instanța de la domiciliul pârâtului.

Cererea de chemare în judecată împotriva unei organizații se înaintează la instanța judecătorească din raza teritorială a sediului ei sau a organului de administrație a acesteia.

c) competența jurisdicțională teritorială la alegerea reclamantului. Art. 39 CPC conferă reclamantului posibilitatea de a alege una din mai multe instanțe deopotrivă competente să soluționeze pricina în anumite categorii de cauze expres prevăzute la Art.39 CPC.

Competența jurisdicțională materială

Prin sintagma competența jurisdicțională materială se înțelege aptitudinea (calitatea) Instanțelor de Judecată de a examina și soluționa o cauză civilă, prevăzută de legea procesual civilă.

Conform Art. 32 din CPC nimeni nu poate fi lipsit, fără consimțământul său, de dreptul la judecarea cauzei sale de către o instanță în a cărei competență este dată prin lege pricina respectivă. Instanța ierarhic superioară nu are dreptul să strămute, din oficiu, o pricină de la instanța ierarhic inferioară la alta ori să o preia spre judecare, cu excepția cazului în care completul de judecată în instanța respectivă nu poate fi legal constituit. Drep completare a acestor prevederi, vine Art. 335 care stabilește competența generală a instanțelor judecătorești, care are următorul conținut: - Instanțele judecătorești judecă toate pricinile civile cu participarea persoanelor fizice, persoanelor juridice și autorităților publice privind apărarea drepturilor, libertăților și intereselor legitime încălcate sau contestate, pricini pentru care legea nu prevede competența altor organe. Instanțele judecătorești judecă pricinile cu participarea organizațiilor și cetățenilor din RM, a cetățenilor străini, apatrizilor, organizațiilor străine, organizațiilor cu capital străin, organismelor internaționale, dacă prin lege sau prin tratatele internaționale la care R. M. este parte, nu este stabilită competența instanțelor judecătorești străine sau a altor organe. Art. 331 stabilește că: - Judecătoriile examinează și soluționează în fond toate cauzele civile, dacă legea nu prevede altfel.

Conflictele de competență jurisdicțională și soluționarea lor.

În practica judiciară, la determinarea competenței jurisdicționale a instanței de judecată pot apărea anumite divergențe, cum ar fi conflictul de competență. Conflictul de competență jurisdicțională constituie existența anumitor divergențe privitor la competența jurisdicțională în soluționarea unei pricini civile concrete de către o instanță de judecată sau alta. Conflictul de competență este de două feluri: conflictul pozitiv și negativ.

Conflictul pozitiv de competență este situația când două sau mai multe instanțe de judecată se declară competente de a soluționa o pricină civilă.

Conflictul negativ de competență este situația când mai multe instanțe de judecată își declină competența în examinarea și soluționarea unei pricini civile.

Apariția unor conflicte de competență, în principiu este determinată de existența competenței teritoriale alternative, precum și de interpretarea dată în mod diferit a normelor de competență jurisdicțională.

Potrivit art. 44 alin. (1) al CPC: „instanța judecătorească în fața căreia s-a ivit conflictul de competență jurisdicțională suspendă din oficiu procesul și înaintează dosarul către instanța în drept să soluționeze conflictul de competență.” Conflictul de competență poate fi invocat de către participanții în procesul civil prin cererea depusă către instanța de judecată în care s-a ivit conflictul de competență jurisdicțională. Conflictele de competență jurisdicțională se soluționează prin mijloace regulatorii expres

prevăzute de lege, de către instanța ierarhic superioară și comună instanțelor în care s-a ivit conflictul de competență. Dispozițiile art. 44 alin. (2) (3) al CPC stipulează regulile de determinare a instanței competente de a soluționa conflictul de competență, în dependență de categoria instanțelor aflate în conflict.

Analiza competenței Jurisdicționale prin prisma Dreptului Comparat (România)

Din analiza Noului cod de procedură civilă, se poate observa că există trei mari criterii de stabilire a competenței:

- A. Competență materială;
- B. Competență valorică;
- C. Competență teritorială.

Deci, după ce s-a stabilit că pricina este de competența instanțelor judecătorești, în cadrul sistemului acestor organe urmează să se stabilească competența după valoarea obiectului cererii (competența valorică), după care se va stabili dacă competența aparține judecătoriei, tribunalului, curții de apel sau Înaltei Curți de Casație și Justiție (competența materială) și, în sfârșit, să se determine care judecătorie ori care tribunal sau curte de apel este competentă (competența teritorială).

Competența materială

Acest fel de competență presupune o delimitare pe verticală, pe linie ierarhică, între instanțe de grad diferit, sau între instanțe de drept comun și instanțe speciale. Normele de competență materială sunt stabilite sub aspect funcțional (după felul atribuțiilor jurisdicționale) și sub aspect procesual (după obiectul, natura sau valoarea cauzelor). Unele norme de competență materială se găsesc și în acte normative cu caracter special. Competența materială este reglementată de norme imperative și deci părțile nu pot conveni, nici chiar cu încuviințarea instanței, să deroge de la aceste norme.

Potrivit art.92 din Noul Cod de procedură civilă, judecătorii vor judeca (indiferent dacă cererile sunt sau nu evaluabile în bani). Potrivit art.95 din Noul Cod de procedură civilă, tribunalele vor judeca: în primă instanță în orice materii care nu sunt date în competența altor instanțe de judecată; apelurile împotriva hotărârilor pronunțate de judecătorii în primă instanță; recursurile anume prevăzute de lege; orice alte cereri date prin lege în competența lor. Potrivit art.96 din Noul Cod de procedură civilă, curțile de apel vor judeca: în primă instanță cauzele de contencios administrativ și fiscal, potrivit legii speciale; apelurile împotriva hotărârilor pronunțate de tribunale; recursurile anume prevăzute de lege; orice alte cereri date prin lege în competența lor. Potrivit art.97 din Noul Cod de procedură civilă, Înalta Curte de Casație și Justiție va judeca: recursurile împotriva hotărârilor curților de apel și a altor hotărâri, în cazurile prevăzute de lege; recursurile în interesul legii; cererile pentru dezlegarea unor probleme de drept (hotărâri prealabile); orice alte cereri date prin lege în competența lor.

Competența valorică

Competența valorică nu este în sine o materie a competenței. Ea definește însă ce anume se are în vedere la stabilirea valorii de referință pentru care devine competentă judecătoria sau tribunalul. În această materie, regula are în vedere valoarea capătului principal de cerere (art.98 alin.1 Noul cod de procedură civilă). În valoarea capătului principal de cerere nu vor fi incluse accesoriile pretenției principale precum dobânzile, penalitățile, fructele, cheltuielile sau altele asemenea indiferent de data scadenței (înainte sau în cursul judecății). Practic competența valorică este determinată doar de valoarea obligației principale contractate. În cazul în care accesoriile pretenției principale depășesc valoarea obligației principale, judecata va fi declinată la instanța superioară. Pragul de diferențiere între cele două instanțe de fond principale (judecătoria și tribunalul) este însă extrem de ridicat (200.000 RON) așa că legiuitorul a apreciat că este suficientă pregătirea și experiența judecătorilor din judecătorii pentru a judeca cauze cu valoare relativ ridicată (200.000 RON obligație principală). În cazul mai multor capete principale de cerere care sunt întemeiate pe fapte ori cauze diferite, neafiate într-o strânsă legătură, competența se stabilește în raport cu valoarea, natura sau obiectul fiecărei pretenții în parte; la fel și în ipoteza mai multor cereri împotriva aceluiași și/sau a mai multor părți (art.99 din Noul cod de procedură civilă). Prin art.101 alin.1 din Noul cod de procedură civilă privind stabilirea valorii cererilor privind executarea unui contract ori a unui alt act juridic, competența se va determina raportat la valoarea obiectului sau, după caz, a părții din obiectul dedus judecății.

Competența teritorială

Deoarece există mai multe curți de apel, tribunale și judecătoria, după ce s-a stabilit dacă pricina este de competența materială a judecătoriei, tribunalului ori curții de apel este necesară o noua delimitare, de această dată pe linie orizontală, între instanțe de același grad. Determinarea competenței teritoriale este necesară pentru a stabili care instanță de judecată trebuie sesizată, deoarece competența este limitată numai la o anumită circumscripție teritorială. Din analiza Noului cod de procedură civilă se poate observa că există 3 tipuri de competență teritorială, și anume:

1. competența teritorială de drept comun;
2. competența teritorială alternativă (facultativă);
3. competența teritorială exclusivă (excepțională).

Competența teritorială de drept comun – Potrivit atât Noului cod de procedură civilă, cât și Vechiului Cod de procedură civilă, cererea de chemare în judecată se introduce la instanța domiciliului sau sediului pârâtului, aceasta fiind regula, cu excepția cazului în care legea nu prevede altfel. În cazul în care domiciliul sau sediul pârâtului nu sunt cunoscute de către reclamant, atunci cererea poate fi introdusă la instanța în a cărei circumscripție se află reședința sau reprezentanța acestuia, iar dacă nici acestea nu sunt cunoscute, cererea va fi introdusă la instanța domiciliului, sediului, reședinței sau reprezentanței reclamantului.

Competența teritorială alternativă - Ceea ce trebuie menționat este faptul că nu întotdeauna reclamantul trebuie să se adreseze instanței de la domiciliul sau sediul pârâtului. În cazurile prevăzute de lege, pot fi deopotrivă competente mai multe instanțe de exemplu: cererea de chemare în judecată a mai multor pârâți poate fi introdusă la instanța competentă pentru oricare dintre aceștia; Astfel, în cazul competenței teritoriale alternative, reclamantul are alegerea între mai multe instanțe deopotrivă competente, însă odată făcută această alegere, el nu mai poate reveni.

Competența teritorială exclusivă - Dacă ne regăsim în cazul acestei competențe, atunci cererea de chemare în judecată trebuie introdusă numai la o anumită instanță, expres prevăzută de lege. Astfel, părțile nu mai au posibilitatea să convină sub acest aspect. Conform art.117 alin.1 din Noul cod de procedură civilă, cererile privitoare la drepturi reale imobiliare se introduc numai la instanța în a cărei circumscripție este situat imobilul.

Alin.2 al art.117 din Noul cod de procedură civilă prevede: „când imobilul este situat în circumscripțiile mai multor instanțe, cererea se va face la instanța domiciliului sau reședinței pârâtului, dacă aceasta se află în vreuna dintre aceste circumscripții, iar în caz contrar, la oricare dintre instanțele în circumscripțiile cărora se află imobilul”. Se poate observa că în acest caz este instituită o competență teritorială alternativă, devenind astfel aplicabile dispozițiile art.116 din Noul cod de procedură civilă conform cărora reclamantul are alegerea între mai multe instanțe deopotrivă competente. Dispozițiile celor 2 alineate mai sus-menționate se aplică, prin asemănare, și în cazul acțiunilor posesorii, acțiunilor în grănițuire, acțiunilor privitoare la îngrădirile dreptului de proprietate imobiliară, precum și în cazul celor de împărțeaală judiciară a unui imobil, când indiviziunea nu rezultă din succesiune.

Competența teritorială convențională - permite părților să stabilească, prin acordul lor, instanța care va soluționa eventualul litigiu dintre ele. Această formă de competență teritorială reiese din art. 19 CPC.

Incidente cu privire la competență

Excepția de necompetență - Aceasta este considerată mijlocul procedural prin care partea chemată în fața instanței competente poate solicita acesteia să se desesizeze și să trimită cauza spre judecată la instanța sau organul cu atribuții jurisdicționale competent. Regimul juridic al acestei excepții diferă în raport de caracterul normelor de competență încălcate.

Litispendența și conexitatea - Litispendența reiese din dispozițiile art. 163 C. proc. civ. și este situația care rezultă din sesizarea mai multor instanțe cu judecarea aceleiași cauze. Conexitatea există în situația în care două sau mai multe instanțe deopotrivă competente au fost învestite cu judecarea unor litigii diferite, dar între care există o strânsă legătură de părți, obiect și cauză. Dacă excepția este admisă, dosarul se va trimite instanței care a fost mai întâi învestită, iar în cazul când pricinile se află la judecata în fața unor instanțe de grade deosebite, la instanța cu grad mai înalt. În situația în care respinge excepția instanța va reține cauza spre judecată.

Conflictele de competență - Având în vedere dispozițiile art. 20 CPC, prin conflict de competență se înțelege acel incident referitor la competența instanței determinat de faptul că două sau mai multe instanțe se declară deopotrivă competente să judece aceeași cauză (conflict pozitiv de competență) sau, dimpotrivă, două sau mai multe instanțe, prin hotărâri irevocabile, s-au declarat deopotrivă necompetente să judece aceeași pricină (conflict negativ de competență). Acest conflict se soluționează ca regulă generală de către instanța ierarhic superioară celor aflate în conflict.

CONCLUZII

Existența mai multor organe care desfășoară activitatea jurisdicțională, implică apariția unei probleme de competență, precizarea sarcinilor ce revin fiecărui organ, așa încât activitatea acestora să nu se suprapună activității, dar să nu rămână și domenii neacoperite.

Noțiunea de competență furnizează un răspuns la întrebarea „cine judecă?”. Competența este aptitudinea recunoscută de lege unui organ de stat de a soluționa un anumit litigiu sau altă problemă cu caracter juridic.

În Dreptul Procesual Civil competența jurisdicțională este definită ca fiind „aptitudinea recunoscută de lege unei instanțe Judecătorești de a judeca un anumit litigiu”.

Normele ce reglementează instituția competenței se regăsesc în următoarele acte normative:

- Constituția Republicii Moldova;
- Codul de Procedură Civilă a Republicii Moldova;
- Legea privind organizarea judecătorească;

Competența jurisdicțională se divide în două compartimente și anume : competența jurisdicțională teritorială și competența jurisdicțională materială.

Competența jurisdicțională teritorială stabilește instanța competentă din punct de vedere teritorial să rezolve litigiul în dependență de teritoriul pe care se extinde activitatea instanței. Competența jurisdicțională materială se înțelege aptitudinea (calitatea) Instanțelor de Judecată de a examina și soluționa o cauză civilă, prevăzută de legea procesual civilă.

Competența jurisdicțională reprezintă acea instituție procesuală a căror norme juridice stabilește delimitarea în cadrul sistemului judecătoresc a împuternicirilor stabilite de lege a instanțelor judecătorești, de a examina și soluționa o anumită pricină civilă concretă.

Competența jurisdicțională formează o garanție procesual civilă în apărarea drepturilor și intereselor legitime ale persoanei. Cunoscând instanța judecătorească căreia este în drept să se adreseze pentru apărarea drepturilor și intereselor sale, persoanele fizice sau juridice pot solicita ca anume această instanță judecătorească să examineze litigiul.

După analiza instituției competenței, am ajuns la concluzia că este reglementată într-un mod riguros de către legiutor prin prisma normelor Codului de Procedura Civilă a Republicii Moldova.

Referințe bibliografice:

1. COD Nr. 225 din 30-05-2003 CODUL DE PROCEDURĂ CIVILĂ AL REPUBLICII MOLDOVA Publicat : 03-08-2018 în Monitorul Oficial Nr. 285-294 art. 436 ;
2. CODUL DE PROCEDURĂ CIVILĂ A ROMÂNIEI din 1 iulie 2010 (**republicat**)(*actualizat*) (Legea nr. 134/2010 republicată**) (actualizat până la data de 30 martie 2016*) ;
3. BUJOR Veronica „CAZURILE SI CONDIȚIILE DE SOLUȚIONARE A CAUZELOR CIVILE PRIN INTERMEDIUL REGULILOR DE COMPETENȚĂ JURISDICȚIONALĂ” Chișinău 2013;
4. MARIȚ Marcela, PRISAC Alexandru „NOTE DE CURS DREPT PROCESUAL CIVIL (partea generală), Chișinău 2013 ;
5. STANCIU Mirela, BRICU Traian-Cornel „DREPT PROCESUAL CIVIL”, București 2017 ;
6. FODOR Maria „DREPT PROCESUAL CIVIL” București , 2010 ;
7. ***Competența jurisdicțională a instanțelor judecătorești. Disponibil la [https://dreptmd.wordpress.com/cursuri-universitare/drept-procesual-civil-partea-generală/competența-jurisdicțională-a-instanțelor-judecătorești](https://dreptmd.wordpress.com/cursuri-universitare/drept-procesual-civil-partea-generală/competența-jurisdicțională-a-instanțelor-judecătorești;);

**THEORETICAL-PRACTICAL ASPECTS REGARDING PREVENTIVE ARREST PROVIDED
BY THE LEGISLATION OF THE REPUBLIC OF MOLDOVA**

**CONCEDIUL ANUAL DE ODIHNĂ PRIN PRISMA NOILOR MODIFICĂRI ALE CODULUI
MUNCII A REPUBLICII MOLDOVA**

Oxana CIUDIN,
drd., asistent universitar,
Catedra de Drept,
Facultatea de Drept si Administrație Publica
Universitatea de Stat „B. P. Hasdeu”, din Cahul
E-mail: oxanaciudin80@mail.ru
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-5990-478X>

Rezumat: Scopul principal al procesului penal îl constituie, constatarea infracțiunilor, identificarea făptuitorului și supunerea lui răspunderii corespunzătoare.

În vederea realizării acestuia și asigurării prezenței învinuitului, inculpatului în orice moment ar fi necesar, precum și împiedicării lui de a periclita aflarea adevărului, organele de urmărire penală pot utiliza măsurile preventive, și cu precădere: arestul preventiv, arestul la domiciliu, liberarea sub control judiciar și liberarea pe caução.

În lucrarea de față ne-am dorit să arătăm oportunitatea revocării și înlocuirii arestului preventiv cu una din cele trei măsuri alternative dacă se poate constatat că scopul urmărit prin dispunerea arestului preventiv poate fi realizat și prin aplicarea celorlalte măsuri preventive.

Cuvinte-cheie: proces penal, arest preventiv, judecător, infracțiune, măsură preventivă

Summary: The main purpose of the criminal proceeding is to establish the criminal offenses, to identify the delinquent and to determine the appropriate penalty.

In order to achieve this and to ensure the presence of the defendant at any time it would be necessary, as well as to prevent the endangering the truth, the criminal investigators can use the preventive measures, and in particular: preventive arrest, arrest at home, release under judicial control and release on bail.

In the present piece of work we wanted to show the opportunity of revoking and replacing the preventive arrest with one of the three alternative measures if it can be ascertained that the aim pursued by arrest can be achieved also by applying the other preventive measures.

Keywords: criminal trial, preventive detention, judge, crime, preventive measure

In the present scientific work, we propose to carry out an analysis on the procedure of revocation and replacement of preventive detention with another coercive measure provided by the general part of the criminal procedure code of the Republic of Moldova, Title V, Chapter II.

Preventive measures, being provisional procedural measures taken depending on certain concrete circumstances related to the criminal case and the person of the perpetrator, can be replaced one by another depending on the change of grounds that contributed to the taking of the initial preventive measure.

According to paragraph (1) of article 195 of the criminal procedure code, the preventive measure can be replaced by a sever one if it has to be confirmed through the probe, or with a lighter one, if its application will ensure the respective behavior of the suspect, the accused, the defendant, for the purpose of normal development of the criminal process and the execution of the sentence.

If, during the criminal investigation, evidence was administered in relation to the defendant's actions and there is no longer a danger that he will obstruct the discovery of the truth by influencing the

witnesses, the defendant can be released, replacing the measure of preventive arrest with that of the obligation not to leave the locality.¹

Changing the accusation, both in the sense of attenuation or of aggravating it, changing the state of health or family situation, or violating the conditions of a preventive non-custodial measure previously taken, or pronouncing a sentence of imprisonment, when a preventive measure is applied to the previous defendant non-liberty, are grounds for replacing preventive measures.

The replacement of the preventive measure can be ordered during the criminal investigation phase, as a rule, upon request, and during the trial phase and *ex officio* by the court.

The prosecutor can order by reasoned ordinance only the replacement of a non-custodial preventive measure with another non-custodial measure (with the exception of provisional release under judicial control or on bail). The criminal investigation officer, if he finds the need to replace a preventive measure, submits a reasoned approach to the prosecutor.²

The preventive measure in the form of house arrest can be replaced by preventive arrest, if the necessity of the arrest is confirmed by evidence that shows the risks that attract the need for preventive arrest. The preventive measure in the form of arrest can be replaced by a lighter one, if the mentioned risks have disappeared, or, due to the change in the situation, these risks can be removed by applying other preventive measures.³

According to paragraph (3) of article 195 of the criminal procedure code of the Republic of Moldova, the preventive measure in the form of preventive arrest, house arrest, provisional release under judicial control and provisional release on bail can be replaced or revoked by the investigating judge or, as the case may be, by the court.

According to paragraph (2) of article 195 of the criminal procedure code, the preventive measure is revoked by the authority that ordered it when the grounds for its application have disappeared.

The revocation of the preventive measure implies the abolition of all obligations previously imposed within a measure (with the exception of provisional release under judicial control or on bail, when the state of preventive arrest returns).

As a rule, the opportunity to replace or revoke the preventive measure is left to the discretion of the prosecutor, the investigating judge or, as the case may be, the court, which appreciates the disappearance of the grounds for maintaining the preventive measure in the future. Regarding the deprivation measures, the revocation must be interpreted much more categorically in the light of the constitutional provisions (paragraph (6) of article 25 of the Constitution which provides that "the release of the detained or arrested person is mandatory if the reasons for the detention or arrest have disappeared"). A similar solution to the revocation is the cancellation of the preventive measure ordered following the resolution of the appeal by the judge or, as the case may be, by the court, where it is established that there are no legal grounds for applying the preventive measure, as well as the fact that the grounds for maintaining the measure. According to the legal consequences, the cancellation and revocation of preventive measures are identical, the difference being not in the effects, but in the procedure according to which it is ordered.

The revocation of the preventive measure is ordered through a decision of the investigating judge or, as the case may be, by the court, which are not susceptible to be appealed.⁴

The court dismisses the preventive measure through the sentence in the first instance, as well as by decision at the resolution of the appeal according to art. 416 of the criminal procedure code.

The paragraph (4) of article 195, criminal procedure code, the conclusion, disposition of the sentence or the decision to replace or revoke the preventive arrest is executed immediately, the accused or the arrested defendant being released from the courtroom, and the copies of these decisions are immediately

¹ Antonio G., Volonciu N. *Practica judiciară penală, vol IV, Procedură penală*, București: Editura Academiei Române, 1993, p.147.

² Dolea Ig. ș.a. *Dreptul procesual penal. Partea generală*, Chișinău: Cartdidact, 2005, p.262.

³ Dolea I., Ursu S. *Arestarea preventivă în Republica Moldova și în țările europene*. Chișinău: Cartier, 2014, p. 65.

⁴ Mateuț G., *Arestarea preventivă. Revocarea măsurii. Temei juridic. Starea sănătății inculpaților*, în *Dreptul*, nr.2, 1996, p. 99.

handed to the defender or the representative of the arrested person and the administration place of detention to be executed. The revocation of the preventive measure can only be ordered for an indefinite period, having in this sense a definitive character, although it is possible to apply it again.

The request for replacement or revocation of preventive arrest or house arrest cannot be submitted within the procedure for examining the application of arrest. It can only be submitted when the suspect or the accused has already been arrested on base of an irrevocable court decision.

If, during the criminal investigation, the judge who examines an application for arrest or the appeals court that verifies the legality of the arrest were notified with a request to replace or revoke this measure, this request will be rejected as inadmissible. The conclusion, by which the request regarding the replacement or revocation of the preventive measure in the given situation was rejected, is not susceptible to be appealed.¹

In order to comply with the requirements of article 5 §4 *European Convention on Human Rights*, the resolution of the request for revocation or replacement of preventive detention must be carried out with maximum speed, which is assessed by reference to the length of time existing between the moment of submitting the request and the date of the pronouncement of the conclusion.²

Next, we propose to carry out the analysis of the institution of legal termination of the measure of preventive arrest. The criminal procedure code regulates certain cases when, as a matter of necessity, the preventive measures must cease by law, without the need to fulfill any condition. While the revocation or replacement of preventive measures is a procedural act whose appropriateness is appreciated by judicial authorities, the de juridical termination of preventive measures is a legal obstacle against their maintenance. Therefore, whenever the law provides that the preventive measure ceases by law, the text being imperative, the judicial authority is obliged to order the abolition of the measure.³

Here, we find it appropriate, in order to explain the institution of revocation, to mention the regulation of the institution given in Romanian legislation, namely, according to article 140 of the criminal procedure code of Romania, preventive measures cease by law:

a) upon the expiration of the terms provided by law or established by the judicial authorities or upon the expiration of the term provided for in article 160 paragraph (1), if the court has not proceeded to verify the legality and validity of the preventive arrest within this term;

b) in case of removal from prosecution, termination of criminal prosecution or termination of the criminal process or acquittal.

The preventive arrest ceases by law, also, when, before the pronouncement of a judgment of conviction in the first instance, the term of the arrest has reached the maximum half of the punishment provided by law for the crime that is the object of the accusation, without being able to exceed it, during the criminal prosecution, the maxima. according to article 159 paragraph (13) of the criminal procedure code of Romania, as well as in other cases specific legal conditions. In the cases shown above, the court, *ex officio* or upon notification to the prosecutor, or the prosecutor in the case of detention, *ex officio* or after informing the criminal investigation authority, has the duty to order the immediate release of the detained or arrested person, sending to the administration of the place of possession a copy of the device or ordinance or extract including the following notes:

- The data necessary to identify the accused or the defendant;
- Number of the arrest warrant;
- Number and date of the order, conclusion or decision by which the release was ordered;
- The legal basis.⁴

¹ Dolea I., Ursu S. *Arestarea preventivă în Republica Moldova și în țările europene*. Chișinău: Cartier, 2014.p. 65.

² Bîrsan C. *Convenția europeană a drepturilor omului. Comentariu pe articole*. Ediția 2, București: Editura C.H Beck, 2010, p.236

³ Sima C.ș.a. , *Arestarea preventivă*, București: Lumina Lex, 2002, p.235.

⁴ Coraș L. *Arestarea preventivă*, București: Editura C.H. Beck, 2006. p.161.

The legal termination of the measure of preventive arrest can be ascertained both by the judge of rights and liberties, the judge of the preliminary chamber or the court of law, as well as by the prosecutor who orders the classification or abandonment of the criminal investigation within the very content of the order by which this solution is ordered.¹

Cases of legal termination of preventive measures oblige the competent authorities to order the abolition of the measure or the restrictions imposed by any preventive measure that lose their effect without the express decision of revocation. According to paragraph (5) of article 195 criminal procedure code of the Republic of Moldova, the preventive measure ceases by law:

1) upon the expiration of the terms provided by law or established by the criminal investigation body (taking into account the prosecutor) or the court if it has not been extended in accordance with the law;

2) in case of removal of the person from criminal prosecution, termination of the criminal process or acquittal of the person;

3) in case of execution of the sentence of conviction.

In addition to the situation shown above, further to paragraph (6) of article 195 of the criminal procedure code of the Republic of Moldova, the preventive custodial measure ceases by law and in the case of the adoption of the sentence of conviction with the application of the non-custodial sentence. Thus, the expiration of the 10-day period of preventive arrest or of any preventive measure applied to the suspect according to paragraph (5) of article 307 of the criminal procedure code of the Republic of Moldova or paragraph (2) of article 63 criminal procedure code of the Republic of Moldova, of 30 days of arrest of the accused, paragraph (2) of article 186 criminal procedure code of the Republic of Moldova, or 6 months, 12 months, or 4 months of extension of the preventive arrest of the accused, paragraph. (3), (4) of article 186 criminal procedure code of the Republic of Moldova, 30-day obligation not to leave the locality or the country by the accused, paragraph (3) of article 178 of the criminal procedure code of the Republic of Moldova are grounds for legal termination of these measures.

Therefore, the legal termination for the basis of the expiration of the terms provided by law or established by the judicial authorities, intervenes only in the case of preventive measures that are applied for a certain duration (preventive arrest, house arrest, the obligation not to leave the locality or the country).

When the judicial authorities order the preventive measure to be taken for a term shorter than the maximum term provided by law, and this term set by the judicial authority has expired, it can be said that the preventive measure has ceased by law, because the term established by the judicial authority has expired. In the event of the expiration of the terms provided by law or established by judicial authorities, the administration of the place of preventive detention or detention is obliged to immediately release the detained or attested person, paragraph (7) of article 195 criminal procedure code of the Republic of Moldova.

When the prosecutor orders the removal of the person from the criminal investigation or the termination of the criminal investigation, and the court adopts the solution of acquitting the person or, as the case may be, the termination of the criminal process, the maintenance of any criminal procedural constraint measure is inadmissible due to the fact that the accused has been rehabilitated or, as the case may be, acquitted of criminal liability. Thus, according to art. 284, 235 criminal procedure code of the Republic of Moldova, during the criminal investigation phase, the prosecutor by ordinance adopts the solutions in which he must also mention the fact of legal termination of the preventive measure, and the court, through the termination sentence according to article 390 criminal procedure code of the Republic of Moldova or the acquittal sentence according to article 390 of the criminal procedure code of the Republic of Moldova, also pronounces on preventive measures.

The preventive measures are applied until the entry into force of the sentence of conviction and once the execution of the respective judgment is carried out, the purpose of the preventive measures is

¹ Udrioiu M. *Fișe de procedură penală. Noul Cod de procedură penală*, București: Universul Juridic, 2014, p.222.

achieved and the legal termination operates through the special mention in the operative part of the sentence. Regardless of the category of criminal punishment established by the sentence or the type of conviction, maintaining the preventive measure after the execution of the decision, that is, until the execution of the sentence, is against the law. If the sentence of conviction regarding the prison sentence is enforced by the detention of the convicted person and the exhaustion of the measure of preventive arrest is obvious. In cases of enforcement of the conviction with the establishment of a non-custodial sentence (for example, a fine), the non-custodial preventive measure is to be abolished from the moment the sentence becomes final in accordance with paragraph (2) of article 466 criminal procedure code of the Republic of Moldova, but not after the execution of the sentence.

The custodial measure ceases by law in other analogous cases:

1. the conviction with the establishment of the punishment and the exemption from execution, point 2) of paragraph (3) of article 389 criminal procedure code of the Republic of Moldova;
2. conviction without establishing the penalty, with release from liability paragraph (3) of article 389 criminal procedure code of the Republic of Moldova;
3. prison sentence with conditional suspension of the execution of the sentence, paragraph (2) of article 389 criminal procedure code of the Republic of Moldova.

In such cases, as well as in the cases provided by article 398 criminal procedure code of the Republic of Moldova, the arrested person is immediately released from the courtroom. In the case of the removal of the person from criminal prosecution or termination of the criminal prosecution, the prosecutor is obliged to immediately send the copies of the respective ordinances to the administration of the place of detention of the preventively arrested person for execution. The disposition of the release of the arrested person mentioned in the order to remove from prosecution or to terminate the criminal prosecution is mandatory for the administration of the place of detention and it is not necessary to confirm it by the investigating judge. In the case of the acquittal of the person, the termination of the criminal process and in other cases of the termination of the preventive measure depriving of liberty, copies of these decisions are immediately sent for execution to the administration of the place of detention, even if these decisions, according to the law, are not final.¹

Decisions regarding the revocation or legal termination of the coercive measure applied may be subject to appeals, submitted by the parties, if there are grounds provided by law.

According to article 196 of the criminal procedure code of the Republic of Moldova, the challenge of decisions regarding preventive measures in paragraph (1) provides that the prosecutor's order regarding the application, extension or replacement of the preventive measure can be challenged with a complaint to the investigating judge by the suspect, the accused, the defender or his legal representative. According to paragraph (2) of the same article, it is provided that the decision of the investigating judge or the court regarding the application, extension or replacement of the preventive measure can be challenged with an appeal in the hierarchically superior court, and in the case of the Supreme Court of Justice, the appeal is examined by three other judges of the Supreme Court of Justice.²

According to article 5 paragraph 4 of the *European Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms* "every person deprived of liberty by arrest or detention has the right to file an appeal before a court, which will rule as soon as possible on the legality of the detention and to order release if the person's detention is unlawful".

In this sense, the Constitution of the Republic of Moldova, paragraph (4) of article 25 provides that the legality of the arrest warrant can be appealed, under the law, in the hierarchically superior court. In fact, article 311 criminal procedure code of the Republic of Moldova provides for the appeal against the judge's decision, but obviously it is also directed against the mandate. Thus, according to paragraph 1 of article 311 criminal procedure code of the Republic of Moldova, the appeal against the conclusion of the

¹ Dolea Ig. ș.a. *Dreptul procesual penal. Partea generală*, Chișinău: Cartdidact, 2005, p.263-265.

² *Codul de procedură penală al Republicii Moldova* din 20.08.2014. Monitorul Oficial al Republicii Moldova din 05.11.2013

investigating judge regarding the application or non-application of pre-trial detention, regarding the extension or refusal of the extension of pre-trial detention is submitted by the prosecutor, the suspect, the accused, the defender or his legal representative in the court that adopted the conclusion or by through the administration of the place of detention, within 3 days from the date of adoption of the conclusion.

The administration of the place of detention, receiving the appeal, is obliged to register it and immediately send it to the court that adopted the conclusion, bringing the fact to the attention of the prosecutor. The court that adopted the conclusion, receiving the appeal within 24 hours, sends it with the relevant materials to the appeal court, naming the date of the resolution of the appeal and informs the prosecutor and the defense attorney about it.

The court of appeal, receiving the appeal, requests from the prosecutor the materials that confirm the necessity of applying preventive arrest or extending its duration (article 331 paragraph (3) criminal procedure code of the Republic of Moldova).

The prosecutor, receiving the notification about the date of examination of the appeal, is obliged to present the respective materials to the court of appeal within 24 hours (paragraph (4) of article 311 criminal procedure code of the Republic of Moldova). Considering the final nature of the conclusions of the investigating judge, which are executed immediately, according to article 307, 308 criminal procedure code of the Republic of Moldova, the appeal does not suspend the action of these decisions.

According to article 312 of the criminal procedure code of the Republic of Moldova, the appeal against the conclusions of the investigating judge on preventive arrest is examined by a panel of three judges within 3 days from the moment of receipt.¹

Among the possible reasons for appeal, the following can be highlighted:

- lack of defender;
- lack of a substantive condition for taking the preventive arrest measure;
- the wrong establishment of the punishment limits provided by the law;
- other aspects aimed at the wrong application of the criminal law;
- the groundlessness of the decision.

The reasons for the appeal can also be formulated orally on the day of the trial, and the court of appeal is obliged to examine the entire case under all aspects.

The reasons for appeal are taken into account compulsorily, *ex officio*, in the following cases:

- if the legal provisions regarding competence by matter or by the quality of the person were not respected;
- if the court was not legally notified;
- when the court hearing was not public, except in cases where the law provides otherwise, or when it took place in the absence of the prosecutor or defense attorney;
- non-reasoning of the decision².

The judicial control regarding the legality of the arrest is carried out in closed session, with the participation of the prosecutor, the suspect, the accused, the defense attorney and his legal representative. The non-appearance of the suspect, the accused who is not deprived of liberty and his legal representative, who were summoned in the manner provided by law, does not prevent the review of the appeal paragraph (3) of article 312 criminal procedure code of the Republic of Moldova).

At the opening of the court hearing in the court of appeal, the president announces which appeal will be filed examined, concretizes whether the people present at the meeting are clear about their rights and obligations. After that, the appellant, if he participates in the meeting, paragraph (4) of article 312 criminal procedure code of the Republic of Moldova. Following the judicial control carried out, according to paragraph (5) of article 312 of the criminal procedure code of the Republic of Moldova, the court of appeal pronounces one of the following decisions:

¹ Dolea I. ș.a. *Dreptul procesual penal. Partea generală*, vol I, Chișinău: Cartdidact, 2005, p.323

² Coraș L. *Arestarea preventivă*, București: Editura C.H. Beck, 2006. p.192.

1) admit the appeal by:

a. canceling the preventive arrest ordered by the investigating judge or canceling the extension of its duration and, if applicable, ordering the release of the person under arrest;

b. the application of the preventive arrest measure that was rejected by the investigating judge, with the release of the arrest warrant or the application of another preventive measure at the choice of the court of appeal, but no harsher than the one requested in the prosecutor's approach, or with the extension of the duration of the preventive arrest.

2) reject the appeal.

By verifying the legality of applying or refusing to apply the preventive measure in the form of arrest, the court of appeal is obliged to check the existence of evidence and solid indications on which the adopted decision was based, but it is not entitled to give an assessment of the evidence that will be the subject of examination by the court when determining the person's guilt or innocence.

When canceling the arrest warrant and releasing the person under arrest in the decision, it is also necessary to indicate the fact of the cancellation of the judge's conclusion on the application of the preventive arrest measure to the person in question with the indication of the duration of detention, and the decision of the court of appeal of application of preventive arrest, it is necessary to indicate the date and time from which the duration of the arrest is calculated.

According to paragraph (6) of article 312 criminal procedure code of the Republic of Moldova, if the materials confirming the legality of the application of preventive detention or the extension of its duration were not presented at the court hearing, the court of appeal pronounces the decision to cancel the preventive measure or, as the case may be, of non-extension of its duration and releases the detained or arrested person.

According to paragraph (7) of article 312 criminal procedure code of the Republic of Moldova, the copy of the decision of the court of appeal or, as the case may be, the arrest warrant is handed to the prosecutor and the accused immediately, and if a decision has been issued canceling the preventive measure or canceling the extension of its duration, the copy of the decision it is sent on the same day to the place of detention of the arrested person or, respectively, to the police station at the place of residence of the accused. If the person in respect of whom the preventive arrest was canceled or who was provisionally released, participates in the court session, he is immediately released from the court session room.

In case of rejection of the appeal, the examination of a new appeal regarding the same person in the same case is admitted for each extension of the duration of the preventive arrest or the disappearance of the grounds for the preventive detention paragraph (8) article 312 criminal procedure code of the Republic of Moldova.

If, after the appeal in the court of appeal, the criminal case was sent by the prosecutor to the court for trial, the appeal procedure ends but the appeal is sent according to article 297 paragraph (4) of the criminal procedure code of the Republic of Moldova, for resolution by the court hearing the case. The decision of the court of appeal is final, but it can be challenged with an appeal for annulment, according to paragraph (2) of article 453 criminal procedure code of the Republic of Moldova, only if it is contrary to the law.

According to paragraph (2) article 329 of the criminal procedure code of the Republic of Moldova, only the conclusion of the court regarding the application of preventive arrest against the defendant, within 3 days, in the hierarchically superior court (the Court of Appeal, as the case may be, the Supreme Court of Justice) can be appealed with a separate appeal. The appeal is examined in the order provided by article 312 criminal procedure code of the Republic of Moldova.

According to article 187 paragraph (10) of the criminal procedure code, the decisions to extend the preventive arrest of the defendant can be appealed to the hierarchically superior court. Appealing the decision does not suspend the examination of the case.¹

¹ Dolea I. ș.a. Dreptul procesual penal. Partea generală, vol I, Chișinău: Cartdidact, 2005, p. 324-325.

Referințe bibliografice:

1. Constituția Republicii Moldova, nr.1 din 29 iulie 1994, Publicat : 29-03-2016 în Monitorul Oficial Nr. 78 art. 140
2. Codul de procedură penală a Republicii Moldova, nr. 122 din 14 martie 2003, Publicat : 05-11-2013 în Monitorul Oficial Nr. 248-251 art. 699
3. Codul de procedură penală a României, nr. 135 din 01.iulie 2010, Publicat în Monitorul Oficial nr. 486 din 15 iulie 2010
4. Convenția Europeană a Drepturilor Omului
https://www.echr.coe.int/documents/convention_ron.pdf
5. Antonio G., Volonciu N. Practica judiciară penală, vol IV, Procedură penală, București: Editura Academiei Române, 1993.
6. Bîrsan C. Convenția europeană a drepturilor omului. Comentariu pe articole. Ediția 2, București: Editura C.H Beck, 2010.
7. Coraș L. Arestarea preventivă. București: Editura C.H.Beck, 2006.
8. Dolea I. ș.a. Dreptul procesual penal. Partea generală, vol I, Chișinău: Cartdidact, 2005.
9. Dolea I. ș.a. Arestarea preventivă în Republica Moldova și în țările europene. Chișinău: Cartier, 2014.
10. Mateuț G. Arestarea preventivă. Revocarea măsurii. Temei juridic. Starea sănătății inculpaților, în Dreptul, nr.2, 1996.
11. Sima C. ș.a., Arestarea preventivă, București: Lumina Lex, 2002.
12. Udroi M. Fișe de procedură penală. Noul Cod de procedură penală, București: Universul Juridic, 2014

**RECEIPT AND EXAMINATION OF THE INTRODUCTORY REQUEST AND
CHARACTERISTICS OF THE STAGES OF THE INSOLVENCY PROCESS**

**PRIMIREA ȘI EXAMINAREA CERERII INTRODUCTIVE ȘI CARACTERISTICA
ETAPELOR PROCESULUI DE INSOLVABILITATE**

Eugenia COJOCARI,
dr. hab. în drept, prof. univ.
E-mail: ecojocari@rambler.ru
Olga TATAR,
dr. în drept, conf. univ.
Universitatea de Stat din Comrat
E-mail: oleatatar@mail.ru
ORCID ID: 0000-0003-2158-006X

Rezumat: Schimbarea vieții în sfera economică, precum și progresul științific și tehnologic, îl obligă pe legiuitor să răspundă în timp util la toate schimbările și să creeze un cadru de reglementare adecvat. Falimentul este o modalitate de a îmbunătăți cifra de afaceri economică. Actualizarea constantă a legislației pune în cadrul înțelegerii științifice a noilor instituții, dezvoltarea unui aparat special, idei și principii de aplicare a legii.

Cuvinte-cheie: economie, faliment, cifra de afaceri economică, instituții, progres

Summary: Life changes in the economic sphere, as well as scientific and technological progress, oblige the legislator to respond in a timely manner to all changes and create an appropriate regulatory framework. Bankruptcy is a way to improve economic turnover. The constant updating of legislation puts within the scientific understanding of new institutions, the development of a special apparatus, ideas and principles of law enforcement.

Keywords: economy, bankruptcy, economic turnover, institutions, progress

Introduction. According to art. 12 of the Insolvency Law no. 149, the debtor and the creditors have the right to submit an introductory request. By way of exception, it is allowed for the introductory application to be submitted by other persons, such as the National Commission of the Financial Market, etc.

Receiving and examining the introductory application. We mention the fact that the insolvency procedure is divided into two stages: a) receipt and examination of the introductory application; b) the actual conduct of the insolvency procedure. Such a division results from the essence of the procedural acts that take place during the entire procedure. If in the case of the first phase everything is aimed at verifying the existence or non-existence of grounds for insolvency, the second stage is aimed at the purpose of the entire procedure - the satisfaction of creditors' claims.

Therefore, until the initiation of the actual insolvency procedure, there is a specific stage regulated by art. 9-33 of the Insolvency Law, no. 149/29.06.2012, which consists in receiving and examining the introductory application. We say that it is a specific stage in the insolvency procedure, because: a) it is a stage preceding the initiation of the insolvency procedure aimed at verifying the existence of the invoked grounds for insolvency; b) within it factual circumstances are examined and evidence is administered to establish the debtor's inability to pay or over-indebtedness; c) is a transitory stage in which security measures are in place to preserve and preserve the debtor's assets as much as possible in the event of the initiation of an insolvency procedure [1, p. 234].

The purpose of the study is a detailed description of the stages of the insolvency process. As a result of the submission of the preliminary application, the court first orders its receipt for examination (art. 21), which does not yet mean the initiation of the insolvency procedure. Although formally the receipt for examination of the introductory application marks the beginning of the civil procedure reports, this does

not imply the initiation of the actual insolvency procedure. And only after verifying the existence or non-existence of grounds for insolvency, the court orders the filing of insolvency proceedings against the debtor.

Upon receiving the preliminary application, the court verifies the fulfillment of the formal and substantive conditions for submitting the preliminary application (art. 166, 167 of the Code of Civil Procedure of the Republic of Moldova [2] and art. 16, 17, 20, 236 para. (1), 241 paragraph (1), 245 paragraph (1) of the Insolvency Law). If the introductory application meets the requirements, the court receives it for examination, giving a decision in a maximum of 3 days from the date of submission of the application (art. 21 paragraph (2)). If the introductory application does not meet the requirements, the court may return the application without examination (art. 22) or refuse to receive the introductory application (art. 169 of the Code of Civil Procedure).

The methods used in writing the article were: comparative legal, historical legal and formal logic.

By concluding the acceptance for examination of the preliminary application, the court establishes the observation period and appoints the provisional administrator.

The observation period involves a period of supervision of the debtor's activity established ex officio by the court, during which the debtor naturally continues his economic activity under the leadership of the provisional administrator. The observation period can last up to 60 days, with the possibility of extension for another 15 days. As a result, this is the maximum period in which the examination stage of the introductory application can be extended.

An important moment at the stage of receiving and examining the introductory application is the appointment of the provisional administrator, but also the application of other insurance measures. From a procedural point of view, the provisional administrator fulfills his duties only during the period of time between the receipt of the initial application for examination and the filing of the insolvency process (as the case may be, until the rejection of the initial application, the conclusion of the reconciliation transaction). The main duties of the provisional administrator are limited to the supervision of the debtor's activity during the observation period.

Their application is not a right, but an obligation of the court [1, p. 245].

The court ex officio will apply the insurance measures provided for in art. 24 of the Insolvency Law: a) it will order the removal of the debtor from the management of the patrimony; b) will place the debtor's assets under seizure; c) will establish a moratorium on enforced executions regarding the debtor's assets.

Until the court adopts the decision to initiate the insolvency process, the depositor can withdraw his introductory request. The renunciation of the preliminary application does not deprive the persons who joined this application of the right to request the examination of the cause on the merits (art. 31 paragraph (1)). We draw attention that according to the judicial practice of the Supreme Court of Justice, the conclusion regarding the withdrawal of the preliminary application cannot be appealed. The logic of the supreme court is based on art. 423 of the Code of Civil Procedure of the Republic of Moldova [2] and art. 8 paragraph (1) of the Insolvency Law, from which it appears that the conclusions of the insolvency court can be appealed only in the cases strictly provided by law. Bearing in mind that the Insolvency Law does not provide for the possibility of appealing the conclusion of the admission of the motion to withdraw the introductory request and the termination of the process in connection with its withdrawal, all appeals on this basis follow to be rejected [4].

Case situation. The creditor filed a request to withdraw the introductory request regarding the initiation of the insolvency process against the debtor, indicating that "the debtor gave him assurances (promises) that the debts will be paid". The Court of Appeal rejects the creditor's request, justifying its decision by the fact that the rights and interests of the other claimant creditors, who request the filing of the insolvency process, citing the debtor's inability to pay, will be affected. Moreover, the court finds that under the pretext of the request to withdraw the introductory request, in fact, the debtor's inability to pay, who is over-indebted, is hidden, and the assets registered in the accounting records are not enough and do not allow him to pay the debts he has.

According to the provisional administrator's report, the debtor's bank balance is 0 lei. Although according to the accounting records, the debtor has fixed assets, their size is much smaller than the total amount of debts. Thus, in case the creditor's request is accepted, it will be necessary to refuse the filing of the insolvency process and to cancel the insurance measures. This fact, however, will endanger the integrity of the debtor mass, because until the submission of other introductory requests by other creditors, the debtor will have the opportunity to alienate the debtor mass remaining in the accounting records [10, p. 54-66].

The stages of the insolvency process can be divided into the following:

- a) the stage of introducing the introductory application for initiation of the insolvency process;
- b) admitting the introductory request and putting the debtor under observation;
- c) adjudication of the introductory application with the pronouncement of one of the following solutions:
 - ascertaining the insolvency of the debtor and filing the insolvency process;
 - establishing the insolvency of the debtor and filing the simplified bankruptcy procedure;
 - the restructuring procedure;
 - filing the accelerated procedure for restructuring the debtor;
 - rejection of the introductory request and refusal to initiate an insolvency process.
- d) challenging the debtor's legal documents;
- e) the capitalization of the debtor mass and the satisfaction of creditors' claims;
- f) termination of the insolvency process.

Introductory application

The introductory application for initiation of the insolvency process can be introduced by the debtor, creditors or other persons indicated in the Insolvency Law. The debtor in the insolvency process is that participant in the process, natural or legal person, regardless of the form of organization and the type of property in a state of inability to pay or over-indebtedness, who submitted or to whom an introductory application was submitted under the conditions laws.

Thus, the following entrepreneurial natural persons can be debtors in the insolvency process:

- the individual enterprise;
- the peasant household;
- the entrepreneur's patent holder (an essential condition for these persons to be debtors in the insolvency process is their registration in the manner prescribed by law).

the following legal entities:

- commercial companies (joint-stock companies, limited liability companies, joint-stock companies, limited partnerships);
- cooperatives (entrepreneurial, consumer, production);
- state and municipal enterprises;
- non-commercial organizations (associations, foundations, institutions).

They cannot have the status of debtor in an insolvency process:

- a) the state, territorial administrative units;
- b) legal entities under public law. These refer to:
 - The Parliament, the Government, the Office of the President;
 - Central public administration bodies (ministries, services, agencies, etc.);
 - Local public administration bodies;
 - Courts, in accordance with the law on judicial organization 514/1995 [9].;
 - Law and control bodies (Constitutional Court, Prosecutor's Office, National Bank of Moldova, National Financial Market Commission, Central Electoral Commission, National Medical Insurance Company, National Social Insurance House, etc.);
 - commercial banks.

The debtor's creditors are natural or legal persons, holders of a right of claim on the debtor's patrimony, who prove their claim against this patrimony under the conditions of the Insolvency Law.

The proof of the claim against the debtor's patrimony is made through the documents that prove the debtor's obligations towards the creditor, the amount of the debts to these obligations, other documents that justify the claim and it is not mandatory that the claim be proven only by the copy of the irrevocable decision of the court or the copy of the irrevocable arbitral decision, or the copy of the irrevocable court decision regarding the recognition of the foreign court decision or arbitral decision, or the decision (decision) of the body authorized by the executive law at that time.

Introductory application of creditors. Creditors can submit the introductory application only if they have a legitimate interest, can argue their claims and one of the grounds to file the insolvency process.

The very existence of the claim and the submission of the introductory request does not lead to the emergence of the procedural quality of creditor. This quality and all the rights arising from it will appear only after his claim has been validated at the validation meeting.

(of the ordinance) or the copy on 5.2. The insolvency process is initiated only on the basis of the introductory request for initiation of the process. It will be remembered that, for the introduction of the introductory request, art. 10 of the Insolvency Law provides for the necessity of the existence of one of 2 grounds:

- a) general basis (debtor's inability to pay);
- b) special theme (over-indebtedness of the debtor if he is a legal person responsible for creditors' claims within the limits of his patrimony).

The creditor will submit the preliminary application only after prior notification of the debtor. The prior notification is considered to have been made if, before the submission of the introductory request, the debtor was informed by the creditor or the bailiff, or, in the cases expressly provided by the Fiscal Code, by the competent bodies about the fact that he is in arrears or about the submission for the execution of the enforceable title or another document equivalent to it under the conditions expressly provided by the Enforcement Code.

The content of the introductory application submitted by the creditor must indicate:

- a) name/surname and first name of the creditor and the debtor, headquarters/address, other identification data of them confirmed by the extract from the corresponding public register;
- b) the value of the creditor's claims, the amount of interest and related penalties;
- c) the basis of the claims and the deadline for their execution;
- d) mentions of other evidence confirming the creditor's claim;
- e) proposing candidacy for the position of provisional administrator during the debtor's observation period;
- f) other data, considered by the creditor to be necessary for the examination of the application.

The creditor will attach to the introductory application:

- documents proving the debtor's obligations towards the creditor, the size of the debts for these obligations, the grounds for filing the insolvency process, other documents justifying the creditor's request;
- proof of prior notification of the debtor by the creditor;
- the copy of the irrevocable court decision, the irrevocable arbitral decision, or the copy of the irrevocable court decision regarding the recognition of the foreign court decision or arbitral decision, or the decision (decision) of the body authorized by the executive law at that time.

To the preliminary application, the depositing creditor attaches the documents that certify the debtor's obligations towards the creditor and, like any other creditor who subsequently submits his claims or joins the preliminary application, he is also not obliged to base his claims exclusively on the copy of the irrevocable judgment of the court (of the court order), enforceable title, etc.

Debtor's introductory request. It will be noted that the debtor has the right (art. 13 of the law) to submit an introductory request in the situation where there is a danger of insolvency and it is assumed that he will not be able to fulfill the pecuniary obligations when due.

On the contrary, art. 14 of the law obliges the debtor to submit the preliminary application if there are the grounds provided for in art. 10, as well as in the situations where:

- the full execution of the due claims of one or more creditors may cause the impossibility of the full satisfaction of the claims of the other creditors;
- in the case of liquidation, which is carried out according to other laws, it becomes obvious that the debtor cannot fully satisfy the creditors' claims.

According to art. 13 para. (2) of the Insolvency Law, if the debtor is a natural person, the right to submit an introductory application for filing the insolvency process on behalf of the debtor is held by: the executive body, the person who, in accordance with the legislation in force, has the right of the debtor's representation, associations with unlimited liability (associates of a collective company and associates of a limited partnership) and the debtor's liquidators.

It follows from the mentioned provisions that the courts cannot accept the introductory request submitted on behalf of the debtor by the shareholders of a joint-stock company and associates of a limited liability company.

After filing the insolvency procedure, the interests of the debtor and the shareholders/associates will be represented by the natural person, chosen as a representative by the general meeting of the shareholders, associates of the debtor at their expense and who will participate in the insolvency procedure on behalf of the debtor.

If this representative was not appointed within 10 days from the date of publication of the decision regarding the filing of the insolvency procedure, the court will appoint a representative of the debtor from among the persons specified in art. 247 of the law.

The mandate of the debtor's representative will be reduced to representing the interests of the shareholders/associates by exercising the powers specified in art. 88 paragraph (3) of the Insolvency Law, including by formulating appeals in the process, the commercial activity being led by the insolvency administrator.

The introductory application submitted by the debtor must meet the requirements specified in art. 16 of the law. Thus, in the introductory application, the debtor must indicate:

- a) tax code and bank account numbers of the debtor;
- b) the amount of creditors' claims, the amount of interest and related penalties;
- c) the basis of the claims and their execution terms, with the specification of the amount of the claims arising from the damages caused to life and health, as well as the wage claims against the debtor's employees;
- d) the amount of debts to the national public budget;
- e) motivation of the grounds of insolvency;
- f) data on the debtor's summons requests received for examination by the court, as well as on the enforceable titles on the debtor's assets;
- g) data about the debtor's assets, including his money and debts;
- h) proposed candidacy for the position of insolvency administrator.

The debtor must attach the following documents to the introductory application:

- copy of the statute or of the association contract;
- the list of participants (its members);
- the accounting balance on the date of the last financial report;
- the documents certifying the composition and value of the goods
- the list of creditors and debtors, with the specification of creditor and debtor debts, addresses and identification data of creditors and debtors;
- the declaration provided for in art. 85 paragraph (2) of the law.

In contrast to the possibility of restitution without examination of the introductory application, submitted by the creditor, in the event that the conditions of content and annexation of the necessary documents, provided for in art. 20 of the Law, have not been respected, the introductory application of the debtor, in the event that the documents provided for in art. 17 were not attached to it, the insolvency court is not

entitled to return the preliminary application, but admits it for examination through a conclusion, requesting the presentation of the documents in the order of judicial debates.

It will be taken into account that, pursuant to art. 21 paragraph (6) of law no. 149/29.06.2012, if in the opening application the debtor declares that he is in a state of insolvency and expresses his intention to liquidate or to restructure its activity, the court will adopt, in no more than 10 working days, with the summons of the debtor, a decision to initiate the insolvency process without the right of appeal, obliging him, as the case may be, to present a plan of the restructuring procedure. By the same decision, the court can compel the debtor to present a plan of the restructuring procedure in case he applied with the intention of restructuring his activity.

In this case, the provisions of art. 23-29 do not apply. At the same time, some observation measures must be applied, thus the provisional administrator must be appointed, insurance measures applied.

The introductory request for the initiation of the accelerated procedure for restructuring the debtor will be submitted under the conditions of art. 219, and the initiation of the accelerated procedure for restructuring based on this request will be carried out according to the provisions of art. 220 of the law, taking into account that the debtor in financial difficulty, is entitled to submit to the insolvency court a motivated introductory application for the initiation of the accelerated restructuring procedure, which must contain the data provided for in art.16. The documents named in art.17, as well as the updated deed of inventory of the patrimony, the draft plan of the accelerated restructuring procedure are attached to the request.

The important thing is that the introductory requests for initiation of the insolvency process formulated by creditors against the same debtor, submitted after the filing of the accelerated restructuring procedure, are returned without being examined, and the insolvency court is obliged to admit the introductory request submitted under the terms of the Code of Civil Procedure and of this law, and initiate the accelerated procedure for restructuring the debtor. The introductory application drawn up in violation of the provisions of art. 219 paragraph (1) shall be returned without being examined.

Initiation of insolvency proceedings. Any civil case begins by filing it. The institution of filing insolvency proceedings is one of the most difficult institutions in terms of interpreting and understanding its effects, being absolutely different from filing a civil lawsuit in general [13, p. 64].

If the filing of a civil lawsuit results in the appearance of procedural-civil relations and obtaining the procedural status of a plaintiff or defendant, we have a completely different situation in the insolvency procedure - because the filing of an insolvency proceeding does not signify the beginning of civil procedural relations, but the continuation of a stage specifics of the process in general.

Numerous authors recommend that creditors do everything to avoid involvement in an insolvency procedure. According to some statistics, about 95% of the cases of opening the insolvency procedure end with judicial liquidation, which, in turn, has a disastrous result. Unsecured claims are recovered with an average of 1%. This finding makes the creditor think twice, who once again checks the appropriateness of opening the procedure [11, p. 184].

As the option is between action and passivity, many prefer to try openness.

Grounds for indictment. The initiation of the insolvency procedure requires the existence of a basis. In this sense, the Insolvency Law distinguishes between general and special grounds (art. 10).

The general basis consists in the insufficiency of the funds necessary to pay the debts that have reached maturity, and this despite the fact that the assets exceed the liabilities (inability to pay, also called relative insolvency), while the special basis presupposes the existence of a patrimonial liability that is greater than the asset, i.e. a surplus of liabilities over assets (over-indebtedness, also called absolute insolvency).

The Plenum of the Supreme Court of Justice provides an explanation of the grounds for initiating the insolvency procedure. Thus, the filing of an insolvency process requires the existence of a general basis - i.e. an inability to pay, which represents an insufficiency of liquidity, an absence of the funds necessary to pay the obligations that have reached maturity, which does not necessarily imply that the patrimonial asset

is inferior liability (insolvency); special theme - i.e. over-indebtedness, which implies an imbalance of the patrimony through the existence of a patrimonial liability that exceeds the asset [8].

In this context, we emphasize that according to art. 10 of the Insolvency Law, over-indebtedness as a ground for insolvency can only be invoked in relation to legal entities.

In order to determine the existence of the state of insolvency, all informative data regarding the debtor must be analyzed and his financial situation in general must be reconstructed. Considering that the debtor's assets are very volatile, it is sometimes difficult to determine the state of insolvency. In this context, the Romanian professor Ion Turcu brings a series of indices that serve as an aid in determining the state of insolvency: the existence of payment requests against the debtor; the existence of an important payable liability and in particular the accumulation of tax debts; seizures applied to assets; non-payment of salaries and social security contributions; the absence of stock renewal and the sale of production equipment to creditors; issuing blank checks; closing shops and ceasing activity; selling assets at ridiculous prices, etc. [12, p. 122]. For a person to be considered a creditor in the insolvency process, his claim must be certain, regardless of whether or not it has reached maturity. The fact that the debt is certain is confirmed by documents, both from the creditor and the debtor. The due date of the claim is also a condition, but relative, because only as a result of non-payment of the claim, the creditor has grounds to request a declaration of insolvency. The number of debts owed is not important for the opening of the procedure. It is possible that the introductory request concerns only one debt not executed within the term.

Based on the assessment of the insolvency grounds and the facts found during the examination of the preliminary application, the court decides on the initiation of the insolvency procedure or on its rejection. On this occasion, in a case decision, the Supreme Court of Justice of the Republic of Moldova explained that the decision to initiate the insolvency procedure can be appealed only by the debtor, and the decision rejecting the introductory request can be appealed both by the debtor, as well as by the other participants in the process. An appeal cannot be submitted against the conclusion of admission or rejection of the application for admission for examination of the preliminary application regarding the initiation of the insolvency process.

This results from the fact that the Insolvency Law does not expressly provide that such decisions of the insolvency court can be appealed [7].

The importance of adopting the decision to initiate the insolvency procedure is categorical for the entire process, being the cause and the starting moment of all actions related to the actual conduct of the insolvency procedure. Through the decision to initiate the insolvency procedure, the court appoints the insolvency administrator and establishes, as the case may be, the creditors' committee. In the decision to initiate the insolvency procedure, the following shall be indicated: a) name/surname and first name, seat/address, fiscal code, field of activity of the debtor; b) the name, surname, address of the insolvency administrator; c) the place, date and time of the meeting to validate the amount of claims (validation meeting) and, as the case may be, the place, date and time of the meeting of creditors to hear the insolvency administrator's report (the reporting meeting); d) the time of initiation of the insolvency process.

The disposition of the decision to initiate the insolvency procedure is published in the Official Gazette of the Republic of Moldova. The court may decide that the ruling be published in sources other than the Official Gazette, such as: in the local newspapers in the areas where the debtor has its headquarters or the headquarters of most creditors are concentrated, via the Internet or through another electronic system. At the same time, the insolvency administrator sends a notification about the filing of the insolvency procedure to all known creditors so that they can submit their claims against the insolvent debtor (art. 35 paragraph (4) of the Insolvency Law). In this context, the Supreme Court of Justice points to the fact that the publication of the decision to initiate the insolvency procedure in the Official Gazette of the Republic of Moldova cannot be equivalent to the appropriate notification of the creditor by the insolvency administrator (liquidator) about the initiation of this procedure [4].

In addition to notifying the creditors, the insolvency administrator is also obliged to send the decision to initiate insolvency proceedings to the debtor, the State Registration Chamber, the territorial state fiscal

inspectorate, the banks where the debtor has accounts and, as the case may be, the registers where the pledge is registered, the territorial cadastral body, the National Financial Market Commission, the state transport registers, other relevant institutions and authorities [3, p. 45].

Effects of filing insolvency proceedings. According to art. 74 of the Insolvency Law, a first effect of the initiation of the insolvency procedure is the de jure removal of the debtor from administration. Compared to the period up to the filing, when the removal of the debtor from the administration of the enterprise has the character of an insurance measure, after the filing of the insolvency procedure, the right of the insolvent debtor to administer the enterprise and dispose of its assets ceases by law. Moreover, as a sanction, the law stipulates that any act of disposition by the debtor over an asset from the debtor's estate made after the filing of the insolvency procedure is null (par. (2)).

From the moment the insolvency procedure is initiated, the activity of the debtor's management bodies is suspended. The associates do not have the right to distribute among themselves the profit accumulated from the shares they have in the debtor. In order to preserve the debtor mass, once the lawsuit is filed, the penalties, interest and other payments related to the debtor's creditor debts are suspended. Payments with the debtor are made only through the accumulation bank account, managed by the insolvency administrator.

The initiation of the insolvency process also has the effect of suspending the civil processes in which the debtor has the capacity of either the plaintiff or the defendant. According to art. 84 para. (1), after filing the insolvency procedure, the court can compel the debtor or the representative of his management bodies not to leave the territory of the Republic of Moldova, without his express permission if there is evidence that he could hide or to evade participation in the trial.

We underline the fact that the prohibition to leave the territory of the country does not constitute a violation of the right to free movement. Thus, in a specific case, the insolvency court ordered the prohibition of leaving the territory of the Republic of Moldova for the Turkish administrator of an investment company, due to the fact that more than 140 claims validation requests were submitted on behalf of the company. The concerned person challenged the conclusion of the first court with an appeal citing the violation of the right to free movement. The Supreme Court of Justice ruled that the invoked argument does not constitute a basis for the admission of the appeal, because the disputed conclusion clearly provides that, in the event of the need to go outside the territory of the country, the persons in respect of whom the ban was applied are to go to the court of judgment with a request to obtain permission. From the materials of the case, it does not appear that the appellant submitted a request to the court to request permission to leave the territory of the Republic of Moldova. Therefore, the arguments invoked in this regard are declarative [6].

Claims validation meeting. The court session in which the claims submitted by the creditors against the debtor's patrimony are validated is called the validation session. Convening the creditors in the validation meeting is done by the decision to initiate the insolvency procedure.

The holding of the validation meeting is a fundamental pillar for the further development of the insolvency procedure. The purpose of the validation meeting is to confirm creditors' claims.

A person can be recognized as a creditor only during the debt validation meeting. Until that moment, any person who claims to have claims against the debtor's assets is considered to not yet have the status of a creditor, respectively cannot be a party or participant in the insolvency process. The validation meeting carries out its work under the direction of the court (art. 55 para. (8)), and the secretariat is entrusted to the insolvency administrator (para. (1)). The insolvency administrator draws up and registers in the court the definitive table of claims which will contain: the list of claims, the basis, their value and rank, the names of the creditors, the amount requested by the creditor and the amount accepted by the administrator after verification. The approval of the definitive table of claims is done during the validation meeting (art. 110). Case Study. By the decision of the Comrat Court of Appeal, the simplified bankruptcy procedure was filed regarding the "SP Gagauz" ÎI. Disagreeing with the decision, L.S. contested it with an appeal, requesting its annulment. The appellant invoked that the court, in an unfounded manner, initiated the simplified bankruptcy procedure regarding the debtor, as this fact will have a negative impact on the debt the debtor has towards her. The Supreme Court of Justice concludes that the appeal submitted by L.S. is to be rejected

on the grounds that she is not a party to the process, having no procedural status. The appellant, first, is to obtain a procedural status and this can take place only after the insolvency court orders the validation of its claim. For this reason, the supreme court reaches the conclusion to reject the appeal request declared by L.S., as having been submitted by a person who does not have the right to declare an appeal [5].

The reporting assembly. The first meeting of creditors is called the reporting meeting and is convened after the meeting to validate the claims by the court. The meeting is presided over by the insolvency administrator and within it the creditors decide how to proceed with the insolvency process.

The work of the reporting assembly is concentrated around a single document, the insolvency administrator's report on the debtor's economic situation. Taking into account the administrator's proposals and the opinions expressed along the way, the meeting of creditors will decide: a) the transition to the restructuring procedure or b) the transition to the bankruptcy procedure.

Depending on the decision of the meeting of creditors, the court will confirm, by means of a decision, the transition to the restructuring procedure (art. 114 paragraph (7)) or the transition to the bankruptcy procedure (art. 114 paragraph (9)) .

We support the authors who point out that the insolvency procedure established by the Insolvency Law is excessively burdensome and burdensome (like the law itself, in fact). By comparison, in France, the insolvency law of 1985²³ abolished the meeting of creditors, giving the creditor's representative, the court-appointed bailiff, the power to act on behalf and in the interests of the creditors. The profession of trustee is incompatible with any other profession. The trustee is the only one authorized to act both in the collective interest of the creditors and in the individual interest of each creditor.

Compared to the insolvency procedure in the Republic of Moldova, in France the respective procedure turns out to be simpler and faster. First, insolvency costs are lower, which means that the insolvent debtor has the opportunity to save more money to pay debts to creditors. Second, it saves time.

The current mechanism established by the Insolvency Law requires a long period of time, a fact that disadvantages both the creditors, who cannot immediately recover their claims, and the insolvent debtor, whose activity is paralyzed during this period. Often, in practice, it is the establishment and organization of the creditors' meeting and the creditors' committee that creates the most difficulties, a fact that ultimately generates a waste of time and money.

Of these two structures, the creditors' meeting proves to be less effective. First of all, in par.(2)-(8) of art.57, the legislator pays too much attention to the requirements regarding the quorum so that in par.(9) of the same article it is very easy to indicate that the repeatedly convened meeting of creditors is deliberative , regardless of the number of creditors with voting rights present and regardless of the value of the claims represented. Under these conditions, the natural question arises: what is the purpose of establishing by the legislator in paragraph (2)-(8) art. 57 some very drastic requirements with reference to the first meeting of creditors, if a meeting can be convened in a short time repeated for which there are no special requirements and is deliberative in any situation?

Practice attests to the fact that, frequently, the first meeting of creditors does not meet the quorum provided for in paragraph (3) art.57, due to the lack of interest on the part of creditors, and it is necessary to convene a repeated meeting. Moreover, creditors' meetings are too frequent and suffocated by too many formalities and attributions, while the level of information of ordinary creditors regarding this kind of procedures is very low.

With reference to that problem, the doctrine proposes two solutions: The first, the elimination of the institution of the general assembly of creditors, and the creditors' committee should be at the center of the decision-making space, which is more lucrative. This would lead to an increase in the efficiency of the insolvency procedure, by transforming the complicated character of the creditors' deliberation into a simplified mechanism. The second one, supported by professor Ion Turcu, provides for the elimination of the creditors' meeting and the creditors' committee, respectively their replacement with a single creditor, mandated by all other creditors to defend their interests. In the current conditions, convening meetings and committees of creditors are often ineffective, with long and time-consuming meetings. The creditors'

meeting and the creditors' committee must be abandoned in order to be replaced by a single person - a representative of the creditors. The French model serves as an example, which has been working satisfactorily for over 20 years [3, p. 132].

We also mention the fact that the Insolvency Law no. 149/2012 does not provide for an amount of the claim from which the creditor is entitled to submit an introductory request. As an example, in the Russian Federation, the creditor can submit an introductory request against the debtor-legal person only if the amount of the claim exceeds the amount of 100,000 rubles (40,000 lei), and in the case of the debtor-natural person - 10,000 rubles (4,000 lei). A similar situation exists in the legislation of other states, such as Portugal, Switzerland, Belgium, etc.

We are of the opinion that fixing in the Insolvency Law a minimum debt ceiling, necessary for the declaration of insolvency proceedings, will contribute to reducing the number of cases in court, but also to the mobilization of individual entrepreneurs to find alternative solutions to recover the financial situation and avoid insolvency procedure [10, pp. 55-66].

According to the legislation on the Insolvency Procedure, insolvency is "that state of the debtor's patrimony, characterized by the obvious inability to pay the debts due with the available sums of money".

Business, as an activity, is defined by risk. Risk, i.e. the chance of winning or the possibility of loss, is an essential attribute of the free, functional market economy, an attribute that justifies free competition. In this sense, risk defines:

- the act of commerce, which has this legal nature as it is made in view obtaining profit; the act of commerce is a business, since it is based on the idea of risk, i.e. the possibility of profit or loss; the determining reason for concluding the commercial act is that of obtaining profit.

Characterization of the notion of Insolvency Plan in different states.

Insolvency plan in different states being applied to some companies, regardless of the legal form of the company, it must be ensured that the demands of the creditors are satisfied as well as to defend the interests of the debtor. The insolvency plan may include the reorganization (restructuring) or liquidation of the company with the same purpose.

In order to accept the restructuring of the debtor company in the insolvency plan, it must correspond to some increases that, as a result of the restructuring, would urgently satisfy the demands of the creditors, as well as ensure that following these procedures the debtor becomes more efficient, ensuring the maintenance of the company and having income, i.e. to be profitable.

By carrying out the restructuring or liquidation plan, a beneficial procedure is carried out for both creditors and debtors, more than that, it is a beneficial thing for the country's economy, since weak economic agents are liquidated or restructured to become stronger, which in finally influences the entire economic complex of the country. In the end, the insolvency procedure has legal effects, beneficial both for creditors and debtors.

The procedure for completing an insolvency plan is an act that is constantly developing and deferred in the territory, for example:

United States of America. According to the US Constitution, Congress is empowered "to establish a uniform law on naturalization and uniform laws on bankruptcy (Bankruptcy) throughout the territory of the United States".

The importance of bankruptcy in the USA is determined by the large number of cases (annually, over 20,000 bankruptcies) and the economic importance of collective procedure situations determined the unification at the federal level, an own system of jurisdiction as well as the three types of judicial procedures :

- liquidation ('straight bankruptcy') - applied to all debtors, natural or legal persons, traders or non-traders;
- reorganization - applicable only to traders;
- the "joint income plan" procedure, which consists in the rescheduling of debts granted to people with regular, continuous incomes (pensions, salaries, dividends) and who have debts of a maximum of USD 100,000.

Bankruptcy Code, USC, Title II - the US Bankruptcy Code - combines the classic theories of bankruptcy: universality and territoriality. It recognizes the cross-border effects of bankruptcy, admits the access of foreign creditors and representatives of a foreign proceeding to the U.S. bankruptcy courts. and allows the possibility of opening several procedures, if there are distinct goods.

According to the Bankruptcy Code, the representative of a foreign proceeding will be able to open a bankruptcy proceeding in the U.S. against a debtor who has his seat, domicile, residence, main place of business or main assets within the jurisdiction of the notified court.

France.

The current regulation is given by two laws:

- Law no. 148/March 1, 1984 regarding the prevention of difficulties and amicable settlement
- Law no. 98 of January 25, 1985 on judicial recovery and liquidation (amended by Law no. 475 of June 10, 1994).

The laws regulate three procedures:

- amicable recovery of a company that is in difficulty but is not in a state of insolvency;
- a judicial procedure for insolvent companies,
- judicial liquidation with the sale of assets.

French courts can resolve disputes if either the headquarters of the company or secondary offices are located on the territory of this country.

Germany

In Germany, the Insolvency Law of 1994 (Insolvenzordnung - InO) is in force. The insolvency procedure can be opened at the request of a creditor or the debtor, followed by one of the following procedures:

- an agreement outside the court, between the debtor and the creditors to save the company;
- reorganization based on an insolvency plan (Insolvenzplan), which can also be carried out based on the negotiation between the debtor and the creditor;
- agreement on the assets, the debtor going to sell all the assets or part of them to a buyer willing to continue the activity.

Spain. The legal framework is modern, being influenced by the UNCITRAL Model Law. Insolvency (concurso) is defined as that situation in which a debtor can no longer regularly fulfill commercial obligations.

Insolvency can be requested by the debtor (voluntary insolvency) or by the creditor (compulsory insolvency). If the debtor neglects the insolvency situation, he can be sanctioned for acting in bad faith, the managers of the debtor companies can be prohibited from carrying out an economic activity for a period of up to 15 years.

By the sentence of the International Court of Arbitration next to the Chamber of Commerce and Industry of Romania, it was ruled that the decision of the Court of Madrid by which two syndic judges were appointed to administer the bankruptcy based in Spain produces full legal effects in Romania, in the sense that the ability of the two representatives to act on behalf of the creditor mass and the debtor company in default of payments is recognized. Consequently, syndic judges have the necessary procedural capacity to be summoned in the case, together with the debtor company.

UK. The Insolvency Law (1986) provides:

- voluntary liquidations;
- mandatory liquidations.

Voluntary liquidation can begin when the insolvency decision has been approved by the shareholders. The company will operate only for the purpose of liquidation.

Compulsory liquidation can begin at the request of creditors, company directors or shareholders, as well as at the request of the State Secret for Commerce and Industry (for reasons of public order).

Belgium. In Belgium, the institution of the 'preventive agreement' is applied, which is an 'agreement entered into between the debtor and the creditor, by which the debtor undertakes to pay his debts on the terms and under the conditions agreed with the creditors'.

In this system, prior to the opening of the bankruptcy procedure, the role of creditors is predominant.

Countries with economies in transition (Czech Republic, Hungary, Slovakia, Bulgaria, etc.) In the case of countries with economies in transition, it can be observed that the regulation of insolvency is correlated - and, in certain cases - determined by two other processes: privatization and restructuring. The governments of these countries have taken measures contrary to the free market, which would have allowed the transfer of a bankrupt property to a company that would administer it correctly and efficiently. Debt rescheduling measures were developed followed by their repeated cancellation, exemption from bankruptcy legislation during the privatization process, "strategic enterprises" benefited from subsidies that did not produce the expected results, etc.

There is a tendency to reform the national or regional systems.

The Republic of Moldova still went through many stages of approving the bankruptcy law, which was amended only two years ago and we believe that it will continue to improve, so that the demands of the creditors are met as quickly as possible, and the debtor reorganizes the company to become profitable, or in case of liquidation to start a new beneficial business.

The concept and essence of insolvency proceedings.

The term "bankruptcy procedure", for a number of years, is widely used in the pages of legal literature to characterize the legal institution of insolvency (bankruptcy) of the legal entity.

bankruptcy procedure – collective and egalitarian bankruptcy insolvency procedure that is applied to the debtor in order to liquidate his assets to cover the liability;

The above definition does not include all the basic features of the bankruptcy procedure, which reflect the specifics of this concept, the so-called definition cannot be considered optimal. Simplified understanding of bankruptcy procedures turns into a significant underestimation of the definition of certain procedures carried out in the process of recognition of the bankrupt debtor.

In science, there are several understandings of the meaning of "bankruptcy procedure. Bankruptcy procedure as a method of reforming the enterprise. Other scientists present the concept of "procedure" as the development of relationships within the bankruptcy procedure and understand the development of relationships within the bankruptcy, which differs with specific objectives, legal content, procedures and consequences of use. However, these definitions do not emphasize the specificity of the legal phenomenon.

Bibliographical references:

1. Barbă Valentin, Macovei Gheorghe, Insolvency declaration procedure// Judge's manual for civil cases, ed. 1st (coord. M. Poalelungi), Central Printing Office, Chisinau, 2013. 334 p.
2. Civil Procedure Code of the Republic of Moldova, no. 225 of 30.05.2003. In: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2003, no. 111-115.
3. Cojocari, E., Tatar, O. Insolvency law. Course support. Typegr. "A&V Polygraph", Comrat, 2021, 203 p.
4. Decision of the Civil, Commercial and Administrative Litigation Board of the Supreme Court of Justice of 03.07.2013, file no. 2rc-281/13; Decision of the Civil, Commercial and Administrative Litigation Board of the Supreme Court of Justice of 06.11.2013, file no. 2rc-411/13. www.csj.md.
5. Decision of the Civil, Commercial and Administrative Litigation Board of the Supreme Court of Justice of 18.09.2013, file no. 2re-352/13. www.csj.md.
6. Decision of the Civil, Commercial and Administrative Litigation Board of the Supreme Court of Justice of the Republic of Moldova dated 26.12.2012, file no. 2re-438/12. www.csj.md.
7. Decision of the expanded civil, commercial and administrative litigation panel of the Supreme Court of Justice of the Republic of Moldova dated 22.11.2013, file no. 2ri-55/13. www.csj.md.

8. Decision of the Plenary of the Supreme Court of Justice "Regarding the application of the Insolvency Law by economic courts", no. 34 of 22.11.2004 (republished)// Bulletin of the Supreme Court of Justice of the Republic of Moldova, 2008, no. 6, p. 4-15.
9. Law of the Republic of Moldova on judicial organization 514/1995//Monitorul oficial, no. 1995 republished: the official monitor of the Republic of Moldova no. 15-17/62 of 22.01.2013; the official monitor of the Republic of Moldova no. 58/641 of 19.10.1995.
10. Mihalache, Iu., D. Dulghieru - Initiating and carrying out the insolvency procedure In: Revista Națională de Drept 10/24, 2014. pp. 54-66.
11. Collective insolvency procedures. Sous la coordination by Michele Gregoire, 1st ed., Bruylant, Paris, 2012. 347 p.
12. Turcu Ion, Law of insolvency procedure. Commentary on articles, ed. 4th (in collaboration with Andreea Szom-bati), C.H. Beck, Bucharest, 2012. 322 p.
13. Woog Jean-Claude, Sari Marie-Christine, Woog Stephane. Strategie contentieuse du creancier, 2nd ed., Dalloz, Paris, 2006, 529 p.

ANALIZA TEMEIURILOR DE CASARE SAU MODIFICARE A HOTĂRĂRII ÎN INSTANȚA DE APEL

ANALYSIS OF THE GROUNDS FOR ANNULMENT OR MODIFICATION OF THE DECISION IN THE COURT OF APPEAL

Tatiana CRUGLIȚCHI,

asistent universitar,

Catedra Drept, Facultatea Drept și Științe Sociale

Universitatea de Stat „Alecu Russo” din Bălți

E-mail: tatianacruglitchi@mail.ru

Rezumat: *Având în vedere importanța hotărârii judecătorești, legislația procesuală civilă înaintează mai multe cerințe față de acest act: legalitatea, temeinicia, certitudinea, deplinătatea și necondiționalitatea. Nerespectarea acestor cerințe duce la aplicarea sancțiunilor procesuale civile. Tipul sancțiunilor pasibile aplicării și, respectiv, modalitatea de corectare a greșelilor, depinde de caracterul încălcării comise. Astfel, pentru cazuri când hotărârea judecătorească nu este deplină se prevede posibilitatea emiterii unei hotărâri suplimentare (art. 250 CPC). Dacă hotărârea nu este certă, poate fi solicitată explicarea acesteia (art. 251 CPC). În astfel de cazuri nu este necesară recurgerea la căile de atac și sesizarea instanței ierarhic superioare, greșelile se corectează de instanța care a emis hotărârea. În cazurile în care nu se respectă cerințele esențiale față de actul de justiție – temeinicia și legalitatea – intervine sancțiunea casării sau modificării hotărârii judecătorești care este aplicată de către instanța ierarhic superioară.*

Cuvinte-cheie: *acțiunea civilă, procedura în fața instanței de apel, procedura în fața instanței de recurs; procedura de revizuire a hotărârilor judecătorești irevocabile*

Summary: *Considering the importance of the court decision, the civil procedural legislation puts forward several requirements to this act: legality, validity, certainty, completeness and unconditionality. Failure to comply with these requirements leads to the application of civil procedural sanctions. The type of sanctions liable to be applied and, respectively, the way of correcting wrongdoing, depends on the nature of the violation committed. Thus, for cases when the court decision is not complete, the possibility of issuing an additional decision is foreseen (art. 250 CPC). If the decision is not clear, its explanation may be requested (art. 251 CPC). In such cases, it is not necessary to resort to appeals and to report to the hierarchically superior court, the mistakes are corrected by the court that issued the decision. Cases in which the essential requirements for the judicial act are not respected - the validity and legality - the sanction of annulment and modification of the court decision is applied by the higher hierarchical court.*

Keywords: *civil action, appeals in civil proceedings, appeal against first instance decisions, appeal against decisions of the court of appeal, review of irrevocable decisions, judicial review*

Legiuitorul înaintează mai multe cerințe față de hotărârea judecătorească: legalitatea, temeinicia, certitudinea, deplinătatea și necondiționalitatea. Modalitatea de corectare a greșelilor, depinde de caracterul încălcării comise. Astfel, certitudinea, deplinătatea și necondiționalitatea pot fi înlăturate de către aceeași instanță, care a emis hotărârea prin posibilitatea emiterii unei hotărâri suplimentare, când aceasta nu este deplină (art. 250 CPC), iar dacă hotărârea nu este certă, poate fi solicitată explicarea acesteia (art. 251 CPC). În astfel de cazuri nu este necesară recurgerea la căile de atac și sesizarea instanței ierarhic superioare, greșelile se corectează de instanța care a emis hotărârea.

În cazurile în care nu se respectă cerințele esențiale față de actul de justiție – temeinicia și legalitatea – aceasta urmează a fi casată sau modificată de către instanța ierarhic superioară. Distincția dintre greșeli în stabilirea faptelor și greșeli în aplicarea legilor a stat la baza divizării căilor de atac în apel și recurs.

1. Netemeinicia hotărârii. În conformitate cu art. 386 alin. (1) CPC, hotărârea primei instanțe se consideră neîntemeiată dacă:

- a) circumstanțele importante pentru soluționarea cauzei nu au fost constatate și elucidate pe deplin;
- b) circumstanțele importante pentru soluționarea cauzei pe care prima instanță le consideră constatate, nu au fost dovedite cu probe veridice și suficiente;
- c) concluziile primei instanțe, expuse în hotărâre, sunt în contradicție cu circumstanțele cauzei.

Constatarea și elucidarea incompletă a circumstanțelor importante pentru soluționarea cauzei are loc atunci când instanța de fond determină incorect obiectul probațiunii. Obiectul probațiunii, adică circumstanțele care au importanță pentru soluționarea justă a cauzei, trebuie determinate definitiv de instanța judecătorească pornind de la pretențiile și obiecțiile părților și ale altor participanți la proces, precum și de la normele de drept material și procedural ce urmează a fi aplicate (art. 118 alin. (3) CPC).

Dat fiind rolul diriguitor al instanței în proces, aceasta, de regulă, nu este în drept să prezinte din oficiu probe necesare. Rolul diriguitor nu înseamnă însă că instanța are un rol pasiv în proces. De aceea instanța judecătorească (judecătorul) este în drept să propună părților și altor participanți la proces, după caz, să prezinte probe suplimentare și să dovedească faptele ce constituie obiectul probațiunii pentru a se convinge de veridicitatea lor (art. 118 alin. (5) CPC).

Nedovedirea circumstanțelor importante pentru soluționarea pricinii, pe care prima instanță le consideră constatate poate avea loc atunci când instanța trage concluzie cu privire la existența unui fapt ce intră în obiectul probațiunii, iar probele care ar justifica asemenea concluzie lipsesc sau sunt insuficiente ori inadmisibile și, viceversa, când instanța nu consideră constatate circumstanțele dovedite prin probe administrate. Aceasta, printre altele, poate fi rezultatul aplicării incorecte a art. 123 CPC privind degrevarea de probațiune.

Un proces dificil îl constituie aprecierea veridicității probelor, între care există contradicții. În aceste cazuri atitudinea formală a instanței, bazată numai pe numărul de probe este inadmisibilă. Instanța trebuie să motiveze în hotărâre concluziile sale cu privire la admiterea unor probe și respingerea altora, precum și să argumenteze preferința unor probe față de altele. În caz contrar hotărârea emisă va fi neîntemeiată.

Contradicțiile dintre concluziile primei instanțe, expuse în hotărâre, și circumstanțele cauzei sunt rezultatul aprecierii incorecte a probelor, când probele administrate constituie temeiul unor concluzii, iar instanța trage concluzii contrare. Aceste erori se comit deseori în cazurile când circumstanțele importante ale cauzei sunt dovedite prin probe indirecte. Întemeind concluziile sale, instanța nu trebuie să admită posibilitatea unei alte interpretări a circumstanțelor cauzei.

2. Ilegalitatea hotărârii. Hotărârea se consideră ilegală dacă este rezultatul aplicării eronate a normelor de drept material sau încălcării normelor de drept procedural. Potrivit art. 386 alin. (1) lit. d) CPC, hotărârea primei instanțe se casează sau se modifică de instanța de apel dacă normele de drept material sau normele de drept procedural au fost încălcate sau aplicate eronat.

Aplicarea eronată a normelor de drept material. Normele juridice, în modul în care sunt formulate, au un caracter general, impersonal, fiind destinate să reglementeze relații sociale tipice, abstracte și nu cazuri concrete. Raporturile materiale întâlnite în viață sunt diverse și multiple, dând naștere, în cazul apariției litigiilor, la felurite cauze civile. De aceea aplicarea de către instanța de judecată a normelor de drept material este un proces deosebit de dificil. De corectitudinea desfășurării acestui proces depinde legalitatea și temeinicia hotărârii judecătorești. Aplicarea eronată a normelor de drept material poate condiționa încălcări ale normelor de drept procedural. Astfel, aplicarea legii nepotrivite duce la stabilirea incorectă a obiectului probațiunii, încălcarea regulilor referitor la admisibilitatea mijloacelor de probă etc.

Felurile de aplicări eronate ale normelor de drept material se află într-o legătură strânsă cu etapele aplicării legii. Aceasta rezultă din însăși formularea art. 387 CPC, care dispune că normele de drept material sunt încălcate sau aplicate eronat în cazul în care instanța judecătorească: a) nu a aplicat legea care trebuia să fie aplicată, b) a aplicat o lege care nu trebuia să fie aplicată, b`) a aplicat o lege care a fost declarată neconstituțională, c) a interpretat eronat legea, d) a aplicat eronat analogia legii sau analogia dreptului.

a) *Neaplicarea legii potrivite* are loc în cazurile când instanța, soluționând pricina nu a aplicat nici o normă de drept material și a pronunțat o hotărâre ce contravine legislației în vigoare (de exemplu, pune în sarcina donatarului obligația de a răspunde în fața creditorilor pentru datoriile donatorului decedat). Se consideră că instanța nu a aplicat legea care trebuia să fie aplicată și în cazurile când la soluționarea pricinii au fost aplicate acte normative subordonate legii, adoptate cu încălcarea competenței, procedurii stabilite sau contrare prevederilor legii. Legalitatea actelor administrative cu caracter normativ nu se cercetează de către instanța judecătorească care examinează cauza civilă, ci prin ridicarea excepției de ilegalitate în fața instanței de contencios administrativ.

Instanța de judecată nu este în drept să aplice legi și alte acte normative ce contravin Constituției Republicii Moldova. Dacă în procesul judecării pricinii se constată că norma de drept ce urmează a fi aplicată este în contradicție cu prevederile Constituției, iar controlul constituționalității actului normativ este de competența Curții Constituționale, urmează a fi sesizată Curtea Constituțională – unica autoritate de jurisdicție constituțională.

În literatura de specialitate se menționează că neaplicarea legii potrivite are loc și în cazurile când raportul material litigios este reglementat de mai multe acte normative, iar instanța de judecată, soluționând pricina, aplică unul dintre acestea, neaplicându-le pe celelalte.¹

Potrivit art. 241 alin. (5) CPC, legile de care s-a călăuzit instanța trebuie indicate expres în motivarea hotărârii. În pofida acestui fapt, în practica judiciară se întâlnesc cazuri când în hotărâre nu se indică normele de drept material aplicate la judecarea pricinii, fiind invocate doar normele de drept procedural.

b) *Aplicarea legii nepotrivite*. Spre deosebire de primul fel de aplicare eronată a normelor de drept material (neaplicarea legii potrivite), aplicarea legii nepotrivite reprezintă situația în care instanța aplică legea, însă nu pe aceea ce trebuia să fie aplicată. În cele mai dese cazuri aplicarea legii nepotrivite este condiționată de calificarea juridică greșită a raportului material litigios. În locul normei potrivite, instanța de judecată aplică o altă normă, care nu trebuia să fie aplicată. Aplicarea legii nepotrivite are loc și în cazurile când instanța a încălcat regulile acțiunii normelor în timp, spațiu și asupra persoanelor.

La soluționarea pricinilor civile instanțele judecătorești urmează să țină cont de obligativitatea aplicării tratatelor internaționale, la care Republica Moldova este parte. Potrivit art. 20 din Legea privind tratatele internaționale ale Republicii Moldova, dispozițiile tratatelor internaționale care, după modul formulării, sunt susceptibile de a fi aplicate în raporturile de drept fără adoptarea de acte normative speciale, au caracter executoriu și sunt direct aplicabile în sistemul juridic și sistemul judiciar al Republicii Moldova. Prin urmare, soluționând pricina în baza normei de drept interne, ce contravine prevederilor tratatului internațional cu aplicare directă, instanța va aplica o lege care nu trebuia să fie aplicată.

Ratificând Convenția europeană pentru apărarea drepturilor omului și a libertăților fundamentale, Republica Moldova a recunoscut jurisdicția obligatorie a Curții Europene a Drepturilor Omului de plin drept și fără o convenție specială pentru toate cauzele referitoare la interpretarea și aplicarea Convenției. În jurisprudența Curții Europene a Drepturilor Omului s-a statuat că hotărârile acesteia sunt recunoscute *self-executing* în sistemul intern: judecătorul trebuie să aplice direct exigențele hotărârii fără a aștepta modificarea legislației naționale.² Prin urmare, aplicarea la soluționarea pricinilor civile a normelor juridice ce contravin Convenției Europene și jurisprudenței Curții Europene a Drepturilor Omului va constitui temei pentru casarea hotărârii, fiind calificată drept aplicare a legii nepotrivite.

Aplicarea legii nepotrivite va avea loc și în cazurile când instanța de judecată incorect a determinat legea aplicabilă raportului material litigios cu element de extraneitate (*lex causae*). Astfel, potrivit Codului Civil, raporturile de succesiune cu privire la bunurile imobile sunt guvernate de legea statului pe al cărui teritoriu se află aceste bunuri. Aplicarea unei alte legi referitor la aceste raporturi se va considera drept aplicare a legii nepotrivite.

¹ Лесницкая Л.Ф. Пересмотр решения суда в кассационном порядке. Москва, Юридическая литература, 1974, стр. 166

² Lambert-Abdelgawad E. Executarea hotărârilor Curții Europene a Drepturilor Omului. Chișinău, Tipografia Centrală, 2004, pag. 7-8

În conformitate cu art.13 alin.(3) CPC, în cazul imposibilității de a obține informația necesară despre o lege sau un alt act juridic străin, deși a întreprins măsurile de rigoare, instanța aplică legea națională. Aplicarea legii Republicii Moldova în calitate de substituit trebuie să prezinte soluția pentru cazul în care au fost luate toate măsurile pentru a se stabili conținutul dreptului străin pe parcursul unui termen rezonabil stabilit de instanța de judecată, însă conținutul acestuia rămâne în mod obiectiv necunoscut instanței de judecată.¹

Vom fi în prezența aplicării legii nepotrivite și în cazurile când instanța de judecată a soluționat greșit conflictul dintre normele cuprinse în diferitele acte normative interne.

Potrivit Codului Civil, sunt considerate în calitate de izvor de drept și uzanțele care se aplică numai dacă nu contravin legii, ordinii publice și bunelor moravuri. Aplicarea de către instanța de judecată a unei uzanțe ce contravine legii va constitui aplicarea legii (în sens larg) ce nu trebuia să fie aplicată.

b') *Aplicarea legii declarate neconstituționale*. Indiferent de momentul declarării neconstituționale a legii, pînă la pronunțarea hotărârii în prima instanță sau după pronunțarea ei, în interiorul termenului de declarare a apelului, în orice caz hotărârea primei instanțe va fi casată de instanța de apel. Or, prima instanță este împuternicită de a dispune ridicarea excepției de neconstituționalitate și din oficiu (art 12` alin. (1) CPC), iar omisiunea de a sesiza Curtea Constituțională constituie o eroare de aplicare a legii.²

c) *Interpretarea eronată a legii*. Spre deosebire de primele feluri de aplicări eronate a normelor de drept material, în cazul interpretării eronate a legii, instanța de judecată dă o calificare juridică corectă raportului material litigios, corect determină norma aplicabilă, însă din cauza înțelegerii incorecte a sensului acesteia face o concluzie greșită cu privire la drepturile și obligațiile părților. În unele cazuri interpretarea eronată reprezintă o consecință a folosirii incorecte de către judecător a metodelor sau procedeele de interpretare a normelor de drept (sistematică, gramaticală, istorică, logică, extensivă, restrictivă, *ad litteram*). Interpretarea eronată a legii poate fi condiționată de necunoașterea de către instanța de judecată a esenței legislației străine, a practicii de aplicare a acesteia în statul respectiv.

d) *Aplicarea eronată a analogiei legii sau a analogiei dreptului* are loc în cazurile când instanța de judecată încalcă unul sau mai multe principii ale aplicării analogiei. Aceste principii constau în următoarele: 1) aplicarea analogiei se admite doar în cazul obscurității sau lipsei normei de drept; 2) circumstanțele cauzei și circumstanțele prevăzute în norma aplicabilă prin analogie trebuie să fie asemănătoare după esență și regim juridic; 3) aplicarea analogiei este inadmisibilă în cazurile când aceasta este expres interzis de lege sau când legea stabilește producerea efectelor juridice numai în caz de aplicare a unor norme concrete; 4) normele de excepție se aplică doar în privința faptelor cu caracter excepțional; 5) soluția adoptată ca urmare a aplicării analogiei nu trebuie să contravină legislației în vigoare; 6) aplicarea analogiei presupune căutarea normei în actele aceleiași instituții, ramuri de drept și doar în cazul inexistenței acesteia – referirea la alte ramuri sau legislație în general.

Aplicarea eronată sau încălcarea esențială a normelor de drept procedural. Procesul civil, ca activitate a instanțelor judecătorești de examinare și soluționare a cauzelor civile, este strict reglementat de normele de drept procesual. Însă forma procesuală civilă nu reprezintă un scop în sine. Ea are menirea să asigure persoanelor interesate posibilitatea de a folosi mijloacele legale în vederea apărării drepturilor și intereselor legitime încălcate sau contestate neîntemeiat. Prin urmare, se asigură condițiile necesare pentru stabilirea și calificarea juridică corectă a circumstanțelor cauzei. Astfel, respectarea normelor de drept procesual reprezintă o premisă pentru adoptarea unor hotărâri legale și temeinice. Pe lângă aceasta, normele de drept procesual au menirea să consolideze autoritatea instanțelor judecătorești, să contribuie la sporirea încrederii justițiabililor în actul judecătoresc, realizându-se astfel și funcția educativ-preventivă a procesului civil. Reieșind din aceste considerente, aplicarea eronată sau încălcarea normelor de drept procesual la judecarea cauzelor civile, trebuie să ducă la casarea hotărârii adoptate. Totuși, aplicând sancțiunea de anulare a

¹ Buruiană M. Aspecte teoretice și practice ale aplicării, stabilirii conținutului și interpretării dreptului străin de către instanțele judecătorești ale Republicii Moldova în cauzele cu element de extraneitate. Avocatul poporului, 2006, nr.4, pag.13

² Prisac A. Comentariul CPC al RM. Chișinău, Ed. Cartea Juridică, 2019, pag. 1116

hotărârii judecătorești, se va ține cont de caracterul încălcărilor comise, evitându-se formalismul exagerat. Anume din caracterul încălcărilor normelor de drept procesual a reieșit legiuitorul reglementând temeiurile casării hotărârii de către instanța de apel.

Potrivit art.388 alin.(1) CPC, hotărârea primei instanțe se casează, indiferent de argumentele cererii de apel, dacă: a) cauza a fost judecată de un complet de judecată compus ilegal; b) cauza a fost judecată în absența unui participant la proces căruia nu i s-a comunicat locul, data și ora ședinței de judecată; c) în judecarea cauzei au fost încălcate regulile cu privire la limba procesului; d) instanța a soluționat problema drepturilor unor persoane neantrenate în proces; f) hotărârea nu este semnată de judecător sau de cineva dintre judecători ori hotărârea este semnată nu de acel judecător sau de acei judecători care sunt menționați în hotărâre; g) în dosar lipsește procesul-verbal al ședinței de judecată; h) în dosar lipsește procesul-verbal privind efectuarea unui act procedural; i) cauza a fost examinată cu încălcarea competenței jurisdicționale.

Săvârșirea altor încălcări decât cele consemnate în art. 388 alin.(1) CPC constituie temeiul casării hotărârii numai dacă ele au dus sau au putut duce la soluționarea eronată a cauzei.

a) Cauza a fost judecată de un complet format ilegal. Reglementând procedura de compunere a completului de judecată, CPC al RM stipulează principiul judecării unipersonale și colegiale a pricinilor civile (art. 21 CPC). În prima instanță cauzele civile se judecă de un singur judecător sau, la dispoziția președintelui ori vicepreședintelui instanței, de către un complet din trei judecători. În instanța de apel cauzele se judecă de un complet format din trei judecători. Reieșind din aceste norme, participarea la completul de judecată a unei persoane fără statut de judecător obținut în mod legal, precum și numărul insuficient de judecători se consideră compunere ilegală a completului de judecată. Completul de judecată urmează să fie format cu respectarea principiului independenței și imparțialității judecătorilor. De aceea emiterea hotărârii de către un judecător incompatibil (art. 49 CPC) atrage casarea hotărârii, considerându-se că pricina a fost judecată de către un complet format ilegal. De asemenea, se va califica drept judecare a pricinii de către un complet compus ilegal participarea la completul din instanța de apel a unui judecător în privința căruia există temeiuri de recuzare (art. 50 CPC), dacă s-a înaintat, în ordinea stabilită, cererea de recuzare și aceasta a fost respinsă.

b) Cauza a fost judecată în absența unui participant la proces căruia nu i s-a comunicat locul, data și ora ședinței de judecată. În virtutea principiului contradictorialității procesul civil trebuie să fie organizat astfel încât părțile și ceilalți participanți la proces să aibă posibilitatea să-și formuleze, argumenteze și dovedească poziția în proces, să-și expună considerentele asupra problemelor care apar în dezbaterile judiciare, să înainteze obiecții împotriva poziției celorlalți participanți. Realizarea acestor posibilități impune necesitatea înștiințării participanților la proces privitor la locul, data și ora ședinței de judecată sau efectuării actelor de procedură. De aceea în literatura de specialitate s-a stabilit că nimeni nu poate fi judecat fără a fi chemat să se apere.¹ Verificând respectarea procedurii legale de înștiințare a participantului la proces despre locul, data și ora ședinței de judecată, instanța de apel trebuie să cerceteze materialele dosarului sub aspectul existenței actelor care pot confirma citarea legală a participanților. Lipsa în dosar a cotorului citației, a avizului de primire a scrisorii de recomandare sau, după caz, a dovezii de expediere a telegramei dau dovadă de nerespectarea procedurii legale de înștiințare a participantului la proces despre ședința de judecată.

Prezentarea părții în judecată, în persoană sau prin reprezentant, acoperă orice viciu de înmânare a citației (art. 102 alin.(5) CPC). Prin urmare, participantul la proces care a fost prezent la ședința de judecată sau reprezentantul căruia a fost prezent la ședința de judecată (fapt consemnat în procesul verbal al ședinței de judecată) nu va putea cere casarea hotărârii pe motiv de neînștiințare legală. În literatura de specialitate a fost exprimată opinia, potrivit căreia partea care a fost prezentă la unul din termenele de judecată, este prezumată că cunoaște toate termenele următoare în fața acelei instanțe, deoarece se poate interesa și singură de soarta procesului, citarea acestuia nefiind obligatorie.² Această poziție și-a găsit reflectare în conținutul art. 100 alin.(3) CPC, potrivit căruia participanții la proces care au fost citați și nu au participat

¹ Ungureanu O. Actele de procedură în procesul civil (la instanța de fond). București, 1994, pag. 104

² Ibidem, pag.106

la ședința de judecată la care a fost amânată judecarea cauzei vor putea invoca lipsa citării ulterioare numai în cazul în care vor demonstra că au fost în imposibilitatea de a cunoaște data judecării cauzei.

Potrivit art.102 alin.(4) CPC, citația se înmânează părții cu cel puțin 3 zile înainte de data judecării. În pricinile urgente, la discreția instanței poate fi stabilit un termen mai scurt. Imposibilitatea pentru participantul la proces de a se prezenta la ședința de judecată ca urmare a nerespectării acestui termen sau refuzul instanței de fond de a amâna procesul la cererea participantului la proces înștiințat cu încălcarea termenului trebuie să servească drept temei pentru casarea hotărârii emise. Înștiințarea înmănată participantului la proces trebuie să conțină indicații cu privire la locul, data și ora ședinței de judecată. Neindicarea unora dintre aceste date sau indicarea lor incorectă se califică drept neînștiințare a participantului la proces, ducând la casarea hotărârii.

c) *În judecarea pricinii au fost încălcate regulile cu privire la limba de desfășurare a procesului.* Procesul se desfășoară în limba de stat. Pentru a-și apăra în mod eficient drepturile și interesele legitime, participanții la proces trebuie să înțeleagă tot ce se vorbește și se scrie în cadrul procesului civil, precum și să aibă posibilitatea de a vorbi în instanță în limba maternă. Persoanele care nu posedă sau nu vorbesc limba de stat, precum și persoanele care din cauza deficiențelor fizice nu pot vorbi și auzi sunt în drept să ia cunoștință de lucrările dosarului și să vorbească în instanță prin interpret (art.24 CPC). Procesul se poate desfășura și într-o limbă acceptabilă pentru majoritatea participanților la proces și cunoscută de judecător.

După anunțarea limbii de procedură, președintele ședinței trebuie să constate dacă toți participanții posedă limba în care se desfășoară ședința de judecată. În practica judiciară s-a statuat că participarea interpretului este obligatorie nu numai în cazul în care unul dintre participanții la proces nu posedă limba

în care se desfășoară ședința, dar și atunci când unii dintre ei solicită să dea explicații prin interpret.¹ Interpretul trebuie avertizat asupra răspunderii ce o poartă, în conformitate cu legislația penală, în caz de traducere intenționat greșită. Încălcarea regulilor sus-menționate cu privire la limba procesului reprezintă un temei necondiționat pentru casarea hotărârii.

Efectuând controlul asupra respectării de către instanța de fond a regulilor cu privire la limba procesului, instanța de apel urmează să studieze procesul-verbal al ședinței de judecată, să stabilească limba în care s-a desfășurat procesul, să constate dacă în procesul-verbal este consemnată participarea interpretului, să stabilească dacă participanții la proces au înaintat demersuri cu privire la acordarea interpretului, precum și modul în care instanța a soluționat aceste demersuri.

d) *Instanța a soluționat problema drepturilor unor persoane neantrenate în proces.* Hotărârea judecătorească determină drepturile și obligațiile unui cerc determinat de persoane – subiecți ai raportului material litigios examinat și soluționat în cadrul dezbaterilor judiciare; hotărârea nu poate să se răsfrângă asupra persoanelor care sunt subiecți ai unui alt raport material litigios care nu a constituit obiect al dezbaterilor judiciare.² Pentru subiecții raportului material litigios care au participat la judecarea pricinii civile hotărârea judecătorească reprezintă un act de dispoziție obligatoriu care nemijlocit determină drepturile și obligațiile lor. *Per a contrario*, pentru subiecții raportului material litigios care nu au fost antrenați în judecarea pricinii hotărârea judecătorească nu trebuie să producă efecte juridice. Aceasta rezultă din principiul dreptului la un proces echitabil consfințit în art.6 din Convenția europeană a Drepturilor Omului (1950), potrivit căruia persoana trebuie să aibă posibilitate reală de a-și apăra drepturile și interesele legitime în condiții în care să nu o plaseze într-o situație net dezavantajată în raport cu adversarul său.

Soluționarea problemei drepturilor unor persoane neantrenate în proces se poate manifesta prin: 1) indicații directe în dispozitivul hotărârii cu privire la drepturile sau obligațiile unor persoane neantrenate la judecarea cauzei; 2) afectarea de fapt, prin punerea în executare a hotărârii, a drepturilor sau obligațiilor unor persoane neantrenate la judecarea cauzei, neindicate direct în dispozitivul hotărârii.

Obligația instanței de judecată de atragere în proces a tuturor persoanelor, problema drepturilor sau obligațiilor cărora se soluționează, există în cazurile de coparticipare obligatorie prevăzute la art. 62 CPC.

¹ Hotărârea Plenumului CSJ a RM nr. 12 din 9 aprilie 1999 cu privire la respectarea legislației despre utilizarea limbii în procedura judiciară // Curtea Supremă de Justiție. Culegere de hotărâri explicative. Chișinău, 2002, pag. 14-17

² Зейдер Н.Б. Судебное решение по гражданскому делу. Москва, Изд. Юридическая литература, 1966, стр.178-179

Astfel, stabilind temeiurile coparticipării procesuale obligatorii (art.62 alin.(2) CPC), instanța de judecată trebuie să introducă persoanele interesate în proces în calitate de copârâți sau să le comunice că pot interveni în proces în calitate de coreclamanți. Neînștiințarea sau neatragera în proces a acestor persoane în calitate de coreclamanți /copârâți sau atragerea acestor persoane în calitate de martori reprezintă o încălcare esențială a normelor de drept procesual, având ca efect casarea hotărârii.

f) Hotărârea nu este semnată de judecător sau de cineva dintre judecători ori hotărârea este semnată nu de acel judecător sau de acei judecători care sunt menționați în hotărâre. Pentru ca hotărârea judecătorească să fie legală, trebuie să existe o concordanță între numele membrilor completului de judecată care au pronunțat hotărârea indicată în partea introductivă a acesteia, și numele judecătorilor care au semnat hotărârea. Excepție constituie următorul caz: potrivit art. 242 alin.(2) CPC, dacă unul dintre judecătorii completului de judecată nu are posibilitatea de a semna hotărârea redactată, în locul lui semnează președintele ședinței, iar dacă acesta este în imposibilitatea de a semna, în locul lui semnează președintele instanței. În aceste cazuri în hotărâre se menționează cauza imposibilității judecătorului de a semna.

g) În dosar lipsește procesul verbal al ședinței de judecată; h) în dosar lipsește procesul verbal privind efectuarea unui act de procedură. Potrivit art. 273 CPC, pentru fiecare ședință de judecată în primă instanță precum și pentru fiecare act de procedură îndeplinit în afara ședinței se perfectează un proces verbal, asigurând verificarea temeiniciei și legalității hotărârii. În lipsa procesului verbal este imposibilă efectuarea controlului judiciar cu privire la componența instanței, prezența părților, conținutul apărării părților în fapt și în drept, respectarea altor norme procesuale de aceea neîntocmirea procesului verbal al ședinței de judecată reprezintă o încălcare esențială a normelor de drept procesual, sancționată cu anularea hotărârii. În literatura de specialitate s-a menționat că instanța de apel trebuie să caseze hotărârea și în cazurile când procesul verbal al ședinței de judecată nu este semnat de judecător sau grefier.¹

i) Cauza a fost judecată cu încălcarea competenței jurisdicționale. La primirea cererii judecătorul, stabilind că instanța de judecată nu este competentă să judece cauza civilă, trebuie să restituie cererea de chemare în judecată, iar dacă lipsa competenței jurisdicționale materiale se stabilește după emiterea hotărârii, această eroare urmează a fi corectată prin casarea hotărârii. Evident, nerespectarea competenței jurisdicționale materiale reprezintă o încălcare esențială a normelor de drept procesual, fapt care a impus introducerea acesteia în categoria temeiurilor de casare a hotărârii.

În ce privește competența jurisdicțională teritorială, normele care reglementează această instituție au, în principiu, un caracter dispozitiv, fiind stabilite în interesele pârâtului. Excepție de la această regulă constituie doar competența jurisdicțională teritorială excepțională (art. 40 CPC), care este o normă imperativă stabilită pentru a asigura administrarea justiției în bune condiții. Astfel, nerespectarea normelor de competență teritorială nu duce necondiționat la soluționarea eronată a cauzei.

Referințe bibliografice:

1. Hotărârea Plenului CSJ a RM nr. 12 din 9 aprilie 1999 cu privire la respectarea legislației despre utilizarea limbii în procedura judiciară // Curtea Supremă de Justiție. Culegere de hotărâri explicative. Chișinău, 2002
2. Лесницкая Л.Ф. Пересмотр решения суда в кассационном порядке. Москва, Юридическая литература, 1974
3. Lambert-Abdelgawad E. Executarea hotărârilor Curții Europene a Drepturilor Omului. Chișinău, Tipografia Centrală, 2004
4. Buruiană M. Aspecte teoretice și practice ale aplicării, stabilirii conținutului și interpretării dreptului străin de către instanțele judecătorești ale Republicii Moldova în cauzele cu element de extraneitate. Avocatul poporului, 2006, nr.4
5. Prisac A. Comentariul CPC al RM. Chișinău, Ed. Cartea Juridică, 2019
6. Ungureanu O. Actele de procedură în procesul civil (la instanța de fond). București, 1994
7. Зейдер Н.Б. Судебное решение по гражданскому делу. Москва, Изд. Юридическая литература, 1966

¹ Prisac A., op. cit., pag. 959

**PROCEDURA DE REVIZUIRE ÎN PROCESUL PENAL ÎN BAZA CERERII DEPUSE
DE SOȚUL SAU RUDELE APROPIATE ALE CONDAMNATULUI DUPĂ DECESUL
ACESTUIA**

**THE REVIEW PROCEDURE IN THE CRIMINAL PROCEEDING BASED ON THE
REQUEST SUBMITTED BY THE HUSBAND OR CLOSE RELATIVES OF THE
CONDEMNED AFTER HIS DEATH**

Veaceslav DANDEȘ,

drd., master în drept, asist. univ.

Facultatea Drept și Administrație Publică

Universitatea de Stat "B. P. Hasdeu" din Cahul

E-mail: avocatdandesv@yandex.ru

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-5911-4668>

Rezumat: *Reabilitarea înseamnă restabilirea, repararea reputației care a fost pătată, procedurile de reabilitare au ca rezultat verdicte prin care o persoană este reabilitată și achitată de toate acuzațiile aduse împotriva sa, iar reputația sa este restaurată, ea devine o persoană fără antecedente penale, pasibil de procedură față de sa fie inițiată de sotul sau rudele persoanei condamnate, ca drept conferit acestora în realizarea dreptului garantat la reabilitare.*

Cuvinte cheie: *garanții, reabilitare, drept.*

Summary. *Rehabilitation means restoring, repairing the reputation that has been tarnished, rehabilitation procedures result in verdicts by which a person is rehabilitated and acquitted of all charges brought against him, and his reputation is restored, he becomes a person with no criminal record, liable procedure to be initiated by the spouse or relatives of the convicted person, as a right conferred on them in realizing the guaranteed right to rehabilitation.*

Keywords: *guarantees, rehabilitation, law.*

Conform prevederilor art. 458 CPP RM se statuează caracterul revizuirii de cale extraordinară de atac, prin mijlocirea căreia se pot înlătura erorile judiciare cu privire la faptele reținute printr-o hotărâre judecătorească definitivă, datorită necunoașterii de către instanțe a unor împrejurări de care depindea adoptarea unei hotărâri conforme cu legea și adevărul.

Totodată, conform condițiilor legale de la art.460 alin.(2) pct.1)-2) CPP RM, [1] cererea de revizuire poate fi declarată de:

- oricare parte din proces, în limitele calității sale procesuale;
- soțul și rudele apropiate ale condamnatului, chiar și după decesul acestuia.

Astfel, legiuitorul consfințește că și soțul sau rudele apropiate ale condamnatului pot înainta cerere de revizuire, iar sintagma "chiar și după decesul acestuia" urmează a fi interpretată în sensul strict, și anume "în cazul intervenirii decesului persoanei condamnate".

Importanța acestei reglementări rezidă, însăși în scopul procesului de revizuire, care ține de înlăturarea erorii judiciare săvârșite de instanța judecătorească care a pronunțat hotărârea supusă revizuirii.

În sensul reglementat de art.6 pct.3) CPP RM, apărarea reprezintă activitate procesuală efectuată de partea apărării în scopul combaterii, în tot sau în parte, a învinuirii ori al atenuării pedepsei, apărării drepturilor și intereselor persoanelor bănuite sau învinuite de săvârșirea unei infracțiuni, precum și al reabilitării persoanelor supuse ilegal urmăririi penale.

În legislația Republicii Moldova, nu există vre-un termen generic care să desemneze subiectul – persoanei reabilite. Dicționarul explicativ prin sintagma reabilitare explică, că este: 1 Restabilire a bunei reputații. 2 Dezmințire a învinuirilor aduse (pe nedrept) 3. Act juridic prin care cineva este repus în

drepturile personale pierdute (în urma unei condamnări). [11]

În literatura de specialitate, de exemplu, A.A. Podoprigora propune să fie folosite două noțiuni, și anume: „persoana care este reabilitată” și „persoana reabilitată”. În prima situație se are în vedere persoana căreia i-a fost recunoscut dreptul de reabilitare, în a cărei privință se realizează complexul de măsuri prevăzute de legea procesual penală, îndreptată spre reabilitare, inclusiv măsurile care decurg din dreptul de reparare a prejudiciului cauzat. În cea de-a doua situație se are în vedere persoana restabilită în drepturi și libertăți, recunoscută nevinovată în săvârșirea infracțiunii, căreia i-a fost reparat prejudiciul cauzat în legătură cu procesul penal, ca urmare a realizării de către această persoană a dreptului său la reparație. [10, 9]

Pe cale de consecință, persoana reabilitată este subiectul activ în raportul juridic de reabilitare, adică subiectul dreptului de reabilitare, drept care este garantat astfel, inclusiv după decesul persoanei condamnate.

Astfel, reabilitare înseamnă restabilirea, repararea reputației care a fost pătată, procedurile de reabilitare au ca rezultat obținerea unor verdictes prin care o persoană este reabilitată și achitată de toate acuzațiile aduse ei, iar reputația acesteia este restabilită, ea devenind o persoană fără antecedente penale.

Sintagma ”rude apropiate” este direct explicată la art.6 pct.41) CPP, care prin rude apropiate explică că sunt - copiii, părinții, frații și surorile, bunicii, nepoții, ai persoanei interesate.

Explicația sintagmei de ”soț” nu este explicată de norma procesual penală, însă aceasta își regăsește explicația în legislația națională, și anume, reieșind din prevederile Codului Familiei [3], ”soț/soție” reprezintă statutul juridic civil al persoanei care a încheiat cu altă persoană de gen opus, căsătoria la organele de stat de stare civilă.

Conform jurisprudenței Curții Europene a Drepturilor Omului, soția reclamantului decedat poate fi acceptată în proces în calitate de victimă indirectă, și în acest sens, Curtea Europeană a Drepturilor Omului a făcut distincție între victimele directe și victimele indirecte.

Din interpretarea prevederilor de la art.460 alin. (2) pct. 2) CPP RM, se relevă, că legiuitorul, nu a reglementat momentul în care poate un astfel de subiect iniția revizuirea prin cerere, însă sintagma ”după decesul condamnatului”, pare să sugereze dreptul acestor subiecți de a iniția revizuirea prin cerere, după decesul condamnatului, situație în care motivarea ține de dreptul de reabilitare a persoanei condamnate.

Cu toate acestea, în contextul reglementării date, legiuitorul, utilizează sintagma ”chiar și”, sintagmă care este o condiție legată în timp de evenimentul decesului, și astfel, ajungem la concluzia că această reglementare este o variantă alternativă, a dreptului de a depune cererea de revizuire.

Astfel, deducem că cererea de revizuire poate fi înaintată de rude, soț atît în perioada vieții persoanei condamnate cît și după decesul acesteia.

În situația decesului persoanei condamnate, pe lîngă norma legală și apariția unui temei de reabilitare, în mod analogic reiterăm explicațiile și motivarea Curții Constituționale a Republicii Moldova [6], care a expus că: ”38. în egală măsură, dacă pretinsa victimă a unei încălcări a decedat înaintea introducerii cererii, o persoană care are interesul legitim necesar în calitate de rudă a defunctului poate depune o plîngere privind decesul sau dispariția rudei sale (a se vedea cazul Varnava și alții v. Turcia [MC], 18 septembrie 2009, § 112). Motivul îl constituie situația deosebită reglementată prin natura pretenției încălcări și prin considerente legate de aplicarea a uneia dintre prevederile fundamentale ale sistemului Convenției (Fairfield v. Regatul Unit (dec.), 8 martie 2005)”.

Astfel, interesul legitim necesar al soțului sau rudei apropiate, rezidă în situația deosebită apărută drept constatare a unui temei de reabilitare prin accesul la procedura judiciară a revizuirii procesului penal, procedură ce are scop restabilirea și reabilitarea numelui celui condamnat.

Aplicabilitatea celeilalte variante de inițiere a cererii de revizuire, în perioada cînd persoana este în viață, ține de verificarea calității unei astfel de reglementări, și presupune necesitatea identificării situațiilor, cînd persoana condamnatului este în viață, însă nu poate depune de sine stătător cererea.

În atare ordine de idei, sunt aplicabile, prevederile art.75 Codul de procedură penală, care reglementează ”capacitatea de exercițiu în procesul penal”, și care explică, intervenirea reprezentanților

- persoanei, bănuite, învinuite, inculcate (respectiv condamnate în ordinea de revizuire), în situațiile, în care:
- persoana este recunoscută incapabilă potrivit procedurii penale;
 - în privința persoanei a fost instituită o măsură de ocrotire judiciară;
 - persoana nu a împlinit vârsta de 18 ani.

Potrivit prevederilor art.75 alin.(3) Codul de procedură penală, se statuează, că instanța poate recunoaște persoană incapabilă, conform procedurii penale, ..., bănuitul, învinuitul, inculpatul, ..., care în urma unei boli psihice temporare sau a debilității mintale nu este capabilă să-și exercite de sine stătător drepturile și obligațiile.

De remarcat, că în domeniul medicinei, sunt și alte situații care drept consecință lipsesc persoana de a-și exercita de sine stătător drepturile și obligațiile, de exemplu, "starea vegetativă" care este definită ca fiind o stare în cadrul căreia se remarcă absența unui răspuns din partea individului, cât și absența stării de conștiință datorate unei disfuncții masive a emisferelor cerebrale.

Aprecierea și aplicarea prevederilor art.2 a Legii nr.263 din 27.10.2005 cu privire la drepturile și responsabilitățile pacientului [5], relevă, că: "consimțământul pacientului privind intervenția medicală este consimțământul conștientizat, care poate fi acordat de pacient sau de reprezentantul său legal (în lipsa acestuia, de ruda apropiată) pentru ...".

Iar conform, Standardului Național de Îngrijiri Paliative, [7], este stabilit, că: "standardul nominalizat reprezintă o serie de cerințe de bază, care sunt menite să asigure existența unor servicii paliative de calitate pentru bolnavii incurabili în stadii avansate și terminale", iar conform standardului 1 alin.(4) este reglementat, că: „admiterea beneficiarilor va avea loc numai cu consimțământul în formă scrisă a pacientului, iar în cazul incapacității lui de a lua decizii (fără discernământ) și dorința sa nu este cunoscută, familia sau reprezentantul lui legal au dreptul de a participa la luarea deciziei asupra tratamentului și a îngrijirii”.

Astfel, se evidențiază, că lipsa consimțământului, poate fi consecința: incapacității decizionale – a lipsei de discernământ; sau când nu este cunoscută dorința, decizia, intențiile persoanei bolnave, situație datorată stării sale de sănătate.

Pe cale de consecință, considerăm oportun a completa prevederile art.75 alin. (2) și alin.(3) Codul de procedură penală, cu temeiului de declarare incapabilă a persoanei: în situația când din motivul bolii de care suferă nu-și poate exprima dorința.

Legislația procesual penală, nu reglementează institutul procesual al subiectului reprezentant – succesor al persoanei condamnate în ordinea procedurii de revizuire, respectiv nu este reglementată procedura de admitere în proces, actele confirmative, drepturile și obligațiile.

În practica judiciară națională, constatăm o abordare la acest capitol, care evocă, imposibilitatea intervenirii succesorului persoanei condamnate în procedura de revizuire, pe parcursul examinării cererii de revizuire în instanță.

În acest sens se motivează, "colegiul penal lărgit atestă că, în cazul intervenirii decesului condamnatului, care a depus apel împotriva sentinței de respingere a cererii de revizuire a procesului penal, instanța de apel urma să dispună casarea sentinței și încetarea procesului privitor la cererea condamnatului de revizuire a hotărârii revocabile de condamnare a sa, eroare, care urmează a fi corectată de către instanța de recurs.

Prin urmare, intervenirea decesului revizuentului la etapa judecării apelului, care este parte a procesului de judecată, reprezintă, potrivit ordinii impuse de legiuitor, un temei legal de încetare a procesului penal în ședința de judecată. Deci, în cazul în care, a intervenit decesul condamnatului, care a solicitat revizuirea procesului-penal, în temeiul hotărârii Curții Constituționale, procesul penal pornit și aflat în derulare la faza judecării, încetează în mod necondiționat, dispărând necesitatea continuării acestuia, inclusiv și judecării apelului, indiferent de soluția care se prefigurează.

La caz, instanța de apel neîntemeiat a făcut referire la prevederile art.460 alin.(2) pct.2) Cod de procedură penală, recunoscând nepotul condamnatului decedat ca succesor în drepturi al ultimului, la examinarea cererii de apel, or această normă la caz nu este aplicabilă, deoarece se referă la dreptul de a

depune cerere de revizuire a soțului și rudelor apropiate ale condamnatului, chiar și după decesul acestuia, dar nu și intervenirea în locul revizuentului în ordine de apel.” [12]

Cu o astfel, de abordare, nu putem fi de acord.

În primul rând, remarcăm, că în mod analogic, în cadrul urmăririi penale, conform prevederilor art.285 alin.(7) CPP, ”încetarea urmăririi penale și liberarea persoanei de răspundere penală nu pot avea loc contrar voinței acesteia ori a reprezentantului legal, inclusiv în cazul cererii de reabilitare a persoanei decedate. În acest caz, urmărirea penală continuă”.

Iar conform prevederilor pct.42 a Hotărîrii Plenului Curții Supreme de Justiție [8], este explicat, că: „sentința de încetare a procesului penal în privința făptuitorului decedat poate fi adoptată în cazul existenței certificatului de deces eliberat de organele de înregistrare a actelor civile, dacă nu sînt temeiuri pentru reabilitarea celui decedat și rudele nu solicită reabilitarea persoanei acuzate.

Respectiv prevederile pct.21 a Hotărîrii Plenului Curții Supreme de Justiție nr.22 din 12.12.2005 [9], este explicat, că: „dacă la examinarea apelului se va stabili existența unuia din cazurile prevăzute de art.391 CPP (a intervenit decesul inculpatului, persoana nu a atins vîrsta pentru tragere la răspundere penală ș.a.), instanța de apel, rejudecînd cauza, va casa sentința, dispunînd încetarea procesului penal (cu excepția cazurilor de reabilitare)”.

În mod analogic, considerăm aplicabile, explicațiile Curții Constituționale, care în Hotărîrea nr.12 din 06.04.2021 [6], a apreciat: „37. Cu privire la victimele indirecte, Curtea Europeană a admis că, dacă pretinsa victimă a unei încălcări a decedat în timpul procedurilor judiciare, atunci o rudă apropiată sau un moștenitor ar putea continua, în principiu, procedura, pentru că persoana are un interes suficient în cauză (ibidem, § 97; Magnitskiy și alții v. Rusia, 27 august 2019, § 278-279)”.

Astfel, în coroborarea normelor legale naționale, și a explicațiilor instanțelor naționale și a Curții Europene, se întrevede, că decesul persoanei inculpate (condamnatului - revizuiant) nu duce la încetarea examinării cauzei în cazurile de reabilitare.

O altă situație importantă, o constituie interpretarea și aplicarea sintagmei „soțul și rudele apropiate”, în contextul în care legiuitorul utilizează conjuncția „și” contrar relementărilor analogice în care utilizează conjuncția „sau”, care ar duce la o formă alternativă de reglementare a subiecților care pot iniția cererea de revizuire.

Această reglementare stricto sensu impune ca subiect al cererii de revizuire să fie obligatoriul soțul și una din rudele apropiate, soluție interpretativă care nu își are sensul, ori practic limitează condițiile de inițiere a revizuirii doar pentru situația existenței ambilor subiecți, ceea ce contravine sensului legii.

De remarcat, că „Curtea Europeană a stabilit că calitatea de victimă indirectă le poate fi recunoscută mai multor persoane, nu doar unei persoane (e.g. a se vedea Ramsahai și alții v. Olanda [MC], 15 mai 2007, § 1; Randelović și alții v. Muntenegru, 19 septembrie 2017, § 83-85)”, ceea ce demonstrează că și o astfel de situație a depunerii cererii de două sau mai multe persoane, rude apropiate și soț este admisibilă, însă nu exclude dreptul și posibilitatea inițierii cererii doar de către unul din subiecții speciali reglementați.

În acest context, relevăm, că procedura penală națională, în situații analogice, în care reglementează forme alternative, dar și unitare, uzează sintagma „și/sau”, care este oportună a fi aplicabilă și în cadrul reglementării de la art.460 alin.(2) pct.2) CPP RM.

Din reglementarea de procedură penală o mai mare importanță o are stabilirea și/sau verificarea împuternicirilor persoanei care a depus cererea de revizuire, situație datorată, cum am menționat supra, de lipsa reglementărilor legislative la capitolul procedurii de admitere-atragere în calitate de participant la proces.

Astfel, confirmarea statutului „copii, părinți, frați și surori, bunici, nepoți”, se probează prin prezentarea de către subiecții solicitanți a actelor de stare civilă [4], care confirmă legătura de rudenie în linie dreaptă sau colaterală.

Din textul normei precitate și inerent procedurii date, identificăm dreptul persoanei de a declara cerere de revizuire. Deși legiuitorul utilizează noțiunea de declarare, aceasta este identică la caz noțiunii de

”depunere” frecvent aplicată de legiuitor.

Astfel, deși legiuitorul nu a prevăzut într-o normă care sunt drepturile și obligațiile procedurale ale condamnatului sau ale soțului/rudelor apropiate, în cadrul procedurii de revizuire, totuși, analizând normele de procedură în coroborarea lor, identificăm și considerăm aplicabile următoarele drepturi și obligații:

- să aibă asistența unui apărător ales de el, iar dacă nu are mijloace de a plăti apărătorul, să fie asistat în mod gratuit de un avocat care acordă asistență juridică garantată de stat, precum și, în cazurile admise de lege, să renunțe la apărător și să se apere el însuși;
- să aibă întrevederi cu apărătorul său în condiții confidențiale, fără a se limita numărul și durata lor;
- dacă acceptă să fie audiat, la cererea sa, să fie audiat în prezența apărătorului;
- să facă declarații sau să refuze de a le face, atrăgându-i-se atenția că dacă refuză să dea declarații nu va suferi nicio consecință defavorabilă, iar dacă va da declarații acestea vor putea fi folosite ca mijloace de probă împotriva sa;
- să dea explicații cu privire la învinuirea ce i se aduce sau să refuze de a le da;
- să participe la efectuarea acțiunilor procesuale, de unul singur sau fiind asistat de apărător, la solicitarea sa, ori să refuze de a participa la ele;
- să efectueze pregătirea materialelor pentru cauza penală;
- să prezinte documente și alte mijloace de probă pentru a fi anexate la dosarul penal și pentru cercetare în ședința de judecată;
- să ceară recuzarea persoanei care efectuează urmărirea penală, a judecătorului, procurorului, expertului, interpretului, traducătorului, grefierului;
- să solicite audierea martorilor acuzării și să obțină citarea și audierea martorilor apărării în aceleași condiții ca și martorii acuzării;
- să înainteze cereri, inclusiv privind asistența medicală independentă;
- să facă obiecții împotriva acțiunilor organului de urmărire penală și să ceară includerea obiecțiilor sale în procesul-verbal al acțiunii procesuale;
- să ia cunoștință de procesele-verbale ale acțiunilor procesuale efectuate cu participarea lui și să facă obiecții asupra corectitudinii proceselor-verbale, precum și să ceară completarea lor cu circumstanțele care, în opinia sa, trebuie să fie menționate;
- după terminarea urmăririi penale, să ia cunoștință de toate materialele cauzei și să noteze din ele datele necesare, să înainteze cereri de completare a urmăririi penale;
- să participe la judecarea cauzei;
- să pledeze în debaterile judiciare când nu este asistat de apărător;
- să ia ultimul cuvânt;
- să fie informat de către organul de urmărire penală despre toate hotărârile adoptate care se referă la drepturile și interesele sale, să primească, la solicitarea sa, copii de pe aceste hotărâri, precum și copii de pe ordonanțele de aplicare în privința sa a măsurilor preventive și a altor măsuri procesuale de constrângere, copii de pe rechizitoriu sau de pe un alt act de finalizare a urmăririi penale, de pe acțiunea civilă, de pe sentință, apel și recurs, de pe decizia prin care sentința a devenit definitivă, de pe hotărârea definitivă a instanței care a judecat cauza pe cale extraordinară de atac;
- să atace, în modul stabilit de lege, acțiunile și hotărârile organului de urmărire penală sau ale instanței de judecată, inclusiv sentința sau decizia instanței care a judecat cauza pe cale ordinară de atac;
- să retragă orice plîngere a sa sau depusă de către apărătorul său în interesele lui;
- să se împace cu partea vătămată în condițiile prevăzute de prezentul cod;
- să apeleze la un mediator în condițiile legii;
- să facă obiecții asupra plîngerilor altor participanți la procesul penal care i-au fost aduse la cunoștință de către organul de urmărire penală sau despre care a aflat pe alte căi;
- să-și expună în ședința de judecată opinia referitor la cererile și propunerile altor părți în proces, precum și la chestiunile soluționate de către instanță;

- să facă obiecții împotriva acțiunilor ilegale ale celorlalți participanți la proces;
- să facă obiecții împotriva acțiunilor președintelui ședinței de judecată;
- să ceară și să primească repararea prejudiciului cauzat de acțiunile nelegitime ale organului de urmărire penală sau ale instanței de judecată;
- să sesizeze procurorul ierarhic superior sau, după caz, instanța de judecată despre încălcarea termenului rezonabil.
- examinarea corporală, precum și prelevarea mostrelor de eliminări ale corpului sau a altor mostre biologice de la învinuit, inculpat fără acordul acestuia se efectuează doar cu autorizarea judecătorului de instrucție. Aceste acțiuni nu pot fi întreprinse în locurile sau circumstanțele în care există riscul traumatizării învinuitului, inculpatului sau riscul violării drepturilor omului.
- să se prezinte la citarea organului de urmărire penală sau a instanței;
- să accepte, la cererea organului de urmărire penală, controlul medical, dactiloscopia, fotografierea, să dea posibilitate să i se ia, în temeiul autorizației judecătorului de instrucție, mostre de sânge, de eliminări ale corpului sau alte mostre biologice;
- să fie supus, la cererea organului de urmărire penală sau a instanței, expertizei judiciare;
- să se supună dispozițiilor legitime ale reprezentantului organului de urmărire penală și ale președintelui ședinței de judecată;
- să respecte ordinea stabilită în ședința de judecată și să nu părăsească sala de ședințe fără învoirea președintelui ședinței.

Motivarea includerii în lista drepturilor și obligațiilor, a unora care sunt inerente etapei de urmărire penală, rezidă în situația de drept, reglementată de prevederile art.460 alin.(6) CPP RM, care deși menționează că se ”efectuează cercetarea circumstanțelor”, totuși se aduce și precizarea legală că ”în cursul cercetării circumstanțelor noi descoperite se pot efectua, cu respectarea dispozițiilor prezentului cod, audieri, cercetări la fața locului, expertize judiciare, ridicări de obiecte sau documente și alte acțiuni de urmărire penală care vor fi necesare”.

Cu alte cuvinte au loc acțiuni de urmărire penală, față de care condamnatul sau reprezentanții săi, corespondent pot aplica drepturile și obligațiile etapei de urmărire penală, analogic celor reglementate de art.66 CPP RM.

Reiterăm, că prevederilor legale ale art. 75 – 81 CPP RM, nu reglementează în calitate de ”reprezentanți sau succesori” ai condamnatului decedat, inclusiv în cadrul procedurii de revizuire.

În acest context, considerăm oportun intervenirea cu un proiect de lege ferenda, care să excludă aceste omisiuni, și să aducă claritate atât la mențiunea în calitate de parte în proces a condamnatului, cât și a succesorilor condamnatului decedat, a textului noțiunilor date, și a drepturilor și obligațiilor fiecăror din părțile date, iar ca rezultat, va fi exclusă și omisiunea ce ține de drepturile și obligațiile procesuale ale soțului sau rudelor apropiate care acționează în interesul condamnatului decedat.

Din motivul lipsei noțiunilor, a procedurii de admitere precum și a drepturilor și obligațiilor procesuale ale soțului sau rudelor apropiate ale condamnatului decedat, o problemă procesuală care nu are soluție rezidă în situația ipotetică, când mai multe persoane solicită reabilitarea prin cerere de revizuire și care urmează a reprezenta condamnatul decedat și care invocă temeiuri, sau cel puțin motivări diferite, sau ipotetic dacă o persoană declară revizuirea iar o altă persoană declară refuz față de cererea de revizuire, care parte (soț/soție sau rudă) urmează a fi admisă și de ce.

În această situație un prim răspuns îl regăsim în legislația civilă, care la art. 2177 – 2185 [2], reglementează clasele de moștenitori, ordinea și concursul de intervenire în cazul succesiunii, care ar putea fi aplicate pentru determinarea subiectului cu drept de intervenire prioritar față de alte rude.

Drept concluzii, apreciem legală și necesară, reglementarea de la art.460 alin.(2) pct.2) CPP RM, însă pentru a fi una clară, ar urma a fi modificată, completată cu următorul text, ”soțul și/sau rudele apropiate ale condamnatului, chiar și după decesul acestuia”, iar Titlul III, capitolul III să fie completat cu prevederi ce țin de procedura de admitere, atragere în proces a a subiectului reprezentant – succesor al condamnatului decedat.

Referințe bibliografice:

1. Codul de procedură penală al Republicii Moldova Nr. 122 din 14.03.2003, Republicat la 05.11.2013 în Monitorul Oficial Nr. 248-251, art Nr: 699. Data intrării în vigoare: 12.06.2003.
2. Codul Civil al Republicii Moldova Nr. 1107 din 06-06-2002, Publicat : 22-06-2002 în Monitorul Oficial Nr. 82-86 art. 661.
3. Codul familiei Nr. 1316 din 26.10.2000, Publicat, 26.04.2001 în Monitorul Oficial Nr. 47-48 art. 210.
4. Legea Nr. 100 din 26.04.2001 privind actele de stare civilă, Publicat la 17-08-2001 în Monitorul Oficial Nr. 97-99 art. 765.
5. Legea Nr. 263 din 27-10-2005 cu privire la drepturile și responsabilitățile pacientului, Publicat la 30-12-2005 în Monitorul Oficial Nr. 176-181 art. 867.
6. Hotărârea Curții Constituționale Nr. 12 din 06-04-2021 privind excepția de neconstituționalitate a articolelor 77, 81 și 315 din Codul de procedură penală (omisiunea includerii soțului ca succesor al părții vătămate sau al părții civile) (sesizarea nr. 151g/2020) Publicat la 16-04-2021 în Monitorul Oficial Nr. 100-103 art. 58.
7. Ordinul Ministerului Sănătății nr.884 din 30.12.2010 Cu privire la aprobarea Standardului Național de Îngrijiri Paliative, publicat pe adresa web a Ministerului Sănătății a RM, <http://msmps.gov.md/wp-content/uploads/2020/06/15097-Ordin20E284962088420din2030.12.201020Cu20privire20la20aprobarea20Standardului20NaC5A3ional20de20C38Engrijiri20Paliative.pdf>; <http://msmps.gov.md/wp-content/uploads/2020/06/15098-Standardi20NaC5A3ional20de20C38Engrijiri20Paliative.pdf>. Accesat la 29.11.2022.
8. Hotărîrea Plenului Curții Supreme de Justiție a Republicii Moldova Privind sentința judecătorească nr.5 din 19.06.2006 Buletinul Curții Supreme de Justiție a Republicii Moldova, 2007, nr.1, pag.14, http://jurisprudenta.csj.md/search_hot_expl.php?id=152. [CSJ sentința judecătorească]
9. Hotărîrea Plenului Curții Supreme de Justiție a Republicii Moldova Cu privire la practica judecării cauzelor penale în ordine de apel nr.22 din 12.12.2005, Buletinul Curții Supreme de Justiție a Republicii Moldova, 2006, nr.7, pag.10 http://jurisprudenta.csj.md/search_hot_expl.php?id=224. [CSJ apel]
10. А.А. Подопригора. Реабилитация в уголовном процессе России: Автореферат диссертации на соискание ученой степени кандидата юридических наук. – Ростов-на-Дону, 2004, p.9.
11. <https://dexonline.ro/definitie/reabilitare>
12. Decizia Curții Supreme de Justiție din 23 mai 2022 pe cauza penală 1ra-1712/2021, http://jurisprudenta.csj.md/search_col_penal.php?id=21106. Accesat la 22.11.2022.

SUBIECTELE DREPTULUI BREVETELOR

SUBJECTS OF PATENT LAW

Iurie MIHALACHE,

dr. hab. în drept, conf. univ.,

University „C. Stere”

E-mail: mihalacheiurie@mail.ru

ORCID ID: 0000-0002-7474-7487

Olga TATAR,

dr. în drept, Associate Professor

Comrat State University

E-mail: oleatatar@mail.ru

ORCID ID: 0000-0003-2158-006X

Rezumat: *Subiecții dreptului la o invenție, model de utilitate, desen industrial sunt persoanele fizice și juridice. Printre persoane fizice se numără cetățenii Republicii Moldova, apatrizii, cetățenii străini. Dacă un obiect de proprietate industrială a fost creat de mai multe persoane, atunci toți vor fi recunoscuți ca autori. În ceea ce privește coautoratul, recunoașterea coautoratului presupune munca creativă comună a oamenilor, concretizată în realizarea anumitor sarcini. Sfera drepturilor acordate coautorilor este strict reglementată de acordul încheiat între aceștia. Coautori nu vor fi considerați persoane care au oferit doar asistență tehnică, de exemplu, realizarea de desene, realizarea de experimente, sau cei care au efectuat doar management general, dar, în același timp, nu au fost implicați în realizarea invenției, modelului de utilitate sau design industrial. Coautoratul presupune consimțământul prealabil al persoanelor de a se uni într-o singură uniune creativă, cu scopul realizării sarcinii. Dispunerea de coautori a drepturilor lor este posibilă cu acordul acestora, dar nu sunt excluse litigiile dintre acești subiecți, care se soluționează în instanță.*

Cuvinte-cheie: persoane fizice, apatrizi, cetateni straini, autori, coautori, subiecti de drept

Summary: *The subjects of the right to an invention, utility model, industrial design are individuals and legal entities. Individuals include citizens of the Republic of Moldova, stateless persons, foreign citizens. If an industrial property object was created by several individuals, then all of them will be recognized as authors. Regarding co-authorship, the recognition of co-authorship implies the joint creative work of people, embodied in the achievement of certain tasks. The scope of rights granted to co-authors is strictly regulated by the agreement concluded between them. Co-authors will not be considered persons who only provided technical assistance, for example, making drawings, conducting experiments, or those who carried out only general management, but at the same time, were not involved in the creation of the invention, utility model or industrial design. Co-authorship involves the prior consent of persons to unite in a single creative union, with the aim of achievement of the task. The disposal of co-authors of their rights is possible with their consent, but disputes between these subjects, which are resolved in court, are not excluded.*

Keywords: individuals, stateless persons, foreign citizens, authors, co-authors, subjects of law

Introduction: A patent owner is a person who owns a patent (certificate) for an invention, utility model or industrial design and the exclusive rights to use these objects arising from a title of protection [1, p. 52]. The following can act as a patent owner: the author of this development, the author's heirs or assignee. Initially, the author of the development himself can use the right to obtain a patent (certificate), since it was he who created this development with his creative work, therefore, he, as the author, has the right to obtain a patent (certificate). However, the legislator provides the author with the opportunity to

assign the right to obtain a patent (certificate), which belongs to him in relation to this development, to another person. Such a right of the author is feasible as a result of indicating in the application for the issuance of a patent (certificate) the name of the person whom he would like to see as the future patent owner. As a rule, the assignment of the right to obtain a patent (certificate) is realized as a result of an agreement signed by the parties on the assignment of rights.

When writing the article, the following **methods** were used: comparative legal, logical, imperial, historical.

According to Art. 28 of the Law of the Republic of Moldova “On the Protection of Industrial Designs and Models” No. 161 of July 12, 2007 [2]: “The rights to an industrial design may be transferred in whole or in part by assignment, license agreement, or succession. An industrial design or model may be subject to enforcement action or rights in rem. A pledge of an industrial design or model shall be registered in the Register of Pledges on Movable Property in accordance with the provisions of the Pledge Law. Other rights to an industrial design or model are registered in the Register of Applications for the Registration of Industrial Designs and Models and in the Register of Registered Industrial Designs and Models and come into force against third parties from the moment of registration”. The author of an invention, utility model, industrial design, who has acquired a patent in his own name, may at any time assign it to another subject by concluding a license agreement.

According to Art. 29 of the Law of the Republic of Moldova “On the Protection of Industrial Designs and Models” No. 161 of July 12, 2007 [2]: “Under a license agreement, the copyright holder of an industrial design or model (licensor) transfers the right to use an industrial design or model to any other person (licensee), while retaining ownership of it. Licenses may be exclusive or non-exclusive. Under an exclusive license, the licensor transfers to the licensee the exclusive right to use an industrial design or model, waiving by contract the right to issue licenses for the same industrial design or model in the same territory to third parties. The licensor may retain the right to further use an industrial design or model (partial license) or refuse any use of it (full license)”.

Under a non-exclusive license, the licensor grants the right to use an industrial design or model (partial or full license), while retaining both the right to use it independently and the right to grant a non-exclusive license to third parties.

A license may be issued with the request that the licensee pay income to the licensor or free of charge. It is not allowed, in accordance with the current legislation, to include in a license agreement procedures or conditions that may lead to abuse of intellectual property rights, having an adverse effect on competition in the relevant market, such as the condition for the obligatory transfer of technical information by the licensee to the licensor, conditions preventing the challenge of legal force, or a mandatory license terms package. Without prejudice to the terms of the license agreement, the licensee may not bring an action for infringement of rights in an industrial design except with the consent of its owner. The owner of an exclusive license may file such a claim if the owner of the industrial design or model has not himself started to carry out such an action in due time [5, p. 92].

To compensate for the damage caused, any licensee has the right to participate in the judicial review of a claim filed by the copyright holder of an industrial drawing or model in connection with the violation of rights.

All inventions, utility models, industrial drawings, depending on what the subject is, are divided into categories:

a) service (created by the employee when the employee directly implements his/her official duties, or when performing a task received from the employer in writing, using industrial experience, equipment); b) free (created on their own savings, outside of working hours, while not applying the knowledge and experience gained during work at the enterprise).

Based on the general norms of the legislation of the Republic of Moldova, namely from: the Law of the Republic of Moldova “On the Protection of Inventions” No. 50 of March 7, 2008, the Law of the Republic of Moldova “On the Protection of Industrial Designs and Models” No. 161 of July 12, 2007, by patent

holders regarding service developments become employers, because any development formed as a result of the employee's performance of his official duties, or a specific task received at the direction of the employer, is recognized as belonging to the employer. Regarding the interests of the authors, they are guaranteed by the obligatory receipt of remuneration, the procedure for paying remuneration and the amount of remuneration are determined by agreement between the employee and the employer, and in the event of a dispute, they are resolved by the court. The remuneration paid to the author must be equal to the benefit that, with the appropriate use of the industrial property object, is received by the employer or could be received by him as a result of acquiring a patent or certificate.

In the event that an invention, utility model, industrial design was created through an agreement on scientific research or an experimental design agreement, therefore, the right to a patent (certificate) is established by this agreement. Then the author has the right to receive remuneration determined by the agreement concluded between the employer and the author. The author, within a month, calculated from the date of creation of the service object of industrial property, must notify the employer in writing. If, after 60 days, counting from the date of notification by its author, of the created service object of industrial property, the employer does not submit an application, or does not assign his right to file an application to another person, and does not apply to the author with a request in writing to keep the object in secret, in which case the author has the right to apply for and obtain a patent (certificate) [5, p. 100].

In the event that an employer acquires a patent (certificate) for a service object of industrial property, the author has a pre-emptive right to a free non-exclusive license to use this kind of development. When the employer and the author could not agree on issues related to the amount of remuneration or the price of a license, in this case, these issues will be resolved in court, taking into account the contribution of each of the subjects to the creation of an official industrial property object and assessing the commercial significance and value of the object. Each of the subjects must inform the other in writing about the stages of the implementation of the object and maintain the confidentiality of information, the disclosure of which may harm the rights of each of the subjects. If the party has violated this obligation, then it is its responsibility to compensate the other entity for all losses, not excluding lost profits, in accordance with the norms of the current legislation of the Republic of Moldova in the field of intellectual property.

Thus, we conclude that the right to obtain a patent belongs to the employer in cases where:

a) firstly, inventive, design activities are included in the official duties of the employee and are paid as such under an employment contract; b) secondly, if the employee is hired to solve a specific problem at the level of an invention, utility model, industrial design and this is reflected in the employment contract; c) thirdly, if a special agreement has been concluded between the employer and his employee on the transfer to the employer of the right to obtain a patent (certificate) for industrial property objects created by the employee [1, p. 68].

Several entities can simultaneously act as patent holders. The right to use an object of industrial property on the basis of a patent (certificate) owned by several persons is established on the basis of an agreement reached between them. If there is no agreement between the subjects, each of them individually can use the object at its own discretion, however, with the exception of the transfer of a license for it, as well as the assignment of a patent for this object of industrial property to another person without obtaining the consent of the other subjects. Foreign individuals and legal entities, whose state is a party to an international treaty to which the Republic of Moldova is also a party, can also act as patent holders in the Republic of Moldova, enjoy the same rights as national patent holders.

In the event of the death of the author of this development, or the owner of the patent, their heirs will act as subjects of patent law. Inheritance of copyright and patent rights is feasible by law, or by the last will and testament. According to the legislation of the Republic of Moldova, when inheriting copyright, only property rights, for example, the right to obtain a patent, can pass to heirs, and such moral (personal non-property) rights of the author of the development as: the right to an author's name, the right to authorship, are not inherited. When inheriting patent rights, the heirs transfer in full the rights of the patent owner, which cannot be said about the period of their validity, which is limited by the validity of the certificate

(patent). In the event that there are several heirs, then the implementation of their copyright and patent rights is possible by mutual agreement reached between the parties, but if disputes break out between the heirs, then it is possible to resolve them in court [5, p. 104].

The state, as a subject of patent law, acts as the owner of exclusive rights in relation to industrial property objects in the event that these rights are transferred legally, for example, by inheritance. The state establishes the protection of industrial property objects, the procedure for patenting, the use of the rights of authors, patent holders, as well as their protection in various legal ways. An important and necessary subject of patent relations is the State Agency for Intellectual Property (AGEPI).

In accordance with Art. 5 of the Law of the Republic of Moldova “On the State Agency for Intellectual Property” No. 114 of July 3, 2014 [3]: “The national intellectual property office is the State Agency for Intellectual Property (AGEPI, hereinafter referred to as the Agency), which performs its functions and powers established by this law and other regulations, ensures the implementation of intellectual property development strategies and monitors compliance with legislation in this area. The Agency acts as the receiving Office for applications for the protection of intellectual property objects abroad in accordance with international treaties to which the Republic of Moldova is a party. The Agency is independent in making decisions on the legal protection of intellectual property objects. These decisions may be appealed to the Agency's Objection Review Board, Specialized Arbitration or the courts. The Agency ensures the protection of intellectual property and carries out activities that include, as main components, the examination of applications in the field of intellectual property and the issuance of titles of protection in accordance with national legislation in this field, out-of-court dispute resolution, mediation and specialized arbitration in the field of intellectual property, information and documentation, promotion and dissemination of information, publishing and printing activities, education and training of specialists in the field of intellectual property. The Agency carries out its activities in accordance with the Constitution of the Republic of Moldova, this law, special laws in this area and other legislative acts, decrees of the President of the Republic of Moldova, resolutions and ordinances of the Government, international treaties in the field of intellectual property, to which the Republic of Moldova is a party”.

The Agency acts as a specialized body subordinate to the Government of the Republic of Moldova. The Agency develops tactics for the development of industrial property protection, defining the policy and role of the state in this area and submitting this strategy for consideration and approval by the Government of the Republic of Moldova. The activity of the patent office is to provide legal protection that extends to industrial property objects, starting with the examination of applications for the issuance of titles of protection, accompanied by the registration of agreements on granting the right to use industrial property objects and other functions.

The State Agency for Intellectual Property (AGEPI) is the central administrative body subordinate to the Government responsible for promoting and implementing activities in the field of legal protection of intellectual property in terms of industrial property rights, copyright and related rights. AGEPI has the status of a legal entity located in the municipality of Chisinau, the official and abbreviated name in the state language, as well as a seal with the image of the State Emblem of the Republic of Moldova. At the international level - AGEPI represents the Republic of Moldova in the World Intellectual Property Organization, other international, regional and interstate organizations for the protection of intellectual property, maintains and develops cooperation with them, as well as with specialized institutions of other states [4].

Patent attorneys. In accordance with the legislation of the Republic of Moldova on the protection of industrial property, the authors of objects and their successors are given the right to represent themselves in patent relations personally or through patent attorneys. In accordance with Art. 30 of the Law of the Republic of Moldova “On the State Agency for Intellectual Property” No. 114 of 03.07.2014 [3]: “The status of a patent attorney can be obtained by any individual who is a citizen of the Republic of Moldova, has a permanent place of residence in the Republic of Moldova, speaks the state language, has a higher education, who has passed the examination of the Attestation and Disciplinary Commission of Patent

Attorneys in the field of intellectual property of the Agency (hereinafter - Attestation and Disciplinary Commission) who have at least three years of practical experience in the field of intellectual property, or higher education in this field or education in the specialty of a patent specialist in the field of intellectual property”.

The procedure for attestation, registration in the National Register of Patent Attorneys in the field of intellectual property, monitoring of the activities of patent attorneys and the implementation of the activities of patent attorneys, as well as the procedure for organizing and functioning of the Attestation and Disciplinary Commission are established by the Government.

Attestation, registration, amendments to the National Register of Patent Attorneys in the field of intellectual property, issuance of a certificate or its duplicate and advanced training of patent attorneys are carried out for a fee in accordance with the legislation in the field of intellectual property.

Let's reveal the scope of rights and obligations of a patent attorney:

a) to carry out representation in any legal form; b) form or join professional associations; c) transfer its pre-emptive rights to the representative, in case the client has given his consent to the replacement, or when the replacement is prescribed in the power of attorney itself; d) accept remuneration for the performed professional activities, as well as accept all payments related to the reimbursement of expenses that were incurred in the interests of the client; e) Apply various legal means to achieve the goal; f) if the client does not fulfill the obligations imposed on him, not to provide him with any services.

In addition to rights, a patent attorney has the following *responsibilities*:

a) a patent attorney is obliged to keep secret the information that he learned from the client; b) work conscientiously and flawlessly, without violating the legal rights and interests of the client; c) not to follow illegal instructions of the client; d) not represent clients with conflicting interests in the same process; e) comply with the requirements of the client, except in cases where failure to comply with the requirements of the client will only benefit the client; f) at the request of the client, inform him of the procedure for complying with the contract, provide the client with reports and transfer to the client all those materials that were received in the course of fulfilling the obligations prescribed by the contract; h) notify persons who may be involved in contractual rights or obligations about the death of a client - an individual, as well as the suspension of the functioning of a client - a legal entity.

The liability of a patent attorney is established in case of violation of his contractual obligations or professional duties.

When patent attorneys commit infringements, a complaint or an application may be filed by an interested person with a court or with the Attestation and Disciplinary Commission.

This commission, in the presence of a patent attorney, examines the case of the infringement, taking into account the seriousness of the infringement, the circumstances, the attitude of the patent attorney to the infringement.

The Commission has the right to apply the following sanctions to a patent attorney who has violated his duties:

a) warning; b) reprimand; c) suspension of this type of activity for no more than six months with the passing of a certification exam; d) exclusion from the National Register of Patent Attorneys.

The decision taken by the commission on the application of a specific sanction is approved by the Director General of the Agency, this is recorded in the National Register of Patent Attorneys.

This entry may be excluded if the person to whom the sanction is applied does not commit another violation within a year from the date of application of the sanction. Such a decision of the commission on the application of a sanction can be appealed in accordance with the norms of the legislation of the Republic of Moldova in the field of intellectual property.

In what cases is it possible to suspend, and in the future, to terminate the activity of a patent attorney?

The activity of a patent attorney is suspended in the following cases:

a) when a patent attorney submits an application for the suspension of his activities; b) the Attestation and Disciplinary Commission decided to apply the sanction; c) a patent attorney is accepted as an employee of the Agency; d) the appropriate decision has been issued by the court.

Termination of the activity of a patent attorney, as well as exclusion of a patent attorney from the National Register of Patent Attorneys, is carried out in the following cases:

a) submission by a patent attorney of an application for termination of his activity; b) loss of citizenship of the Republic of Moldova or change of residence; d) application of sanctions against him; e) in the event of his death; f) issuance of an appropriate decision by the court.

Thus, from the National Register of Patent Attorneys in the field of intellectual property, information about a patent attorney who has not worked for five consecutive years in the Agency and who has not challenged the decision to exclude him within 15 days in the Objection Review Board is completely destroyed. A decision is made by the Attestation and Disciplinary Commission or the court to suspend or terminate the activities of a patent attorney. This information is published in the Official Bulletin of Intellectual Property. In the event that a patent attorney is excluded from the National Register of Patent Attorneys, his certificate will become invalid.

Conclusions: *rights and obligations of a patent attorney:*

- a) to carry out representation in any legal form;
- b) form or join professional associations;
- c) transfer its pre-emptive rights to the representative, in case the client has given his consent to the replacement, or when the replacement is prescribed in the power of attorney itself;
- d) accept remuneration for the performed professional activities, as well as accept all payments related to the reimbursement of expenses that were incurred in the interests of the client;
- e) Apply various legal means to achieve the goal;
- f) if the client does not fulfill the obligations imposed on him, not to provide him with any services.

In addition to rights, a patent attorney has the following *responsibilities*:

- a) a patent attorney is obliged to keep secret the information that he learned from the client;
- b) work conscientiously and flawlessly, without violating the legal rights and interests of the client;
- c) not to follow illegal instructions of the client;
- d) not represent clients with conflicting interests in the same process;
- e) comply with the requirements of the client, except in cases where failure to comply with the requirements of the client will only benefit the client;
- f) at the request of the client, inform him of the procedure for complying with the contract, provide the client with reports and transfer to the client all those materials that were received in the course of fulfilling the obligations prescribed by the contract;
- h) notify persons who may be involved in contractual rights or obligations about the death of a client - an individual, as well as the suspension of the functioning of a client - a legal entity.

Bibliographic references:

1. Bodiul T.D. Право интеллектуальной собственности в Республике Молдова. Chisinau. 2014. 239 p.
2. Law of the Republic of Moldova "On the Protection of Industrial Designs and Models" No. 161 of July 12, 2007. In: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova № 136-140*, article No. 577.
3. Law of the Republic of Moldova "On the State Agency for Intellectual Property" No. 114 of July 3, 2014. In: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova № 282-289*, article 600.
4. State Agency for Intellectual Property [cited 12/11/2022]. Available at: <https://www.agepi.gov.md/ru/about/%D1%81%D1%82%D1%80%D1%83%D0%BA%D1%82%D1%83%D1%80%D0%B0>.
5. Tatar, O. Intellectual property right. Textbook (author's course of lectures). Typ. "A&V Poligraf". Comrat, 2022. 352 p.

UNELE REFLECȚII PRIVIND FURNIZAREA SERVICIILOR DE UTILITĂȚI PUBLICE CONSUMATORILOR CASNICI

SOME REFLECTIONS ON THE PROVISION OF PUBLIC UTILITY SERVICES TO HOUSEHOLD CONSUMERS

Evlampie DONOS,

dr. în drept, conf. univ.

Facultatea de Drept și Administrație Publică

Universitatea de Stat "B. P. Hasdeu" din Cahul

E-mail: edonos@mail.ru

Rezumat. În articolul de față sunt abordate unele reflecții privind furnizarea serviciilor de utilități publice consumatorilor casnici din Republica Moldova. Deși în perioada 2016-2019 au fost adoptate un șir de legi importante orientate spre reglementarea sectoarelor energeticii, procesul în cauză nu este unul definitiv. Sistemul serviciilor de utilități publice este însoțit de reglementări imperfecte, nu are la bază un concept clar. O altă problemă este existența unor norme cu caracter discriminatoriu în raport cu consumatorii.

Cuvinte-cheie: consumator, discriminare, furnizare, prestator de servicii, utilități publice

Summary. In the present article, some reflections on the provision of public utility services to domestic consumers in the Republic of Moldova are addressed. Although in the 2016-2019 period, a series of important laws aimed at regulating the energy sectors were adopted, the process in question is not a definitive one. The system of public utility services is accompanied by imperfect regulations, it is not based on a clear concept. Another problem is the existence of discriminatory rules in relation to consumers.

Keywords: consumer, discrimination, provision, service provider, public utilities

Introducere. În evoluția sa instituția furnizării serviciilor de utilități publice pentru consumatorii casnici a parcurs mai multe etape. O primă etapă a fost cea de până la 1990. Pentru acea etapă era caracteristic un nivel accesibil al plăților pentru consumurile de resurse, reglementarea raporturilor privind furnizarea serviciilor de utilități publice consumatorilor casnici prin intermediul unor contracte-cadru elaborate de autoritățile publice de resort, particularitățile specifice privind soluționarea litigiilor ce interveneau între furnizori și consumatori în lipsa unei autorități de reglementare în domeniul utilităților publice, prezența unui cadru juridic ce nu era specific unei economii de piață.

După 1990 a fost declanșat procesul de formare a cadrului legislativ în domeniul utilităților publice, în 1997 fiind creată autoritatea de reglementare în domeniul energeticii. Procesul de dezvoltare a sectoarelor energeticii a fost impulsionat prin adoptarea în 1998 a Legii cu privire la energia electrică și Legii cu privire la gaze, legi care reglementau și raporturile ce țin de protecția consumatorului. În anul 2002 Guvernul Republicii Moldova a adoptat Regulamentul cu privire la modul de prestare și achitare a serviciilor locative, comunale și necomunale pentru fondul locativ, contorizarea apartamentelor și condițiile deconectării acestora de la/reconectării la sistemele de încălzire și alimentare cu apă, care reglementează instituția „serviciilor comunale și necomunale”, instituție inspirată din legislația Federației Ruse.

Cu toate acestea, nivelul incertitudinii în ceea ce privește viitorul și evoluția sectorului energetic continuă să fie foarte ridicat. Factorii decizionali în mare măsură nu s-au adaptat schimbărilor radicale existente în domeniile energeticii, autoritatea de reglementare în domeniul energeticii este abilitată ca atribuții de reglementare în domeniile energiei electrice, gazelor naturale, energiei termice, apei și nu și a sectoarelor salubrității, colectării, canalizării și evacuării apelor pluviale, iluminatului public etc.

În acest sens există, o certitudine: nevoia de schimbare. După cum afirmă autoarea D. Lulache în timp ce descentralizarea și diversificarea resurselor de energie contribuie la o mai mare flexibilitate a

sistemului, ele trebuie să aducă totodată și mai multe provocări din perspectiva securității energetice în condițiile administrării unui sistem din ce în ce mai complex și cu din ce în ce mai multe condiționalități¹

În opinia autorului, elementul central al oricărei definiții rămâne totuși locuința. Practic modul de satisfacere a nevoilor energetice depinde esențial de caracteristicile locuinței și de soluțiile de asigurare a confortului termic. Pe scurt, este vorba despre sistemul energetic al locuinței²

În context, abordarea strategică a vulnerabilității de consum, respectiv numărul de măsuri care vizează consumatorul vulnerabil reprezintă un criteriu important orientat spre o mai bună funcționare a sistemului în ansamblu. Din punct de vedere legal, Republica Moldova are o abordare a vulnerabilității concomitent cu un număr limitat de măsuri de intervenție și printre cele mai crescute rate ale vulnerabilității atât la nivel național, cât și pe dimensiunile cele mai relevante sectorului energetic. Aceste măsuri se referă în cea mai mare parte la beneficiarii de ajutoare sociale sau la cei care sunt vulnerabili din rațiuni sociale și nu la costurile cu energia.

În acest sens, abordarea conceptului de politici în domeniul utilităților publice trebuie făcută prin prisma statutului consumatorului casnic, statut care depinde de caracteristicile locuinței și de soluțiile de asigurare a confortului termic.

Conceptul în cauză este indisolubil legat de înființarea, organizarea și funcționarea asociațiilor de proprietari din cadrul condominiilor precum și administrarea, întreținerea și folosirea imobilelor sau grupurilor de imobile din condominii care au în structura lor locuințe sau spații cu altă destinație decât aceea de locuință, aflate în proprietatea persoanelor fizice sau juridice, fiecare proprietar având o proprietate individuală și o cotă-parte indiviză din proprietatea comună.

Dreptul la asociere al proprietarilor este unul fundamental. Acest drept este legat de promovarea valorilor civice ale democrației și statului de drept și pentru reprezentarea la nivel local și național. Asociațiile de proprietari se pot asocia în federații, uniuni, ligi ale asociațiilor de proprietari din municipii, oraș, respectiv la nivel național.

Nu în ultimul rând, un rol important în procesul de tranziție la o piață a energiei liberă, respectiv într-o piață complet liberalizată revin măsurile de informare. Transparența ține și de o anumită cultură politică și de modul în care societatea civilă dintr-un stat înțelege să se implice pentru a promova nevoia de informare a consumatorilor astfel încât aceștia să poată participa pe piață în condiții de achitabilitate.

Materiale utilizate și metode aplicate. În vederea realizării studiului dat au fost utilizate publicațiile științifice din domeniul protecției consumatorului de energie precum și actele normative internaționale și naționale în vigoare ce reglementează instituția în cauză. Studiul a fost efectuat cu utilizarea atât a metodei comparative de analiză, cât și metodei logice prin aplicarea procedeeleor de deducție și sinteză.

Scopul prezentului demers științific este conturarea cadrului legal în materia protecției consumatorului de energie.

Rezultate și discuții.

Conceptul de utilități publice. Utilitatea publică se referă la acea activitate, bun sau serviciu care prezintă beneficii sau interese colective, fie pentru cetățenii unei țări, fie pe o scară mai mare, pentru omenirea în ansamblu. În economie, psihologie și sociologice, utilitatea este un concept care măsoară preferințele consumatorului, reprezentând „capacitatea unui bun (material, serviciu, informație) de a satisface o nevoie.” „Baza acesteia o reprezintă proprietățile, însușirile, caracteristicile pe care le posedă fiecare bun sau categorie de bunuri. Asemenea proprietăți pot fi naturale sau create de om. Cele naturale pot fi luate ca atare sau sunt adaptate de om în funcție de necesități”³.

„Serviciile publice, în sens larg, sunt ansambluri de persoane și lucruri create în vederea satisfacerii unei nevoi publice de către o colectivitate „publică”, supuse autorității și controlului acesteia”⁴. Sectorul

¹ Lulache, D., Calea către o transformare globală în energie. În: Energia. Concepte și instrumente operaționale

² Apetrei, D., Diminuarea sărăciei energetice, mecanisme de piață și implicarea comunităților energetice.

³ Baron, Jonathan (2008) [1988]. Thinking and deciding. Cambridge University Press.

⁴ Alexandru I. „Structuri, mecanisme și instituții administrative”, Ed. Sylvi, București, 1996, p. 114

public este construit pe un paradox:¹ el limitează libertățile individuale cu scopul de a crea condiții egale manifestării libertăților individuale.

Autoarea Dorina Antoneta Tănăsescu în lucrarea „Servicii și utilități publice” consideră că serviciile publice sunt definite ca activități utile, destinate satisfacerii unor nevoi sociale. Serviciul public este o activitate prestatoare în beneficiul unui consumator sau utilizator în acest sens vorbind despre: servicii de sănătate, servicii de educație, servicii de furnizare a electricității, gazelor, apei etc.²

Strategia energetică a Republicii Moldova pînă în anul 2010, aprobată prin Hotărârea Guvernului nr. 360/10.04.2000 definea noțiunile de „sector public” și „serviciu public”. Prin noțiunea de „sector public” se avea în vedere partea unei economii, în cadrul unei economii mixte, care acoperă activitățile Guvernului și ale autorităților locale. Aceasta include educația, serviciul național de asistență medicală, serviciile sociale, transportul public, serviciile de asigurare a unor utilități (apă, canalizare, energie electrică, căldură etc.), poliția, servicii publice locale etc., precum și industrii. Cât privește „serviciul public” el reprezintă un ansamblu de activități care constituie un factor fundamental pentru toate sectoarele și activitățile sociale și economice. Scopul serviciului public este satisfacerea unei cerințe generale a colectivității. Serviciile publice sunt servicii destinate pieței. Principiile aplicabile serviciilor publice în economia liberă sunt: recurgerea sistematică la concurență, aplicarea acelorași reguli tuturor furnizorilor și beneficiarilor, asigurarea transparenței față de toți consumatorii, răspuns cât mai complet la cererea beneficiarilor, obținerea celui mai bun raport cost/calitate, favorizarea colaborării cu furnizorii altor servicii publice.³

Legislația Republicii Moldova în materie de utilități publice nu are la bază un concept unic, fiind adoptat fără a analiza detaliată a cadrului normativ relevant, a reglementărilor similare în legislația altor state, inclusiv a țărilor Uniunii Europene.

Astfel, Legea nr.1402/24.10.2002 serviciilor publice de gospodărie comunală la art.2 definește *serviciile publice de gospodărie comunală* ca servicii scoase din subordinea autorităților publice centrale ce se constituie ca structuri autonome gestionare, atribuindu-li-se patrimoniu propriu în unitatea administrativ-teritorială respectivă, iar prin noțiunea de *servicii publice de gospodărie comunală furnizate/prestate* se are în vedere un ansamblu de activități și acțiuni de interes public, desfășurate sub autoritatea administrației publice locale la realizarea lucrărilor necesare în gospodăria comunală.⁴ La art.3 din Legea citată este stipulat că serviciile publice de gospodărie comunală asigură furnizarea/prestarea următoarelor servicii:

- alimentarea cu apă;
- alimentarea cu energie termică;
- canalizarea și epurarea apelor uzate și pluviale;
- salubritatea, înverzirea localităților;
- asigurarea cu transport public local;
- administrarea fondului locativ public și privat.

Prin aceeași Lege se prevede că, domeniile menționate *pot fi reglementate mai detaliat prin legi ordinare* sau prin alte acte normative, după caz. În același timp, spre exemplu, raporturile ce țin de alimentarea cu energie termică sunt reglementate prin Legea nr. 92/29.05.2014 cu privire la energia termică și promovarea cogenerării⁵, care este o lege organică și nu ordinară. La fel, și raporturile ce țin de alimentarea cu apă și respectiv canalizarea și epurarea apelor uzate sunt reglementate prin lege organică - Legea nr. 303/13.12.2013 privind serviciul public de alimentare cu apă și de canalizare.⁶ A se menționa, totodată, că unitățile economice investite cu atribuții în domeniul alimentării cu energie termică fac parte

¹ Păunescu M. „Management public în România”, Ed. Polirom, Iași, 2008, p. 30

² Tănăsescu D.A., „Servicii și utilități publice”, Editura ”ZVEN”, Târgoviște, 2020, p.10.

³ Hotărârea Guvernului nr. 360/10.04.2000 cu privire la aprobarea Strategiei energetice a Republicii Moldova pînă în anul 2010

⁴ Legea nr. 1402/24.10.2002 serviciilor publice de gospodărie comunală.

⁵ Legea nr. 92/29.05.2014 cu privire la energia termică și promovarea cogenerării.

⁶ Legea nr. 303/13.12.2013 privind serviciul public de alimentare cu apă și de canalizare.

din categoria întreprinderilor energetice¹, și nu celor care cad sub incidența art.3 din Legea nr. 1402/24.10.2002 serviciilor publice de gospodărie comunală.

Prin art.51 din Legea nr. 75/30.04.2015 cu privire la locuințe este promovat un alt concept, cel al serviciilor comunale și necomunale, servicii care urmează a fi reglementate prin hotărâre de Guvern.² În realitate, o astfel de hotărâre întru executarea Legii nr. 75/30.04.2015 nu a fost adoptată. Potrivit Legii citate, prestarea și achitarea serviciilor ”comunale și necomunale” pentru proprietari sau locatari se efectuează în baza contractelor încheiate direct între prestatorii de servicii și proprietari sau locatari. În cazul în care contractul, din motive tehnice, nu poate fi încheiat direct cu proprietarii/locatarii, acesta se încheie între prestatorii de servicii și administrator (asociația de proprietari în condominiu), care, la rândul său, încheie contracte cu fiecare proprietar/locatar. Plata pentru serviciile prestate se efectuează conform indicatorilor contoarelor instalate în locuință și/sau pe palier. Evidența consumului de apă, energie electrică, gaze naturale, energie termică se efectuează în baza indicatorilor contoarelor adecvate, legalizate, verificate metrologic în modul stabilit de legislația în vigoare și montate în conformitate cu condițiile tehnice elaborate de furnizor. În același timp, raporturile ce țin de contractarea și evidența consumurilor de apă, energie electrică, gaze naturale, energie termică sunt reglementate prin alte legi speciale, inclusiv Legea nr. 303/13.12.2013 privind serviciul public de alimentare cu apă și de canalizare, Legea nr. 174/21.09.2017 cu privire la energetică, Legea nr. 107/27.05.2016 cu privire la energia electrică, Legea nr. 108/27.05.2016 cu privire la gazele naturale și Legea nr. 92/29.05.2014 cu privire la energia termică și promovarea cogenerării.

Astfel, la art.4 din Legea nr. 303/13.12.2013 privind serviciul public de alimentare cu apă și de canalizare se prevede că prin noțiunea de *serviciu public de alimentare cu apă* se are în vedere totalitatea activităților necesare pentru captarea apei brute din surse de suprafață sau subterane, tratarea apei brute, transportarea apei potabile și/sau tehnologice, înmagazinarea apei, distribuția apei potabile și/sau tehnologice³, iar *serviciul public de canalizare* reprezintă totalitatea activităților necesare pentru colectarea, transportarea și evacuarea apelor uzate de la consumatori la stațiile de epurare, pentru epurarea apelor uzate și evacuarea apei epurate în emisar. În context, *sistemul public de alimentare cu apă* este un ansamblu de instalații tehnologice, echipamente funcționale și dotări specifice prin care se realizează serviciul public de alimentare cu apă cuprinzând componentele ce țin de captări, aducțiuni, stații de tratare, stații de pompare cu sau fără hidrofor, rezervoare de înmagazinare, rețele publice de transport al apei, rețele publice de distribuție a apei, iar *sistemul public de canalizare* reprezentând un ansamblu de instalații tehnologice, echipamente funcționale și dotări specifice prin care se realizează serviciul public de canalizare.⁴

În domeniul energiei electrice, Legea nr. 107/27.05.2016 utilizează noțiunea de *serviciu universal* care reprezintă serviciul prestat pentru asigurarea dreptului consumatorilor casnici și al societăților comerciale mici de a li se furniza energie electrică în mod garantat, în condiții reglementate stabilite de legea citată, cu respectarea parametrilor de calitate stabiliți, la tarife reglementate, rezonabile, transparente și ușor comparabile.⁵

În domeniul gazelor naturale, Legea nr. 108/27.05.2016 cu privire la gazele naturale nu conține definiția de serviciu public, ci doar la art.11 prevăzând că în interesul economic general, în legătură cu securitatea, inclusiv securitatea aprovizionării cu gaze naturale, continuitatea, calitatea și prețurile furnizărilor, precum și în legătură cu protecția mediului, întreprinderile de gaze naturale pot fi impuse să îndeplinească obligații de serviciu public.⁶

¹ Legea nr. 174/21.09.2017 cu privire la energetică

² Art.51 din Legea nr. 75/30.04.2015 cu privire la locuințe.

³ Definiția dată la art.4 din Legea nr. 303/13.12.2013 privind serviciul public de alimentare cu apă și de canalizare are un caracter deficitar, întrucât nu include și activitățile de furnizare a apei către consumatori.

⁴ Art.4 din Legea nr. 303/13.12.2013.

⁵ Art.2 Legea nr. 107/27.05.2016 cu privire la energia electrică. În: Monitorul Oficial din 08.07.2016 nr. 193-203 art. 413.

⁶ Legea nr. 108/27.05.2016 cu privire la gazele naturale. În: Monitorul Oficial din 08.07.2016 nr. 193-203 art. 415.

Art.5 din Legea nr. 92/29.05.2014 cu privire la energia termică și promovarea cogenerării utilizează noțiunile de sistem centralizat de alimentare cu energie termică și sistem colectiv de alimentare cu energie termică. În sensul Legii menționate prin noțiunea de sistem centralizat de alimentare cu energie termică se are în vedere un ansamblu de instalații de producere, de rețele termice și de instalații de utilizare a energiei termice dintr-o localitate sau dintr-o zonă a unei localități, legate printr-un proces comun de funcționare, destinate producerii, distribuției și utilizării energiei termice sub formă de aburi sau de apă fierbinte, iar noțiunea de sistem colectiv de alimentare cu energie termică reprezintă un sistem comun de asigurare cu energie termică a *apartamentelor individuale, precum și a spațiilor locative, nelocative și de uz comun din cadrul blocurilor de locuit*.¹

Pentru comparație, legislația română utilizează noțiunea de ”servicii comunitare de utilități publice” și nu de servicii comunale și necomunale. Potrivit Legii serviciilor comunitare de utilități publice nr. 51/2006 *serviciile comunitare de utilități publice*, sunt definite ca totalitatea activităților reglementate atât prin legea citată cât și prin legi speciale, care asigură satisfacerea nevoilor esențiale de utilitate și interes public general cu caracter social ale colectivităților locale, cu privire la:

- alimentarea cu apă;
- canalizarea și epurarea apelor uzate;
- colectarea, canalizarea și evacuarea apelor pluviale;
- producția, transportul, distribuția și furnizarea de energie termică în sistem centralizat;
- salubritatea localităților;
- iluminatul public;
- administrarea domeniului public și privat al unităților administrativ-teritoriale, precum și altele asemenea;
- transportul public local.²

În sensul aceleași, serviciile de utilități publice fac parte din sfera serviciilor publice de interes general și au următoarele particularități:

- au caracter economico-social;
- răspund unor cerințe și necesități de interes și utilitate publică;
- au caracter tehnico-edilitar;
- au caracter permanent și regim de funcționare continuu;
- regimul de funcționare poate avea caracteristici de monopol;
- presupun existența unei infrastructuri tehnico-edilitare adecvate;
- aria de acoperire are dimensiuni locale: comunale, orașenești, municipale sau județene;
- sunt înființate, organizate și coordonate de autoritățile administrației publice locale;
- sunt organizate pe principii economice și de eficiență;
- pot fi furnizate/prestate de către operatorii titulari de licență care sunt organizați și funcționează fie în baza reglementărilor de drept public, fie în baza reglementărilor de drept privat;
- sunt furnizate/prestate pe baza principiului ”beneficiarul plătește”.

Acest concept al instituției ”serviciilor comunitare de utilități publice” din legislația română este conform cu standardele europene, inclusiv cu Directiva 2011/83/UE a Parlamentului European și a Consiliului din 25 octombrie 2011 privind drepturile consumatorilor, de modificare a Directivei 93/13/CEE a Consiliului și a Directivei 1999/44/CE a Parlamentului European și a Consiliului și de abrogare a Directivei 85/577/CEE a Consiliului și a Directivei 97/7/CE a Parlamentului European și a Consiliului³. Potrivit Directivei citate se face distincție între următoarele tipuri de contracte:

- contractele de vânzare;

¹ Art.5 din Legea nr. 92/29.05.2014.

² Art.1 din Legea serviciilor comunitare de utilități publice nr. 51/2006. În: Monitorul Oficial al României, Partea I, nr. 254 din 21 martie 2006.

³ Directiva 2011/83/UE a Parlamentului European și a Consiliului din 25 octombrie 2011 privind drepturile consumatorilor, de modificare a Directivei 93/13/CEE a Consiliului și a Directivei 1999/44/CE a Parlamentului European și a Consiliului și de abrogare a Directivei 85/577/CEE a Consiliului și a Directivei 97/7/CE a Parlamentului European și a Consiliului. În: Jurnalul Oficial al Uniunii Europene L 304/64 din 22.11.2011.

- contractele de prestări de servicii;
- contractele pentru furnizarea de conținut digital care nu este furnizat pe un suport material (denumite și „contracte pentru conținut digital online”); și
- contracte pentru furnizarea apei, gazelor sau energiei electrice, dacă acestea nu sunt vândute într-un volum limitat sau o cantitate stabilită, sau a energiei termice centralizate (denumite și „contracte pentru furnizarea de servicii de utilități publice”). De asemenea, Directiva face distincție și între contractele de vânzare și cele de prestări de servicii și contractele *de furnizare a serviciilor de utilități publice*.

În sensul art. 2 din Directiva 2011/83/UE prin noțiunea de „*contract de vânzare*” se are în vedere orice contract în temeiul căruia comerciantul transferă sau se angajează să transfere proprietatea asupra unor bunuri către consumator, iar consumatorul plătește sau se angajează să plătească prețul acestora, inclusiv orice contract care are drept obiect atât bunuri, cât și servicii, iar noțiunea de „*contract de prestări de servicii*” presupune orice contract, altul decât un contract de vânzare, în temeiul căruia comerciantul furnizează sau se angajează să furnizeze un serviciu consumatorului, iar acesta plătește sau se angajează să plătească prețul acestuia.¹

Conform definiției de la articolul 2 alineatul (5) din Directiva 2011/83/UE, criteriul de clasificare a unui contract ca un „contract de vânzare” este transferul dreptului de proprietate asupra bunurilor către consumator în schimbul plății prețului acestuia. Prin urmare, dacă obiectivul principal al contractului este transferul dreptului de proprietate asupra anumitor bunuri, acesta ar trebui clasificat ca un contract de vânzare, chiar dacă acoperă, de asemenea, servicii conexe furnizate de vânzător, precum instalarea, întreținerea și orice alt tip de procesare, indiferent de valoarea relativă a bunurilor și serviciilor furnizate.

A se menționa că legiuitorul național prin Legea nr. 133/15.11.2018 privind modernizarea Codului civil și modificarea unor acte legislative, a armonizat prevederile Codului civil cu Directiva 2011/83/UE, statuând că prin noțiunea de „bunuri” se are în vedere orice obiect corporal mobil, cu excepția obiectelor vândute prin executare silită sau altfel, prin autoritatea legii; apa, gazul și energia electrică sunt considerate „bunuri” în sensul directivei atunci când acestea sunt puse în vânzare în volum limitat sau în cantitate fixă.

2

În sensul Considerentului (25) din Directiva 2011/83/UE, contractele legate de încălzirea, centralizată ar trebui să facă obiectul directivei, centralizată ar trebui să facă obiectul directivei, în mod similar contractelor de furnizare a apei, gazului și electricității. Încălzirea centralizată înseamnă furnizarea energiei termice, printre altele sub formă de aburi sau apă fierbinte, de la o sursă centrală de producție, printr-un sistem de transport și distribuție la mai multe clădiri, în scopul încălzirii.³ În context, Codul civil al Republicii Moldova la alin.(1) lit.a) art.1014 face referire la principalele caracteristici ale bunurilor sau serviciilor, iar în cazul obligațiilor consumatorului de a revoca contractul (alin.(8) art.1064) direct stipulează că consumatorul nu suportă costurile pentru prestarea serviciilor publice de alimentare cu apă și de canalizare, furnizare a gazelor naturale și furnizare a energiei electrice, atunci când acestea nu sunt puse în vânzare într-un volum limitat sau într-o cantitate prestabilită, nici pentru furnizarea energiei termice, în totalitate sau parțial.⁴

În esență, din punct de vedere conceptual, cadrul legal privind serviciile de utilități publice în Republica Moldova nu se bazează pe principii unice, este însoțit de elemente cu caracter contradictoriu, unele reglementări aplicabile în acest domeniu nu sunt conforme cu standardele europene.

Aspecte instituționale cu privire la reglementarea serviciilor de utilități publice. Potrivit reglementărilor în vigoare, reglementarea serviciilor de utilități publice este pusă în sarcina Agenției Naționale pentru Reglementare în Energetică, competențele aceste autorități fiind determinate de legile speciale. Prin Hotărârea Parlamentului nr. 334/14.12.2018 privind aprobarea Regulamentului de organizare și funcționare a Agenției Naționale pentru Reglementare în Energetică a fost statuat că Agenția este o

¹ Art.2 din Directiva 2011/83/UE.

² Legea nr. 133/15.11.2018 privind modernizarea Codului civil și modificarea unor acte legislative.

³ Considerentul (25) din Directiva 2011/83/UE.

⁴ Art.1014 și 1064 din Codul civil al Republicii Moldova nr. 1107/06.06.2002.

autoritate investită cu competențe de reglementare și de monitorizare a activităților din sectoarele energeticii și din domeniul serviciului public de alimentare cu apă și de canalizare.¹

Din punct de vedere instituțional, sistemul de reglementare a serviciilor de utilități publice este însoțit de deficiențe care au efecte nefavorabile asupra bunei funcționări a sistemului în ansamblu. Astfel, salubritatea localităților iluminatul public nu sunt reglementării de către autoritatea de reglementare.

În alte domenii, cum ar fi serviciului public de alimentare cu apă și de canalizare, rolul autorității de reglementare nu este unul determinant, autoritatea deținând competențe cu caracter atipic și evaziv. Spre exemplu, în conformitate cu art.35 alin.(10) din Legea nr. 303/13.12.2013 privind serviciul public de alimentare cu apă și de canalizare, în cazul în care tarifele prezentate în avizul autorității de reglementare nu vor fi aprobate de către consiliul local în termen de până la *60 de zile*, operatorul urmează să se adreseze autorității, care, în termen de 15 zile calendaristice de la data adresării aprobă tarifele în cauză și le publică în Monitorul Oficial al Republicii Moldova tarifele avizate anterior. Această modalitate de avizare și aprobare a tarifelor denaturează în mod fundamental rolul autorităților locale și prestatorilor de servicii, limitează posibilitățile lor pentru efectuarea de investiții în dezvoltarea sectorului. În consecință, utilizarea unor astfel de instrumente în cadrul sistemului de reglementare, afectează și rolul consumatorilor și organizațiilor lor, întrucât acești subiecți nu participă la examinarea prețurilor pentru serviciile de aprovizionare de apă potabilă și canalizare, autoritatea de reglementare dispunând de dreptul său exclusiv de aprobare a tarifelor, în baza unor avize emane de aceeași autoritate.

Sau, în sensul art.29 alin. (4) din Legea nr. 303/13.12.2013, la încheierea contractelor individuale între operator și fiecare proprietar/ locatar de apartament în parte se efectuează obligatoriu, cu respectarea condiției existenței **unui plan de investiții** aprobat de autoritatea publică abilitată să aprobe tarifele pentru serviciul public de alimentare cu apă și de canalizare. În situația dată, când autoritatea de reglementare își atribuie rolul de ultimă instanță în aprobarea tarifelor, sunt incerte delimitarea competențelor în materie de aprobare a planurilor de investiții privind dezvoltarea rețelelor interne din blocurile locative. Cu atât mai mult, în sensul art. 9 din Legea nr. 1402/24.10.2002 serviciilor publice de gospodărie comunală, finanțarea și realizarea investițiilor publice aferente sunt destinate dezvoltării sistemelor publice de gospodărie comunală și nu și rețelelor interne din blocurile locative. Finanțarea cheltuielilor curente de capital ale sistemelor publice locale de gospodărie comunală se asigură din bugetele de venituri și cheltuieli ale operatorilor, care se formează prin încasarea de la consumatori a sumelor reprezentând contravaloarea serviciilor furnizate/prestate și prin instituirea unor taxe speciale potrivit legii².

O altă problemă ce afectează buna funcționare a sistemului de utilități publice este promovarea prin Lege și prin hotărâre de Guvern a unor reglementări cu caracter discriminatoriu în raport cu consumatorii. Potrivit reglementărilor în vigoare, autoritatea de reglementare este investită cu atribuții ce țin de promovarea concurenței și combaterea discriminării în raporturile dintre consumatori și furnizori.

Astfel, spre exemplu, potrivit art.51, alin. (4)¹ din Legea nr. 75/30.04.2015 cu privire la locuințe, persoanele cu dizabilități severe imobilizate la pat sunt scutite de plata pentru serviciile de întreținere a ascensoarelor și energia electrică utilizată pentru funcționarea acestora.³

La fel, în conformitate cu prevederile pct.12 din Regulamentul cu privire la modul de prestare și achitare a serviciilor locative, comunale și necomunale pentru fondul locativ, contorizarea apartamentelor și condițiile deconectării acestora de la/reconectării la sistemele de încălzire și alimentare cu apă, aprobat prin Hotărârea Guvernului nr. 191/19.02.2002, în cazul în care administratorul fondului locativ are încheiat contract de furnizare a energiei electrice, plata energiei electrice utilizate pentru funcționarea ascensoarelor se percepe, de către administrator, proporțional numărului de persoane care locuiesc în bloc de la toți proprietarii, chiriașii sau alți posesori legali ai locuințelor, cu excepția copiilor de până la trei ani și a persoanelor care locuiesc la etajul I. Proprietarii, chiriașii sau alți posesori legali ai locuințelor de la

¹ Pct.2 din Hotărârea Parlamentului nr. 334/14.12.2018 privind aprobarea Regulamentului de organizare și funcționare a Agenției Naționale pentru Reglementare în Energetică.

² art.29 alin.(4) din Legea nr. 303/13.12.2013

³ Art.51, alin.(41) din Legea nr. 75/30.04.2015.

etajul II din blocurile locative sunt scutiți de plată pentru energia electrică utilizată la funcționarea ascensoarelor în cazul în care sunt deconectate aparatele de comandă ale ascensoarelor de la stația etajului II, deconectarea fiind efectuată în conformitate cu prevederile pct. 14 din Regulamentul citat. În acest caz, plata pentru energia electrică pentru iluminarea încăperilor de uz comun și funcționarea ascensoarelor se include lunar de către gestionarul fondului locativ în bonul de plată pentru deservirea tehnică a blocului.

În situația în care administratorul fondului locativ nu are încheiat contract de furnizare a energiei electrice utilizate pentru iluminarea încăperilor de uz comun și funcționarea ascensoarelor, consumul energiei electrice utilizate pentru iluminarea încăperilor de uz comun și pentru funcționarea ascensoarelor se include distinct de către furnizorul de energie electrică în facturile emise lunar consumatorilor pentru energia electrică utilizată în apartament. În acest caz, furnizorul de energie electrică repartizează cantitatea energiei electrice utilizate la iluminarea încăperilor de uz comun conform procedurii prevăzute la alineatul patru al punctului citat. Cantitatea de energie electrică utilizată pentru funcționarea ascensoarelor se repartizează lunar de către furnizorul de energie electrică fiecărui proprietar, chiriaș sau alt posesor legal de locuință proporțional cotei constituite din suprafața totală (în metri pătrați) a locuințelor (încăperilor) ce îi aparțin în baza datelor prezentate de gestionarul fondului de locuințe, cu excepția proprietarilor, chiriașilor sau a altor posesori legali ai locuințelor de la etajul I. Proprietarii, chiriașii sau alți posesori legali ai locuințelor de la etajul II, din blocurile locative, sunt scutiți de plată pentru energia electrică utilizată la funcționarea ascensoarelor în cazul în care gestionarul prezintă furnizorului scrisoarea ce confirmă deconectarea aparatelor de comandă de la stația ascensorului de la etajul II, deconectarea fiind efectuată în conformitate cu prevederile pct. 14 din Regulamentul în cauză.

În același context, potrivit pct. 14 din Regulamentul citat, plata pentru întreținerea ascensorului se calculează pentru o persoană, cu excepția proprietarilor, chiriașilor sau a altor posesori legali ai locuințelor de la etajul I, în baza contractelor încheiate între prestatorul de servicii și administrator. La solicitarea în scris a tuturor proprietarilor, chiriașilor sau a altor posesori legali ai locuințelor de la etajul II, administratorul fondului locativ solicită prestatorului serviciului ascensoare deconectarea aparatelor de comandă a ascensorului de la stația etajului II, cu scutirea acestora de obligația de plată a serviciului ascensoare, în cazul în care solicitantul nu are datorii pentru întreținerea ascensorului și se asigură accesul liber la ușile puțului al stației respective.¹

Evident că excepțiile prevăzute la art.51, alin.(41) din Legea nr. 75/30.04.2015 precum și pct. 12 și 14 din Regulamentul, aprobat prin hotărârea de Guvern nr. 191/19.02.2002 au un caracter discriminatoriu. Cu atât mai mult, competențele Guvernului în domeniul energiei electrice sunt strict determinate de art. 4 din Legea nr. 107/27.05.2016 cu privire la energia electrică, nefiind abilitat cu dreptul de a institui excepții pentru anumite categorii de consumatori.²

Nu s-au luat în considerare nici prevederile art.7 alin. (4) lit. a) și art.15 alin.(1) lit. b) din Legea nr. 107/27.05.2016³ prin care direct este statuat că furnizorul de energie electrică este obligat să nu admită discriminarea participanților la piața energiei electrice, iar autoritățile de reglementare revenindu-i obligația să promoveze protecția drepturilor și a intereselor legale ale consumatorilor finali, în special prin asigurarea prestării de către furnizori a serviciilor de calitate, prin susținerea și asigurarea tratamentului echitabil și nediscriminatoriu în raport cu consumatorii finali, prin prevenirea măsurilor anticoncurențiale, precum și prin asigurarea accesului la datele de consum, în condițiile stabilite în legea citată.

Mai mult ca atât, și Directiva (UE) 2019/944 a Parlamentului European și a Consiliului din 5 iunie 2019 privind normele comune pentru piața internă de energie electrică și de modificare a Directivei 2012/27/UE la art.5 și 28 a determinat criteriile de atribuire a consumatorilor în categoria celor vulnerabili, ele constând în:

¹ Pct. 12 și 14 din Hotărârea Guvernului Republicii Moldova nr. 191/19.02.2002 despre aprobarea Regulamentului cu privire la modul de prestare și achitare a serviciilor locative, comunale și necomunale pentru fondul locativ, contorizarea apartamentelor și condițiile deconectării acestora de la/reconectării la sistemele de încălzire și alimentare cu apă.

² Art. 4 din Legea nr. 107/27.05.2016 cu privire la energia electrică.

³ Art.7 alin. (4) lit. a) și art.15 alin.(1) lit. b) din Legea nr. 107/27.05.2016 cu privire la energia electrică.

- libertatea furnizorilor de a stabili prețul la care furnizează energia electrică clienților; Statele membre iau măsurile corespunzătoare pentru a asigura concurența efectivă între furnizori.

- asigurarea protecției clienților casnici afectați de sărăcie energetică și a celor vulnerabili, prin intermediul politicii sociale sau prin alte mijloace ***decât intervențiile publice în stabilirea prețurilor de furnizare a energiei electrice;***

- adoptarea unor măsuri corespunzătoare pentru protecția clienților, garantând, în special, protecția adecvată a clienților vulnerabili. În acest context, fiecare stat membru urmează să definească conceptul de clienți vulnerabili care poate face referire la sărăcia energetică și, printre altele, la interzicerea debranșării acestor clienți în situații critice. Conceptul de clienți vulnerabili poate include nivelurile veniturilor, ponderea cheltuielilor cu energia din venitul disponibil, eficiența energetică a locuințelor, dependența critică de echipamente electrice, din motive de sănătate, vârstă sau alte criterii¹.

În rezultatul analizei efectuate se impune a face următoarele propuneri:

1. Revizuirea art. art.51 din Legea nr. 75/30.04.2015 cu privire la locuințe. Autorități de reglementare îi revine misiunea de a efectua modificările respective în Regulamentele privind furnizarea energiei electrice energiei termice și gaze naturale.

2. Abrogarea pct. 12 și 14 din Hotărârea Guvernului Republicii Moldova nr. 191/19.02.2002 despre aprobarea Regulamentului cu privire la modul de prestare și achitare a serviciilor locative, comunale și necomunale pentru fondul locativ, contorizarea apartamentelor și condițiile deconectării acestora de la/reconectării la sistemele de încălzire și alimentare cu apă.

3. Revizuirea art.29 alin.(4) din Legea nr. 303/13.12.2013 referitor la condiția existenței unui plan de investiții la încheierea contractelor individuale între operator și fiecare proprietar/ locatar de apartament în parte.

Referințe bibliografice:

1. Lulache, D., *Calea către o transformare globală în energie*. În: Energia. Concepte și instrumente operaționale. Editura Club România, București, 2019, p.40.
2. Apetrei, D., *Diminuarea sărăciei energetice, mecanisme de piață și implicarea comunităților energetice*. În: Energia. Concepte și instrumente operaționale. Editura Club România, București, 2019, p.487.
3. Baron, Jonathan (2008) [1988]. Thinking and deciding. Cambridge University Press.
4. Alexandru I. „Structuri, mecanisme și instituții administrative”, Ed. Sylvi, București, 1996, p. 114.
5. Păunescu M. „Management public în România”, Ed. Polirom, Iași, 2008, p. 30.
6. Tănăsescu D.A., „Servicii și utilități publice”, Editura ”ZVEN”, Târgoviște, 2020, p.10.
7. Hotărârea Guvernului nr. 360/10.04.2000 cu privire la aprobarea Strategiei energetice a Republicii Moldova până în anul 2010. În: Monitorul Oficial din 20-04-2000 Nr. 42-44 art. 443.
8. Legea nr. 1402/24.10.2002 serviciilor publice de gospodărie comunală. În: Monitorul Oficial din 07.02.2003, nr. 14-17 art. 49.
9. Legea nr. 92/29.05.2014 cu privire la energia termică și promovarea cogenerării. În: Monitorul Oficial din 11.07.2014, nr. 178-184 art. 415.
10. Legea nr. 303/13.12.2013 privind serviciul public de alimentare cu apă și de canalizare. În: Monitorul Oficial din 14.03.2014 nr. 60-65 art. 123.
11. Legea nr. 174/21.09.2017 cu privire la energetică. În: Monitorul Oficial din 20.10.2017 nr. 364-370 art. 620.
12. Art.51 din Legea nr. 75/30.04.2015 cu privire la locuințe. În: Monitorul Oficial din 29.05.2015 nr. 131-138 art. 249.
13. Art.4 din Legea nr. 303/13.12.2013 privind serviciul public de alimentare cu apă și de canalizare.
14. Art.4 din Legea nr. 303/13.12.2013.

¹ Art.5 și 28 din Directiva (UE) 2019/944 a Parlamentului European și a Consiliului din 5 iunie 2019 privind normele comune pentru piața internă de energie electrică și de modificare a Directivei 2012/27/UE.

15. Art.2 din Legea nr. 107/27.05.2016 cu privire la energia electrică. În: Monitorul Oficial din 08.07.2016 nr. 193-203 art. 413.
16. Legea nr. 108/27.05.2016 cu privire la gazele naturale. În: Monitorul Oficial din 08.07.2016 nr. 193-203 art. 415.
17. Art.5 din Legea nr. 92/29.05.2014.
18. Legea serviciilor comunitare de utilități publice nr. 51/2006. În: Monitorul Oficial al României, Partea I, nr. 254 din 21 martie 2006.
19. Directiva 2011/83/UE a Parlamentului European și a Consiliului din 25 octombrie 2011 privind drepturile consumatorilor, de modificare a Directivei 93/13/CEE a Consiliului și a Directivei 1999/44/CE a Parlamentului European și a Consiliului și de abrogare a Directivei 85/577/CEE a Consiliului și a Directivei 97/7/CE a Parlamentului European și a Consiliului. În: Jurnalul Oficial al Uniunii Europene L 304/64 din 22.11.2011.
20. Art.2 din Directiva 2011/83/UE.
21. Legea nr. 133/15.11.2018 privind modernizarea Codului civil și modificarea unor acte legislative. În: Monitorul Oficial din 14.12.2018 nr. 467-479 art. 784.
22. Considerentul (25) din Directiva 2011/83/UE.
23. Art.1014 și 1064 din Codul civil al Republicii Moldova nr. 1107/06.06.2002. În: Monitorul Oficial din 22.06.2002 nr. 82-86 art. 661.
24. Hotărârea Parlamentului nr. 334/14.12.2018 privind aprobarea Regulamentului de organizare și funcționare a Agenției Naționale pentru Reglementare în Energetică. În: Monitorul Oficial nr. 13-21 art. 81.
25. Art.35 din Legea nr. 303/13.12.2013.
26. Art.9 din Legea nr. 1402/24.10.2002 serviciilor publice de gospodărie comunală.
27. Art.51, alin.(4¹) din Legea nr. 75/30.04.2015.
28. Pct. 12 și 14 din Hotărârea Guvernului Republicii Moldova nr. 191/19.02.2002 despre aprobarea Regulamentului cu privire la modul de prestare și achitare a serviciilor locative, comunale și necomunale pentru fondul locativ, contorizarea apartamentelor și condițiile deconectării acestora de la/reconectării la sistemele de încălzire și alimentare cu apă. În: Monitorul Oficial din 28.02.2002 nr. 29-31 art. 263.
29. Art. 4 din Legea nr. 107/27.05.2016 cu privire la energia electrică.
30. Art.7 alin. (4) lit. a) și art.15 alin.(1) lit. b) din Legea nr. 107/27.05.2016 cu privire la energia electrică.
31. Art.5 și 28 din Directiva (UE) 2019/944 a Parlamentului European și a Consiliului din 5 iunie 2019 privind normele comune pentru piața internă de energie electrică și de modificare a Directivei 2012/27/UE. În: Jurnalul Oficial al Uniunii Europene din 14.06.2019, L 158/125

LIMITELE ARMONIZĂRII DREPTULUI PENAL AL UNIUNII EUROPENE

LES LIMITES DE L'HARMONISATION DU DROIT PENAL DE L'UNION EUROPEENNE

Ion DĂNOI,

dr., conf. univ.,

Facultatea de Drept și Științe Sociale

Universitatea de Stat „Alec Russo” din Bălți

E-mail: danoiion@gmail.com

Rezumat: *Armonizarea dreptului penal în UE este supusă unor condiții specifice, care diferă de cele aplicabile în general pentru armonizarea legislațiilor în Uniune. Limite specifice pot rezulta din regulile de competență prevăzute în TFUE la art. 82 și următoarele, din drepturile fundamentale ale UE sau din condițiile constituționale aplicabile în anumite state membre. Acești factori pot împiedica apropierea negativă a sistemelor naționale de drept penal prin recunoaștere reciprocă, precum și apropierea pozitivă prin dreptul secundar al UE.*

Utilizarea pedepselor minime și maxime în vederea armonizării sancțiunilor penale prevăzute la art. 83 TFUE sa dovedit puțin eficient până acum. Un proiect al Inițiativei de politică penală europeană (ECPI), demonstrează că o armonizare rezonabilă a sancțiunilor trebuie să se bazeze, de preferință, pe un sistem de relativă comparabilitate.

Cuvinte cheie: drept penal, drepturi fundamentale, acord, sancțiune, armonizare.

Sommaire: *L'harmonisation du droit pénal dans l'UE est soumise à des conditions spécifiques, qui diffèrent de celles généralement applicables pour l'harmonisation des législations dans l'Union. Des limites spécifiques peuvent résulter des règles de compétence prévues par le TFUE à l'art. 82 et s., des droits fondamentaux de l'UE ou des conditions constitutionnelles applicables dans certains États membres. Ces facteurs peuvent empêcher un rapprochement négatif des systèmes nationaux de droit pénal par la reconnaissance mutuelle, ainsi qu'un rapprochement positif par le droit dérivé de l'UE.*

L'utilisation de peines minimales et maximales en vue d'harmoniser les sanctions pénales prévues à l'art. 83 TFUE s'est révélée peu efficace jusqu'à présent. Un projet de l'European Criminal Policy Initiative (ECPI) démontre qu'une harmonisation raisonnable des sanctions doit de préférence reposer sur un système de comparabilité relative.

Mots clés: droit pénal, droits fondamentaux, agreement, sanction, harmonisation.

Termenii „aproximare a legilor” și „armonizare” înseamnă alinierea normelor naționale la un standard prevăzut de dreptul Uniunii. De la Tratatul de la Lisabona, dreptul penal în UE a fost aproximat sau armonizat în cadrul supranațional al „Cooperării judiciare în materie penală” (art. 82 și următoarele din Tratatul privind funcționarea Uniunii Europene, TFUE), care face parte din „Spațiul de libertate, securitate și justiție” (art. 67 și urm. TFUE). În principiu, dreptul penal urmează astfel reguli generale, care se aplică și în alte domenii ale dreptului Uniunii, de exemplu, pe piața internă. Cu toate acestea, armonizarea dreptului penal este supusă mai multor particularități.

În UE, armonizarea legislativă nu este un scop în sine, ci trebuie înțeleasă funcțional. Prin urmare, nu servește doar la reducerea diferențelor juridice dintre statele membre, ci și la atingerea anumitor obiective de politică, precum și la un „bine comun european” general. De exemplu, armonizarea europeană a legislației penale ale statelor membre în temeiul art. 67 alin. 3 și art. 82 și următoarele din TFUE este o piatră de bază în Spațiul de libertate, securitate și justiție, deoarece asigură un „nivel ridicat de securitate”. Cu toate acestea, acest obiectiv politic al UE nu este conceput doar pentru a răspunde problemelor de drept penal care apar ca efect secundar al unui spațiu european fără frontiere interne. Dincolo de aceasta, are o funcție semnificativă pentru UE în ansamblu, care s-a dezvoltat dintr-un spațiu economic european într-un spațiu de viață supranațional. Acest lucru devine clar în valorile și obiectivele UE, care sunt prevăzute la

art. 2 și art. 3 alin. 2 din Tratatul privind Uniunea Europeană (TUE). În consecință, armonizarea dreptului penal este o expresie a valorilor comune ale statelor membre.

În primul rând, limitele pentru armonizarea dreptului penal rezultă din limitele de competență ale UE. Percepția conform căreia legiuitorului UE i se permite să armonizeze legislația doar acolo unde are competențele legislative necesare pentru a face acest lucru poate părea banală. Este bine cunoscut însă că legiuitorul UE tinde să-și extindă competențele legislative și de armonizare. De exemplu, Directiva (UE) 2015/849 privind combaterea spălării banilor și a finanțării terorismului¹ se bazează pe competența pieței interne (art. 114 TFUE), ceea ce pare rezonabil, întrucât există o anumită legătură cu libera circulație a capitalurilor. Cu toate acestea, întrucât Directiva constituie lege însoțitoare pentru aplicarea efectivă a interdicțiilor din legea penală, art. 83 TFUE ar fi trebuit să servească drept temei juridic veritabil.

De regulă, armonizarea juridică în UE se realizează printr-o armonizare minimă, care oferă statelor membre spațiu pentru o putere discreționară largă. De exemplu, art. 17 din Regulamentul (CE) nr. 178/2002 privind principiile și cerințele generale ale legislației alimentare² obligă statele membre să creeze sancțiuni efective, proporționale și disuasive în cazul încălcării legislației alimentare, dar lasă statelor la latitudinea modului de implementare a acestei obligații la nivel național.³

Cu toate acestea, în cazuri excepționale, anumite domenii ale dreptului UE necesită o armonizare completă. În acest caz, toate cerințele privind armonizarea legislației derivă din actul UE însuși. Aceasta înseamnă că statele membre nu vor putea să încorporeze legi în legislația lor sau să mențină alte legi decât cele stabilite în actul UE aplicabil. În ceea ce privește domeniile dreptului procesual penal și dreptului penal material, UE nu are o astfel de competență cuprinzătoare pentru armonizarea juridică, chiar și în temeiul Tratatului de la Lisabona. În schimb, în domeniile anume definite la art. 82 și art. 83 TFUE, poate stabili „reguli minime” pentru apropierea legislației naționale și numai prin intermediul „directivelor”.

Pentru a înțelege semnificația armonizării legilor în UE, este important de menționat că această metodă există într-o relație de tensiune reciprocă cu alte strategii care promovează integrarea juridică europeană.

În sens strict, conceptul de apropiere a legilor descris mai sus este denumit și instrument de integrare pozitivă. Acest instrument elimină diferențele dintre sistemele juridice naționale prin crearea unui standard uniform (pozitiv) pentru întreaga UE odată cu adoptarea legislației secundare a UE.

Metoda integrării negative, pe de altă parte, se bazează pe eliminarea diferențelor juridice naționale din UE prin recunoaștere reciprocă. Acest concept își are originea în principiul pieței interne și se aplică domeniilor legislative care încă nu au fost armonizate de către UE. Acesta prevede că deciziile din statul membru de origine cu privire la un produs, serviciu sau persoană (de exemplu, o permisiune, o autorizație sau o licență etc.) au, de asemenea, efecte juridice în statul membru de destinație. Prin urmare, un anumit bun, serviciu sau activitate profesională care este aprobat într-un stat membru trebuie să fie aprobat și în alte state membre. Ca urmare, acest mecanism duce la o apropiere *de facto* a legilor, sub forma unei aproximări negative a legilor la cel mai scăzut nivel național aplicabil în UE.

Cu toate acestea, recunoașterea reciprocă are limitele ei. Pe piața internă, acest concept presupune că standardele juridice aplicabile în cele două state membre în cauză, adică țara de origine și țara de destinație, sunt aproape echivalente. Dacă nu este cazul, statele membre de destinație pot refuza recunoașterea bazându-se pe justificări, de exemplu, protecția necesară a ordinii publice naționale.

¹ Directiva (UE) 2015/849 a Parlamentului European și a Consiliului din 20 mai 2015 privind prevenirea utilizării sistemului financiar în scopul spălării banilor sau finanțării terorismului, de modificare a Regulamentului (UE) nr. 648/2012 al Parlamentului European și al Consiliului și de abrogare a Directivei 2005/60/CE a Parlamentului European și a Consiliului și a Directivei 2006/70/CE a Comisiei, J.O. L 141, 5.6.2015, 73-117, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/RO/TXT/?uri=celex%3A32015L0849>

² REGULAMENTUL (CE) NR. 178/2002 AL PARLAMENTULUI EUROPEAN ȘI AL CONSILIULUI din 28 ianuarie 2002 de stabilire a principiilor și a cerințelor generale ale legislației alimentare, de instituire a Autorității Europene pentru Siguranța Alimentară și de stabilire a procedurilor în domeniul siguranței produselor alimentare, JO L 31, 1.2.2002, p. 1, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/RO/TXT/PDF/?uri=CELEX:02002R0178-20090807&from=PL>

³ Satzger H., The Harmonisation of Criminal Sanctions in the European Union - A New Approach, <https://eucrim.eu/articles/harmonisation-criminal-sanctions-european-union-new-approach/>

Capitolul TFUE privind cooperarea judiciară în materie penală cuprinde și aceste două strategii descrise mai sus. În comparație cu dreptul pieței interne, totuși, este remarcabil că recunoașterea reciprocă ar trebui să aibă prioritate față de apropierea legislației naționale prin intermediul legislației secundare a UE. Armonizarea pozitivă a dreptului penal ar trebui să fie doar un mijloc subsidiar de aplicare a principiului recunoașterii reciproce. În ceea ce privește dreptul procesual penal, acest lucru este prevăzut în art. 67 TFUE („dacă este necesar”) și la art. 82 alin. 2 TFUE („în măsura în care este necesar”).

După cum arată exemplul menționat mai sus al pieței interne, recunoașterea reciprocă duce în cele din urmă la o apropiere europeană indirectă a legislației – totuși, o apropiere la cel mai scăzut nivel legal aplicabil într-un stat membru al UE, deoarece deciziile fiecărui stat membru trebuie să fie recunoscute de toate celelalte state membre. Această abordare este deosebit de problematică în domeniul dreptului penal. Considerațiile funcționaliste pe care se bazează recunoașterea reciprocă pe piața internă nu pot fi pur și simplu transferate la recunoașterea hotărârilor penale. În acest ultim domeniu, principiul recunoașterii nu servește – spre deosebire de aplicarea sa pe piața internă – la extinderea drepturilor și libertăților, ci servește mai degrabă la reducerea acestora la nivel transnațional. Prin urmare, pentru a face din recunoașterea reciprocă un instrument adecvat de integrare a dreptului penal, trebuie respectate condiții suplimentare:

(1) În primul rând, spre deosebire de piața internă, recunoașterea reciprocă a actelor poate să nu funcționeze automat în domeniul justiției penale. Mai degrabă, în temeiul art. 83 alin. 1 alin. 2 lit. un TFUE, principiul recunoașterii trebuie mai întâi implementat de UE în temeiul dreptului secundar prin „reguli și proceduri” speciale. Decizia-cadru 2002/584/JAI privind mandatul european de arestare¹ reprezintă cel mai important exemplu al unei astfel de reguli, care stabilește anumite condiții pentru recunoașterea reciprocă a unui mandat de arestare.

(2) În al doilea rând, punerea în aplicare a principiului recunoașterii reciproce a hotărârilor judecătorești depinde în mod esențial de încrederea reciprocă în calitatea și statul de drept al justiției penale în toate statele membre.

Limitele recunoașterii reciproce

Ne putem întreba dacă o astfel de încredere reciprocă este justificată dacă justiția penală în statele membre nu a fost încă adusă la un standard minim european. Art. 82 alin. 1 TFUE ignoră aceste preocupări și solicită recunoașterea reciprocă a hotărârilor judecătorești chiar și fără o apropiere prealabilă a legilor. În acest sens, merită din nou menționată Decizia-cadru privind mandatul european de arestare, potrivit căreia un mandat european de arestare emis de statul membru al UE solicitant trebuie să fie executat de statul membru emitent (art. 1 alin. 2). Acest standard strict „care reflectă consensul la care au ajuns toate statele membre” este justificat de faptul că toate statele membre sunt state constituționale, condiție care a fost verificată în momentul aderării la UE (art. 2 TUE coroborat cu art. 49 TEU).

De fapt, această presupunere nu mai este valabilă. Asistăm la o criză masivă a statului de drept în unele state membre, precum Ungaria, Polonia și România, în special în ceea ce privește sistemul judiciar. Prin urmare, Curtea Europeană de Justiție (CEJ) a limitat aplicarea principiului recunoașterii reciproce în domeniul procesului penal prin adăugarea unei rezerve implicite în materia statului de drept și drepturile fundamentale la capitolul Cooperare judiciară în materie penală din TFUE. Prin urmare, în cazul în care sunt identificate deficiențe grave în ceea ce privește principiul statului de drept sau drepturile fundamentale într-un stat membru, alte state membre pot să nu mai recunoască deciziile judecătorești din acel stat. În contradicție cu formularea Deciziei-cadru 2002/584/JAI, astfel CEJ a pronunțat decizii în cauzele privind executarea unui mandat european de arestare². În plus, același lucru se aplică în mod explicit Directivei 2014/41/UE privind Ordinul european de anchetă în materie penală³. Potrivit art. 11 alin. 1 lit d) și f) din directivă, recunoașterea sau executarea unui ordin de anchetă în statul de executare „poate” (!) fi refuzată

¹ Decizia-cadru a Consiliului din 13 iunie 2002 privind mandatul european de arestare și procedurile de predare între statele membre, *OJ L 190*, 18.7.2002, p. 1–20, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/RO/TXT/?uri=celex:32002F0584>

² Cauza C-404/15 and C-659/15 PPU (*Aranyosi and Căldăraru*), <https://curia.europa.eu/juris/liste.jsf?num=C-404/15>

³ DIRECTIVA 2014/41/UE A PARLAMENTULUI EUROPEAN ȘI A CONSILIULUI din 3 aprilie 2014 privind ordinul european de anchetă în materie penală, *JO* 2014, L 130, p. 1, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/RO/TXT/PDF/?uri=CELEX:32014L0041&from=EN>

dacă există motive de teamă că principiul statului de drept sau drepturile fundamentale va fi încălcat. Această prevedere trebuie interpretată în conformitate cu drepturile fundamentale, în sensul că recunoașterea „trebuie” să fie refuzată în astfel de cazuri.

La armonizarea dreptului penal, fiecare stat membru are un drept de opoziție, așa-numita „frână de urgență” (art. 82 alin. 3, art. 83 alin. 3 TFUE) pentru a opri o procedură legislativă a UE aflată în desfășurare în Consiliu. Acest instrument poate fi utilizat de un stat membru dacă măsura planificată a UE ar afecta „aspecte fundamentale ale sistemului său de justiție penală”. În astfel de cazuri, o procedură specifică prevede sesizarea Consiliului European, care trebuie să caute un consens.

Art. 67 alin. 3 și art. 82 alin. 2 TFUE subliniază că apropierea legislației penale naționale trebuie să fie „necesară”. În același timp, ei cer respect pentru „sistemele și tradițiile juridice ale statelor membre”.

Pentru unii autori de drept penal, această trimitere recunoaște un principiu juridic autentic în dreptul Uniunii, bazat pe respectarea suveranității statelor membre și în respectarea procesului decizional democratic în aceste state. Conform acestui principiu, UE nu poate interveni decât cu prudență în sistemele naționale de drept penal. Totuși, TFUE nu cere în niciun caz ca fiecare act de drept penal al UE să fie supus unei norme deosebit de restrictive. Tratatul de la Lisabona respinge de fapt o armonizare europeană completă a dreptului penal. Prin urmare, trimerile din art. 67 și art. 82 TFUE nu fac decât să sublinieze importanța principiilor subsidiarității și proporționalității în domeniul dreptului penal al Uniunii.

Din cauza principiului subsidiarității prevăzut la art. 5 alin. 3 din Tratatul UE, măsurile de armonizare a UE în temeiul dreptului penal trebuie să aibă și o valoare adăugată pentru Europa; în caz contrar, obiectivele nu pot fi atinse într-o măsură suficientă de către statele membre. În plus, potrivit principiului proporționalității prevăzut la art. 5 alin. 4 TUE, acestea nu pot „depăși ceea ce este necesar”. Aceasta înseamnă că, cu cât măsurile de armonizare intervin mai intensiv în sistemele naționale de drept penal, cu atât acestea trebuie să fie mai importante pentru atingerea obiectivelor Uniunii.

Cu toate acestea, nu se poate spune că există o tendință către „suveranitatea dreptului penal” național prin intermediul unui principiu juridic care solicită o abordare restrictivă a legislației UE în domeniul penal. Un astfel de principiu nu poate fi dovedit nici în jurisprudența CEJ¹, de exemplu, așa cum arată în mod clar hotărârea CEJ privind anularea Deciziei-cadru 2003/80/JAI privind protecția mediului prin dreptul penal².

„Cu toate acestea, (aceasta) nu împiedică legiuitorul comunitar (...) să ia măsuri care se referă la dreptul penal al statelor membre pe care le consideră necesare pentru a asigura eficacitatea deplină a normelor pe care le stabilește în materie de protecție a mediului.”

Limitele mai importante ale armonizării dreptului penal european se regăsesc în Carta Drepturilor Fundamentale a Uniunii Europene³. Acest lucru este deja subliniat în art. 67 alin. 1 TFUE, care reflectă perspectiva juridică europeană conform căreia dreptul penal nu este un domeniu ca oricare altul. Astfel, orice apropiere a dreptului penal prin dreptul secundar al UE trebuie să fie compatibilă cu Carta (art. 6 alin. 1 TUE coroborat cu art. 51 alin. 1 și 52 alin. 1 din Cartă). Mai presus de toate, acest lucru se aplică drepturilor fundamentale, de exemplu, prezumția de nevinovăție în temeiul art. 48 și principiul proporționalității în legătură cu sancțiunile prevăzute la art. 49 din Cartă.

Deși a fost ridicată în trecut întrebarea dacă standardul Uniunii privind drepturile fundamentale în domeniul dreptului penal ar oferi o protecție adecvată individului, acest lucru s-a schimbat odată cu intrarea în vigoare a Cartei Drepturilor Fundamentale a Uniunii Europene. Prin urmare, gradul de conștientizare al CEJ cu privire la drepturile fundamentale a crescut considerabil de atunci.

Cu toate acestea, strategia Curții în ceea ce privește domeniul dreptului penal nu a fost încă de a declara actele penale ale UE nule. În schimb, favorizează o interpretare a Actului Uniunii în conformitate

¹ HOTĂRÂREA CURȚII (Marea Cameră) în cauza C-440/05, 23 octombrie 2007

² DECIZIA-CADRU 2003/80/JAI A CONSILIULUI din 27 ianuarie 2003 privind protecția mediului prin dreptul penal, JO L nr. 29 din 05-02-2003, <https://www.ilegis.ro/eurolegis/ro/index/act/10269>

³ Carta Drepturilor Fundamentale a Uniunii Europene, JO 2010, C 83/389, <https://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:C:2010:083:0389:0403:ro:PDF>

cu drepturile fundamentale. De exemplu, dacă instrucțiunile autorităților și instanțelor naționale să nu execute un mandat european de arestare dacă persoana care urmează să fie predată este amenințată cu tratament inuman și degradant în statul membru emitent în sensul art. 4 din Cartă sau dacă există riscul ca instanțele statului emitent să încalce dreptul fundamental la un proces echitabil garantat de art. 47 alin. 2 din Cartă.

În concluzie, armonizarea europeană a dreptului penal nu numai că promovează securitatea în UE, ci aduce și o contribuție importantă la integrarea europeană. Limitele armonizării dreptului penal rezultă mai puțin din barierele în calea jurisdicției/competențelor și a suveranității naționale decât din statul de drept și drepturile fundamentale, care sunt deosebit de relevante pentru acest domeniu sensibil al dreptului.

Dacă există îndoieli serioase cu privire la respectarea statului de drept și a drepturilor fundamentale în statele membre ale UE, premisa fundamentală pe care se bazează cooperarea judiciară în materie penală - încrederea reciprocă a statelor membre că sistemele juridice și judiciare ale partenerilor vor adera la valorile UE (Art. 2 TUE) -, nu mai este valabil. În acest caz, trebuie, prin urmare, nu numai să oprim recunoașterea reciprocă a hotărârilor judecătorești, ci și să ne întrebăm dacă armonizarea selectivă suplimentară a procedurii penale și a dreptului penal material este încă acceptabilă.

Referințe bibliografice:

1. Carta Drepturilor Fundamentale a Uniunii Europene, JO 2010, C 83/389, <https://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:C:2010:083:0389:0403:ro:PDF>
2. Cauza C-404/15 and C-659/15 PPU (*Aranyosi and Căldăraru*), <https://curia.europa.eu/juris/liste.jsf?num=C-404/15>
3. DECIZIA-CADRU 2003/80/JAI A CONSILIULUI din 27 ianuarie 2003 privind protecția mediului prin dreptul penal, JO L nr. 29 din 05-02-2003, <https://www.ilegis.ro/eurolegis/ro/index/act/10269>
4. Decizia-cadru a Consiliului din 13 iunie 2002 privind mandatul european de arestare și procedurile de predare între statele membre, *OJ L 190, 18.7.2002, p. 1–20*, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/RO/TXT/?uri=celex:32002F0584>
5. Directiva (UE) 2015/849 a Parlamentului European și a Consiliului din 20 mai 2015 privind prevenirea utilizării sistemului financiar în scopul spălării banilor sau finanțării terorismului, de modificare a Regulamentului (UE) nr. 648/2012 al Parlamentului European și al Consiliului și de abrogare a Directivei 2005/60/CE a Parlamentului European și a Consiliului și a Directivei 2006/70/CE a Comisiei, *J.O. L 141, 5.6.2015, 73-117*, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/RO/TXT/?uri=celex%3A32015L0849>
6. Directiva 2014/41/UE A PARLAMENTULUI EUROPEAN ȘI A CONSILIULUI din 3 aprilie 2014 privind ordinul european de anchetă în materie penală, JO 2014, L 130, p. 1, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/RO/TXT/PDF/?uri=CELEX:32014L0041&from=EN>
7. HOTĂRÂREA CURȚII (Marea Cameră) în cauza C-440/05, 23 octombrie 2007
8. REGULAMENTUL (CE) NR. 178/2002 AL PARLAMENTULUI EUROPEAN ȘI AL CONSILIULUI din 28 ianuarie 2002 de stabilire a principiilor și a cerințelor generale ale legislației alimentare, de instituire a Autorității Europene pentru Siguranța Alimentară și de stabilire a procedurilor în domeniul siguranței produselor alimentare, JO L 31, 1.2.2002, p. 1, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/RO/TXT/PDF/?uri=CELEX:02002R0178-20090807&from=PL>
9. Satzger H., The Harmonisation of Criminal Sanctions in the European Union - A New Approach, <https://eucrim.eu/articles/harmonisation-criminal-sanctions-european-union-new-approach/>

ROLUL ORGANIZAȚIEI INTERNAȚIONALE A POLIȚIEI CRIMINALE ÎN COMBATEREA CRIMINALITĂȚII TRANSNAȚIONALE ORGANIZATE

THE ROLE OF THE INTERNATIONAL CRIMINAL POLICE ORGANIZATION IN COMBATING TRANSNATIONAL ORGANIZED CRIME

Fredolin LECARI,
drd.,

Universitatea de Stat din Moldova
E-mail: fredolin.lecari@gmail.com

Rezumat: *Organizația Internațională a Poliției Criminale (INTERPOL), creată în anul 1956, a devenit într-un timp relativ scurt un centrul al coordonării politicilor și activităților statelor membre în vederea prevenirii și reprimării infracțiunilor de drept comun, iar după sesiunea din noiembrie 2021 a Adunării Generale INTERPOL și-a propus să devină lider mondial al poliției în schimbul de informații, răspuns și coordonare operațională pentru combaterea crimelor transnaționale. În prezentul demers științific ne propunem să relieșăm atribuțiile INTERPOL în vederea combaterii flagelului criminalității transnaționale organizate, dezvoltând prevederile actelor constitutive și soft law prin exemplificări practice relevante.*

Cuvinte cheie: *cooperare internațională, criminalitate transnațională organizată, drept internațional, INTERPOL, Organizația Internațională a Poliției Criminale.*

Summary. *The International Criminal Police Organization (INTERPOL), created in 1956, has in a relatively short time become a center for coordinating the policies and activities of member states in order to prevent and repress common law crimes, and after the November 2021 session of the INTERPOL General Assembly, it proposed to become the global police leader in intelligence sharing, response and operational coordination to combat transnational crime. In this scientific approach, we propose to highlight INTERPOL's attributions in order to combat the scourge of organized transnational crime, developing the provisions of the organization's constitutive acts and soft law through relevant practical examples*

Keywords: *international cooperation, transnational organized crime, international law, INTERPOL, International Criminal Police Organization.*

Organizația Internațională a Poliției Criminale (INTERPOL) a fost înființată de statele care au conștientizat necesitatea urgentă de a facilita cooperarea polițienească dincolo de frontierele lor. Rolul INTERPOL în condițiile unei lumi globalizate este și mai important din momentul în care aceasta este singura organizație universală cu mandat și infrastructură tehnică ce permite schimbul operativ de informații despre activitățile organelor de aplicare a legii.

Din momentul creării Organizației Internaționale a Poliției Criminale lumea s-a schimbat, aceasta având repercusiuni asupra fenomenului criminalității, subsecvent, formele de cooperare a statelor în vederea combaterii crimelor cu caracter internațional urmează a fi adaptate noilor realități.

Or, practica obișnuită a poliției este de obicei departe de raționamentele dreptului internațional. Probabil, când se impune înțelegerea fenomenului crimei organizate, poliștii au dezvoltat o abordare “*I know it when I see it*”. Ei nu sunt ghidați de preocupări dogmatice, dar manifestă o atitudine practică care este mai mult sau mai puțin aceeași în toate țările. Organele de poliție au fost, de asemenea, destul de pragmatice în a face față deschiderii spațiului Schengen și au cultivat rețele personale strânse, în special în

regiunile de frontieră. În zilele noastre, situația în domeniul cooperării polițienești transfrontaliere s-a îmbunătățit mult.¹ Acest fapt se datorează în mare parte inițiativelor și proiectelor realizate de INTERPOL.

La sesiunea a 89-a din noiembrie 2021 Adunarea Generală a INTERPOL a aprobat Cadrul strategic 2022-2025 al organizației, ce a cuprins patru obiective în vederea realizării misiunii INTERPOL în cele 195 state membre, inclusiv în Republica Moldova, devenită stat membru al organizației la 28 septembrie 1994.

În temeiul celui de-al doilea scop strategic ”Îmbunătățirea activității de poliție prin parteneriate” INTERPOL își propune să devină liderul global al poliției în schimbul de informații, răspuns și coordonarea operațională pentru combaterea crimelor transnaționale.

Subdiviziunea de Criminalitate Organizată a INTERPOL cooperează cu toate serviciile de poliție ale INTERPOL pentru a identifica figurile majore implicate în criminalitatea transnațională, rețelele criminale asociate și activitățile acestora. Obiectivul final este de a stopa funcționarea organizațiilor. În acest sens INTERPOL efectuează analize pe baza informațiilor furnizate de țările membre și parteneri, cum ar fi date biometrice, imagini și asocieri cunoscute. Acest lucru permite crearea unei imagini globale și stabilirea unei legături între organizatori, finanțatori, recrutori, distribuitori și oficiali corupți, de exemplu.

Unitatea de Criminalitate Organizată a INTERPOL desfășoară, de asemenea, o serie de proiecte care se concentrează pe tipuri specifice de rețele criminale, fiecare dintre ele prezentând un set unic de provocări. Aceste proiecte încurajează organismele naționale și internaționale de aplicare a legii să facă schimb de date operaționale, cele mai bune practici și lecții învățate în vederea dezmembrării unor grupuri specifice.²

La sfârșitul anului 2022 INTERPOL realizează cinci proiecte în domeniul combaterii criminalității transnaționale organizate: Cooperarea INTERPOL împotriva 'Ndrangheta (I-CAN); Crima organizată în Asia; Proiectul Fortaleza; Proiectul Millennium și Inițiativa de asistență operațională în Moldova.

Proiectul Fortaleza se concentrează pe structurile criminale care își au originea în America Latină, având totodată un impact global. Deși sunt cunoscute în esență pentru traficul de droguri, grupurile criminale organizate din America Latină și Caraibe s-au diversificat spre o criminalitate globală, ce presupune inclusiv contrabanda de arme, traficul de persoane și criminalitatea financiară.

Proiectul Fortaleza oferă forțelor de poliție o platformă globală, neutră de care acestea au nevoie pentru a detecta, urmări și combate activitatea criminală. În timp ce proiectul se concentrează pe regiunea Americii de Nord și Americii de Sud, țări din Africa de Vest, Europa și Asia participă în mod regulat la activitățile Fortaleza, deoarece acestea sunt, de asemenea, afectate ca țări sursă, de tranzit sau de destinație a activităților criminale.

Unele dintre produsele dezvoltate de INTERPOL includ: listele grupelor urmărite; rețele de ofițeri de informații; operațiuni de poliție coordonate regional; acces la baze de date gestionate de INTERPOL. În așa mod, organele de aplicare a legii vor putea răspunde prompt provocărilor naționale și regionale, acționând la nivel global.

Suplimentar dezvoltării unei rețele regionale puternice de aplicare a legii, sub egida Proiectului Fortaleza sunt organizate întâlniri operaționale anuale pentru a împărtăși experiențe, pentru a identifica cele mai bune practici și pentru a discuta inovațiile cu privire la noile metode de aplicare a legii.

Prin Proiectul Fortaleza, este stimulată comunicarea dintre Secretariatul General al INTERPOL, țările membre și ofițerii din domeniu. Acest lucru permite schimbul mai eficient de informații operaționale ale poliției. Ultimele întruniri operaționale în cadrul proiectului au avut loc: la Willemstad, Curaçao (2016) și Santiago, Chile (2017).

Un alt proiect realizat de INTERPOL în domeniul combaterii criminalității transnaționale organizate poartă denumirea **Millennium** și urmărește ca obiectiv principal identificarea și desființarea

¹ Kruessmann T., Organized Crime. In : Sayapin S., Atadjanov R., Kadam K., Kemp G., Zambrana-Tévar N., Quénivet N., International Conflict and Security Law, T.M.C. Asser Press The Hague. https://doi.org/10.1007/978-94-6265-515-7_54 1497 p. p. 1248

² <https://www.interpol.int/Crimes/Organized-crime>

grupurilor criminale, a rețelilor criminale asociate și a activităților acestora. Acest lucru se realizează prin colectarea, partajarea și analiza datelor; suport operațional și de investigare; consolidarea capacităților și formare. Axat inițial pe grupurile criminale organizate din Eurasia, *Millennium* se extinde treptat în Balcanii de Vest și Nigeria și își propune să identifice „Hoții în lege” ce exercită influență și control asupra grupurilor implicate în infracțiuni ca: traficul de droguri, traficul de ființe umane, autovehicule și arme de foc; extorcare; crime financiare și spălarea banilor etc.

Baza de date a Proiectului Millennium oferă țărilor participante date despre membrii de rang înalt ai grupurilor criminale organizate din care fac parte vorbitori de limbă rusă. Informațiile conținute în această bază includ: date personale; biometrie; legături cu organizații criminale organizate; locații de operare și influență etc.

Un grup de lucru din cadrul Proiectului Millennium se întrunește periodic pentru a permite ofițerilor de aplicare a legii să-și împărtășească experiențele, să facă schimb de informații, să identifice tendințele emergente și *modus operandi* ale grupurilor criminale din regiunile în cauză.

Reuniunile grupului de lucru au avut loc la Brasília, Brazilia (mai 2022), Madrid, Spania (decembrie 2021), Salzburg, Austria (aprilie 2019), Lviv, Ucraina (mai 2018), Moscova, Federația Rusă (iunie 2017), Tbilisi, Georgia (septembrie 2016) și Praga, Cehia (februarie 2015).¹

O altă inițiativă importantă în activitatea INTERPOL o prezintă cooperarea organizației împotriva rețelei globale ‘Ndrangheta (**I-CAN**), aceasta fiind în prezent cea mai răspândită și puternică organizație criminală. Apărută în regiunea italiană Calabria, ‘Ndrangheta s-a extins în întreaga lume și continuă să crească într-un ritm constant. Astăzi, ‘Ndrangheta este considerată singura organizație mafiotă italiană.

Răspândirea criminalității de tip mafiot reprezintă o amenințare inedită și urgentă, deoarece legăturile de familie puternice și practicile politice și de afaceri corupte îi permit să pătrundă în toate domeniile vieții economice. ‘Ndrangheta este implicată într-o gamă largă de activități criminale, de la traficul de droguri și spălarea banilor până la extorcare și fraudarea contractelor publice. Aceste profituri ilegale enorme sunt apoi reinvestite în companii obișnuite, consolidând și mai mult influența organizației și poluând economia legală.

Inițiativa I-CAN presupune construirea unui sistem global de avertizare timpurie împotriva unui inamic invizibil, afirmă Jürgen Stock, secretarul general al INTERPOL. În special, această inițiativă timp de trei ani (2020-2023) presupune un nou nivel de cooperarea polițienească multilaterală în vederea combaterii „Ndranghetei”, și anume: valorificarea capacităților și instrumentelor analitice ale INTERPOL pentru a face schimbul de informații și bune practici.

Finanțat de Departamentul Italian de Securitate Publică, proiectul sporește gradul de conștientizare și înțelegere globală a pericolului ce-l prezintă rețeaua criminală. I-CAN este proiectată pe trei piloni de bază:

Conținut – bazat pe experiența și cunoștințele nemijlocite ale Italiei cu privire la amenințarea reprezentată de „Ndrangheta, structura sa și modul în care funcționează.

Acces – Punerea acestor informații importante de organele de poliție la dispoziția țărilor vizate în timp real, pentru a identifica modelele, tendințele și potențialele ținte pentru aplicarea conformă a legii.

Acțiune – Coordonarea investigațiilor comune cu agențiile naționale de aplicare a legii pentru identificarea fugarilor și arestarea persoanelor căutate în legătură cu activitățile legate de „Ndrangheta”.

La 28 iunie 2022 la Cotonou (Benin) și-a desfășurat lucrările Conferința regională africană a INTERPOL, la care au fost evaluate amenințările criminalității transnaționale cu care se confruntă Africa. În esență, provocările la securitatea statelor africane, ce le compromit dezvoltarea, se rezumă la: traficul de persoane, traficul de droguri, terorism, criminalitatea cibernetică.

Recent, o operațiune globală de combatere a traficului de persoane și traficului de migranți, coordonată de INTERPOL, la care au participat 47 de țări, a înregistrat o serie de succese în Africa.

¹ <https://www.interpol.int/Crimes/Organized-crime/Project-Millennium>

Cu referire la inițiativele privind contracararea criminalității transnaționale organizate realizate de INTERPOL în Republica Moldova ținem să menționăm că în ultimul an organizația implementează un proiect în vederea acordării asistenței operaționale autorităților statului nostru în special în domeniul combaterii criminalității organizate, terorismului și traficului de arme.

După 24 februarie 2022 Republica Moldova se confruntă cu provocări serioase la adresa securității, de la fraudarea documentelor de călătorie, traficul de persoane (intern și transfrontalier) și arme de foc, până la contrabanda cu materiale chimice, biologice, radiologice, nucleare și explozive. Situată chiar la marginea Uniunii Europene, locația geografică a Moldovei este atractivă pentru grupurile internaționale de crimă organizată care doresc să introducă ilegal mărfuri ilegale între Europa și Asia.¹

Crima organizată are un impact negativ asupra regiunilor întregi și permite obținerea ilicită a veniturilor considerabile. Fluxurile financiare ilicite au cauzat daune semnificative economiei, societății și dezvoltării în Republica Moldova. Grupurile de crimă organizată folosesc adesea veniturile obținute în mod ilicit pentru a finanța și sponsoriza alte infracțiuni grave.

Asistența operațională a INTERPOL urmărește acordarea sprijinului organelor de aplicare a legii în abordarea crimei organizate și amenințărilor emergente, și anume:

1. Oferirea de asistență operațională și consolidarea eforturilor naționale pentru combaterea crimei organizate transnaționale, cu accent asupra traficului de migranți, traficului de ființe umane, terorismului și traficului de arme de foc;

2. Consolidarea cooperării naționale și transfrontaliere între organele de aplicare a legii, organizațiile internaționale și sectorul ajutorului/organizațiile neguvernamentale. Îmbunătățirea cooperării polițienești internaționale va asigura, de asemenea, eficientizarea schimbului de informații în regiune.

În vederea realizării obiectivelor expuse vor fi realizate următoarele activități:

Sprijin operațional și analitic pentru identificarea și investigarea grupurilor criminale organizate legate de traficul de persoane și de arme de foc, terorism și extremism violent. Aceasta va include un schimb de date operaționale și de bune practici care vizează desființarea unor grupuri criminale specifice. Oficialii INTERPOL vor contribui, de asemenea, la consolidarea agențiilor de aplicare a legii din Moldova cu abilități operaționale și analitice pentru a efectua investigații eficiente;

Detectarea persoanelor suspecte la punctele de control – aceasta va include verificarea încrucișată a datelor biometrice ale indivizilor suspecți cu bazele de date INTERPOL în timpul operațiunilor HOTSPOT;

Evaluarea capacității Moldovei de a detecta și interzice materialele chimice, biologice, radiologice, nucleare și explozive la punctele de trecere a frontierei și mecanismele de răspuns;

Programe de sprijin și mentorat la locul de muncă – Acest lucru va contribui la integrarea celor mai bune practici, la sporirea gradului de alertă și la răspunsul imediat la traficul de arme de foc. Aceste programe vor ajuta, de asemenea, autoritățile naționale să efectueze analize de informații penale, precum și în identificarea și urmărirea armelor de foc;

Asistarea organelor de aplicare a legii în accesarea bazelor de date INTERPOL și sprijinirea desfășurării echipelor de sprijin operațional (OST) ale INTERPOL pentru cazurile transnaționale.

Proiectul urmează a fi realizat în perioada octombrie 2022-iulie 2023 având un buget de 1,150,000 EUR oferiți de Ministerul German al Afacerilor Externe.

Reieșind din conținutul expus mai sus, constatăm că abordarea geografică a acțiunilor INTERPOL în vederea combaterii flagelului periculos se justifică din punct de vedere strategic și este una eficientă. Or, mai multe regiuni ale lumii prezintă particularități inedite ale criminalității transnaționale organizate (natura subiecților, forma de organizare, tipologia crimelor cu caracter internațional ce constituie activitatea esențială a grupării criminale organizate etc.), prin urmare, proiectarea unui sistem universal, general de combatere a acestui fenomen, fără a ține cont de aspectele regionale particulare, riscă să nu permită realizarea scopului fixat.

¹ <https://www.interpol.int/Crimes/Organized-crime/Operational-Assistance-in-Moldova-Initiative>

Organizația Internațională a Poliției Criminale se manifestă, în contextul relațiilor internaționale contemporane, în calitate de centru global bine organizat de coordonare operațională a cooperării statelor pentru combaterea criminalității transnaționale organizate. În consecință, organizația devine un element esențial în arhitectura de securitate a statelor în sec. XXI.

Referințe bibliografice:

1. Kruessmann T., Organized Crime. In : Sayapin S., Atadjanov R., Kadam K., Kemp G., Zambrana-Tévar N., Quénivet N., International Conflict and Security Law, T.M.C. Asser Press The Hague. https://doi.org/10.1007/978-94-6265-515-7_54 1497 p.
2. <https://www.interpol.int/Crimes/Organized-crime>
3. <https://www.interpol.int/Crimes/Organized-crime/Project-Millennium>
4. <https://www.interpol.int/Crimes/Organized-crime/Operational-Assistance-in-Moldova-Initiative>

REGLEMENTAREA JURIDICĂ ÎN DIVERSE DOMENII ALE ACTIVITĂȚII DE ÎNȚEPRINZĂTOR

LEGAL REGULATION IN VARIOUS AREAS OF ENTREPRENEURIAL ACTIVITY

Iurie MIHALACHE,

dr. hab. în drept, conf. univ.,

Universitatea de Stat „B. P. Hasdeu”, mun. Cahul

E-mail: mihalacheiurie@yahoo.com

Angela CIUBOTARU,

drd.,

Universitatea de Stat din Moldova

Rezumat. *Legislația din sfera activității de întreprinzător posedă o structură complexă în care se aplică norme ce aparțin unor domenii juridice separate care într-un final, reglementează raporturi asemănătoare, însă de pe poziții diferite. În acest context, devine actuală sarcina de a cunoaște influența normativă pe care o exercită alte ramuri de drept asupra raporturilor juridice de întreprinzător. Interes major manifestă cercetarea regimului juridic al activității de întreprinzător în diverse domenii.*

Articolul științific propus pentru publicare are ca scop principal descrierea cadrului normativ din sfera activității de întreprinzător și propunerea unor soluții juridice de ameliorare a legislației în cele mai importante domenii: piața de capital, bursele de mărfuri, investițiile, sectorul de întreprinderi mici și mijlocii, zonele economice libere, piața financiară bancară și nebancară. În scopul încadrării reușite a cercetării sub aspect științific și juridic, în conținutul ei vom reflecta în mod prioritar legislația Republicii Moldova, fiind conștienți de faptul că relațiile de întreprinzător manifestă și conotație internațională. Întrucât cercetarea este elaborată la domeniul dreptului privat național, găsim de cuviință a efectua o cercetare cu referire la legislația autohtonă.

Cuvinte-cheie: activitate de întreprinzător, cadru juridic de reglementare, serviciu public, relații de afaceri, licență, autorizație, regim de autorizare.

Resumé. *La législation dans le domaine de l'activité entrepreneuriale a une structure complexe dans laquelle s'appliquent des règles appartenant à des domaines juridiques distincts qui régissent finalement des relations similaires, mais à partir de positions différentes. Dans ce contexte, la tâche de connaître l'influence normative exercée par d'autres branches du droit sur les relations juridiques de l'entrepreneur devient courante. La recherche du régime juridique de l'activité entrepreneuriale dans divers domaines présente un intérêt majeur.*

L'article scientifique proposé pour publication a pour objectif principal la description du cadre réglementaire dans le domaine de l'activité entrepreneuriale et la proposition de solutions juridiques pour améliorer la législation dans les domaines les plus importants: le marché des capitaux, les bourses de matières premières, les investissements, le secteur des petites et moyennes entreprises, les zones d'économies libres, le marché financier bancaire et non bancaire. Afin de réussir à encadrer la recherche sous un aspect scientifique et juridique, nous refléterons principalement dans son contenu la législation de la République de Moldavie, étant conscient du fait que les relations commerciales ont également une connotation internationale. La recherche étant développée dans le domaine du droit privé national, nous estimons opportun d'effectuer une recherche en référence à la législation locale.

Mots-clés: activité d'entrepreneur, cadre juridique, services publics, relations d'affaires, licence, autorisation, régime d'autorisation.

1. Considerații generale privind activitatea de întreprinzător

Activitatea de întreprinzător constituie latura inseparabilă a societății umane, „sistemul circulator” al întregii planete și, în același timp, al fiecărui stat, cu obiective specifice și implicații profunde în domeniul prestărilor de servicii.

Satisfacerea necesităților materiale și spirituale ale societății în ansamblu, precum și ale fiecărui cetățean implică desfășurarea activităților aducătoare de profit. Existența unei societăți moderne ar fi de neconceput în lipsa acestui sistem, iar odată cu consolidarea relațiilor de întreprinzător, această instituție ocupă un loc tot mai important în viața fiecărei persoane.

Datorită numărului în creștere al întreprinzătorilor, abordarea problematicii din sfera activității de întreprinzător rămâne mereu o problemă actuală, de interes teoretic și practic deosebit. Cu toate acestea, domeniul activității de întreprinzător a rămas puțin cercetat în doctrina juridică autohtonă.

Legislația din sfera activității de întreprinzător posedă o structură complexă în care se aplică norme ce aparțin unor domenii juridice separate (civil, fiscal, administrativ, contravențional, protecția consumatorilor etc.) care într-un final, reglementează raporturi asemănătoare, însă de pe poziții diferite. În acest scop, devine actuală sarcina de a cunoaște legătura care există între legislația din sfera dreptului privat și legislația ce aparține altor domenii de reglementare, precum și influența normativă pe care o exercită alte ramuri de drept asupra raporturilor juridice de întreprinzător. Interes major prezintă cercetarea regimului juridic al activității de întreprinzător în diverse domenii, precum: piața de capital, bursele de mărfuri, investițiile, sectorul de întreprinderi mici și mijlocii, zonele economice libere, piața financiară bancară și nebancară.

Cercetarea științifică propusă atenției are ca scop principal perfecționarea cadrului normativ de reglementare a activității de întreprinzător în cele mai importante domenii, prin prisma legislației și a opiniilor doctrinare. În vederea atingerii scopului fixat, ne-am propus realizarea următoarelor obiective: 1) formarea unui nucleu de idei și mecanisme de recomandare care să asigure o anumită omogenitate interpretativă și decizională în aplicarea legislației ce vizează inițierea și desfășurarea activității de întreprinzător; 2) evidențierea curenților și lacunelor existente și formularea unor propuneri teoretico-practice de perfecționare a cadrului normativ; 3) consolidarea cadrului de reglementare a activității de întreprinzător prin perfecționarea legislației pertinente; 4) recomandarea de soluții ce vizează ameliorarea activității de întreprinzător prin modificarea cadrului legal intern; 6) analiza dreptului la desfășurarea activității de întreprinzător prin prisma doctrinei și legislației din sfera dreptului afacerilor.

Suportul metodologic al cercetării științifice este cuprins de un ansamblu de teorii și concepte specifice diferitor domenii ale dreptului, materializate ca finalitate în cercetarea efectuată prin intermediul metodelor de analiză: a) *logică* (deductivă, inductivă, de specificare etc.), constând în utilizarea legităților, categoriilor și raționamentelor logice cu referire la analiza opiniilor doctrinare susținute de diferiți autori și sintetizarea reglementărilor ce vizează activitatea de întreprinzător; b) *sistemică*, manifestată prin cercetarea normelor juridice ce reglementează activitatea de întreprinzător și care sunt încorporate în diferite acte normative; c) *sintetică*, constând în exprimarea generalizatoare a particularităților de inițiere și desfășurare a activității de întreprinzător în vederea optimizării legislației naționale în domeniu.

2. Reglementarea juridică a pieței de capital și a burselor de mărfuri

Piața de capital mai este numită: piața valorilor mobiliare, piața hârtiilor de valoare, piața de valori, piața titlurilor de valoare sau piața financiară [1, p.243]. Formarea cadrului juridic referitor la piața valorilor mobiliare în Republica Moldova s-a realizat odată cu intrarea în vigoare a Legii cu privire la privatizare nr.627/1991 (abrogată) [2], în textul căreia existau mențiuni cu referire la bunuri patrimoniale. În scurt timp a fost adoptată Legea cu privire la bunurile patrimoniale nr.1345/1993 (abrogată) [3] care stabilea că *bonul patrimonial* este o hârtie specială de valoare, emisă de stat, care acorda cetățenilor Republicii Moldova: a) dreptul de a procura o parte din bunurile de stat, inclusiv prin privatizare, și b) dreptul de a schimba bonul patrimonial pe bunuri ale statului, dar fără posibilitatea obținerii de mijloace bănești în numerar (art.2, art.8).

Un nivel calitativ nou a fost atins odată cu intrarea în vigoare a Legii privind circulația hârtiilor de valoare și bursele de valori nr.1427/1993 (în prezent abrogată), care reglementa în detalii procesul de

emisie, circulație și anulare a valorilor mobiliare, activitatea participanților profesioniști la piața valorilor mobiliare, activitatea bursei de valori, rolul și atribuțiile statului pe piața valorilor mobiliare.

De cea mai îndelungată aplicare în timp (aproximativ 15 ani) s-a bucurat Legea cu privire la piața valorilor mobiliare nr.199/1998 (în prezent abrogată). Abrogarea acesteia a avut loc odată cu intrarea în vigoare în anul 2013 a Legii cu privire la piața de capital nr.171/2012.

În Republica Moldova piața de capital este slab dezvoltată. Începând cu anii '90 și până în prezent, reglementările pieței de capital au fost influențate de recomandările unor structuri internaționale, care, deși nu aveau un caracter obligatoriu, au fost acceptate haotic, dat fiind faptul că implementarea lor era condiționată de acordarea unor granturi și credite avantajoase [4, p.39].

Piața de capital reprezintă o piață specializată unde se întâlnesc și se reglează în mod liber cererea și oferta de active financiare pe termen mediu și lung. Mai concret, este vorba despre o piață pe care se tranzacționează în mod liber valori mobiliare (acțiuni, obligațiuni), piață ce are drept rol principal mobilizarea capitalului persoanelor (fizice/juridice) care economisesc (cumpărătorii de acțiuni și obligațiuni) și urmăresc plasarea profitabilă a acestor capitaluri [5, p.12-13]. Aceste fonduri sunt atrase de către emitenții de acțiuni și obligațiuni ce sunt în căutarea de capital în vederea finanțării unor proiecte de investiții. Piața de capital prezintă interes și din alt punct de vedere, permițând preluarea controlului asupra unor societăți prin achiziții semnificative de acțiuni sau obținerea unor câștiguri pe termen scurt prin specularea modificărilor de curs ale valorilor mobiliare.

Piața de capital este creată, administrată și exploatată de operatorii de piață în conformitate cu prevederile Legii privind piața de capital și actele normative ale Comisiei Naționale a Pieței Financiare (CNPF). Comisia Națională a Pieței Financiare este succesoarea în drepturi a Comisiei Naționale a Valorilor Mobiliare, a Inspectoratului de Stat pentru Supravegherea Asigurărilor și Fondurilor Nestatale de Pensii și a Serviciului supravegherii de stat a activității asociațiilor de economii și împrumut ale cetățenilor de pe lângă Ministerul Finanțelor al Republicii Moldova [6].

Bursa de mărfuri este instituția care organizează comerțul de bursă pe bază de standarde sau mostre de mărfuri, într-un local special amenajat (sala bursei), la o dată și oră anumită, conform regulilor de bursă (art.2 din Legea privind bursele de mărfuri nr.1117/1997 [7]).

Necesitatea creării unei *burse de mărfuri* în Republica Moldova a fost studiată activ pe parcursul anilor 1999-2002, apelându-se și la ajutorul specialiștilor bursieri din România. Inițial se preconiza crearea la Chișinău a unei filiale a Bursei de Mărfuri din București, dar în cele din urmă, cu aportul Guvernului și a specialiștilor autohtoni, în anul 2002 a fost înregistrată Bursa Universală de Mărfuri a Moldovei. În prezent aceasta întrunește 20 de membri și este singura bursă de mărfuri din Republica Moldova [8].

Activitatea de bursă se aseamănă cu o piață, iar bursele sunt organizații de intermediere care prestează servicii într-un mod specific, prin organizarea și desfășurarea licitațiilor [9, p.243]. Bursa nu poate fi participant la comerțul de bursă (art.30 alin.(2)). Ea se prezintă în calitate de organizator în desfășurarea comerțului de mărfuri și creează condițiile necesare pentru încheierea între participanții la bursă a contractelor de vânzare-cumpărare a mărfurilor.

Prețurile înregistrate la bursă pentru diferite categorii de mărfuri servesc ca bază pentru organele fiscale și vamale. Potrivit art.5 din Codul fiscal [10], drept surse de informații despre prețurile de piață la momentul încheierii tranzacțiilor de către contribuabil servește informația oficială despre cotările bursiere. Organul fiscal preia informația cu privire la tranzacțiile care au avut loc la bursa cea mai apropiată de sediul (domiciliul) vânzătorului (cumpărătorului)), iar în cazul lipsei tranzacțiilor la bursa respectivă, preia informația despre cotările bursiere ce au avut loc la altă bursă. De asemenea, cotația mărfurilor la bursă servește în calitate de punct de reper pentru Serviciul Vamal în procesul de înregistrare a operațiunilor externe de export. Prețuri de bursă nu pot fi puse la îndoială de organele fiscale, vamale sau alte organe cu funcții de control.

Fondatori ai bursei de mărfuri pot fi persoanele fizice și juridice. Bursa de mărfuri poate avea forma juridică de societate pe acțiuni ori de societate cu răspundere limitată (art.13 alin.(1)), având dreptul să-și înceapă activitatea numai după obținerea licenței pentru activitate bursieră (art.2 alin.(2)).

Cu referire la forma juridică de organizare a bursei de mărfuri, în doctrina de specialitate sunt expuse opinii contradictorii. Unii autori (V.Beliș, S.Vinicenco ș.a.) susțin că cea mai bună soluție pentru bursele de mărfuri este de a fi înregistrate în calitate de organizații necomerciale. Explicația constă în faptul că bursele doar organizează desfășurarea comerțului de mărfuri, fără a lua parte la comerț. Alți autori (V.Urucov, N.Semiliutina etc.) sunt de părere că bursele de mărfuri necesită a fi înregistrate sub formă de societăți comerciale. Profitul acumulat din desfășurarea activității de întreprinzător va contribui la sporirea nivelului de eficiență a bursei prin: procurarea tehnicii electronice moderne, angajarea specialiștilor calificați, plata cheltuielilor de întreținere [11], etc.

Mărimea capitalului social al bursei de mărfuri trebuie să fie de cel puțin 1 milion de lei. Cota-parte a fiecărui fondator și membru al bursei în capitalul social nu poate depăși 10%. Fondatori ai bursei nu pot fi: a) autoritățile administrației publice centrale și locale; b) băncile și instituțiile de credit; c) companiile de asigurare și investiționale; d) companiile fiduciare; e) organizațiile obștești, religioase și politice. Organele de conducere ale bursei de mărfuri sunt: adunarea generală a fondatorilor și membrilor bursei, comitetul de bursă, consiliul de administrație și comisiile de bursă.

Adunarea generală a fondatorilor și membrilor este organul suprem de conducere al bursei de mărfuri. Ea funcționează după regulile adunării generale a acționarilor, dacă este societate pe acțiuni, sau după regulile adunării generale a asociaților dacă este societate cu răspundere limitată [12, p.533].

Pe lângă atribuțiile de ordin general prevăzute de Legea privind societățile pe acțiuni nr.1134/1997 și Legea privind societățile cu răspundere limitată nr.135/2007, *atribuțiile speciale* ale adunării generale a fondatorilor și membrilor bursei de mărfuri sunt: a) aprobă regulamente, instrucțiuni și alte documente ce reglementează activitatea bursei; b) stabilește cuantumul taxei de bursă pentru tranzacții, plățile pentru serviciile prestate de bursă, plățile de intrare de la vizitatori, stabilește modul de aplicare a amenzilor pentru încălcarea regulilor comerțului de bursă; c) alege organele de conducere ale bursei; d) examinează cererile de acordare și retragere a calității de membru al bursei; e) aprobă și anulează deciziile comitetului de bursă (art.19).

Adunarea generală a fondatorilor este deliberativă dacă la ea participă cel puțin 2/3 din numărul fondatorilor și membrilor bursei. Hotărârea se consideră adoptată dacă pentru ea au votat 2/3 din numărul fondatorilor și majoritatea simplă a membrilor prezenți.

În perioada dintre convocările adunării generale, conducerea bursei de mărfuri o exercită comitetul de bursă. Alegerea nominală a membrilor comitetului, inclusiv a președintelui și vicepreședinților, se face la adunarea generală a fondatorilor și membrilor bursei de mărfuri.

Activitatea curentă a bursei de mărfuri este condusă de un organ executiv colegial (consiliul de administrație) sau unipersonal (managerul). Membrii organului executiv sunt salariați ai bursei de mărfuri și activează în baza contractului individual de muncă.

În funcție de problemele care necesită a fi soluționate, bursa de mărfuri poate crea comisii de marketing, de revizie, de transport, de statistică, financiare, pentru etica în afaceri, de depozitare a mărfurilor etc. Activitatea fiecărei comisii urmează a fi reglementată de un regulament, care se aprobă de adunarea generală a fondatorilor și membrilor bursei de mărfuri. După criteriul de admitere a participanților la licitațiile de bursă se deosebesc burse de mărfuri deschise și închise. La bursele de mărfuri *deschise*, tranzacțiile se încheie între intermediarii bursei și vizitatori. În cadrul bursei de mărfuri *închise*, tranzacțiile se încheie numai între intermediarii bursei (brokeri) [13, p.76]. În dependență de caracterul activității lor, bursele de mărfuri pot fi specializate și generale. Bursele de mărfuri *specializate* efectuează operațiuni cu anumite categorii de marfă fizică. La bursele de mărfuri *generale*, operațiunile se efectuează cu toate categoriile de mărfuri.

Funcțiile de bază ale bursei de mărfuri sunt: organizarea licitațiilor de bursă; elaborarea pachetului de contracte tip pentru tranzacțiile de vânzare-cumpărare; stabilirea cererii și ofertei reale, precum și a proporțiilor formate ale schimbului de mărfuri comercializate sau schimbate la bursă; crearea condițiilor pentru stabilizarea prețurilor și proporțiilor schimbului de mărfuri; cotarea prețurilor la mărfurile de bursă etc.

Principalul document ce reglementează efectuarea operațiunilor de bursă, desfășurarea licitațiilor de bursă și soluționarea litigiilor apărute în cadrul lor sunt *Regulile comerțului de bursă*, aprobate de adunarea generală a fondatorilor și membrilor bursei de mărfuri. Veniturile bursei de mărfuri se formează din taxele de înscriere și cotizațiile anuale ale membrilor bursei, plata de intrare, taxele pentru tranzacțiile de bursă, mijloacele de la vânzarea acțiunilor și din alte încasări.

Comerțul de bursă se organizează sub formă de licitație publică și se desfășoară în scopul prestării de servicii cumpărătorilor și vânzătorilor în procesul de vânzare-cumpărare (schimb) a mărfurilor de bursă. Comerțul de bursă se desfășoară pe calea: a) efectuării tranzacțiilor de bursă de către intermediarul bursei în numele și pe seama clientului (*activitate de broker*); b) efectuării tranzacțiilor de bursă de către intermediarul bursei în numele său și pe seama sa în scopul vânzării ulterioare a mărfii la bursă (*activitate de dealer*).

Marfa de bursă trebuie să fie calitativ omogenă, să se afle în circuitul civil, cu parametri calitativi comparabili în decursul unei anumite perioade de timp și să fie plasată în loturi, pentru a face posibilă negocierea ei conform mostrelor. În conformitate cu prevederile Legii nr.1117/1997, nu se consideră mărfuri de bursă: bunurile imobiliare, obiectele proprietății intelectuale și drepturile patrimoniale (art.7 alin.(4)). Bursa răspunde de calitatea mărfii comercializate la licitațiile de bursă și de faptul corespunderii acesteia standardelor. La cererea oricărui participant la negocieri, bursa este obligată să organizeze expertiza calității mărfii comercializate prin intermediul licitațiilor.

3. Reglementarea juridică a investițiilor și a sectorului de întreprinderi mici și mijlocii

Regimul juridic al investițiilor. În sens larg, prin *investiție* se înțelege totalitatea de bunuri depuse în activitatea de întreprinzător în scopul de a se obține venit. În sens restrâns, *investițiile* reprezintă plasamente de capital efectuate în scopul obținerii de venituri purtătoare de profit în viitor. Anume din acest punct de vedere ne referim la investițiile financiare, care includ procurarea de valori mobiliare pentru obținerea de dividende, plasarea mijloacelor financiare în bănci pentru dobânzi sau investirea sumelor bănești pentru inițierea unor afaceri [14, p.8].

Investitorii își pot plasa investițiile pe întreg teritoriul Republicii Moldova, în toate domeniile activității de întreprinzător. În acest scop, investitorilor li se acordă condiții echitabile și egale de activitate. Mai mult decât atât, investițiile nu pot fi supuse discriminării, motiv pentru care Legea cu privire la investițiile în activitatea de întreprinzător nr.81/2004 [15] interzice aplicarea măsurilor discriminatorii ce ar putea împiedica dirijarea, întreținerea, folosirea, extinderea sau dispunerea de investiții (art.6).

În conformitate cu art.4 din Legea nr.81/2004, investițiile pot fi realizate **prin diverse mijloace**: a) drepturi de proprietate asupra bunurilor mobile și imobile, alte drepturi reale; b) drepturi acordate în baza legii sau a contractului; c) licențe sau autorizații; d) concesiuni de cercetare, cultivare, extragere sau explorare a resurselor naturale; e) drepturi derivate din acțiuni, părți sociale sau alte forme de participare în societăți comerciale; f) mijloace bănești; g) drepturi de creanțe monetare, ce rezultă din anumite contracte, inclusiv din valori mobiliare; h) drepturi de proprietate intelectuală și industrială (drepturi de autor și drepturi conexe, secrete comerciale (know-how), goodwill (reputația afacerii pe piață), brevete de invenții, mărci, denumiri de firmă, denumiri de origine ale produselor, desene și modele industriale); i) alte drepturi contractuale, inclusiv cele rezultate din parteneriate public-private. De asemenea, se consideră investiții veniturile obținute din desfășurarea activității de întreprinzător care sunt depuse la reinvestire în cadrul aceleiași afaceri. Forma în care bunurile sunt investite nu afectează caracterul lor de investiție.

La nivel profesionist, investițiile se realizează prin intermediul fondurilor de investiții. **Fondurile de investiții** sunt intermediari financiare care colectează fonduri de la investitori individuali și vând acțiuni sau certificate de participare în activele fondului. Veniturile obținute în acest fel sunt investite de către societățile de investiții în diverse tipuri de instrumente financiare la nivel național sau pe piața internațională, în acest fel diversificând portofoliul acestora. Luând în considerație că sistemul bancar, în anumite situații, a devenit o frână în dezvoltarea relațiilor de piață, fondurile de investiții au dus la dezvoltarea rapidă a pieței de capital.

Primul fond de investiții a fost creat la Londra, în anul 1960. Cu toate acestea, fondurile de investiții au avut expansiune reală doar în anii '80 și '90 în Statele Unite ale Americii, Marea Britanie, Franța, Germania și Japonia [13, p.82]. Astăzi, fondurile de investiții au devenit unele dintre cele mai importante instituții de pe piața financiară.

În prezent, cadrul juridic al fondurilor de investiții în Republica Moldova este redat de Legea privind piața de capital nr.171/2012 [16]. Conform legii, *fond de investiții* este un organism de plasament colectiv a valorilor mobiliare, fără personalitate juridică, constituit în bază de contract de societate civilă, care plasează și răscumpără în mod continuu valori mobiliare de la alți participanți la piața de capital. Până la intrarea în vigoare a Legii privind piața de capital nr.171/2012, reglementarea fondurilor de investiții era asigurată prin Legea cu privire la fondurile de investiții nr.1204/1997 [17], în prezent abrogată. Fond de investiții era considerat societatea pe acțiuni, participant profesionist la piața valorilor mobiliare, care atrăgea mijloace financiare prin plasarea acțiunilor proprii și exercita investirea acestor mijloace în valori mobiliare pe care le procura de la alți emitenți.

Întreprinderile cu investiții străine pot fi înființate sub formă de întreprinderi mixte sau întreprinderi cu capital străin. *Mixtă* este întreprinderea al cărei capital social este compus parțial din investiții străine și parțial din investiții autohtone, iar *cu capital străin* este întreprinderea al cărei capital social este compus doar din investiții străine. Ca exemplu de întreprinderi mixte din Republica Moldova aducem: Î.M. „Orange” SA (moldo-franceză), Î.M. „Moldcell” SA (moldo-turcă), Î.M. „Moldova-Gaz” SA (moldo-rusă); întreprinderi cu capital străin avem: Î.C.S. „Premier Energy” SRL (investitor fiind grupul internațional Duet Private Equity Limited), Î.C.S. „Lukoil-Moldova” SRL (investitor din Federația Rusă), Î.C.S. „Petrom” SA (investitor din România) etc.

Orice investitor își dorește siguranță în afaceri iar lipsa de siguranță determină investitorii ca să-și plaseze capitalurile în alte state. Anume în scopul creării unui climat investițional favorabil, statul acordă prin intermediul Legii cu privire la investițiile în activitatea de întreprinzător nr.81/2004 o serie de garanții pentru investitori, după cum urmează:

Dreptul la reparația prejudiciului cauzat prin încălcarea drepturilor sale de către stat. În situația vătămării unui drept al investitorului de către o autoritate publică, acesta este îndreptățit să solicite înlăturarea încălcării și repararea pagubei. Despăgubirea este echivalentă cu întinderea reală a prejudiciului la momentul survenirii. Prejudiciul suportat de investitor, inclusiv profitul ratat, repară din contul autorității publice vinovate.

Interdicția exproprierii investițiilor. Investițiile nu pot fi expropriate și nici supuse altor măsuri cu efect similar care ar priva investitorul de dreptul de proprietate sau de controlul asupra investiției. Cu titlu de excepție, legea stabilește situațiile în care investiția *poate fi întreruptă silit* dacă se întrunesc cumulativ următoarele condiții: a) există motiv de utilitate publică; b) investitorului i se acordă o dreaptă și prealabilă despăgubire; c) întreruperea nu este discriminatorie pentru investitor (art.10 alin.(2) din Legea nr.81/2004).

Dreptul de a procura bunuri mobile și imobile pe teritoriul Republicii Moldova. Pentru desfășurarea activității de întreprinzător, investitorii străini pot dobândi dreptul de proprietate asupra bunurilor mobile și imobile de pe teritoriul Republicii Moldova, *cu excepția terenurilor cu destinație agricolă și a celor din fondul silvic* (art.22). Prevederea respectivă din lege este dur criticată. Se recomandă eliminarea restricțiilor privind achiziția terenurilor cu destinație agricolă de către companiile cu capital străin sau mixt. O persoană juridică înregistrată în Republica Moldova, chiar dacă cuprinde sau nu în capitalul său investiții străine, este totuși o întreprindere autohtonă, adică moldovenească, supusă impunerilor fiscale și altor obligații pe teritoriul Republicii Moldova [18, p.80].

Făcând referire la experiența altor state, putem spune că, în unele cazuri, legislațiile nu prevăd, în general, restricții la achiziționarea terenurilor agricole, inclusiv de către persoanele juridice străine (Finlanda, Franța, Germania, Grecia). Alte state prevăd posibilitatea achiziționării terenurilor agricole de către persoanele juridice străine, prin aplicarea unor proceduri speciale (Cehia, Croația, Elveția, Italia). Doar un singur stat (Ucraina) prevede restricții absolute la achiziția terenurilor agricole de către persoanele juridice locale ce conțin investiții străine.

Dreptul la libera utilizare a banilor și bunurilor. Investitorii pot utiliza și transfera mijloace bănești și bunuri pe teritoriul Republicii Moldova și peste hotarele ei numai după onorarea obligațiilor fiscale. Se consideră bunuri și mijloace bănești: a) profiturile, dobânzile, dividendele și alte venituri curente; b) sumele obținute de investitor în bază de contract; c) redevențele, încasările și alte sume, provenite din drepturile de proprietate intelectuală; d) compensațiile (despăgubirile) prevăzute de lege; e) sumele care se plătesc în urma soluționării unui litigiu; f) salariile și onorariile personalului angajat din străinătate căruia i se încredințează să lucreze în legătură cu investițiile făcute pe teritoriul Republicii Moldova; g) sumele și obiectele rămase după dizolvarea întreprinderii; h) sumele obținute de investitor din vânzarea sau exproprierea investițiilor (art.21 alin.(2)).

Reglementarea juridică a sectorului de întreprinderi mici și mijlocii. Micile afaceri reprezintă catalizatorul principal al creșterii economice. Prin intermediul afacerilor de proporții mici, statul dorește ca cetățenii să investească mijloace financiare și proprietăți în deschiderea unor întreprinderi profitabile. Practica dovedește faptul că întreprinderile de dimensiuni reduse sunt cele mai active și cel mai numeroase în sectorul de business al Republicii Moldova.

Cadrul normativ al sectorului de întreprinderi mici și mijlocii este asigurat de Legea cu privire la întreprinderile mici și mijlocii nr.179 din 21.07.2016 [19]. Până la intrarea în vigoare a acestei legi, sectorul întreprinderilor mici și mijlocii era numit „micul business”, iar reglementarea era asigurată prin Legea cu privire la susținerea sectorului întreprinderilor mici și mijlocii nr.206/2006 (abrogată) și Legea cu privire la susținerea și protecția micului business nr.112/1994 (abrogată).

Sectorul întreprinderilor mici și mijlocii prezintă mai multe avantaje: manifestă capacitatea ridicată de adaptare la fluctuațiile mediului economic; se poate integra relativ ușor în rețeau de comerț, ceea ce contribuie, pe de o parte, la dezvoltarea economică a localității, iar pe de altă parte, la reducerea șomajului și la creșterea nivelului de trai, deoarece creează locuri de muncă; sunt mai eficiente; formează un ansamblu ușor de administrat; stimulează concurența; ajută la buna funcționare a întreprinderilor mari, pentru care prestează anumite servicii sau produc diferite subansambluri.

Afacerea proprie oferă posibilități de manifestare a abilităților și talentului, de aplicare a experienței profesionale, de dezvoltare personală. O întreprindere mică poate oricând constitui punctul perfect de pornire în lansarea unui produs sau serviciu nou [1, p.247]. Micile afaceri au și dezavantaje: proprietarul unei afaceri mici este deseori lipsit de experiență managerială; o singură persoană nu poate să posedze toate calificările manageriale necesare pentru coordonarea întregului ciclu de activitate; se ignoră planificarea activităților pe termen lung etc.

Sectorul întreprinderilor mici și mijlocii beneficiază de facilități și scutiri la plata taxelor și impozitelor din activitatea comercială pe care o desfășoară; au dreptul de a participa la programe de susținere a micului business; accesul la sistemul simplificat al evidenței contabile; suporturi financiare din partea administrației publice locale etc.

Ținând cont de numărul salariaților, de veniturile anuale și de valoare de bilanț a activelor, Legea nr.179/2016 a inserat clasificarea întreprinderilor în micro, mici și mijlocii (art.5). *Întreprinderea micro* este agentul economic ce corespunde următoarelor criterii: număr mediu anual de salariați de cel mult 9 persoane, suma anuală a veniturilor din vânzări până la 18 milioane de lei și valoarea totală anuală de bilanț a activelor nu depășește 18 milioane de lei. *Întreprinderea mică* este agentul economic care dispune de un număr anual de până la 49 de salariați, suma anuală a veniturilor din vânzări constituie cel mult 50 milioane de lei și valoarea totală anuală de bilanț a activelor nu depășește 50 milioane de lei. În sfârșit, este numită *întreprindere mijlocie (medie)* agentul economic ce are un număr anual de salariați până la 249 de persoane, o sumă anuală a veniturilor din vânzări și o valoare totală de bilanț a activelor până la 100 milioane de lei.

Cercetările denotă faptul că dezvoltarea business-ului mic și mijlociu în Republica Moldova este încă concentrată în sectorul comerțului cu amănuntul, pe fundalul unei dominări numerice a întreprinderilor de dimensiuni micro [20, p.139]. Precizăm că în conform cerințelor, o întreprindere trebuie să întrunească toate cele trei criterii simultan: numărul de salariați, suma anuală a veniturilor din vânzări și valoarea totală

anuală de bilanț a activelor pentru a fi încadrată în categoria întreprinderilor micro, mici și mijlocii [21, p.39].

Nu fac parte din categoria întreprinderilor micro, mici și mijlocii agenții economici care: a) ocupă o poziție dominantă pe piață; b) au fondatori ce nu fac parte din sectorul întreprinderilor mici și mijlocii și acești fondatori dețin o pondere mai mare de 35% din fondul statutar; c) companiile fiduciare și companiile de asigurare; d) fondurile de investiții; e) agenții economici care importă mărfuri cu accize; f) băncile, organizațiile micro-financiare, asociațiile de creditare și economii, alte întreprinderi financiare; g) casele de schimb valutar și lombardurile; h) întreprinderile care activează în ramura jocurilor de noroc.

5. Reglementarea juridică a zonelor economice libere

Fondarea zonelor economice libere este privită ca o modalitate de impulsione a dezvoltării economiei. În contextul crizei profunde în care se afla țara odată cu demararea procesului de tranziție către o economie de piață, crearea zonelor libere a fost o salvare pentru economia națională. Aceste considerente au stat la baza adoptării în anul 1993 a Legii cu privire la zonele economice libere, în baza căreia au fost create cele dintâi zone libere: Expo-Business-Chișinău și Tvardița.

Prin crearea zonelor libere statul dorește ca acestea să devină oaze de atragere a investițiilor străine și locale, centre importante de producție și export, care ar stimula creșterea economică, ar crea un număr important de locuri de muncă, ar contribui semnificativ la suplimentarea veniturilor bugetare și prin aceasta ar impulsiona dezvoltarea locală și regională. Conform estimărilor, în întreaga lume există aproximativ 3000 de zone economice speciale. Aceste zone includ o multitudine de forme (zone economice libere, zone de procesare pentru export, porturi libere, zone antreprenoriale, zone industriale etc.), care sunt greu de a fi delimitate strict.

În conformitate cu art.1 alin.(3) din Legea cu privire la zonele economice libere nr.440/2001 [22], scopul fondării zonelor economice libere constă în accelerarea dezvoltării social-economice a anumitor teritorii și a țării în ansamblu prin: a) atragerea investițiilor autohtone și străine; b) implementarea tehnologiilor moderne; c) dezvoltarea producției orientate spre export; d) aplicarea experienței avansate din domeniul producției și a managementului; e) crearea locurilor de muncă.

Zonele economice libere sunt definite ca părți ale teritoriului vamal al Republicii Moldova, separate din punct de vedere economic, în care investitorii autohtoni și străini pot desfășura, în regim preferențial, activității de întreprinzător (art.2).

În zona liberă pot fi desfășurate următoarele genuri de activitate: a) producția industrială a mărfurilor, cu excepția alcoolului etilic; b) sortarea, ambalarea, marcarea și alte asemenea operațiuni cu mărfurile tranzitate prin teritoriul vamal al Republicii Moldova; c) activitate comercială externă (comercializarea en-gros a mărfurilor importate în zona liberă din afara teritoriului vamal al Republicii Moldova); d) genuri auxiliare de activitate, cum ar fi serviciile comunale, de depozitare, de construcții, de alimentație publică etc., necesare desfășurării activităților de către rezidenți; e) activitatea de transport a mărfurilor importate sau exportate prin zona liberă cu mijloace de transport aerian sau naval (art.6 pct.10 din Legea cu privire la zonele economice libere).

Zonele libere sunt atractive datorită facilităților fiscal care sunt acordate agenților economici rezidenți prin: scutiri de impozite, posibilitatea de a transfera profitul în străinătate, controale administrative și vamale optimizate, regim valutar liberalizat – toate acestea cu scopul de a înviora climatul investițional și a reduce costurile de lansare și desfășurare a business-ului. Crearea unor noi zone libere în Republica Moldova este privită sceptic de specialiști. Argumentul de bază este că zonele libere din Moldova nu au devenit paradise economice, iar impactul lor asupra economiei moldovenești este minor [23, p.13].

În temeiul art.49 din Codul fiscal, zonele economice libere beneficiază de: a) scutire de 50% din cota impozitului stabilită în Republica Moldova pentru venitul din exportul mărfurilor (serviciilor) originare din zona economică liberă în afara teritoriului Republicii Moldova; b) scutire de 25% din cota impozitului stabilită în Republica Moldova pentru venitul obținut din alte activități decât exportul de mărfuri (servicii); c) scutire totală timp de 3 ani de plata impozitului pe venitul obținut din exportul mărfurilor (serviciilor) originare din zona economică liberă în afara teritoriului Republicii Moldova, drept rezultat al investiției în

zona liberă a cel puțin un million de dolari SUA; d) scutire totală timp de 5 ani de plata impozitului pe venitul obținut din exportul mărfurilor (serviciilor) originare din zona economică liberă în afara teritoriului Republicii Moldova, drept rezultat al investiției în zona liberă a cel puțin cinci milioane de dolari SUA;

Crearea zonelor libere poate avea și *efecte negative*. De exemplu, în regiunea Kaliningrad din Federația Rusă, întreprinderilor – importatoare le-a fost acordat dreptul de a introduce în zonă bunuri de origine străină în cantități nelimitate cu scutiri de tot felul de taxe și impozite. Acest fapt s-a răsfrânt negativ asupra situației întreprinderilor industriale locale, care nu erau în stare să concureze cu producția de import ieftină și nesupusă taxării. În rezultat, conform datelor statistice, reducerea volumului fizic al producției industriale în regiunea Kaliningrad, în anii 1991-1998, a constituit 71,2%, unul din cei mai slabi indicatori în Federația Rusă [24, p.15].

Fiecare zonă liberă este administrată de un organ de stat, format de Guvern, numit *Administrația zonei libere*. Administrația este persoană juridică de drept public care își desfășoară activitatea pe principii de autofinanțare. Deciziile Administrației sunt obligatorii pentru toți rezidenții zonei libere. Administrația zonei libere este condusă de către un administrator, care se desemnează în funcție de către Guvern pe un termen de 5 ani [3, p.43]. În competența administratorului intră gestionarea activității zonei libere și prezentarea sistematică Ministerului Economiei a rapoartelor privind activitatea desfășurată în zona liberă.

Actualmente, în Republica Moldova sunt create și funcționează 9 zone economice libere, după cum urmează: Zona Economică Liberă “Expo-Business-Chișinău” – Legea nr.625/1995 [25], Zona Economică

Liberă “Bălți” – Legea nr.26/2010 [26], Zona Economică Liberă “Ungheni-Business” – Legea nr.1295/2002 [27], Zona Economică Liberă “Tvardița” – Legea nr.626/1995 [28]. Zona Economică Liberă – Parcul de Producție „Taraclia” – Legea nr.1529/1998 [29], Zona Economică Liberă – Parcul de Producție “Valkaneș” – Legea nr.1527/1998 [30], Zona Economică Liberă – Parcul de Producție “Otaci-Business” – Legea nr.1565/1998 [31], Zona Economică Liberă – Portul Internațional Giurgiulești – Legea nr.8/2005 [32], Zona Economică Liberă – Aeroportul Internațional Mărculești – Legea nr.178/2008 [33].

6. Reglementarea juridică în sfera activității financiare

Activitatea financiară în Republica Moldova se realizează pe două planuri: piața financiară bancară și piața financiară nebancaară.

Piața financiară bancară o constituie băncile comerciale. Sectorul bancar reprezintă componenta de bază a pieței financiare din Republicii Moldova, în condițiile în care alte elemente sunt slab dezvoltate (piața de capital), au o pondere redusă (organizațiile de microfinanțare și creditare nebancaară, leasing) sau sunt virtual inexistente (fondurile de investiții) [34, p.4].

Apariția primelor instituții bancare a avut loc în Roma antică (sec. VI î.Hr.). În orașele mari au fost constituite „bănci publice” care pe lângă rolul bancar, aveau sarcina colectării impozitelor și dreptul de a bate monedă. Băncile și-au sporit importanța pe măsură ce economia a continuat să se dezvolte, iar statul a decis să înființeze bănci centrale. În anul 1940, prin hotărârea Sovietului Suprem al R.S.S. Moldovenești a fost înființată Banca de Economii, ca subdiviziune a Băncii de Economii din Uniunea Sovietică. Mai apoi, în anul 1990 are loc înregistrarea primei bănci comerciale din Moldova, BC “Victoriabank”. În prezent, pe piața bancară din Republica Moldova activează 14 bănci comerciale [35]. Activitatea de licențiere și supraveghere a băncilor comerciale este asigurată de Banca Națională a Moldovei (în continuare – *Banca Națională*).

Conform Legii cu privire la Banca Națională a Moldovei nr.548/1995 [36], Banca Națională are următoarele atribuții de bază: a) stabilește și implementează politica monetară și valutară în stat; b) licențiază, supraveghează și reglementează activitatea instituțiilor financiare; c) supraveghează sistemul de plăți în republică; d) emite moneda națională; e) stabilește regimul cursului de schimb al monedei naționale; f) păstrează și gestionează rezervele valutare ale statului; g) efectuează reglementarea valutară pe teritoriul Republicii Moldova (art.5).

Băncile comerciale. În legislație se utilizează două noțiuni cu înțeles apropiat: instituție financiară și bancă. *Instituția financiară* este persoană juridică ce acceptă depozite sau echivalente ale acestora netransferabile prin nici un instrument de plată și care utilizează total sau parțial aceste mijloace pentru a

acorda credite sau a face investiții pe propriul cont și risc [37, p.45]. *Banca* este instituția financiară care acceptă de la persoane fizice sau juridice depozite sau echivalente ale acestora, transferabile prin diferite instrumente de plată, și care utilizează aceste mijloace total sau parțial pentru a acorda credite sau a face investiții pe propriul cont și risc. Ajungem la concluzia că *sintagma de instituție financiară este mai largă decât cea de bancă, deoarece, pe lângă bănci, au statut de instituție financiară și lombardurile, asociațiile de economii și de împrumut, instituțiile de microfinanțare, efectuează operațiuni financiare și persoanele juridice – case de schimb valutar.*

Potrivit Legii privind activitatea băncilor nr.202/2017 [38], băncile se constituie în formă de societăți pe acțiuni. Ținând cont de activitate specifică a băncilor, modul de constituire, funcționare, reorganizare și lichidare a acestora este reglementat pe de o parte de Legea nr.202/2017, iar pe de altă parte, de dispozițiile Codului civil și Legii privind societățile pe acțiuni nr.1134/1997.

Ca și în cazul altor persoane juridice cu scop comercial, înregistrarea băncilor comerciale se face la Agenția Servicii Publice. Capitalul social minim stabilit pentru fondarea băncii este de 100 milioane lei. După înregistrare, următoarea etapă în procesul de fondare a băncii constă în obținerea licenței. Dreptul de a elibera licențe pentru activitatea bancară aparține în mod exclusiv Băncii Naționale. Licența se eliberează pe un termen nedeterminat [39].

Având ca model societățile pe acțiuni, structura organizatorică a băncilor constă din: adunarea generală a acționarilor, consiliul băncii, organul executiv și comisia de cenzori. *Adunarea generală a acționarilor* este organul suprem de conducere al băncii, se convoacă în mod periodic și decide asupra principalelor probleme din activitatea băncii; *Consiliul băncii* se formează dintr-un număr impar de membri, aleși de adunarea generală a acționarilor. Consiliul exercită funcții de supraveghere, elaborează și asigură aplicarea politicii băncii; *Organul executiv al băncii* se desemnează de adunarea generală a acționarilor sau, după caz, de consiliul băncii, și se ocupă de administrarea activității băncii. În fruntea organului executiv al băncii se află administratorul. Criteriile cărora trebuie să corespundă administratorii băncilor comerciale sunt prevăzute în Regulamentul cu privire la exigențele față de administratorii băncilor, aprobat prin Hotărârea Consiliului de administrație al Băncii Naționale a Moldovei nr.134/2010; *Comisia de cenzori* este organul de control al băncii, alcătuit dintr-un număr impar de membri, aleși pentru o perioadă de 4 ani. Atribuțiile comisiei de cenzori pot fi delegate unei organizații de audit.

Băncile pot desfășura, în limita categoriei de autorizație pe care o dețin, o serie de activități prevăzute în mod exhaustiv. Reorganizarea și lichidarea băncilor comerciale se efectuează sub monitorizarea Băncii Naționale, în acord cu Legea privind lichidarea băncilor nr.550/1995 [40], cu respectarea procedurilor stabilite în Codul civil și Legea societăților pe acțiuni nr.1134/1997.

Piața financiară nebancară este variată și cuprinde: societățile de investiții, participanții profesioniști la piața valorilor mobiliare, companii de asigurare, brokeri de asigurare, fonduri nestatale de pensii, asociații de economii și împrumut, organizații de creditare ipotecară, organizații de microfinanțare și Biroul Național al Asigurătorilor de Autovehicule. Autoritatea publică care se ocupă de licențierea participanților la piața financiară nebancară din Republica Moldova și efectuează controlul activității acestora este Comisia Națională a Pieței Financiare. Comisia este autoritatea publică autonomă, responsabilă față de Parlament, care reglementează și autorizează activitatea participanților la piața financiară nebancară, precum și supraveghează respectarea legislației de către ei. În acest scop, Comisia Națională este investită cu putere de decizie, de intervenție, de control și de sancționare disciplinară și administrativă, în limitele stabilite de Legea privind Comisia Națională a Pieței Financiare, nr.192 din 12.11.1998 [41].

În continuare vom efectua o scurtă descriere a participanților la piața financiară nebancară: *societățile de investiții* – desfășoară activități de primire, exploatare și tranzacționare a instrumentelor financiare, în conformitate cu prevederile art.33-59 din Legea privind piața de capital nr.171/2012 [42]; *participanții profesioniști la piața valorilor mobiliare* – se ocupă în principal de activitatea de ținere a registrului valorilor mobiliare, de estimarea valorilor mobiliare și a activelor ce se referă la ele, activitatea de brokeraj, de consultanță, de dealer, precum și activitatea bursieră în domeniul pieței valorilor mobiliare [43];

companii de asigurare, brokeri de asigurare sunt reglementate prin Legea cu privire la asigurări nr.407/2006 [44] și Legea cu privire la asigurarea obligatorie de răspundere civilă pentru pagube produse de autovehicule nr.414/2006 [45]. Brokerul de asigurare negociază pentru clienții săi încheierea de contracte de asigurare și acordă asistență pe durata derulării contractelor sau în legătură cu producerea daunelor [46].

Un rol special manifestă fondurile nestatale de pensii, asociațiile de economii și împrumut, organizațiile de microfinanțare, Biroul Național al Asigurătorilor de Autovehicule și biroul istoriilor de credit. În Republica Moldova ponderea fondurilor nestatale de pensii este redusă (există doar 3 fonduri). Legea cu privire la fondurile de pensii facultative nr.198/2020 [47] prevede că fondul își desfășoară activitatea independent de sistemul public de asigurări sociale obligatorii, pentru ameliorarea situației materiale a cetățenilor la bătrânețe prin plata pensiei (art.3). Raportul juridic dintre deponent și fond se stabilește în baza *contractului de pensie*.

În conformitate cu prevederile Legii asociațiilor de economii și împrumut nr.139/2007 [48], asociația este o organizație necomercială cu statut special, constituită pe principii benevole, care acceptă de la membrii săi depuneri de economii, le acordă împrumuturi, precum și alte servicii financiare (art.3). În practică, activitatea multor asociații de economii și împrumut a devenit reprobabilă. În activitatea acestora au fost constatate numeroase încălcări, motiv din care, în perioada 2015-2022, Comisia Națională a Pieței Financiare a retras licența de activitate la 168 de asociații.

Organizații de microfinanțare sunt persoane juridice a căror activitate de bază o constituie acordarea împrumuturilor în formă de mijloace bănești persoanelor fizice, întreprinderilor micro, mici și mijlocii, cu perceperea sau nu a dobânzii. Suma împrumutului se restituie la scadență, conform prevederilor contractuale. În prezent, numărul organizațiilor de microfinanțare depășește cifra de 100. Majoritatea dintre ele (90%) își desfășoară activitatea în municipiul Chișinău. De exemplu, „Iute Credit” SRL, „Easy Credit” SRL, „Credite pentru Toți” SRL etc.

Biroul Național al Asigurătorilor de Autovehicule – întrunește companiile de asigurări și le reprezintă interesele în procesul de dezvoltare a pieții de asigurări din Republica Moldova. De asemenea, îndeplinește atribuțiile Biroului “Cartea Verde” în Republica Moldova, reprezintă interesele companiilor de asigurări în relațiile interne și internaționale etc.

Subliniem că piața financiară nebancaară din Republica Moldova mai cuprinde un birou al istoriilor de credit și o companie fiduciară. **Biroul istoriilor de credit** este o asociație a instituțiilor financiare din Republica Moldova, creată în scopul de a monitoriza informația cu privire la debitori și la modul în care aceștea respectă obligațiile asumate prin contractele de credit. Biroul întocmește lista neagră a debitorilor și o pune la dispoziția instituțiilor financiare. Cu referire la **companiile fiduciare**, acestea se ocupă de gestionarea pachetelor de acțiuni ce aparțin unor persoane fizice sau juridice. În perioada anilor '90, companiile fiduciare au participat la înfăptuirea procesului de privatizare în Republica Moldova, obținând dreptul de administrare fiduciară asupra patrimoniului cetățenilor – acțiuni sau părți sociale, obținut în cadrul privatizării contra bonuri patrimoniale.

Concluzii. Baza normativă a activității de întreprinzător în Republica Moldova este fundamentată pe normele legislației civile și are ca obiect de reglementare raporturile patrimoniale și nepatrimoniale ce apar între persoane în legătură cu desfășurarea activității aducătoare de profit. Apariția din interiorul legislației civile a relațiilor de întreprinzător și delimitarea acestor relații la nivel de instituție juridică este un proces firesc de specializare.

În pofida faptului că legislația și doctrina de specialitate utilizează noțiuni diferite pentru a denumi raporturile juridice aducătoare de profit („activitate comercială”, „activitate de antreprenoriat”, „activitate de business”), considerăm că noțiunea corectă ce urmează a fi întrebuințată este „activitatea de întreprinzător”, ea fiind în corespundere cu dispozițiile legislației în vigoare.

Legislația civilă reprezintă, așa cum se înțelege, „legislația comună” pentru majoritatea instituțiilor dreptului privat și în măsura în care instituția activității de întreprinzător duce lipsă de norme juridice, se vor aplica în mod subsidiar prevederile din Codul civil. Faptul că în obiectul de reglementare al activității

de întreprinzător se conțin și elemente de drept public (administrativ, fiscal, vamal, etc.), nu diminuează ponderea legislației civile.

În legislația Republicii Moldova normele referitoare la activitatea de întreprinzător nu-și au codificare proprie. Aceste norme sunt dispersate în diverse capitole din Codul civil (dispoziții generale, persoana juridică, categorii de obligații etc.), precum și în acte normative speciale, iar tentativele de separare a acestora ar oferi posibilitatea începerii unor discuții inoportune cu privire la codificarea normelor din sfera activității de întreprinzător, așa cum s-a făcut deja în Ucraina (*Codul economic*, 1994), iar în proces de lucru – în Kazahstan (*Codul cu privire la activitatea de întreprinzător*). Mai mult, concepția unui proiect al Codului cu privire la activitatea de întreprinzător este promovată intens de Camera de Comerț și Industrie a Federației Ruse.

Considerăm că crearea zonelor economice libere în Republica Moldova necesită o abordare mai sistematică. Existența acestor zone trebuie să manifeste un rol important în dezvoltarea social-economică a statului. Din acest punct de vedere, considerăm oportun ca zonele economice libere să fie amplasate în apropiere de oreșele mari, care dispun de resurse materiale, financiare și umane.

Cadru normativ al zonelor economice libere necesită modificări substanțiale. În acest sens, propunem abrogarea legilor care reglementează fiecare zonă economică liberă în particular, cu inserarea tuturor reglementărilor în Legea cu privire la zonele economice libere, nr.440/2001. În așa mod, se va asigura consolidarea bazei normative în domeniu și eficientizarea aplicării acesteia în activitatea practică.

O importanță deosebită în asigurarea unei bune și eficiente guvernări a activității autorităților publice în domeniile activității de întreprinzător, în opinia noastră, o constituie măsurile de implementare a cerințelor standardelor de control intern aprobate prin ordinul Ministerului Finanțelor al R.M. nr.185 din 05.11.2015 [49], inclusiv prin elaborarea și aplicarea procedurilor de control intern de către autoritățile publice care au tangențe directe cu mediul de afaceri. Autoevaluarea, raportarea sistemului de control și emiterea declarației de răspundere managerială conform normelor stabilite de Ministerul Finanțelor prin Ordinul nr.4 din 09.01.2019 [50], constituie, de asemenea, un factor important ce ar influența pozitiv rolul statului în reglarea cadrului normativ.

Referințe bibliografice:

1. Mihalache Iurie. Dreptul afacerilor. Note de curs. Chișinău: Print Caro, 2015, p.243.
2. Legea cu privire la privatizare, nr.627 din 04.07.1991 (abrogată) // Monitorul Parlamentului Republicii Moldova, 1993, nr.1.
3. Legea cu privire la bonuri patrimoniale, nr.1345 din 17.03.1993 (abrogată) // Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 1993, nr.5.
4. Kuciuk Valeriu. Reglementarea juridică a pieței valorilor mobiliare a Republicii Moldova. Teză de doctor în drept (drept public (financiar)). Chișinău, 2013, p.39.
5. Radu Sorin, Boajă Dan. Piețe de capital. Instituții și instrumente financiare tranzacționate. București: Editura Universitară, 2012, p.12-13.
6. Pagina web a Comisiei Naționale a Pieței Financiare, <http://cnpf.md/md/about/> (vizitat la 02.12.2022).
7. Legea privind bursele de mărfuri, nr.1117 din 20.07.1997 // Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 1998, nr.70.
8. Mai multe detalii a se vedea pe site-ul oficial al Bursei Universale de Mărfuri a Moldovei, <http://www.bursa.md/pubpres.asp> (vizitat la 01.12.2022).
9. Голофаев В.В. Предпринимательское право России: Учебник / Отв.ред. В.С.Белых. Москва: Проспект, 2022, p.492-493.
10. Codul fiscal, nr.1163 din 24.04.1997 // (republicat) Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2007, ediție specială.
11. Изюмов И.В., Трушников Д.Ю. Гражданско-правовое положение товарной биржи: Монография. – Тюмень: ТюмГНГУ, 2010, p.52.
12. Roșca Nicolae, Baieș Sergiu. Dreptul afacerilor. Curs. Chișinău: Tipografia Centrală, 2011, p.533.

13. Mionel Oana. Burse de mărfuri. București: Editura Universitară, 2018, p.76.
14. Despa Radu, Zirra Daniela, Avrigeanu Alina și alții. Eficiența investițiilor: Curs universitar. București: Editura Universitară, 2010, p.8.
15. Legea cu privire la investițiile în activitatea de întreprinzător, nr.81 din 18.03.2004 // Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2004, nr.64-66.
16. Legea privind piața de capital, nr.171 din 11.07.2012 // Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2012, nr.193-197.
17. Legea cu privire la fondurile de investiții, nr.1204/1997 // Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 1997, nr.45.
18. Talmaci Oxana. Despre unele particularități ale întreprinderilor cu investiții străine // Revista Națională de Drept, 2012, nr.8, p.80.
19. Legea cu privire la întreprinderile mici și mijlocii, nr.179 din 21.07.2016 // Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2016, nr.306-313.
20. Erhan Lica. Strategii financiare de dezvoltare a întreprinderilor mici și mijlocii prin prisma asigurării unei economii pe piața funcțională. Teză de doctor în economie (conducător științific L.Cobzari). Chișinău, 2013, p.139.
21. Erhan Lica. Criteriile de încadrare a unei întreprinderi în rândul întreprinderilor mici și mijlocii // Simpozionul Internațional al Tinerilor Cercetători, 28-29 aprilie 2010. Chișinău: ASEM, 2010, Ediția a 8-a, p.39.
22. Legea cu privire la zonele economice libere, nr.440 din 27.07.2001 // Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2001, nr.108-109.
23. Tornea Ion. Problemele și perspectivele zonelor economice libere în Republica Moldova (Politici Publice, nr.5). Chișinău: IDIS „Viitorul”, 2011, p.13.
24. Osmatescu Angela. Zonele economice libere și rolul lor în procesul de integrare a economiilor naționale în sistemul relațiilor economice internaționale: Autoreferat al tezei de doctor în economie. Chișinău: 2011, p.15.
25. Legea cu privire la Zona Antreprenoriatului Liber “Expo-Business-Chișinău”, nr.625 din 03.11.1995 // Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 1995, nr.73.
26. Legea privind Zona Economică Liberă “Bălți”, nr.26 din 04.03.2010 // Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2010, nr.39-40.
27. Legea privind Zona Economică Liberă “Ungheni-Business”, nr.1295 din 25.07.2002 // Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2002, nr.113-114.
28. Legea privind Zona Antreprenoriatului Liber “Tvardița”, nr.626 din 03.11.1995 // Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2001, nr.78-80.
29. Legea privind Zona Antreprenoriatului Liber – Parcul de Producție “Taraclia”, nr.1529 din 19.02.1998 // Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 1998, nr.36.
30. Legea privind Zona Antreprenoriatului Liber – Parcul de Producție “Valkaneș”, nr.1527 din 19.02.1998 // Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 1998, nr.36.
31. Legea privind Zona Antreprenoriatului Liber – Parcul de Producție “Otaci-Business”, nr.1565 din 26.02.1998 // Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 1998, nr.36.
32. Legea cu privire la Portul Internațional Liber “Giurgiulești”, nr.8 din 17.02.2005 // Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2005, nr.116.
33. Legea cu privire la Aeroportul Internațional Liber “Mărculești”, nr.178 din 10.07.2008 // Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2008, nr.143-144.
34. Tornea Ion. Sectorul bancar din Republica Moldova: Studiu. Chișinău: IDIS “Viitorul”, 2012, p.4.
35. Lista băncilor comerciale poate fi accesată pe pagina web a Băncii Naționale, http://bnm.md/md/list_licensed_banks_md (vizitat 27.11.2022).
36. Legea cu privire la Banca Națională a Moldovei, nr.548 din 21.07.1995 // Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 1995, nr.56-57.

37. Burac Victor. Drept bancar. Chișinău: Tipografia Centrală, 2001, p.180.
38. Legea privind activitatea băncilor, nr.202 din 06.10.2017 // Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2017, nr.434-439.
39. Regulamentul cu privire la licențierea băncilor nr.23/09-01, aprobat de Consiliul de administrație al Băncii Naționale a Moldovei // Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 1996, nr.59-60.
40. Legea cu privire la lichidarea băncilor, nr.550 din 21.07.1995 // Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2011, nr.78-81.
41. Legea privind Comisia Națională a Pieței Financiare, nr.192 din 12.11.1998 // Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 1999, nr.22-23.
42. Legea privind piața de capital, nr.171 din 11.07.2012 // Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2012, nr.193-197.
43. Conform datelor furnizate de Comisia Națională a Pieței Financiare, lista participanților profesioniști la piața valorilor mobiliare din Republica Moldova cuprinde 41 de persoane (<http://cnpf.md/md/part/> (vizitat 27.09.2022)).
44. Legea cu privire la asigurări, nr.407 din 21.12.2006 // Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2007, nr.47-49.
45. În prezent, în Republica Moldova își desfășoară activitatea 16 companii de asigurare și 71 de brokeri în asigurare (<http://cnpf.md/md/compan/> (vizitat 27.09.2022)).
46. Legea cu privire la fondurile de pensii facultative, nr.198/2020 // Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2020, nr.344-351.
47. Legea asociațiilor de economii și împrumut, nr.139 din 21.06.2007 // Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2007, nr.112-116.
48. Ordinul Ministerului Finanțelor al R.M. nr.189 din 05.11.2015 cu privire la aprobarea Stanndardelor naționale de control intern în sectorul public // Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2015, nr.332-339.
49. Ordinul Ministerului Finanțelor al R.M. nr.4 din 09.01.2019 cu privire la aprobarea Regulamentului privind autoevaluarea, raportarea sistemului de control intern managerial și emiterea Declarației de răspundere managerială // Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2019, nr.13-21.

ИННОВАЦИОННЫЙ БИЗНЕС С ПРИМЕНЕНИЕМ ЭКОЛОГИЧЕСКИ ЧИСТЫХ ТЕХНОЛОГИЙ

INNOVATIVE BUSINESS USING ENVIRONMENTALLY FRIENDLY TECHNOLOGIES

Константин ГЫЛКА,

доктор экономических наук

Европейский Университет Молдовы

E-mail: gilka.k@gmail.com

Проблема повышения эффективности деятельности предприятий промышленности и предпринимательских структур приобретает особую актуальность связи с потребностью решения задач глобальной конкуренции.

Современные подходы к созданию высокоэффективных промышленных и предпринимательских структур и опыт корпорации - мировых лидеров показывают, что важнейшими факторами повышения эффективности развития являются инновации, использование международного разделения труда и применение новой методологии управления.

Эффективность производства предприятий всегда занимала важное место среди современных проблем экономической науки. При развитии рыночных отношений в настоящее время возникает необходимость, чтобы предприятия подходили серьезно к решению проблем по повышению эффективности их функционирования. Внедряя инновационные методы управления решаются вопросы использования хорошо работающего оборудования, что влечет за собой повышение качества и снижение себестоимости продукции, а как следствие увеличение прибыли и конкурентоспособности предприятия на рынке. Большую значимость инновационные технологии имеют как антикризисные направления по стабилизации производства и развитию экономики, созданию новых рабочих мест, поддержанию социальных программ.

Анализируя зарубежные стратегии и планы выхода из глобального финансово-экономического кризиса и развития инновационных систем, можно выделить два научно-технологических инновационных направления, что в большой степени определяют посткризисные мероприятия ЕС, США и других стран, где уделяется внимание на развитие инновационных энергетических и экологически чистых технологий, разработка и применение нано-, био-, ИКТ и когнитивных наук и технологий XXI века. К примеру в США уделяют внимание обеспечению экономии электроэнергии, внимание диверсификации и целесообразно, чтобы страны СНГ и прежде всего Россия работали в направлении инновационных энергетических технологий с разработкой и применения высоких технологий, хотя в этом направлении проводится большая работа. Ряд стран уделяют внимание на новейшую тенденцию в развитии науки и технологий, связанную с конвергенцией и синергией NBIC-технологий.

Как отмечают Каширин А.И., Семенов А.С. в главе: Приоритетные направления и критические технологии. Одним из базовых критериев отнесения предприятия к разряду инновационных и возможности оказания ему поддержки со стороны государства и венчурных фондов является соответствие его деятельности приоритетным направлениям и критическим технологиям, утверждаемым на уровне президента и правительства. Приоритетными направлениями развития науки, технологий и техники в Российской Федерации признаны: безопасность и противодействие терроризму, живые системы, индустрия наносистем и материалов, информационно-телекоммуникационные системы, перспективные вооружения, военная и специальная техника, рациональное природопользование, транспортные авиационные и космические системы, энергетика и энергосбережение.

Перечень, технологий, имеющих важное социально-экономическое значение или важное значение для обороны страны и безопасности государства (критические технологии) (утв. распоряжением Правительства РФ от 25 августа 2008 г. №1243-р) (1).

Необходимо реально принимать эффективные меры по противодействию роста монополизации отраслей и разукрупнению компаний.

В монографии В.А. Колоколова, А.П. Гарнова, И.В. Денисова приводится важный вывод относительно монополистической деятельности — на территории страны деятельность властей должна быть направлена на всемерное противодействие корпорациям высшего уровня развития в монополизации рынков традиционной продукции. (2).

В Республике Молдова также уделяется внимание инновационным технологиям. Созданы инновационные организации, которые работают для постоянной и продуктивной инновации имеют инновационную стратегию знают, что инновации требуют иных задач, целей, планов и измерения результатов.

Необходимо отметить новые достижения биогазовой технологии, которые разработаны Научно-исследовательским центром «Прикладная и экологическая химия» Государственный университет Молдовы Кишинев д.р Виктор Ковалев, д.р Ольга Ковалева, д.р Валентин Бобейка. Развитие технологий анаэробного сбраживания жидких и твердых отходов предприятий по переработке с/х продукции является одним из перспективных направлений в производстве биогаза из растительного сырья и органических отходов агропромышленного комплекса. Энергетическим материалом могут служить жидкие отходы винодельческого, спиртоперегонного, пивоваренного, дрожжевого, и мясомолочного производств, твердые и жидкие отходы переработки различных видов зерновых культур, картофеля, сахарной свеклы, фруктов, овощей и др.

Постепенно биогазовая технология находит в Молдове пути развития. Теоретические и практические основы биогазовой технологии, развитые на протяжении последних лет в творческом сотрудничестве со специалистами других научных школ Молдовы позволили предложить новые конкурентоспособные решения, получившие более 30 патентов Молдовы. Практически апробация этих технологий ранее осуществлена на пилотной биогазовой установке на винзаводе «Bardar».

Получении биогаза является важной частью общей концепции устойчивого развития, основанной на использовании восстанавливаемого растительного сырья, с расчетом частичной замены и экономии невозобновляемых видов энергетических ресурсов - нефти, угля природного газа. Развитие технологий анаэробного сбраживания жидких и твердых отходов предприятий по переработке с/продукции является одним из перспективных направлений в производстве биогаза из растительного сырья и органических отходов агропромышленного комплекса.

В Молдове уделяется внимание внедрению технологий по производству биоразлагаемой упаковки. Период разложения полиэтиленовой пленки примерно 50—70 лет. Несмотря на это в результате научных изысканий была найдена возможность более быстрого уничтожения полиэтиленовой пленки. Сегодня есть возможность производить пленку которая разлагается после установленного периода.

Например проект «внедрение технологии производства биоразлагаемой упаковки» предложенный молдово—израильской кампанией SANIN SRL есть решение — беречь природу Молдавии и которая позволяет в ближайшем будущем, что будут удалены из использования полиэтиленовых пакетов и мешков. Компания SANIN SRL будучи самым большим производителем гибкой упаковки в стране занята экологической ситуацией в стране, поэтому предложила на рынок новый продукт, биоразлагаемые пленки под воздействием внешних факторов разлагаются через определенный период и превращаются в органические вещества не нарушая повреждая окружающую среду.

Биоразлагаемые мешки это новый продукт в Молдове, они уникальны тем, что у них есть ряд свойств: с одной стороны полностью разлагаются в 12-24 месяца, а с другой стороны они такие

же прочные, как обычные мешки, будучи наиболее универсальные упаковки для хранения и транспортировки продуктов питания и не только.

Институт химии АНМ является единственной научной организацией Республики Молдова, которая проводит исследования в области синтеза, определения структуры, физико-химических, химических свойств новых органических и неорганических веществ, пригодных для использования в промышленности, сельском хозяйстве и медицине. В Институте химии разрабатываются также новые наукоемкие технологии охраны окружающей среды и рационального использования природных ресурсов.

В последние годы в Институте химии были синтезированы и запатентованы десятки новых биологически активных соединений с заданными свойствами. Предклинические испытания доказали, что полученные соединения могут быть использованы для лечения туберкулеза, сердечно-сосудистых, психических заболеваний и др.

Из вторичных продуктов переработки винограда был получен продукт Эноксил, который успешно прошел клинические испытания для лечения ожогов, трофических язв, заживления послеоперационных ран и др.

Были разработаны и внедрены в практику из скорлупы грецкого ореха и косточек фруктов новые технологии получения активных углей, которые используют для решения экологических проблем и проблем здоровья человека. Одной из острых проблем в Республике Молдова является питьевая вода. К сожалению, примерно 50% подземных вод не соответствует требованиям к питьевой воде. Подземные воды содержат в больших количествах сероводород, фтор, аммиак, ионы двухвалентного железа, марганца, стронция и др.

В Институте химии АНМ были разработаны и испытаны в полупромышленных условиях технологии очистки подземных вод от сульфидов, нитратов, ионов железа и марганца. Перечисленные технологии запатентованы и были представлены на различных международных инновационных выставках, где были отмечены различными золотыми, серебряными и бронзовыми медалями.

Химики Молдовы разработали и внедрили новые технологии переработки пластмассы. Разработанная технология позволяет получить товары народного потребления из бытовых и промышленных пластмассовых отходов.

Сельское хозяйство во всём мире оказалось перед дилеммой - как удовлетворить растущие потребности населения в продуктах питания и одновременно не разрушить и не загрязнить окружающую среду. В связи с этим все большее распространение находят альтернативные пути интенсификации сельскохозяйственного производства. Индустриальная модель интенсификации сельского хозяйства основано на применение не возобновляемых источников энергии, которые ограничены в мире (нефть, газ, уголь) и их производные (минеральные удобрения, особенно азотные, пестициды и др.). Дальнейший неизбежный рост цен на эти вложения, наравне с экологическими и социальными последствиями их применения не способствуют устойчивому развитию земледелия.

В Научно-исследовательском Институте Полевых Культур „Селекция” (г. Бельцы, Р. Молдова) проводятся исследования в длительных стационарных опытах на типичном черноземе продолжительностью более 50 лет по севооборотам и бессменным культурам, по системам удобрения и обработке в севообороте, по орошению, по экологическому земледелию и многофакторные полевые опыты и др.

Полученные результаты были обобщены и опубликованы в этом году в книге изданной издательством Springer „Soil as World Heritage” (Почва как мировое наследство) под редакцией Давида Дента. Экспериментальные данные однозначно подтверждают возможность роста экономической эффективности сельскохозяйственного производства и снижения отрицательных экологических последствий за счет соблюдения цельной инновационной системы ведения хозяйства.

Опытные поля Научно-исследовательского Института Полевых Культур „Селекция” являются моделью ведения сельского хозяйства в условиях степи с более частым проявлением глобального потепления. Общество Ограниченной Ответственности „SRL Goliat-Vita,, из г. Комрата, АТО Гагаузия , Молдова создало установку сжигания мелких отходов (опилки, щепа ,пыль и др.) с автоматической подачей.

Установка нашла свое применение в отоплении помещений ,сушки древесины, нагрева теплиц в т.д. Установка использует самые недовостребованные отходы , которые нужно выбрасывать. От горения самые минимальные выбросы до 5 раз меньше ,чем аналогичное сжигание древесины в традиционных котлах. При работе фактически отсутствует выброс дыма, минимальны выбросы других веществ в атмосферу. Данная установка может быть оборудована и работать и в городах. „SRL Goliat-Vita” также разработало отопительное оборудование (печь ,спец.горелка, бункер подачи агента) GV-100, у которой при работе минимальные выбросы вредных веществ в атмосферу. Этой Кампанией разработан и инновационный проект и внедрен в производство инновационное оборудование для безотходного эффективного использования древесины в условиях мебельных производств.

Список использованных источников:

1. Ф.И. Каширин А.С. Семенов Инновационный бизнес .Венчурное и бизнес- ангелское инвестирование .Академия Народного Хозяйства Москва Изд. «Дело» 2010 .- -68,69с .
2. В.А.Колоколов, А.П.Гарнов , И.В.Денисов. Инновационное развитие экономики, монография Москва ФГБОУ ВПО « РЭУ им.Г.В.Плеханова »2012- 192с.

SPECIFICUL INSTITUȚIEI REPREZENTĂRII ÎN PROCESUL CIVIL

SPECIFIC INSTITUTION OF REPRESENTATION IN CIVIL PROCEEDINGS

Ion GRECU,

lector universitar,

Catedra de Drept,

Facultatea de Drept și Administrație Publică,

Universitatea de Stat "B. P. Hasdeu" din Cahul

E-mail: grecu-ion@mail.ru

Rezumat: *Ceea ce este legat de scopurile generale ale reprezentării în procesul civil, neglijând faptul că acest aspect are o importanță practică deosebită, au apărut însă câteva momente contradictorii. Dar în opinia unanim recunoscută se menționează faptul că scopul reprezentării în procesul civil este acordarea de asistență persoanelor care participă la proces, necesară pentru realizarea drepturilor și obligațiilor prevăzute de lege. Pe de altă parte, reprezentarea reglementată de Codul de procedură civilă urmărește facilitarea activității instanței în procesul de realizare a justiției în materie civilă. De asemenea, este evident că, în cazul reprezentării cu bună-credință (în cazul avocatului), activitatea procesuală va contribui la stabilirea adevărului de către instanță și va determina direct pronunțarea unei hotărâri temeinice și motivate.*

Cuvinte cheie: *instanță judecătorească, participant la procesul civil, tranzacții de împăcare, rolul activ al instanței de judecată, reprezentant, reprezentare legală, litigiu de drept.*

Summary: *What is related to the general goals of representation in the civil process, neglecting the fact that this aspect is of particular practical importance, however, some contradictory moments emerged. But the unanimously recognized opinion mentions the fact that the purpose of representation in the civil process is to provide assistance to the people participating in the process, necessary for the realization of the rights and obligations stipulated by the law. On the other hand, the representation regulated by the Code of Civil Procedure aims to facilitate the activity of the court in the process of achieving justice in civil matters. It is also obvious that, in the case of representation in good faith (in the case of the lawyer), the procedural activity will contribute to the establishment of the truth by the court and will directly determine the pronouncement of a thorough and reasoned decision.*

Keywords: *court, participant in the civil process, settlement transactions, active role of the court, representative, legal representation, legal dispute.*

Specificul instituției reprezentării în procesul civil

Noțiunea, scopurile și importanța reprezentării.

Odată cu dezvoltarea culturii, relațiile sociale capătă și ele aspecte diferențiate și complexe, respectiv se complică în acest sens și normele juridice. Ca rezultat, cunoașterea și aplicarea acestora devine mai dificilă pentru majoritatea cetățenilor, iar cei aflați în litigiu ne fiind special pregătiți au nevoie de ajutorul persoanei ce posedă normele materiale și procesuale în vigoare, deci apare necesitatea existenței unei clase de persoane care vor studia domeniul dreptului și vor fi capabili să acorde solicitanților asistență juridică și reprezentare în instanța de judecată.

În dreptul civil al Romei antice, părțile o perioadă îndelungată nu aveau posibilitatea să încredințeze apărarea drepturilor și intereselor sale persoanelor terțe, din simplul motiv că în proces obligatoriu trebuia să se prezinte fiecare parte personal. Această regulă avea două excepții: exista totuși posibilitatea implicării terțului în cazul tutorilor și persoanelor capturate.

La început exista așa - zisa reprezentare indirectă, adică voința de a desfășura acțiuni procedurale venea nu de la reprezentat, ci din numele propriu al reprezentantului. Temeiul existenței acestui tip de reprezentare era imposibilitatea participării în proces din cauza vârstei fregede, starea sănătății sau statut.

Și începînd cu procedura formulară, instituția reprezentării și-a căpăt locul și rolul cuvenit. Ca urmare, reprezentanții participau deschis de partea persoanelor capabile. Încredințarea drepturilor era realizată de partea interesată. Dezvoltarea ulterioară a acestei instituții a fost marcată de posibilitatea participării în cadrul procesului civil a avocaților, însă fără să se numească reprezentare judiciară înțeleasă în doctrina de astăzi¹.

Pînă la apariția și consolidarea reprezentării ca instituție a dreptului procesual - civil, obligația de a participa personal în proces era motivată și prin aceea că desfășurarea procesului avea loc în formă scrisă: se studiau probele scrise prezentate de părți, depozițiile scrise ale martorilor, explicațiile scrise ale părților prin care își argumentau poziția și solicitările înaintate părții oponente.

De menționat că, în Grecia antică activau logografi care erau persoane special învățate să redacteze documente scrise și explicații pentru judecată din partea solicitanților. Într-o oarecare măsură acești logografi exercitau funcții de reprezentare a persoanelor care se adresau la ei, deci putem spune că fundamentele reprezentării procesuale de astăzi și-a avut început încă în Grecia antică.

Iar în Roma antică reprezentarea se regăsea în patronat - instituție specializată a dreptului roman, care consta în următoarele: cetățeanul roman devenind patron al străinului, ultimul dobîndind calitatea de client, îi acorda asistență juridică, efectuînd diverse acțiuni în interesele lui și - l apăra în fața judecatorilor. Cu toate că patronul desfășura aceste acțiuni nu ca reprezentant, ci apărător al intereselor clientului său.

Un rol pozitiv în delimitarea reprezentării ca instituție procesuală independentă a fost determinat de momentul consolidării avocaturii ca parte componentă a reprezentării procedurale. În legile romane, alături de avocați se amintește și despre *procurators*, care aveau dreptul de a lua cuvîntări în procese. Privită din perspectivă, această instituție a evoluat în coraport cu cetățenii, care apăreau în fața judecătorilor ca reclamanți sau pîrîți, respectiv fiecare din ei, avea posibilitatea la alegere să-și reprezinte personal interesele sau prin reprezentant desemnat. De asemenea reprezentarea putea fi realizată nu numai de avocat.

Un alt moment ce a contribuit la dezvoltarea reprezentării ca instituție a dreptului procesual - civil a fost determinat de faptul că dacă cetățeanului îi putea fi solicitată obligatoriu prezența personală, atunci în cazul persoanelor juridice (stat, biserică) nu putea fi executată această cerință, de cît prin reprezentanții aleși de rege.

Potrivit prevederilor art. 75, alin. (1) CPC RM, în cadrul procesului civil, persoanele fizice își pot apăra interesele personal, prin avocat sau avocat stagiar. De asemenea potrivit aceleiași norme participarea personală în proces nu face ca persoana fizică să decadă din dreptul de a avea avocat. În cazul persoanelor limitate sau lipsite de capacitate deplină de exercițiu drepturile, libertățile și interesele legitime sînt apărute în instanță de către părinți, înfietori, tutori sau curatori, de alte persoane cărora acest drept le este acordat prin lege.

Reprezentarea este o instituție procesual - civilă independentă ce execută funcția unui garant în apărarea drepturilor și libertăților legitime ale persoanei pe de o parte și funcția de facilitator în procesul de realizare a justiției atît în prima instanță precum și în cadrul apelului sau recursului. Ea constă în aceea că o persoană numită reprezentant îndeplinește în instanța de judecată acte procedurale în baza împuternicirilor date de altă persoană numită reprezentat². Astfel, reprezentarea procesual - civilă poate fi definită ca situația în care o anumită persoană numită reprezentant în limita împuternicirilor acordate îndeplinește acte de procedură în numele și în interesul altei persoane numită reprezentat. Iar totalitatea normelor procesual civile ce reglementează raporturile de reprezentare stabilite dintre reprezentant și instanța de judecată constituie instituția juridică a reprezentării procesual civile.

Într-o altă interpretare, reprezentarea procesual civilă este acel raport juridic dintre o parte a procesului civil și reprezentant, în virtutea căruia ultimul realizează drepturile reprezentatului.

¹ Крючков М.С. *История возникновения и развития института представительства* // Политика, государство и право. 2014. № 7 [Электронный ресурс]. URL: <http://politika.snauka.ru/>, <http://politika.snauka.ru/2014/07/1788>

² Dorfman, I. *Drept Procesual Civil*, Ch.: 2006

Importanța instituției reprezentării în cadrul procesului civil este marcată de faptul că persoanele din motive obiective (ex: boală, vîrstă fragedă) de fapt sînt lipsite de posibilitatea de a participa personal în proces, drept efect se află în imposibilitate de a - și apăra drepturile și interesele prevăzute de lege.

Reprezentarea în instanța de judecată reprezintă o modalitate prevăzută de lege ce - i oferă participantului posibilitatea să - și realizeze drepturile și obligațiile în caz de lipsă a capacității procesuale. Ca efect s-a consolidat ideea conform căreia reprezentantul în cadrul procesului civil este acel subiect cu capacitate deplină de exercițiu, care realizează acțiuni procesuale în limitele împuternicirilor acordate din numele și în interesele reprezentatului. Analizînd cele expuse mai sus, reiese că elementele caracteristice ale reprezentantului ce îl delimitează de reprezentat constau în următoarele:

- În cadrul procesului civil, reprezentantul nu acționează din numele său propriu, ci din numele celui pe care îl reprezintă.

- Activitatea reprezentantului este limitată de împuternicirile acordate de reprezentat.

- În proces nu urmărește nici un scop (procesual / material).

Faptul că reprezentantul participă în procesul civil din numele reprezentatului îl delimitează pe primul de subiecții care apără interesele altor persoane în temeiul art.73 - 74 CPC RM. Respectiv, raporturile juridice stabilite dintre reprezentat și reprezentant sînt reglementate de normele dreptului material (CCRM) dar raporturile juridice dintre reprezentant și instanța de judecată cad nemijlocit sub incidența Codului de procedură civilă al RM, deci sînt reglementate de normele procedurale.

La fel ca și oricare altă activitate procesuală, reprezentarea procesuală are și ea un scop determinat, cunoașterea căruia este importantă pentru reprezentant în activitatea de executare a împuternicirilor acordate.

Ceea ce se raportează la scopurile de ordin general al reprezentării în procesul civil, neglijînd faptul că acest aspect cunoaște în special o importanță practică, totuși s - au conturat cîteva momente contradictorii. Însă părerea unanim recunoscută menționează despre faptul că scopul reprezentării în cadrul procesului civil constă în acordarea ajutorului persoanelor participante în proces, necesar pentru realizarea drepturilor și obligațiilor procedurale prevăzute de lege. Pe de altă parte, reprezentarea reglementată de Codul de procedură civilă are drept scop să faciliteze activitatea instanței de judecată în procesul de realizare a justiției în pricinile civile. E și evident că, în situația reprezentării cu bună - credință (în cazul avocatului), activitatea procesuală va contribui la stabilirea de către instanța de judecată a adevărului și nemijlocit va determina pronunțarea unei hotărîri temeinice și motivate.

Reieșind din cele expuse, este clar faptul că reprezentantul va colabora cu instanța de judecată în măsura în care aportul dat este necesar apărării drepturilor și intereselor legitime ale reprezentatului.

În concluzie, menționăm faptul că scopurile reprezentării procesual civile constau atît în acordarea ajutorului subiecților participanți la proces pentru realizarea drepturilor și obligațiilor procedurale, cît și acordarea sprijinului necesar instanței de judecată în realizarea justiției în pricinile civile.

Analizînd noțiunea și scopurile instituției reprezentării în cadrul procesului civil considerăm necesar să stabilim caracteristicile indentificatoare ale acesteia. În primul rînd, reprezentarea în procesul civil se caracterizează prin aceea că reprezentantul acționează numai în interesul persoanei a cărei drepturi și interese legitime reprezintă. Participînd în procesul civil, reprezentantul nu va urmări careva avantaje în legătură cu soluționarea litigiului. Ca efect, toate urmările de ordin juridic rezultate din activitatea de reprezentare se vor răsfrînge asupra reprezentatului. A doua caracteristică a reprezentării procesual civile constă în aceea că reprezentantul va acționa doar în interesul și din numele reprezentatului, a cărui drepturi reprezintă. O altă caracteristică a reprezentării în procesul civil constă în stabilirea limitelor împuternicirilor stabilite pentru reprezentant. Reprezentantul își va desfășura activitatea doar în temeiul împuternicirilor acordate lui de lege sau stabilite contractual. Deci, anterior am stabilit noțiunea reprezentării procedurale, am trasat scopurile reprezentării și am determinat caracteristicile specifice acestei instituții procesual civile.

***Delimitarea reprezentării ca instituție a dreptului procesual civil de reprezentarea civilă.
Specificul reprezentării în cadrul procesului civil.***

Prin reprezentare ca instituție a dreptului procesual civil se înțelege activitatea desfășurată de reprezentant în procesul civil.

Necesitatea existenței acestei instituții este determinată de anumite motive. Unii participanți ai procesului civil uneori nu dispun de capacitate procesual civilă și din acest motiv drepturile lor sînt apărute de către părinți, tutori, curatori.

Persoanele juridice administrate de organe colegiale de conducere, la fel nu au posibilitatea directă de a participa la examinarea pricinilor civile la care sunt parte și sînt nevoite de a recurge la instituția reprezentării procesual civile. În sfîrșit, necesitatea reprezentării apare și în situația care persoanele interesate solicită asistență juridică calificată.

Reprezentarea în cadrul procesului civil are scop:

- de a acorda asistență juridică cetățenilor și organizațiilor,
- de a contribui la apărarea drepturilor și intereselor legale și realizării justiției.

Participarea reprezentantului în cadrul procesului civil este necesară pentru stabilirea tuturor circumstanțelor cauzei și manifestarea inițiativei și activismului participanților. Reprezentarea într-un proces civil este indispensabilă pentru că reprezintă o garanție în activitatea de ocrotire a drepturilor persoanelor fizice și persoanelor juridice. În acest sens legiuitorul a stabilit un cerc de subiecți care au posibilitatea să participe în calitate de reprezentant în procese civile.

Drepturile și interesele ocrotite de lege a persoanelor lipsite de capacitate de exercițiu sau limitate în ea, sînt reprezentate în instanța de judecată de reprezentanți legali: părinți, adoptatori, tutori sau curatori. De menționat faptul că, legiuitorul a determinat și un cerc de persoane, care nu pot participa într-un proces civil în calitate de reprezentanți și anume:

1. persoanele minore, cele aflate sub tutelă sau curatelă, de asemenea
2. avocații care au dobîndit împuternicirile cu încălcările legii și avocații excluși din Uniunea Avocaților.
3. Este interzisă participarea în cadrul procesului civil în calitate de reprezentant a ofițerilor de urmărire penală, a procurorilor și judecătorilor. Această regulă nu se răsfrînge asupra situațiilor în care persoanele menționate mai sus sînt solicitate să prezinte careva informații în exercițiul funcției sale.

Posibilitatea de a participa la proces civil prin intermediul reprezentantului nu o au toate persoanele ci doar:

1. părțile,
2. petiționarii, în cauze examinate în procedura specială,
3. intervenienții principali,
4. intervenienții accesorii.

Reprezentarea este posibilă în judecarea tuturor categoriilor de pricini civile în primă instanță, instanța de apel și recurs.

Potrivit prevederilor art. 75, alin (2), (3) CPC, procesele persoanelor juridice se susțin în instanță de judecată de către organele lor de administrare, care acționează în limitele împuternicirilor atribuite prin lege, prin alte acte normative sau prin actele lor de constituire, precum și de către alți angajați împuterniciți ai persoanei juridice, de către avocați sau avocați stagiați. Conducătorul organizației își confirmă împuternicirile prin documentele prezentate în judecată ce atestă funcția sau calitatea lui de serviciu ori, după caz, prin actele de constituire. Iar în caz de dizolvare sau lichidare a persoanei juridice, interesele ei pot fi reprezentate de administratorul din oficiu sau de lichidator, desemnați în condițiile legii.

În scopul realizării împuternicirilor sale reprezentantul inițiază raporturi juridice cu instanța de judecată. Această categorie de raporturi este reglementată de normele Codului de procedură civilă și capătă un caracter de ordin procedural. Dar relațiile stabilite dintre reprezentant și reprezentat sînt reglementate de normele dreptului material (Cod Civil, Codul Familiei, Codul Muncii), deci avînd un caracter material. De exemplu: raporturile juridice ce rezultă din contractul de vânzare cumpărare sînt raporturi juridice civile reglementate de Codul Civil sau relațiile juridice dintre părinți și copii sînt reglementate de normele materiale stipulate expres în Codul Familiei.

Reprezentantul participă la proces în numele reprezentatului. Prin formula "participarea în numele reprezentatului", în cazul nostru se are în vedere realizarea acțiunilor ce au caracter legal, efectuate în limita împuternicirilor acordate în coraport cu instanța de judecată, căreia ultimele îi sunt aduse la cunoștință iar scopul lor este determinat de obținerea anumitor rezultate pentru subiectul reprezentat.

Participarea în proces a reprezentantului nu - l înlătură pe reprezentat de la proces (fie că este reclamant, pîrît sau petiționar). Reprezentatul poate participa în examinarea cauzei civile alături de reprezentantul său. Reprezentarea procesual civilă este o instituție independentă care trebuie delimitată de alte instituții juridice. Ea se deosebește esențial de instituția reprezentării civile. Deoarece în cadrul circuitului civil reprezentarea este un procedeu de tehnică juridică prin care o persoană, numită reprezentant, încheie acte juridice cu terții în numele și în contul unei alte persoane, numită reprezentat, avînd drept consecință producerea directă în persoana reprezentatului a efectului actelor juridice.

Delimitarea poate fi efectuată în funcții de mai multe criterii: scop și caracterul raporturilor juridice dintre reprezentant și reprezentat, temeiurile apariției și efectele juridice.

Ceea ce se referă la poziția ce - i revine reprezentantului în procesul civil, doctrina prezintă mai multe puncte de vedere: potrivit uneia reprezentanții nu sînt subiecți care participă în proces civil, alta, pe care o considerăm obiectivă și corectă menționează că, reprezentantul este subiect al raporturilor procesuale civile, are interes procedural, prin acțiunile sale influențează desfășurarea procesului. Reprezentantul exercită drepturi și obligații procedurale determinate.

Reprezentarea în dreptul civil și reprezentarea în dreptul procesual civil se caracterizează prin unele elemente asemănătoare, însă fiecare în parte manifestă caracteristici specifice care nemijlocit delimitează aceste două instituții de drept. Determinăm drept caracteristici asemănătoare: elementele ale reprezentării, care sunt sintagmele „în numele” și „pe seama”. Atunci cînd se menționează că, reprezentantul operează în numele reprezentatului, înseamnă că primul acționează nu numai fizic, însă și exprimă voința celui de - al doilea și îl angajează într - un raport juridic fără ca acesta să fie prezent. Altfel spus, reprezentantul este și rămîne purtătorul de nume și de voință proprie, însă, prin cumul, devine și purtătorul de nume și de voință al altei persoane.

Semnificația expresiei „pe seama” sugerează ideea că reprezentatul este cel care suportă consecințele pozitive și negative a faptului reprezentării, în sensul Codului civil că plătește prețul și dobîndește bunul sau, invers, primește prețul și are obligația de a preda bunul. Însă în materia dreptului procesual civil: reprezentatul (ex: pîrîtul) va suporta toate cheltuielile de judecată, va restitui suma de bani creditorului. Deci, această sintagmă sugerează legătura dintre reprezentant și reprezentat.

Ca elemente definitorii atribuite în special reprezentării procesual civile se exemplifică următoarele: în dreptul civil reprezentarea este îndreptată spre nașterea, modificarea și încetarea drepturilor și obligațiilor civile ale reprezentatului, însă în cadrul procesului civil reprezentarea are drept scop să apere drepturile și interesele legitime ale părților și să asigure realizarea justiției în litigiile civile. Participarea reprezentantului într - un proces civil contribuie la o apreciere obiectivă și multiaspectuală a circumstanțelor cauzei și probelor prezentate de părțile procesului.

Reprezentarea procesuală se deosebește de reprezentarea civilă și în funcție de temeiul apariției împuternicirilor. În dreptul civil volumul împuternicirilor reprezentantului sînt stabilite de reprezentat prin intermediul procurii iar în dreptul de procesual - civil sînt stabilite atît de împuterniciri acordate cît și sînt stabilite expres de lege.

Codul de procedură civilă al RM nu specifică clar ce se are în vedere prin reprezentare procesuală. Mai mult ca atît la art. 75 CPC RM legiuitorul nu explică ce are în vedere cînd ne vorbește despre reprezentanți, despre locul acestora în proces, natura raporturilor juridice cu reprezentatul și instanța de judecată și nici nu stabilește rolul acțiunilor reprezentantului pentru reprezentat și pentru instanța de judecată.

Însă stabilirea granițelor dintre reprezentarea civilă și cea procesuală ne - a permis să identificăm caracterele specifice ale ultimei, ceea ce face posibil să supunem analizei instituția reprezentării în jurisdicția civilă.

Ca urmare, reprezentarea în jurisdicția civilă este un raport procesual prin intermediul căruia un subiect de drept (reprezentantul) participă la examinarea cauzelor civile din numele reprezentatului, efectuând în interesele lui acțiuni procedurale și acordă asistență juridică calificată. În acest sens, abordarea reprezentării procesuale prin prisma instituției ne permite nu numai să stabilim locul reprezentantului procedural în procesul civil dar și locul normelor juridice ce reglementează instituția reprezentării procesuale în întregul sistem de drept și nu în ultimul rând contribuie la perfecționarea continuă a acestei instituții.

Respectiv noțiunea reprezentării procesuale trebuie înțeleasă ca unitatea a 3 (trei) elemente componente: acțiuni, raporturi juridice și norme juridice ce reglementează primele, unite în instituție. Reprezentarea procesual civilă constituie o formă de acordarea asistenței juridice din partea reprezentantului sub forma realizării acțiunilor procedurale de către reprezentant din numele și în interesele reprezentatului în limitele împuternicirilor.

Situația actuală a asistenței juridice lasă de dorit. Evoluția asistenței juridice presupune studierea complexă și reformarea întregului mecanism de acces la justiție, constând în aceea că fiecare parte interesată să - și ocrotească drepturile în mod corespunzător.

Una din probleme la capitolul accesului la justiție pe cauze civile constă în aspectul garanțiilor în timpul acordării asistenței juridice calificate. Actualitatea acestei probleme este determinată de specificul dezvoltării legislației procesual civile. Societatea actuală se stratifică foarte repede în funcție de veniturile obținute. Inegalitatea veniturilor se reflectă în toate sferile sociale, inclusiv pe parcursul examinării pricinilor civile. Eventual, într - un proces civil partea civilă asigurată material mai bine se bucură de prioritate pe seama posibilității să - și angajeze un reprezentant calificat, să achite taxa de stat și să efectueze expertizele necesare.

Deci, am stabilit următoarele aspecte specifice al instituției reprezentării în cadrul procesului civil:

- Părțile în procesul civil nu sunt obligate să stea personal, ci participa printr - un reprezentant. Participarea personală a persoanei fizice la proces nu o decade din dreptul de a avea în acest proces și un reprezentant.

- Reprezentarea pe parcursul procesului civil este activitatea reprezentantului ce constă în săvârșirea unor acțiuni ce au efect pentru persoana reprezentată.

- Reprezentarea este admisă la toate etapele procesului, contribuind la realizarea și exercitarea amplă a drepturilor și obligațiilor procedurale, mai ales când părțile nu pot participa din diferite motive la judecată. În urma acțiunilor săvârșite de reprezentant apar drepturi și obligații pentru persoana reprezentată.

- Persoanele juridice sunt reprezentate în instanță de către organele lor de administrare, acționând în limitele împuternicirilor ce le sunt acordate prin lege, statut sau regulament ori de către alți angajați împuterniciți ai persoanei juridice sau de către avocați. Conducătorii persoanelor juridice prezintă instanței documentele, ce atestă funcția sau calitatea lor de serviciu ori actele de constituire. În caz de dizolvare sau lichidare a persoanei juridice ea poate fi reprezentată de administratorul din oficiu sau lichidator.

Clasificarea și temeiurile reprezentării

Reprezentarea legală

În literatura de specialitate sunt menționate mai multe criterii de clasificare a reprezentării judiciare. Un criteriu de clasificarea a reprezentării judiciare este în dependență de temeiul apariției a acesteia.

Potrivit acestui criteriu reprezentarea procesuală se împarte în:

- 1) reprezentarea legală;
- 2) reprezentarea contractuală;
- 3) reprezentarea din oficiu și cea statutară.

Ca scop ne – am propus să examinăm reprezentarea legală și reprezentarea contractuală.

La început vom analiza reprezentarea legală.

Acest tip al reprezentării procesuale a fost denumit astfel pentru că cel reprezentat din motivul situațiilor obiective nu - și poate alege personal un reprezentant. Ca urmare, din aceste considerente reprezentantul este determinat de lege. Reieșind din cele expuse mai sus poate servi ca exemplu prevederile art. 53, alin. (2) CF RM: „Apărarea drepturilor și intereselor legitime ale copilului se asigură de părinți sau persoanele care îi înlocuiesc, iar în cazurile prevăzute de lege - de procuror, autoritatea tutelară sau de alte organe abilitate...”. Mai în detaliu stipulează art. 61 din CFRM, conform căruia drepturile și interesele legitime ale copiilor sînt apărute de către părinții lor. Părinții sînt reprezentanții legali ai copiilor lor și acționează în numele lor în relațiile cu toate persoanele fizice și juridice, inclusiv în autoritățile administrației publice și instanțele judecătorești, fără a avea nevoie de împuterniciri speciale.

Componența subiectivă a reprezentării legale este prevăzută expres la art. 79 alin. (1) CPC RM, potrivit căruia: „Drepturile, libertățile și interesele legitime ale persoanelor care nu au capacitate deplină de exercițiu și ale celor limitate în capacitatea de exercițiu sînt apărute în instanță de către părinți, înfietori, tutori sau curatori, de alte persoane cărora acest drept le este acordat prin lege.”. Ce se referă la reprezentarea legală, ea este aplicabilă în privința persoanelor fizice, care din cauza circumstanțelor obiective nu - și pot ocroti personal drepturile și interesele legitime în instanța de judecată.

Conform Codului Familiei RM, temeiurile reprezentării legale sînt:

- faptul provenienței copiilor din părinții săi, atestată în modul prevăzut de lege, (capitolul 9 CF RM);

- Adopția copiilor;
- Instituirea tutelei/ curatelei.

Ce se referă la condițiile ce trebuie întrunite de reprezentantul ilegal, acesta trebuie:

- să dispună de capacitate de exercițiu deplină, respectiv să fie împlinit majoratul,
- potrivit art. 61 alin. (3) CF RM în cazul existenței unor conflicte de interese între părinți și copii, autoritatea tutelară este obligată să numească un reprezentant pentru apărarea drepturilor și intereselor legitime ale copilului.

Dacă în procesul civil participă persoană căsătorită în vîrstă pînă la 18 ani, acest părinte își va apăra interesele copilului său. În cazul părinților care nu au atins vîrsta de 16 ani potrivit art. 59, alin. (1) CFRM aceștea au dreptul să locuiască împreună cu copilul lor și să participe la educația lui. Iar pînă la atingerea de către părinți a vîrstei de 16 ani, asupra copilului va fi instituită tutela.

În unele situații, cînd între copii și părinți există divergențe, care cauzează lezarea drepturilor și intereselor legitime ale copilului. Ultimul, reieșind din prevederile art. 53 alin. (5) CF RM poate să se adreseze de sine stătător autorității tutelare pentru apărarea drepturilor și intereselor sale legitime, iar de la vîrsta de 14 ani - instanței judecătorești. Dacă părinții sînt decăzuți din drepturile părintești, ca rezultat ei pierd capacitatea de a fi în calitate de reprezentanți legali a copiilor săi. Tutorii și curatorii reprezintă copiii aflați în grija lor în instanța de judecată prin exercitarea drepturilor și obligațiilor respective. Temeiul apariției raporturilor de reprezentare legală în cazul dat este contractul de transmitere a copilului la educare în familie încheiat între părinții adoptivi și organele de tutelă și curatelă.

La general, tutela se instituie asupra persoanelor lipsite de capacitate de exercițiu și asupra minorilor în vîrstă de pînă la 14 ani, după caz. Iar tutorele este reprezentantul legal al persoanei care se află sub tutelă și încheie fără mandat în numele și în interesul ei actele juridice necesare. Iar curatela se instituie asupra minorilor în vîrstă de la 14 la 18 ani, precum și asupra persoanelor fizice limitate în capacitate de exercițiu de către instanța de judecată din cauza consumului abuziv de alcool, consumului de droguri și de alte substanțe psihotrope.

Art. 38 din CC RM, prevede că poate fi tutore sau curator o singură persoană fizică sau soțul și soția împreună.

În același sens nu poate fi tutore sau curator:

- a) minorul;
- b) persoana lipsită de sau limitată în capacitatea de exercițiu;
- c) cel decăzut din drepturile părintești;

d) cel declarat incapabil de a fi tutore sau curator din cauza stării de sănătate;
e) cel căruia, din cauza exercitării necorespunzătoare a obligațiilor de adoptator, i s-a anulat adopția;

f) cel căruia i s-a restrâns exercițiul unor drepturi politice sau civile, fie în temeiul legii, fie prin hotărâre judecătorească, precum și cel cu rele purtări;

g) cel ale cărui interese vin în conflict cu interesele persoanei puse sub tutelă sau curatelă;

h) cel înlăturat prin act autentic sau prin testament de către părintele care exercita singur, în momentul morții, ocrotirea părintească;

i) cel care, exercitând o tutelă sau curatelă, a fost îndepărtat de la ele;

j) cel care se află în relații de muncă cu instituția în care este internată persoana asupra căreia se instituie tutela sau curatela.

Referitor la copiii adoptați până la vârsta de 18 ani, interesele lor ca și în cazul rudeniei firești sînt reprezentați de părinți adoptivi. Temeiul juridic al apariției reprezentării legale în cazul adopției va fi hotărîrea judecătorească.

Potrivit art. 24 alin. (1), (2) CC RM, persoana care în urma unei tulburări psihice (boli mintale sau deficiențe mintale) nu poate conștientiza sau dirija acțiunile sale poate fi declarată de către instanța de judecată ca incapabilă. Asupra ei se instituie tutela. Ca efect, actele juridice în numele persoanei fizice declarate incapabile se încheie de către tutore. În aspect procedural cazul dat va fi raportat la prevederile art. 71, alin. (1) conform cărora toate drepturile, libertățile și interesele legitime ale persoanelor care nu au capacitate deplină de exercițiu și ale celor limitate în capacitatea de exercițiu sînt apărute în instanță de către tutori sau de alte persoane cărora acest drept le este acordat prin lege.

Pe lîngă situațiile analizate mai sus este reprezentare legală:

- Reprezentarea în proces a persoanei declarate dispărută fără urmă în modul stabilit de lege se face de administratorul fiduciar sau de tutorele numit în conformitate cu legea.

- Reprezentarea în proces a moștenitorilor persoanei decedate sau declarate decedată în modul stabilit de lege, dacă succesiunea nu a fost încă acceptată de nimeni, se face de către custodele sau tutorele numit în conformitate cu legea.

Reprezentarea contractuală

Acest tip de reprezentare apare ca un rezultat al exteriorizării voinței părților la proces, intervenient sau petiționar de a împuternici un reprezentant (avocat sau avocat stagiar). La categoria reprezentării judiciare contractuale se referă și reprezentarea coparticipanților ce a fost încredințată unuia sau mai multor coparticipanți la proces (art. 62 alin. (4) al CPC). În aceeași ordine de idei, ținem să menționăm că participarea personală a subiectului în proces civil în care are calitatea de parte nu - l limitează nici întru - un caz de a avea reprezentant. Această regulă este prevăzută expres la art. 75, alin. (1) CPC: „Participarea personală în proces nu face ca persoana fizică să decadă din dreptul de a avea avocat.”.

Potrivit aceluiași articol din Codul de Procedură Civilă procesele persoanelor juridice se susțin în instanță de judecată de către:

1. organele lor de administrare, care acționează în limitele împuternicirilor atribuite prin lege, prin alte acte normative sau prin actele lor de constituire, precum și

2. alți angajați împuterniciți ai persoanei juridice,

3. avocați sau avocați stagieri.

Cele studiate anterior ne permite să afirmăm că interesele persoanei fizice sau persoanei juridice în instanța de judecată pot fi reprezentate de către avocat. Ceea ce se referă la participarea în procesul civil a avocatului, acțiunile sale sunt îndreptate spre apărarea drepturilor și intereselor legitime a persoanei reprezentate, respectiv efectele acțiunilor procedurale se răsfrîng asupra situației reprezentatului.

În cadrul unui proces civil avocatul participă din numele reprezentatului său, care determină limitele împuternicirilor. Pentru ca avocatul să reprezinte interesele persoanei fizice sau organizației într - un proces civil mai întîi de toate se va încheia un contract de asistență juridică, care potrivit art. 60, alin. (1) a Legii cu privire la avocatură se încheie în formă scrisă.

Avocatul nu este în drept să întreprindă careva acțiuni contrar voinței clientului său, în special să solicite instanței de judecată anexarea la materialele cauzei a actelor, să solicite efectuarea expertizei. Însă de a arăta clientului său că ultimul nu manifestă o poziție corectă, avocatul o poate face doar prin explicarea efectelor. În situația în care avocatul nu poate prin argumentele sale convinge clientul și divergențele persistă limitându-l pe reprezentant să - și desfășoare activitatea, avocatul în prezența reprezentatului și judecătorului va pune în discuție posibilitatea încetării împuternicirilor. Motivele de încetare a contractului de asistență juridică nu pot fi supuse examinării de către instanța de judecată și din acest considerent avocatul poate înainta o cerere prin care să renunțe la participarea în continuare la examinarea cauzei civile.

Refuzul avocatului de înfăptuire a reprezentării este admisibil doar în cazul când reprezentantul într-adevăr nu poate exercita atribuțiile sale prevăzute de împuterniciri din motivul prezenței impedimentelor procedurale. Potrivit art. 80, alin (9) CPC RM reprezentantul care renunță la împuterniciri trebuie să înștiințeze atât reprezentatul (clientul), cât și instanța de judecată cu cel puțin 10 zile înainte de data judecării pricinii sau înainte de expirarea termenelor de atac.

La general, ca avocatul să poată realiza reprezentarea, lui îi sunt necesare împuternicirile. Potrivit art. 60, alin. (2) Împuternicirile avocatului și ale avocatului stagiar se confirmă prin mandat. Existența mandatului permite avocatului să efectueze acțiuni procedurale, cu excepțiile prevăzute la art. 81 CPC:

- de a semna cererea și de a o depune în judecată, de a recurge la arbitraj pentru soluționarea litigiului,

- de a renunța total sau parțial la pretențiile din acțiune,

- de a majora sau reduce cuantumul acestor pretenții,

- de a modifica temeiul sau obiectul acțiunii,

- de a o recunoaște,

- de a încheia tranzacții,

- de a intenta acțiune reconvențională,

- de a transmite împuterniciri unei alte persoane,

- de a ataca hotărîrea judecătorească, de a-i schimba modul de executare, de a amîna sau eşalona executarea ei,

- de a prezenta un titlu executoriu spre urmărire, de a primi bunuri sau bani în temeiul hotărîrii judecătorești.

Pentru a săvîrși acțiunile procedurale menționate mai sus drepturile respective trebuie stipulate expres, sub sancțiunea nulității, în procura eliberată reprezentantului persoanei juridice sau în mandatul eliberat avocatului. Dacă partea participantă la proces dorește să fie reprezentată de avocat, atunci sînt aplicabile reglementările procesual civile în coraport cu normele Legii privind avocatura. Aici pe noi ne interesează situațiile când avocatul nu poate reprezenta o parte în proces. Deci, reprezentarea e imposibilă atunci cînd:

- a) în cauza dată, el acordă sau a acordat asistență juridică unor persoane ale căror interese vin în contradicție cu interesele persoanei în cauză;

- b) în cauza dată, el a participat în calitate de judecător, procuror, persoană care efectuează urmărirea penală, expert, specialist, traducător, martor sau martor asistent;

- c) la urmărirea penală sau la examinarea cauzei date, a participat o persoană cu care avocatul se află în raporturi de familie, de rudenie sau care îi este afin.(art. 50, alin. (2) a Legii cu privire la avocatură).

Potrivit prevederilor art. 77 CPC RM, instanța judecătorească va solicita oficiului teritorial al Consiliului Național pentru Asistență Juridică Garantată de Stat desemnarea unui avocat pentru parte sau intervenient:

- a) în cazul în care partea sau intervenientul sînt lipsiți sau limitați în capacitatea de exercițiu și nu au reprezentanți legali sau dacă domiciliul pîrîtului nu este cunoscut;

- b) dacă instanța constată un conflict de interese între reprezentant și reprezentatul lipsit ori limitat în capacitatea de exercițiu;

c) după pornirea procesului privind limitarea persoanei în capacitatea de exercițiu sau declararea incapacității ei, aceasta nu este asistată în judecată de avocat, pentru apărarea intereselor ei în proces,

d) dacă persoana a cărei spitalizare în staționarul de psihiatrie se cere nu este reprezentată în judecată de avocat.

Dacă avocatul a fost solicitat de către instanța de judecată, acesta se va conduce de prevederile Legii privind avocatura, în special de art. 54, alin (1), lit. a) pledând pentru liberul acces la justiție, pentru un proces echitabil realizat într - un termen rezonabil.

Deci, astfel a fost determinat cercul de persoane care pot realiza reprezentarea ca efect al încheierii contractului. Am stabilit temeiul participării la proces al reprezentantului contractual.

Concluzii. În temeiul celor expuse mai sus considerăm necesar de a reține că, părțile în procesul civil nu sunt obligate să stea personal în fața instanțelor judecătorești, ci pot sta printr - un reprezentant. Participarea personală a persoanei fizice la proces nu o decade din dreptul de a avea în acest proces și un reprezentant.

Reprezentarea procesuală este activitatea reprezentantului într - un proces ce constă în săvârșirea unor acțiuni din numele și în interesul persoanei reprezentate.

În dependență de temeiul apariției reprezentării, avem:

- reprezentare contractuală,
- reprezentare legală,
- reprezentare acordată prin lege, statut, regulament sau alt document special (oficială).

În detaliu au fost supuse studiului primele două forme a reprezentării juridice:

Reprezentarea contractuală (convențională) apare în baza unui contract de mandat, prin care mandantul împuternicește o altă persoană – mandatarul (avocat) – pentru a - i prezenta interesele în instanța de judecată. Reprezentarea legală se instituie la apărarea drepturilor și intereselor ocrotite de lege ale minorilor, persoanelor incapabile și ale celor cu capacitate de exercițiu limitată.

Potrivit art. 58 CPC RM, capacitatea de a - și exercita în volum deplin, personal sau printr - un reprezentant drepturile și obligațiile procedurale în judecată o au persoanele fizice de la vârsta de 18 ani, precum și persoanele juridice, iar în cazurile prevăzute de lege, entitățile care nu au personalitate juridică, dar dispun de organe de conducere proprii. Iar actele de procedură efectuate de minorii cu vârste cuprinse între 14 și 18 ani sau de adulții cu capacitatea de exercițiu limitată sînt lovite de nulitate relativă. Reprezentantul legal al minorului sau curatorul adultului cu capacitatea de exercițiu limitată poate să confirme toate aceste acte sau numai o parte dintre ele. Instanța judecătorească va acorda un termen pentru confirmarea actelor. Dacă actele nu sînt confirmate în termenul stabilit, se va dispune anularea acestora.

Precum și actele de procedură efectuate de minorii cu vârste de pînă la 14 ani sau de adulții declarați incapabili sînt nule. Însă minorul care a atins vârsta de 16 ani poate să - și exercite personal drepturile procedurale și să - și îndeplinească obligațiile procedurale de sine stătător în cazul declarării capacității depline de exercițiu (emancipării) sau al încheierii căsătoriei.

Respectiv drepturile, libertățile și interesele legitime ale minorilor cu vârsta între 14 și 18 ani, precum și ale adulților limitați în capacitatea de exercițiu, sînt apărute în instanță judecătorească de părinții, înfietorii sau curatorii lor, instanța fiind obligată să introducă în astfel de pricini minorii sau adulții limitați în capacitatea de exercițiu.

În cazurile prevăzute de lege, în pricinile ce nasc din raporturi juridice civile, matrimoniale, familiale, de muncă și din alte raporturi juridice, minorii își apără personal în judecată drepturile, libertățile și interesele legitime. Instanța constată necesitatea introducerii în proces a reprezentantului legal al minorului.

Reprezentarea în proces a persoanei declarată dispărută fără urmă în modul stabilit de lege se face de administratorul fiduciar sau de tutorele numit în conformitate cu legea. Reprezentarea în proces a moștenitorilor persoanei decedate sau declarate decedată în modul stabilit de lege, dacă succesiunea nu a

fost încă acceptată de nimeni, se face de către custodele (persoană însărcinată cu paza și cu păstrarea unor bunuri) sau tutorele numit în conformitate cu legea. Reprezentarea este admisă la toate etapele procesului, contribuind la realizarea și exercitarea mai amplă a drepturilor și obligațiilor procedurale, mai ales când părțile nu pot participa din diferite motive la judecată. În calitate de parte, intervenient sau alt participant figurează în proces tot timpul persoana în interesele căreia activează reprezentantul. În urma acțiunilor săvârșite de reprezentant apar drepturi și obligații pentru persoana reprezentată.

Persoanele juridice sunt reprezentate în instanță de către organele lor de administrare, acționând în limitele împuternicirilor ce le sunt acordate prin lege, statut sau regulament ori de către alți angajați împuterniciți ai persoanei juridice sau de către avocați. Conducătorii persoanelor juridice prezintă instanței documentele, ce atestă funcția sau calitatea lor de serviciu ori actele de constituire. În caz de dizolvare sau lichidare a persoanei juridice ea poate fi reprezentată de administratorul din oficiu sau lichidator.

Ca urmare, reprezentarea este o instituție procesuală independentă ce execută funcția unui garant în apărarea drepturilor și libertăților legitime ale persoanei fizice/ persoanei juridice pe de o parte și funcția de facilitator în procesul de realizare a justiției atât în prima instanță precum și în cadrul apelului sau recursului.

Elementele definitorii a reprezentării procesuale constau atât în acordarea ajutorului subiecților participanți la proces pentru realizarea drepturilor și obligațiilor procedurale, cât și acordarea sprijinului necesar instanței de judecată în realizarea justiției în pricinile civile. În calitate de reprezentanți profesioniști pe cauze civile de obicei participă avocații, care acordă asistență juridică persoanelor interesate în apărarea drepturilor prevăzute de lege, astfel, contribuind la realizarea justiției, fiind în același timp subiect procesual independent.

Activitatea desfășurată de avocați este o categorie a activității socio – juridice, care deși este realizată preponderent în interes personal, în plan general poartă un caracter public. În mare parte, datorită acestei activități este asigurată reglementarea juridică, inclusiv sunt create condiții pentru respectarea normelor juridice de către cetățeni, precum și realizarea controlului în aplicarea legii de către organele de drept.

Asistența juridică calificată acordată de avocat în procedură civilă cuprinde următoarele componente: forma, tipul și conținutul. Ea este asigurată în formă procesuală și formă extraprocusuală. Forma procesuală a asistenței juridice calificate este reglementată de CPCRM. Forma extraprocusuală este reglementată de alte legi, acte normative și norme etice. Se consideră tipuri a asistenței juridice acordate de avocat: consultanțele, elaborarea cererilor de chemare în judecată, plîngerilor, solicitărilor, proiectelor de contracte, reprezentarea intereselor în fața organelor de drept, APL, instanțe de judecată.

Din conținutul asistenței juridice acordate de avocat fac parte acțiunile de ordin profesional realizate în conformitate cu legea. În legătură cu acestea considerăm oportun ca prin lege să fie prevăzută participarea obligatorie a avocaților în cauze complexe din punct de vedere juridic. Prin urmare, apărînd drepturile reprezentaților săi, relizînd astfel funcția profesională, avocații contribuie la apărarea drepturilor și libertăților.

Concluzionînd, putem menționa că specificul, scopurile și aplicarea practică a reprezentării judiciare exercită un rol important în mecanismul de funcționare și realizare a dreptului procesual - civil.

Referințe bibliografice:

1. Dorfman, I. *Drept Procesual Civil*, Ch.: 2006. P. 56 - 59;
2. Ciobanu, V. M. et al. *Drept Procesual Civil. Vol. II*, București.: ALL BECK, 2003;
3. Mariș, M. et al. *Drept procesual civil, Ch.: 2013*;
4. Алехина С. А. *Гражданское процессуальное право*. – М.: ТК Велби, Изд-во Проспект. – 2004;
5. Балашов, А. Н. *Гражданский процесс*. – Юрайт, Высшее образование. – 2010;
6. Крючков М.С. *История возникновения и развития института представительства* // Политика, государство и право. 2014. № 7 [Электронный ресурс]. URL: <http://politika.snauka.ru/>, <http://politika.snauka.ru/2014/07/1788>;

7. Лебедев М. Ю. *Гражданский процесс. Конспект лекций.* – Юрайт, Высшее образование. – 2010.
8. Адвокатская деятельность: Учебно-практическое пособие / Под общ. ред. В.Н. Буробина. - М., 2003. – 143с.
9. Андреева С.В. Адвокатура. – СПб.: Питер, 2006. - 208 с.
10. Арапов Н.Т. Проблемы теории и практики правосудия по гражданским делам. - Л., 1984. - 128 с.
11. Баранов Д.П., Смоленский М.Б. Адвокатское право. – М.: Издательский дом Дашков и К, 2006.- 367 с.
12. Бессарабов В.Г. Европейский суд по правам человека. - М., 2003. -135с.
13. Боннер А.Т. Законность и справедливость в правоприменительной деятельности. - М., 1992. - 319 с.
14. Буробин В.Н. Адвокатская деятельность. Учебно-методическое пособие / под общ. ред. канд. юрид. наук. В.И. Буробина. М., 2001.
15. Ватман Д.П., Елизаров В.Н. Адвокат в гражданском процессе. -М.: Юрид. лит., 1969. - С. 15, 35-56.

ASPECTE PRIVIND OBLIGAȚIILE POZITIVE ȘI NEGATIVE ALE STATULUI PRIVIND REALIZAREA LIBERTĂȚII CREAȚIEI CA DREPT FUNDAMENTAL

ASPECTS REGARDING THE POSITIVE AND NEGATIVE OBLIGATIONS OF THE STATE REGARDING THE REALIZATION OF CREATIVE FREEDOMS AS A FUNDAMENTAL RIGHT

Daniel SECHER,
drd.,
Școala doctorală științe juridice
Facultatea de Drept
Universitatea de Stat din Moldova
E-mail: daniel.secher@yahoo.com

Rezumat: *Studiul este consacrat domeniului dreptului constituțional, actualitatea acestuia fiind determinată de importanța libertății creației pentru dezvoltarea societății și rolul statului întru îndeplinirea acestui obiectiv. Motivul inițierii prezentei cercetări constă în faptul că statul are îndatorirea de a oferi protecție drepturilor omului recunoscute pe plan intern și internațional, prin întreprinderea măsurilor corespunzătoare, precum și prin abținerea de la realizarea unor acțiuni ce ar împiedica exercitarea acestora. Altfel spus, statul își asumă anumite obligații negative și pozitive. Scopul final urmărit este identificarea obligațiilor atât pozitive cât și negative în raport cu garantarea dreptului la libertatea creației.*

Cuvinte-cheie: *obligații pozitive, obligații negative, libertatea creației ș.a.*

Summary: *The study is dedicated to the field of constitutional law, its topicality is determined by the importance of freedom of creation for the development of society and the role of the state in fulfilling this objective. The reason for initiating this investigation is that the state has the duty to provide protection for human rights recognized domestically and internationally, by taking the appropriate measures, as well as by refraining from carrying out actions that would prevent their exercise. In other words, the state assumes certain negative and positive obligations. The final goal pursued is to identify both positive and negative obligations in relation to guaranteeing the right to freedom of creation.*

Keywords: *positive obligations, negative obligations, freedom of creation, etc.*

Introducere. Actualitatea și importanța temei studiate este atestată atât în context internațional, precum și pe plan național ori eficacitatea garantării dreptului fundamental la libertatea creației are un impact direct asupra dezvoltării ființei umane, societății și a statului.

Conștientizarea importanței și rolului statului în protecția și asigurarea realizării eficiente a dreptului fundamental libertatea creației a determinat necesitatea elaborării prezentului studiu.

Este unanim recunoscut că statul are îndatorirea de a oferi protecție drepturilor omului recunoscute pe plan intern și internațional, prin întreprinderea măsurilor corespunzătoare, precum și prin abținerea de la realizarea unor acțiuni ce ar împiedica exercitarea acestora. Altfel spus, statul își asumă anumite obligații negative și pozitive.

Obligațiile negative stabilesc limitele acțiunilor statului în privința persoanelor ce sunt în jurisdicția sa. Acestea apără drepturile persoanelor de orice imixtiune nejustificată din partea organelor și din partea terților. De asemenea drepturile omului nu oferă doar o protecție pentru libertatea individuală împotriva unui stat intruziv, dar pot solicita, ca statul să ia măsuri pozitive pentru a asigura o garantare eficientă a dreptului.

Republica Moldova reieșind din premisele actualității și necesității dreptului fundamental libertatea creației care capătă o importanță majoră în contextul modernizării tuturor sferelor vieții sociale moderne

dar în mod special a progresului tehnico-științific, își asumă obligații atât pozitive cât și negative în raport cu garantarea acestuia.

Având în vedere că creația în sine reprezintă un proces sau activitate intelectuală care se finalizează cu anumite rezultate sau produse intelectuale ce au menirea să contribuie la dezvoltarea continuă și durabilă a societății, implicarea statului în garantarea protecției corespunzătoare este indispensabilă.

În rezultatul studierii actelor normative interne și internaționale, a literaturii de specialitate, afirmăm că la tema dată nu există investigații temeinice ce s-ar referi la obligațiile statului în raport cu dreptul fundamental libertatea creației. În consecință, se impune necesitatea unei cercetări care să cuprindă tot spectru de probleme legate de acest drept.

Actualmente, în știința juridică națională nu există un concept privind obligațiile statului în ceea ce privește dreptul la libertatea creației. Mai mult ca atât, nu există careva discuții, opinii, controverse cu privire la conținutul acestuia. Această situație determină necesitatea realizării unor studii teoretice ale dreptului fundamental la libertatea creației, unei analize a stării de lucruri privind reglementarea juridică națională și internațională, tendințele de dezvoltare, precum și a unor prognoze de punere în aplicare.

În context național până în prezent se resimte un deficit de cercetare în această materie, nefiind publicate monografii și lipsind cercetările științifice la tema propusă.

Scopul și obiectivele studiului. Scopul studiului constă în definirea, identificarea obligațiilor pozitive și negative ale statului în oferirea protecției dreptului fundamental libertatea creației, și garantarea exercitării acestuia întru atingerea obiectivelor pentru care a fost consacrat.

În vederea realizării scopului propus, formulăm următoarele obiective de cercetare a problemei științifice: definirea obligațiilor pozitive și negative ale statului în raport cu libertatea creației; identificarea și enumerarea obligațiilor pozitive și negative ale statului privind libertatea creației.

Metodele și tehnicile de cercetare utilizate. Utilizarea metodologiei juridice în studierea libertății creației artistice și științifice este relevantă pentru a atinge obiectivele trasate și a obține rezultatele preconizate. La studierea problemei trasate se vor aplica metoda logică și sistemică.

Rezultate obținute și dezbateri.

Pentru ca un stat să-și atingă sarcinile, scopurile în raport cu cetățenii săi acesta trebuie să își asume și obligații, nu doar să impună obligații prin intermediul normelor juridice, iar în caz de nerespectarea acestora să aplice forța coercitivă. În esență, statul trebuie să exprime și să apere interesele întregii societăți.

Așadar, statul are menirea de a apăra societatea, drepturile și libertățile cetățenilor iar scopul lui nu constă doar în simpla creare a legilor și punerea în aplicare a acestora, ci toată atenția trebuie îndreptată asupra apărării societății, drepturilor și libertăților fundamentale.

Altfel spus, statul ca instrument de organizare și conducere a societății, trebuie să asigure o cooperare dintre acesta și societate-individ.

Având în vedere cele expuse, rezultă că statul prin intermediul instituțiilor sale are anumite obligații față de societate. În acest sens, nu o să ne oprim în a defini conceptul de stat, scopul nostru fiind tratarea conceptului de obligație pozitivă sau negativă care revin statului în raport cu cetățenii acestuia, și nemijlocit cu asigurarea respectării drepturilor și libertăților fundamentale. Așadar, pornind de la definiția oferită de Dex, prin obligație se înțelege „ceea ce se impune cuiva sau își impune cineva să facă într-o anumită situație”¹. Adică, asta ar însemna că statul atunci când apare circumstanțele ce impun acțiuni concrete din partea acestuia trebuie să intervină și să acționeze într-un anumit mod. În legislația națională cât și cea internațională nu o să identificăm noțiuni riguroase vizavi de conceptul obligațiilor pozitive sau negative ale statului, însă o să le oferim o definiție reieșind din prevederile legale care abordează obligațiile care îi revin statului.

Bunăoară, la nivel național, menționăm că nu fost identificat cadrul legal care să definească în termeni concreți „obligația pozitivă/negativă” a statului sau să le enumere care sunt acestea. Însă, putem deduce aceste obligații din contextul legislației naționale, cum ar fi spre exemplu, Codul cu privire la știință

¹ www.dexonline.ro . Accesat: 17.08.2022.

și inovare al Republicii Moldova nr. 259/2004¹, care la art. 57 prevede „Statul, în persoana autorităților publice, garantează funcționarea și dezvoltarea domeniilor cercetării și inovării prin: b) finanțare stabilă ascendentă a dezvoltării potențialului domeniilor cercetării și inovării și stimularea creării unei infrastructuri moderne a acestor domenii”; lit. d) susținerea activității din domeniile cercetării și inovării prin programe și proiecte în direcțiile ei strategice; lit. o) protecția socială și salarizarea personalului din domeniile cercetării și inovării în funcție de calificarea și abilitățile persoanei. Din conținutul acestor norme rezultă că statului îi revin anumite obligații cum ar fi: obligația de a susține activitatea de cercetare, obligația de a oferi protecție socială și salarii persoanelor din domeniul cercetării; obligația de a finanța domeniile de cercetare.

Observăm că statul prin obligațiile enumerate mai sus, trebuie să întreprindă careva măsuri, îndeplinirea unor acțiuni în sensul contribuirii la dezvoltarea și promovarea unui domeniu, respectiv asta ar însemna obligație pozitivă a statului.

Tot în acest context, conform art. 5 alin. (3) din Legea nr. 64/2010 cu privire la libertatea de exprimare² „Nu se admite crearea de autorități publice pentru controlul prealabil al informației care urmează a fi răspândită de mass-media” sau art. 9 alin. (2) al aceleiași legi, prevede „Statul și autoritățile publice nu pot intenta acțiuni cu privire la defăimare”.

Legea nr. 133/211 privind protecția datelor cu caracter personal³, la art. 30 alin. (1) stipulează „La prelucrarea datelor cu caracter personal, operatorul este obligat să ia măsurile organizatorice și tehnice necesare pentru protecția datelor cu caracter personal împotriva distrugerii, modificării, blocării, copierii, răspândirii, precum și împotriva altor acțiuni ilicite, măsuri menite să asigure un nivel de securitate adecvat în ceea ce privește riscurile prezentate de prelucrarea și caracterul datelor prelucrate”.

Din conținutul normelor expuse, putem deduce următoarele obligații ale statului, cum ar fi obligația de a se abține în controlul informației care urmează a fi publicată de către mass-media, obligația de a nu intenta acțiuni civile cu privire la defăimare, obligația de a nu distruge, copia, răspândi datele cu caracter personal. Observăm că în anumite situații, legislația impune anumite obligații statului și anume de a se abține de la realizarea unor acțiuni în interesul persoanelor și întru protejarea acestuia, în dependență de domeniul de reglementare. Prin urmare, abținerea statului în efectuarea unor acțiuni concrete care favorizează protejarea drepturilor și libertăților fundamentale ale persoanei semnifică obligația negativă a statului.

La nivel internațional regăsim obligații negative și pozitive ale statelor în ceea ce privește respectarea drepturilor și libertăților fundamentale ale omului.

Pactul Internațional cu privire la drepturile civile și politice⁴, stabilește la art. 2 pct.1 „Statele părți al prezentului Pact se angajează să respecte și să garanteze tuturor indivizilor care se găsesc pe teritoriul lor și țin de competența lor drepturile recunoscute în prezentul Pact, fără nici o deosebire, în special de rasă, culoare, religie, opinie politică sau orice altă opinie, origine națională sau socială, avere, naștere sau întemeiată pe orice altă împrejurare”. Punctul 2 al acestui articol, consacră „Statele părți la prezentul Pact se angajează ca, potrivit cu procedura lor constituțională și cu dispozițiile prezentului Pact, să adopte măsurile care să permită luarea unor măsuri legislative sau de alt ordin, menite să traducă în viață drepturile recunoscute în prezentul Pact care nu ar fi încă în vigoare”. Așadar, sesizăm atât obligații pozitive cât și negative ale statelor părți ale Pactului, care constau în obligația negativă a statului de a se abține de la încălcarea drepturilor recunoscute, iar orice restricții trebuie admise doar în conformitate cu

¹ Codul cu privire la știință și inovare al Republicii Moldova nr. 259/2004. Moldlex. Accesat: 24.08.2022.

² Legea nr. 64 din 23.04.2010 cu privire la libertatea de exprimare. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, nr. 117-118/355 din 09.07.2010. Disponibil: Moldlex. Accesat: 26.08.2022.

³ Legea nr. 133 din 08.07. 2011 privind protecția datelor cu caracter personal. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, nr.170-175/492 din 14.10.2011. Disponibil: Moldlex. Accesat: 26.08.2022.

⁴ Pactul internațional cu privire la drepturile civile și politice, adoptat și deschis spre semnare de Adunarea Generală a Națiunilor Unite la 16 decembrie 1966 prin Rezoluția nr. 2200 A (XXI), intrat în vigoare la 3 ianuarie 1976, conform dispozițiilor art. 27. Republica Moldova a ratificat prin Hotărârea Parlamentului nr. 217 din 28.07.1990. În: *Veștile* nr. 8/223, 1990. Disponibil: Moldlex. Accesat: 20.08.2022.

dispozițiile relevante ale Pactului, precum și obligația pozitivă a statului de a întreprinde măsuri legislative întru asigurarea drepturilor consacrate de acest Pact împotriva oricărei încălcări care pot apărea din partea entităților statale sau private.

Pactul Internațional cu privire la drepturile economice, sociale și culturale¹, la art. 2 pct. 1 „*Fiecare stat parte la prezentul Pact se angajează să acționeze, atât prin propriul său efort, cât și prin asistență și cooperare internațională, în special pe plan economic și tehnic, folosind la maximum resursele sale disponibile, pentru exercitarea deplină a drepturilor recunoscute în prezentul Pact să fie asigurată progresiv prin toate mijloacele adecvate, inclusiv prin adoptarea de măsuri legislative*”. Punctul 2 al aceluiași articol prevede „Statele părți la prezentul Pact se angajează să garanteze că drepturile enunțate în el vor fi exercitate fără nici o discriminare întemeiată pe rasă, culoare, sex, limbă, religie, opinie politică sau orice altă opinie, origine națională sau socială, avere, naștere sau pe orice altă împrejurare.” Iar art. 15 la pct. 1 lit. c) consacră „*Statele părți la prezentul Pact recunosc fiecăruia dreptul: de a beneficia de protecția intereselor morale și materiale decurgând din orice producție științifică, literară sau artistică al cărui autor este.*” Conform pct. 3 „*Statele părți la prezentul Pact se angajează să respecte libertatea indispensabilă cercetării științifice și activităților creatoare*”.

Analizând prevederile enunțate ale Pactului, sesizăm iarăși obligații pozitive și negative ale statelor părți, și anume obligația pozitivă de a adopta măsuri care să contribuie la realizarea eficientă a drepturilor, obligația de a proteja interesele morale și materiale ce decurg din creații științifice sau artistice, și nu în ultimul rând obligația negativă a statului de a nu interveni și împiedică libertatea indispensabilă cercetării științifice și activităților creatoare.

La nivelul Uniunii Europene, Convenția europeană pentru apărarea drepturilor omului și a libertăților fundamentale (CEDO)², este actul normativ european principal care garantează protecție drepturilor și libertăților fundamentale ale omului, prin intermediul Curții Europene a Drepturilor Omului (CtEDO). CEDO consacră o multitudine de drepturi și libertăți din conținutul căruia reies obligațiile pozitive și negative puse în sarcina statelor-părți.

Totuși, conceptul obligațiilor pozitive este expres și implicit prezent în textul CEDO, astfel, art. 1 prevede „*Înaltele Părți contractante recunosc oricărei persoane aflate sub jurisdicția lor drepturile și libertățile definite în Titlul I al prezentei Convenții*”. Având în vedere această prevedere, rezultă că toate statele părți a CEDO au obligația de a recunoaște tuturor drepturile și libertățile, aceasta fiind o obligație de natură generală. Tot în acest sens, statul trebuie să asigure tuturor, în limitele sale de jurisdicție, drepturile și libertățile înscrise în CEDO. În acest sens, menționăm că obligațiile pozitive la care sunt ținute statele-părți nu sunt conținute expres în textul CEDO, astfel statele-părți au posibilitatea de a alege mecanismele și metodele concrete în această direcție. Iar, Curții europene pentru drepturile omului îi revine rolul de a verifica prin prisma CEDO dacă mecanismele aplicate de către statele-părți sunt eficiente în apărarea drepturilor și libertăților recunoscute de CEDO.

Ținând cont de actele internaționale punctate, putem afirma că statelor-părți le revin în temeiul lor, atât obligații pozitive cât și negative în materia respectării drepturilor și libertăților omului.

O definiție a obligațiilor pozitive nu poate fi elaborată, însă o astfel de definiție poate fi reconstituită ținând cont de unele norme din cadrul actelor normative, de conceptele dezvoltate de jurisprudența CEDO precum și prin aplicarea raționamentelor logice. Principalul scop al obligațiilor pozitive ale unui stat este asigurarea exercitării drepturilor.

¹ Pactul internațional cu privire la drepturile economice, sociale și culturale, adoptat și deschis spre semnare de Adunarea Generală a Națiunilor Unite la 16 decembrie 1966 prin Rezoluția nr. 2200 A (XXI), intrat în vigoare la 3 ianuarie 1976, conform dispozițiilor art. 27. Republica Moldova a ratificat prin Hotărârea Parlamentului nr. 217 din 28.07.1990. În: *Veștile* nr. 8/223, 1990. Disponibil: Moldlex. Accesat: 20.08.2022.

² Convenția europeană pentru apărarea drepturilor omului și a libertăților fundamentale (1950), încheiată la Roma la 04 noiembrie 1950, în vigoare de la 03 septembrie 1953, ratificată de Republica Moldova prin Hotărârea Parlamentului RM nr.1298 din 24.07.1997. În: Ediția oficială „Tratate internaționale”, 1998, volumul 1, p. 341. Disponibil: Moldlex. Accesat: 26.08.2022.

Așadar, una din prerogativele cele mai importante ale unui stat este aceea de a asigura exercitarea dreptului la libertatea creației, asigurarea protecției acestuia și recunoașterea ca un drept fundamental fără de care un stat democratic nu poate evolua și se dezvolta.

Pentru a putea fi îndeplinite obligațiile statului, corelative dreptului la libertatea creației, o condiție esențială o reprezintă existența acestui drept în actele normative, astfel, încât să fie îndeplinite cerințele disponibilității și accesibilității. În lipsa unui astfel de act normativ, statul este obligat să-l elaboreze și să-l adopte. Prin elaborarea unui act normativ ce ar viza conținutul, natura juridică, elementele dreptului la libertatea creației, modul de valorificare și apărare, se creează mecanismul legal de punere în aplicare a acestui drept.

Îndeplinirea obligației pozitive de a reglementa detaliat dreptul la libertatea creației ar conduce la realizarea unei alte obligații pozitive a statului și anume promovarea acestuia și aducerea la cunoștința publicului și posibilitatea de al putea aplica efectiv.

În ceea ce privește obligația statului de a oferi protecție dreptului la libertatea creației, nu poate fi realizată eficient dacă destinatarii acestui drept nu cunosc despre mecanismele de protecție, atâta timp cât acestea nu rezultă din acte normative.

Având în vedere că activitatea de creație reprezintă un proces intelectual prin care se formează creații științifice și artistice care pot avea un rol în dezvoltarea economiei, statul are obligația de a crea condițiile necesare pentru ca persoanele implicate sau care doresc să se implice în activități creative, să poată beneficia de acest drept.

Bunăoară, lansarea diferitor proiecte pentru dezvoltarea creativității, crearea fondurilor de investiții pentru cercetătorii științifici și oamenii de creație artistică (finanțarea unui film, unui nou album muzical, unui festival ș.a.), finanțarea organizării de simpozioane și de comunicări științifice cu aprecierea celor mai bune comunicări. Doar intervenirea statului prin acțiuni concrete întru promovarea acestui drept poate ridica nivelul de percepție asupra importanței acestuia.

În context, Codul cu privire la știință și inovare al Republicii Moldova nr. 259/2004, la art. 27 alin. (1) prevede că „Programul național în domeniile cercetării și inovării este principalul document de politici prin care Guvernul stabilește prioritățile și obiectivele de dezvoltare în domeniile cercetării și inovării pentru o durată de 4 ani și asigură sincronizarea cu programul strategic de dezvoltare a țării, cu strategiile sectoriale și programele-cadru de cercetare ale Uniunii Europene” iar alin. (3) prevede că „Programul național se realizează prin finanțare instituțională și prin proiecte de cercetare și inovare care corespund priorităților strategice de dezvoltare aprobate de Guvern”. Din prevederile enunțate rezultă că statul elaborează și finanțează programe naționale îndreptate spre dezvoltarea activității de cercetare.

Concomitent, la art. 57 din Codul precitat, sunt prevăzute expres funcțiile autorităților publice în promovarea politicii de stat în domeniile cercetării și inovării, astfel „Statul, în persoana autorităților publice, garantează funcționarea și dezvoltarea domeniilor cercetării și inovării prin:

- a) asigurarea unei baze normative, instituționale și social-economice pentru desfășurarea și stimularea activității în domeniile cercetării și inovării;
- b) finanțarea stabilă ascendentă a dezvoltării potențialului domeniilor cercetării și inovării și stimularea creării unei infrastructuri moderne a acestor domenii;
- c) promovarea unei politici financiare, fiscale și vamale favorabile în domeniile cercetării și inovării;
- d) susținerea activității din domeniile cercetării și inovării prin programe și proiecte în direcțiile ei strategice;
- e) crearea unor condiții de menținere, dezvoltare și valorificare a potențialului științific, tehnico-științific și tehnologic;
- f) asigurarea pregătirii, perfecționării și reprofilării personalului de înaltă calificare al organizațiilor din domeniile cercetării și inovării;
- g) realizarea parteneriatului între știință, învățământ, sfera producției și sfera financiară;
- h) utilizarea eficientă a mecanismelor de piață pentru extinderea activității în domeniile cercetării și inovării;

- i) susținerea activității de întreprinzător în domeniile cercetării și inovării;
- j) dezvoltarea infrastructurii domeniilor cercetării și inovării;
- k) protecția proprietății intelectuale, a altor interese ale subiectelor din domeniile cercetării și inovării;
- l) asigurarea juridică a transmiterii proprietății intelectuale, certificarea produselor, serviciilor, proceselor competitive;
- m) asigurarea informațională a subiectelor activității din domeniile cercetării și inovării conform legislației în vigoare;
- n) promovarea măsurilor de extindere a cooperării internaționale în domeniile cercetării și inovării;
- o) protecția socială și salarizarea personalului din domeniile cercetării și inovării în funcție de calificarea și abilitățile persoanei.”

Din normele expuse deducem mai multe obligații pozitive ale statului în domeniul cercetării și inovării, ceea ce reprezintă doar o latură a libertății de creație.

Având în vedere cele expuse în această secțiune, putem formula următoarele obligații pozitive ale statului privind libertatea de creație:

- să definească libertatea creației în conținutul actelor normative;
- să instituie mecanisme legale de protecție a libertății de creație;
- să asigure promovarea libertății de creație;
- să finanțeze domeniile cercetării științifice și artistice;
- să aplice principiul egalității în domeniul cercetării științifice și artistice;
- să promoveze pluralismul ideilor de creație;
- să promoveze un sistem de burse în cadrul proiectelor de cercetare;
- să respecte diversitatea ideilor creative.

Ca și în cazul obligației pozitive, obligațiile negative la fel nu sunt definite expres în legislația națională. Însă după cum am menționat în secțiunea 1.1 conceptul acestora este dezvoltat de jurisprudența CEDO. În înțelegerea noastră, având ca fundament, practica CEDO, prin obligație negativă a statului se înțelege îndatorirea organelor de stat, funcționarilor publici de a se abține de la careva acțiuni care împiedică valorificarea unui drept garantat de actele normative. Așadar, prin obligație negativă a statului se are în vedere neîntreprinderea de acțiuni care ar afecta exercitarea dreptului la libertatea creației.

În acest sens, marea majoritate a articolelor din Convenția Europeană pun în sarcina statelor-părți obligații primordial negative, precum de a nu cauza moartea persoanei, de a nu tortura și de a nu tolera relele tratamente, de a nu supune justițiabilul la munca forțată sau sclavie, de a nu priva ilegal de libertate, de a nu pedepsi penal persoana decât în baza legii etc., toate acestea redând doar îndatorirea autorităților statale de a nu face ceva de natură să compromită exercițiul liber și necondiționat al unui drept garantat. Drept consecință, obligațiile în cauză pot fi mai ușor îndeplinite în raport cu cele pozitive deoarece standardele înserate în articolele concrete din CEDO sunt respectate ori de câte ori statul se abține de la acțiuni ce împiedică realizarea unui oarecare drept sau a unei libertăți.

Existența unor obligații negative, nu este foarte controversată, iar aceste obligații sunt conceptual relativ ușor de definit, deoarece relația dintre dreptul și datoria corespunzătoare este, fără îndoială, destul de ușor de a fi stabilită¹.

De principiu, spre deosebire de obligația pozitivă care implică o serie de măsuri concrete ce urmează a fi luate pentru protecția unui anumit drept sau a unei libertăți, făcând astfel trimitere la diferite comportamente active din partea entității statale, obligația negativă presupune o singură formă de conduită pasivă din partea statului, și anume cea de a se abține de la încălcarea sau atingerea neconformă a oricărui drept protejat².

¹ Haeck Y., Brems E. Human Rights and Civil Liberties in the 21st Century, Netherlands, Dordrecht: Springer, 2013, 262 p.

² Poalelungi Mihai. Obligațiile pozitive și negative ale statului prin prisma Convenției Europene pentru Apărarea Drepturilor Omului și Libertăților Fundamentale. Teză de doctor habilitat în drept. Chișinău, 2015, 324p.

În consecință, statul nu trebuie să intervină, dar să aibă o conduită pasivă în raport cu acest drept fundamental.

Bunăoară, dacă autoritățile statului ar interveni cu măsuri de cenzură în privința creațiilor, asta ar însemna o ingerință directă în buna exercitare a acestui drept, respectiv, nesupunerea cenzurii ar însemna acțiuni pasive din partea statului și recunoașterea importanței valoroase a acestui drept fundamental.

Dacă în cazul obligațiilor pozitive, statul trebuie să întreprindă diverse acțiuni, în cazul obligațiilor negative activitatea statului este simplă, de a se abține. Tot în acest sens, este ușor de definit obligația negativă a statului în raport cu dreptul la libertatea creației, și anume abținerea de la afectarea exercitării dreptului protejat.

Referitor la conceptul obligației negative ținem să menționăm că deși aceasta implică o îndatorire principală a statului de a se abține de la ingerință în dreptul sau libertatea garantată justițiabilului, ea nu poate exista de sine stătător decât în corelație cu obligația statului în cauză de a întreprinde anumite măsuri eficiente pentru asigurarea protecției aceluiași drept sau aceleiași libertăți.

Concluzii. Atât obligațiile pozitive cât și cele negative ale statului nu sunt enumerate expres în legislația națională, internațională, conceptul acestora a fost dezvoltat pe cale jurisprudențială de către Curtea Europeană a Drepturilor Omului. Obligația statului de a întreprinde careva măsuri, îndeplinirea unor acțiuni în sensul contribuirii la protejarea, realizarea unui drept, însemna obligație pozitivă a statului. Abținerea statului în efectuarea unor acțiuni concrete care favorizează protejarea drepturilor și libertăților fundamentale ale persoanei semnifică obligația negativă a statului. Statul are obligația pozitivă de a adopta măsuri care să contribuie la realizarea eficientă a drepturilor, obligația de a proteja interesele morale și materiale ce decurg din creații științifice sau artistice, și nu în ultimul rând obligația negativă de a nu interveni și împiedica libertatea indispensabilă cercetării științifice și activităților creatoare.

Obligațiile pozitive ale statului privind libertatea de creație:

- să definească libertatea creației în conținutul actelor normative;
- să instituie mecanisme legale de protecție a libertății de creație;
- să asigure promovarea libertății de creație;
- să finanțeze domeniile cercetării științifice și artistice;
- să aplice principiul egalității în domeniul cercetării științifice și artistice;
- să promoveze pluralismul ideilor de creație;
- să promoveze un sistem de burse în cadrul proiectelor de cercetare;
- să respecte diversitatea ideilor creative.

Obligația negativă a statului în ceea ce privește dreptul la libertatea creației este una simplă și anume de a se abține în împiedicarea exercitării acestui drept, spre exemplu prin cenzură.

Referințe bibliografice.

1. www.dexonline.ro . Accesat: 17.08.2022;
2. Codul cu privire la știință și inovare al Republicii Moldova nr. 259/2004. Moldlex. Accesat: 24.08.2022;
3. Legea nr. 64 din 23.04.2010 cu privire la libertatea de exprimare. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, nr. 117-118/355 din 09.07.2010. Disponibil: Moldlex. Accesat: 26.08.2022;
4. Legea nr. 133 din 08.07. 2011 privind protecția datelor cu caracter personal. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, nr.170-175/492 din 14.10.2011. Disponibil: Moldlex. Accesat: 26.08.2022;
5. Pactul internațional cu privire la drepturile civile și politice, adoptat și deschis spre semnare de Adunarea Generală a Națiunilor Unite la 16 decembrie 1966 prin Rezoluția nr. 2200 A (XXI), intrat în vigoare la 3 ianuarie 1976, conform dispozițiilor art. 27. Republica Moldova a ratificat prin Hotărârea Parlamentului nr. 217 din 28.07.1990. În: *Veștile* nr. 8/223, 1990. Disponibil: Moldlex. Accesat: 20.08.2022;
6. Pactul internațional cu privire la drepturile economice, sociale și culturale, adoptat și deschis spre semnare de Adunarea Generală a Națiunilor Unite la 16 decembrie 1966 prin Rezoluția nr. 2200 A (XXI),

intrat în vigoare la 3 ianuarie 1976, conform dispozițiilor art. 27. Republica Moldova a ratificat prin Hotărârea Parlamentului nr. 217 din 28.07.1990. În: Veștile nr. 8/223, 1990. Disponibil: Moldlex. Accesat: 20.08.2022;

7. Convenția europeană pentru apărarea drepturilor omului și a libertăților fundamentale (1950), încheiată la Roma la 04 noiembrie 1950, în vigoare de la 03 septembrie 1953, ratificată de Republica Moldova prin Hotărârea Parlamentului RM nr.1298 din 24.07.1997. În: Ediția oficială „Tratate internaționale”, 1998, volumul 1, p. 341. Disponibil: Moldlex. Accesat: 26.08.2022;

8. Haeck Y., Brems E. Human Rights and Civil Liberties in the 21st Century, Netherlands, Dordrecht: Springer, 2013, 262 p.;

9. Poalelungi Mihai. Obligațiile pozitive și negative ale statului prin prisma Convenției Europene pentru Apărarea Drepturilor Omului și Libertăților Fundamentale. Teză de doctor habilitat în drept. Chișinău, 2015, 324p.

UNELE ASPECTE PRIVIND DEZVOLTAREA MERCENARIATULUI CHINEZ ÎN SECOLUL XXI

SOME ASPECTS REGARDING THE DEVELOPMENT OF THE CHINESE MERCENARY IN THE 21ST CENTURY

Igor SOROCEANU,

drd.,

Academia „Ștefan cel Mare” a

Ministerului Afacerilor Interne al Republicii Moldova

Rezumat. *Fenomenul mercenariatului, ca factor negativ, a cunoscut cu regret o etapă de dezvoltare în toate perioadele omenirii. Mai mult ca atât, de acest fenomen periculos, sunt afectate practic toate popoarele lumii. Acest flagel, poate apărea sub diverse forme de manifestare, fie de unul singur, fie în comun cu mai mulți participanți, care în final pot forma organizații denumite generic „companii militare private”. Prin urmare, ne propunem în contextul dat, efectuarea unei analize a procesului mercenariatului chinez în secolul XXI.*

Cuvinte-cheie: *activitate ilegală, mercenar, companie militară privată, Cod de conduită, voluntariat, obligație, etc.*

Summary. *The mercenary phenomenon, as a negative factor, regrettably experienced a stage of development in all periods of humanity. Moreover, practically all the peoples of the world are affected by this dangerous phenomenon. This scourge can appear in various forms of manifestation, either alone or jointly with several participants, who in the end can form organizations generically called „private military companies”. Therefore, we propose, in the given context, to carry out an analysis of the Chinese mercenary process in the 21st century.*

Keywords: *illegal activity, mercenary, private military company, Code of Conduct, volunteering, obligation, etc.*

O companie militară privată (CMP), numită și companie militară și de securitate privată (CMSP) sau companie de servicii de securitate și apărare (CSSA) este cea care oferă servicii în domeniul securității și apărării către guverne, organizații internaționale, ONG-uri sau companii private¹.

Aceste companii au diverse activități pe care le desfășoară. Unele dintre acestea având diverse forme și modalități de manifestare. Astfel, în continuitatea demersului științific, ne propunem să analizăm și să cercetăm, dacă este posibil ca aceste companii să promoveze activitatea mercenariatului sau aceasta este doar o iluzie, care nu corespunde realității.

În procesul elaborării articolului științific ne-am ghidat de mai multe și diverse metode de cercetare științifică care au făcut posibilă investigarea corespunzătoare a subiectului respectiv, dintre care putem enumera: metoda analizei, metoda sintezei, metoda deducției, precum și metoda sistemică.

Baza teoretico-juridică a demersului științific cuprinde actul de bază la nivel european care reglementează definirea mercenariatului, precum și vaste surse mass-media, ce abordează esența și conținutul subiectului supus cercetării.

În timpul epocii medievale, „nordul Italiei² era bine cunoscut pentru utilizarea armatei private. În acest timp, mercenarii erau organizați în companii numite „condottieri” și erau angajați prin contracte

¹ Companie militară privată. Poate fi accesată la următorul link: https://ro.frwiki.wiki/wiki/Soci%C3%A9t%C3%A9_militaire_priv%C3%A9e, vizualizat la 19.10.2022.

² Carl H. Peterson IV, Guns-for-Hire: Chinese Mercenaries on the 21st Century Silk Road. În: Washington International Law Journal, volumul 30, numărul 1 din 28.12.2020 (Dreptul de autor: © 2020, Washington International Law Journal Association).

numite „condotte”. Dar folosirea forțelor militare private a început să scadă după pacea din Westfalia din 1648, când Sfântul Împărat Roman Ferdinand al III-lea a înființat prima armată de câmp în timp de pace din istoria Imperiului. În timp ce forțele militare private au înregistrat un declin în Europa, statele europene încă foloseau CMP-urile în America, iar CMP-urile au jucat un rol semnificativ și în alte eforturi de colonizare europeană.

În 1492, America a fost pusă pe hărțile europene după ce Spania a contractat cu un mercenar italian, Cristofor Columb, pentru a conduce o expediție pentru a găsi o nouă rută comercială către India. De fapt companii private, precum Virginia Company of London, stabilesc puncte permanente în America de Nord, în timp ce angajează CMP precum căpitanul John Smith, care a sosit în Virginia în 1607.

După valul inițial de colonizare și genocid din America de Nord, CMP-urile au continuat să joace roluri importante pe continent. În timpul războiului de revoluție americană, armata continentală a primit ajutor de la marchizul de Lafayette și Tadeusz Kościuszko, doi indivizi ai CMP care au ajutat la organizarea și conducerea armatei americane. În plus, Congresul Continental a autorizat utilizarea marinelor private și a navelor de război cunoscute sub numele de corsari. Utilizarea CMP-urilor într-un context colonial a continuat de-a lungul erei, în special în India, unde Compania Britanică a Indiilor de Est a format și a menținut Armata și Marina Companiei Indiilor de Est, care era o armată formată din ofițeri Britanici, subofițeri și locali, au recrutat soldați indieni cunoscuți sub numele de „sepoys”.

Până în secolul al XX-lea guvernele africane foloseau, de asemenea, CMP-uri în eforturile de a câștiga controlul țării lor de la grupurile rebele. Moïse Tshombe, primul președinte al Republicii separatiste Katanga în 1960 și al doilea prim-ministru al Republicii Democrate Congo în 1964, l-a angajat pe Mike Hoare pentru a ajuta la combaterea insurecționarilor comuniste în inima Africii. Acest model de guverne africane care utilizează CMP-uri pentru a-și ajuta guvernele în luptele împotriva rebelilor și revoluționarilor a continuat în anii 1990, când guvernele din Angola, și apoi din Sierra Leone, au angajat o companie CMP numită Executive Outcomes pentru a ajuta la formarea armatelor lor respective și a ajuta la alungarea rebelilor. Guvernele africane continuă să folosească forțele CMP, cum ar fi guvernul nigerian care angajează o companie CMP numită STTEP pentru a le ajuta să lupte împotriva unei insurgențe în 2015.

Utilizarea CMP în secolul al XX-lea este slabă în comparație cu utilizarea lor în secolul al XXI-lea. Atacurile din 11 septembrie 2001 au dus la invadarea Statelor Unite și Afganistanului, urmate de Irak. Deoarece Statele Unite nu au angajat un număr suficient de trupe în aceste războaie, au fost nevoite să se bazeze pe CMP-uri pentru a compensa lipsa de trupe pe care le-a angajat în noile zone de război. În timp ce majoritatea CMP-urilor angajate de Statele Unite în Afganistan și Irak au furnizat servicii logistice și non-combat, un număr mic dintre ele au luptat, în special compania cunoscută sub numele de Blackwater. Aceste războaie din Afganistan și Irak au generat un interes în rândul multora din lume pentru tipurile de servicii oferite de companii precum Blackwater, iar fostul CEO al Blackwater, Erik Prince, a fondat o companie susținută de fondul suveran de stat chinez, CITIC. Această relatare istorică oferă un fundal pentru înțelegerea diversității actuale a CMP-urilor și a angajatorilor lor, așa cum se vede în lumea de astăzi.

Există cel puțin trei tipuri de obligații legale care se aplică CMP-urilor: internaționale, naționale și private. Obligațiile legale internaționale sunt adesea ceea ce se gândesc majoritatea oamenilor atunci când se gândesc la obligațiile legale care controlează CMP-urile, cu toate acestea, acestea sunt adesea cele mai ineficiente. Obligațiile legale naționale sunt adesea mai eficiente în reglementarea CMP-urilor decât obligațiile legale internaționale, dar multe dintre țările în care operează CMP-urile nu au mecanisme eficiente de guvernare și punere în aplicare pentru restrângerea CMP-urilor. În cele din urmă, există obligații juridice private care pot governa CMP-urile. Aceste obligații juridice private sunt supravegheate de diferite organizații, iar angajatorii privați caută adesea certificări de la aceste organizații înainte de a angaja un CMP pentru nevoi de securitate sau vor solicita aderarea la regimuri juridice private prin contract.

Obligații juridice internaționale. CMP-urile sunt supuse a cinci regimuri juridice internaționale majore, care stabilesc obligații legale pe care CMP-urile ar trebui să le respecte. Cu toate acestea, executarea acestor obligații este dificilă.

Obligații conform dreptului internațional. Există cinci regimuri juridice internaționale majore care se concentrează pe CMP: Convențiile de la Geneva, Convenția Națiunilor Unite pentru mercenari, Documentul de la Montreux, Curtea Penală Internațională (CPI) și Orientările Națiunilor Unite privind utilizarea serviciilor de securitate armată de la companiile private de securitate. În primul rând, Convențiile de la Geneva abordează problema CMP în Protocolul I, Regula 108. Această regulă stabilește șase criterii care trebuie îndeplinite pentru ca un combatant să fie considerat mercenar, adică o persoană care:

- a) este special recrutat, local sau în străinătate, pentru a lupta într-un conflict armat;
- b) de fapt, participă direct la ostilități;
- c) este motivat să ia parte la ostilități în principal prin dorința de câștig personal și, de fapt, i se promite, de către sau în numele unei părți la conflict, o despăgubire materială cu mult peste cea promisă sau plătită combatanților de rang similar și funcții în forțele armate ale acelei părți;
- d) nu este nici cetățean al unei părți la conflict și nici rezident al teritoriului controlat de o parte în conflict;
- e) nu este membru al forțelor armate ale unei părți la conflict; și
- f) nu a fost trimis de un stat care nu este parte la conflict în serviciu oficial ca membru al forțelor sale armate¹.

Gluma care s-a repetat cu privire la această definiție a apărut de la istoricul Geoffrey Best, care a spus: „orice mercenar care nu se poate exclude din această definiție merită să fie împușcat – și avocatul său cu el!”². În plus, invocarea cu succes a acestei reguli neagă în mod efectiv statutul de prizonier de război al persoanelor acuzate. Dar, este puțin probabil să încurajeze comportamentul CMP care se aliniază cu așteptările internaționale, având în vedere cu cine se luptă.

În al doilea rând, Convenția Națiunilor Unite privind mercenarul, folosește definiția mercenarului care este prevăzută în Convențiile de la Geneva, așa cum a fost menționat mai sus.

În al treilea rând, Documentul de la Montreux oferă îndrumări statelor care aleg să angajeze CMP. Documentul este o lege neaplicabilă care stabilește îndrumări practice cu privire la responsabilitățile statelor contractante, ale statelor teritoriale și ale statelor de origine. Cu toate acestea, o mare parte din document se referă în continuare la obligațiile legale internaționale existente și nu oferă instrumente extralegale care să ajute la desfășurarea eficientă a operațiunilor umanitare a CMP, ci doar oferă clarificări.

În al patrulea rând, deși CPI poate urmări penal pentru crime de război, nu a încercat niciodată mercenari sau CMP³.

În cele din urmă, Ghidul Națiunilor Unite privind utilizarea serviciilor de securitate armată de la companiile private de securitate oferă îndrumări personalului Națiunilor Unite atunci când angajează CMP pentru a proteja misiunile Națiunilor Unite⁴. Deși există unele informații practice care ghidează modul în care CMP ar trebui să se comporte, cele mai specifice orientări impun oricărei CMP pe care ONU le păstrează să respecte obligațiile legale private, cum ar fi apartenența la Codul Internațional de Conduită pentru Furnizorii Asociației Furnizorilor de Securitate Privată (ICoCA).

Aplicarea obligațiilor din dreptul internațional către companiile de securitate privată și militare. Dacă scopul obligațiilor legale este de a crea un regim juridic eficient care să prevină sau să pedepsească dreptul internațional sau încălcarea normelor, atunci majoritatea obligațiilor juridice internaționale nu își

¹ Protocol I adițional la Convențiile de la Geneva din 12 august 1949 și referitor la protecția victimelor conflictelor armate internaționale.

² Biografie, S E A N M C F A T. Poate fi accesat la următorul link: <https://www.seanmcfate.com/biography>, vizualizat la 19.10.2022.

³ Întrebări și răspunsuri: Curtea Penală Internațională și Statele Unite ale Americii, URMĂRII DREPTURILOR OMULUI. Poate fi accesat la următorul link: <https://www.hrw.org/news/2019/03/15/qa-international-criminal-court-and-united-states#>, vizualizat la 20.10.2022.

⁴ Orientări privind utilizarea serviciilor de securitate armată de la companiile private de securitate. Poate fi accesat la următorul link: http://psm.du.edu/media/documents/international_regulation/united_nations/internal_controls/un_unsms-operation-manual_guidance-on-using-pmsc_2012.PDF, vizualizat la 20.10.2022.

îndeplinesc obiectivele. Fără mecanisme de punere în aplicare și bazându-ne pe statele naționale pentru a pune în aplicare obligațiile juridice internaționale, obligațiile juridice internaționale sunt doar declarații de dorință.

Obligații legale naționale. Reglementarea CMP-urilor se poate face prin intermediul legilor din țara din care provin CMP-urile. În cazul Chinei, există mecanisme legale care fac acest lucru posibil:

1. Obligații conform legislației chineze. Există două modalități principale prin care guvernul chinez poate reglementa CMP-urile în conformitate cu legislația chineză: Regulamentul privind gestionarea serviciilor de securitate și Codul penal al Chinei.

În primul rând, China a adoptat un regulament care controlează modul în care chinezi CMP-urile pot desfășura afaceri. Acest act a fost aprobat prin Decretul Consiliului de Stat al Republicii Populare Chineze nr.56. Acest regulament conține linii directoare specifice pentru lucruri precum cerințele minime ale unui serviciu de securitate, vârsta minimă a solicitanților și cerințele de asigurare.

În al doilea rând, legea penală chineză poate reglementa CMP-urile chineze. Este important de reținut că legea chineză se aplică în general cetățenilor chinezi aflați în străinătate. Legea penală chineză poate fi aplicată cetățenilor care nu sunt chinezi dacă comit infracțiuni împotriva Republicii Populare Chineze (RPC) sau împotriva cetățenilor RPC aflați în străinătate. În plus, RPC își va exercita jurisdicția împotriva infracțiunilor care sunt specificate în tratatele internaționale la care RPC este parte și va acorda RPC jurisdicție asupra acestor crime. În cele din urmă, RPC poate considera în continuare persoanele responsabile pentru orice infracțiune din legislația sa penală, chiar dacă infracțiunea a fost comisă în străinătate și acea persoană a fost judecată, condamnată și pedepsită într-un sistem de justiție din străinătate.

2. Aplicarea legii chineze la securitatea privată. Reglementările actuale pe care guvernul chinez le are cu privire la CMP sunt probabil insuficiente. În primul rând, regulamentul privind managementul serviciilor de securitate nu este suficient de detaliat pentru a oferi îndrumări adecvate CMP-urilor chineze care operează în străinătate. Cu toate acestea, în lipsa unei prezumții împotriva extraterritorialității, China poate alege să aducă infractorii acuzați înapoi acasă pentru ai diferi justiției. În acest caz, China ar folosi articolul din Codul Penal care aplică legea chineză cetățenilor chinezi din străinătate ca cârlig jurisdicțional pentru a urmări penal CMP, la fel ca ceea ce s-a întâmplat cu L.X. în cazul Shao Tong. Cu toate acestea, dacă CMP-urile sunt resortisanți din țări terțe care lucrează într-o corporație chineză, atunci guvernul chinez ar trebui să abordeze problema diferit. Este posibil ca guvernul chinez să promoveze o teorie a prejudiciului adus statului cauzat de acțiunile nesăbuite ale CMP-urilor sau să afirme că, deoarece CMP-urile au fost angajați de o firmă chineză, bărbații ar trebui să fie urmăriți penal în conformitate cu legea chineză. Astfel de urmăriri, ar fi mai în concordanță cu cazurile escrocilor de telecomunicații din Taiwan. În cele din urmă, CMP-urile ar putea fi urmărite penal în conformitate cu un tratat la care RPC este parte. Cu toate acestea, dacă principala preocupare este crearea unui sistem care să aibă ca scop prevenirea evenimentelor care pot fi urmărite penal, atunci situația actuală a obligațiilor legale naționale chineze nu este probabil suficientă pentru a asigura acest rezultat dorit.

Setul final de obligații legale la care pot fi supuse CMP-urile sunt obligații juridice private pe care CMP-urile le pot îndeplini fie voluntar, fie le pot îndeplini ca parte a unui acord contractual, la cererea clienților lor. Cele mai importante metode de impunere a obligațiilor juridice private sunt:

1. Grupuri comerciale și asociații private. Multe industrii au asociații comerciale. Aceste asociații servesc ca organisme care pot produce, analiza și reforma cele mai bune practici pentru industrii în ansamblu, precum și oferă un loc în care clienții și potențialii clienți pot merge pentru a găsi furnizori de servicii despre care știu că vor oferi servicii de calitate. În industria CMP există două reglementări principale care oferă cele mai bune practici și certificări pentru companiile care sunt interesate să se supună acestora: Codul Internațional de Conduită pentru Asociația Furnizorilor de Securitate Privată (ICoCA) și Asociația Internațională pentru Operațiuni de Stabilitate (ISOA).

Dintre cele două, ICoCA reprezintă organizația care se concentrează mai mult pe drepturile omului și responsabilitatea corporativă. ICoCA a fost înființată ca asociație elvețiană non-profit în 2010, în

încercarea de a articula mai bine idealurile Documentului de la Montreux¹. ICoCA se definește ca o „inițiativă cu mai multe părți interesate formată în 2013 pentru a se asigura că furnizorii de servicii de securitate privată respectă drepturile omului și dreptul umanitar”². Calitatea de membru al ICoCA include CMP-uri, state suverane și organizații ale societății civile. Conținutul Codului se încadrează în general în două categorii: principii de conduită a personalului CMP care se bazează pe legislația internațională a drepturilor omului și pe principiile de management și guvernare³.

ICoCA nu este singura asociație comercială la care CMP-urile pot fi membri. ISOA este o asociație care reprezintă CMP-urile și interesele acestora⁴, dar oferă și un Cod de conduită pe care toți membrii trebuie să-l respecte⁵. Acest Cod de conduită enumeră o serie de legi importante privind drepturile omului și anticorupție ca documente directe pentru modul în care membrii ar trebui să se comporte; printre acestea se numără Declarația Universală a Drepturilor Omului, Convențiile de la Geneva și Documentul de la Montreux. Cu toate acestea, ISOA nu oferă același sistem riguros de certificare, monitorizare și reclamație ca și ICoCA. Deși, important, oferă standarde mult mai detaliate și practice pentru probleme, cum ar fi manipularea armelor, care lipsesc din majoritatea obligațiilor legale internaționale. Acest lucru face ca ISOA să fie o organizație mai practică pentru a asigura conduita corectă a unui CMP decât multe dintre obligațiile legale internaționale și naționale, care nu oferă îndrumări clare cu privire la modul în care CMP-urile ar trebui să se comporte în timpul operațiunilor.

2. *Aderarea voluntară la regimurile de reglementare private existente.* ICoCA și ISOA sunt susținute de existența unor standarde de reglementare în mod voluntar. Aceste standarde pot fi definite ca International Standards Organization (ISO) și ASIS International⁶.

Standardele ISO care sunt recunoscute de ICoCA sunt certificarea ISO 28007 sau ISO 18788. ISO 18788 este pentru CMP-uri în general⁷, iar ISO 28007 este pentru CMP-uri maritime în special⁸. ISO 18788 „oferă un cadru pentru stabilirea, implementarea, operarea, monitorizarea, revizuirea, menținerea și îmbunătățirea managementului operațiunilor de securitate”⁹. Acest standard este un document de 98 de pagini plin de modalități specifice de implementare și monitorizare a comportamentului adecvat pentru CMP. În plus, ISO 28007 „oferă linii directe care conțin recomandări suplimentare specifice sectorului, pe care companiile ... care respectă ISO 28000, le pot implementa pentru a demonstra că oferă personal de securitate armat cu contract privat... la bordul navelor”¹⁰. Acest standard conține 24 de pagini și oferă îndrumări specifice pentru CMP care efectuează operațiuni maritime și este utilizat în plus față de ISO 18788.

3. *Aplicarea obligațiilor juridice private către companiile de securitate privată și militare.* Asociațiile comerciale și standardele de reglementare voluntare oferă cele mai eficiente metode de reglementare a CMP. Acest lucru se întâmplă din patru motive:

- 1) sunt detaliate;
- 2) sunt deja proeminente pe piață;

¹ Despre noi, Cod internațional de conduită al asociației. Poate fi accesat la următorul link: <https://icoca.ch/en/association>, vizualizat la 21.10.2022.

² Despre noi, Asociația Internațională pentru Codul de Conduită. Poate fi accesat la următorul link: <https://icoca.ch/about/>, vizualizat la 21.10.2022.

³ Codul internațional de conduită al asociației. Poate fi accesat la următorul link: <https://icoca.ch/the-code/>, vizualizat la 21.10.2022.

⁴ Misiune ISOA, Asociație internațională de operații de stabilitate. Poate fi accesat la următorul link: <https://stabilityoperations.org/page/Mission>, vizualizat la 22.10.2022.

⁵ Codul de conduită ISOA, Asociația internațională de operații de stabilitate. Poate fi accesat la următorul link: <https://stability-operations.org/page/Code>, vizualizat la 22.10.2022.

⁶ Despre noi, ISO. Poate fi accesat la următorul link: <https://www.iso.org/about-us.html>; Despre ASIS, ASIS. Poate fi accesat la următorul link: <https://www.asisonline.org/footer-pages/about-asis/>, vizualizat la 23.10.2022.

⁷ ISO 18788:2015, ISO. Poate fi accesat la următorul link: <https://www.iso.org/standard/63380.html>, vizualizat la 23.10.2022.

⁸ ISO 28007-1:2015, ISO. Poate fi accesat la următorul link: <https://www.iso.org/standard/63166.html>, vizualizat la 23.10.2022.

⁹ ISO 18788:2015, op. cit. 188.

¹⁰ ISO 18788:2015, op. cit. 189.

- 3) calitatea de membru la unele dintre asociații este deja cerută de unele organizații clienți;
- 4) este mai ușor pentru o națiune să creeze o lege care să impună ca un CMP să adere la standarde deja recunoscute pentru a funcționa decât pentru o națiune să creeze o nouă lege care să reglementeze CMP-urile de la zero.

Codul ICoCA, codul de conduită ISOA și standardele ISO și ASIS oferă toate standarde detaliate și cele mai bune practici pentru modul în care un CMP ar trebui să desfășoare operațiuni. Acesta este un set de standarde legale practice pe care majoritatea obligațiilor legale internaționale și naționale nu le oferă. Datorită numărului mare de membri ai ICoCA și ISOA și a proeminenței generale a standardelor ISO și ASIS în practicile de management la nivel global, aceste mecanisme sunt deja bine privite și înțelese de piață, până la punctul în care fiind membru al uneia dintre aceste organizații, ICoCA, necesită certificare în standardele ISO. Există, de asemenea, organizații precum Națiunile Unite, care pot solicita membrilor să se alăture unora dintre aceste grupuri, cum ar fi ICoCA, pentru a fi eligibili pentru contracte. Statele pot pune în aplicare aceste obligații legale prin referire sau încorporare a acestora în contracte. Acest lucru face ca mecanismele ICoCA și ISOA să fie mai eficiente decât procesul legislativ tradițional, care necesită negocieri și cercetări care pot reduce eficiența pe care o are acest regim juridic privat. În cele din urmă, deoarece ICoCA și ISOA pot suspenda membrii, iar calitatea de membru este cerută de unii angajatori de profil înalt, există un stimul pentru un CMP să se comporte într-o manieră care să-și mențină organizația în stare bună cu o asociație comercială”¹.

Referințe bibliografice:

1. Carl H. Peterson IV, Guns-for-Hire: Chinese Mercenaries on the 21st Century Silk Road. În: Washington International Law Journal, volumul 30, numărul 1 din 28.12.2020 (*Dreptul de autor: © 2020, Washington International Law Journal Association*);
2. Protocol I adițional la Convențiile de la Geneva din 12 august 1949 și referitor la protecția victimelor conflictelor armate internaționale;
3. Biografie, S E A N M C F A T. Poate fi accesat la următorul link: <https://www.seanmcfate.com/biography>, vizualizat la 19.10.2022;
4. Codul internațional de conduită al asociației. Poate fi accesat la următorul link: <https://icoca.ch/the-code/>, vizualizat la 21.10.2022;
5. Codul de conduită ISOA, Asociația internațională de operații de stabilitate. Poate fi accesat la următorul link: <https://stability-operations.org/page/Code>, vizualizat la 22.10.2022;
6. Companie militară privată. Poate fi accesată la următorul link: https://ro.frwiki.wiki/wiki/Soci%C3%A9t%C3%A9_militaire_priv%C3%A9e, vizualizat la 19.10.2022;
7. Despre noi, Cod internațional de conduită al asociației. Poate fi accesat la următorul link: <https://icoca.ch/en/association>, vizualizat la 21.10.2022;
8. Despre noi, Asociația Internațională pentru Codul de Conduită. Poate fi accesat la următorul link: <https://icoca.ch/about/>, vizualizat la 21.10.2022;
9. Despre noi, ISO. Poate fi accesat la următorul link: <https://www.iso.org/about-us.html>; Despre ASIS, ASIS. Poate fi accesat la următorul link: <https://www.asisonline.org/footer-pages/about-asis/>, vizualizat la 23.10.2022;
10. Misiune ISOA, Asociație internațională de operații de stabilitate. Poate fi accesat la următorul link: <https://stabilityoperations.org/page/Mission>, vizualizat la 22.10.2022;
11. Orientări privind utilizarea serviciilor de securitate armată de la companiile private de securitate. Poate fi accesat la următorul link: http://psm.du.edu/media/documents/international_regulation/united_nations/internal_controls/un_unsms-operation-manual_guidance-onusing-pmsc_2012.PDF, vizualizat la 20.10.2022;

¹ Carl H. Peterson IV, Guns-for-Hire: Chinese Mercenaries on the 21st Century Silk Road. În: Washington International Law Journal, volumul 30, numărul 1 din 28.12.2020 (*Dreptul de autor: © 2020, Washington International Law Journal Association*).

12. Întrebări și răspunsuri: Curtea Penală Internațională și Statele Unite ale Americii, URMĂRII DREPTURILOR OMULUI. Poate fi accesat la următorul link: <https://www.hrw.org/news/2019/03/15/qa-international-criminal-court-and-united-states#>, vizualizat la 20.10.2022;

13. ISO 18788:2015, ISO. Poate fi accesat la următorul link: <https://www.iso.org/standard/63380.html>, vizualizat la 23.10.2022;

14. ISO 28007-1:2015, ISO. Poate fi accesat la următorul link: <https://www.iso.org/standard/63166.html>, vizualizat la 23.10.2022.

OBJECTS OF PATENT LAW

OBIECTELE DREPTULUI BREVETELOR

Olga TATAR,

dr. în drept, associate professor

Comrat State University

E-mail: oleatatar@mail.ru

ORCID ID: 0000-0003-2158-006X

Rezumat: Majoritatea bunurilor care intră pe piață sunt produse cu ajutorul realizărilor științifice și tehnologice, și în special cu invenții. O invenție este o soluție tehnică care este recunoscută de stat ca obiect special de protecție, deoarece respectă cerințele impuse de guvern, așa-numitele condiții de brevetabilitate. Așadar, vom dezvălui următoarele tipuri de concept de invenție: a) conceptul obișnuit al unei invenții este o soluție creativă, adică o invenție poate fi recunoscută ca orice lucrare tehnică, a cărei esență este găsirea soluției potrivite care are apărute în orice activitate practică a unei persoane. Cu alte cuvinte, o invenție nu este altceva decât o idee specială, o anumită descoperire, cu ajutorul căreia se poate satisface cu adevărat una sau alta nevoie umană. b) conceptul juridic de invenție este mult mai restrâns decât conceptul general întrucât reprezintă un interes socio-economic restrâns.

Cuvinte-cheie: invenție, soluție tehnică, realizare științifico-tehnică, dreptul brevetelor

Summary: Most of the goods that enter the market are produced with the help of scientific and technological achievements, and in particular inventions. An invention is a technical solution that is recognized by the state as a special object of protection, because it complies with government-imposed requirements, the so-called patentability conditions. So, we will reveal the following types of the concept of invention: a) the usual concept of an invention is a creative solution, i.e. an invention can be recognized as any technical work, the essence of which is to find the right solution that has arisen in any practical activity of a person. In other words, an invention is nothing more than a special idea, a certain find, with the help of which it is really possible to satisfy one or another human need. b) the legal concept of invention is much narrower than the general concept since it represents a narrow socio-economic interest.

Key words: invention, technical solution, scientific-technical achievement, patent law

Introduction: The patent legislation of the Republic of Moldova determines the legal content of the concept of invention by means of compliance with the established requirements (conditions). In accordance with Art. 4 of the Law “On the Protection of Inventions” no. 50-XVI of March 7, 2008 [4]: “Inventions are protected by titles of protection granted in accordance with this law, as well as by a Eurasian patent and a validated European patent.

Inventions are protected by the following titles of protection:

a) a patent for an invention; b) a short-term patent for an invention; c) additional security certificate; d) Eurasian patent; e) validated European patent.

The provisions of this law shall apply equally to both patents for invention and short-term patents for invention, except for the provisions of Part 2 of Chapter V applicable exclusively to patents for invention”. When writing the article, the following **methods** were used: comparative legal, logical, imperial, historical.

Novelty of the invention. Among the mandatory conditions for the patentability of an invention, novelty occupies the first place. Based on Art. 8 of the Law “On the Protection of Inventions” No. 50-XVI of March 7, 2008 [4]: “An invention is considered new if it does not form part of the state of the art. The state of the art includes all knowledge made available to the public by written or oral description, use or by any other means prior to the filing date of a patent application or prior to the date of recognized priority. The state of

the art also includes the contents of patent applications filed with the Agency and European patent applications for which the validation fee has been paid, as filed, the filing date of which is earlier than the date referred to in paragraph (2) of this Article, and which have been published under Article 49 on or after that date”.

The inventive level is a further condition for the patentability of an invention. In Art. 10 of the Law “On the Protection of Inventions” No. 50-XVI of March 7, 2008 [4]: “An invention has an inventive level if it does not obviously follow from the knowledge constituting the state of the art for a specialist in this field. If the state of the art also includes the documents referred to in paragraph (3) of Article 8, they are not taken into account when assessing inventive step”.

Industrial applicability is the final condition for the patentability of an invention. As prescribed by Article 11 of the Law “On the Protection of Inventions” No. 50-XVI of March 7, 2008 [4]: “An invention is considered to be industrially applicable if the subject matter of the invention can be produced or used in any of the branches of industry, including agriculture. economy. The industrial applicability of the sequence or partial sequence of the gene must be disclosed in the patent application”. The novelty of the invention is established in relation to the prior art, which is determined on the priority date of the invention [1, p. 39].

The legislator provided such an opportunity as a patent priority - **the applicant's preferential right to file an application for registration of an identical invention in comparison with other subjects**. If there are several applicants for the same invention, then patent priority is granted to the first applicant, and even hours of filing may be taken into account. I would like to focus on the convention priority, which can be resorted to by the applicants of the participating countries of the Paris Convention for the Protection of Industrial Property of March 20, 1883 [5]. Not only the one who submits the application, but also his legal successor is entitled to use the Convention priority. All documents on priorities no later than the deadlines prescribed by the legislator, the deduction of the deadline begins from the date when the correctly executed application was submitted. As for the exhibition priority, in order to establish it, you need to show a document that will confirm that the invention was placed at the exhibition. If several priorities are claimed in the first application for a patent for an invention, then priority is established according to the date on which the first application was filed. Based on the foregoing, several cases of establishing the priority of filed applications can be distinguished: a) the priority of an invention is determined by the date of receipt by the AGEPI of an earlier application of the same applicant, disclosing the essence of the invention, if the application for which priority is claimed was received no later than 12 months from the date of receipt earlier application; b) the priority of the invention can be determined by the date of provision of additional materials, if they are filed by the applicant as an independent application, which is filed before the expiration of 4 months from the date of receipt by the applicant of a notification about the impossibility to take into account additional materials, in connection with their recognition as changing the essence of the claimed inventions; c) establishing the priority of an invention on a divisional application, it is determined by the filing date of the first application disclosing it, if the divisional application was filed with AGEPI before the final decision on granting or refusing to grant a patent was made on the first application [1, p. 42].

According to Art. 40-41-42 of the Law “On the Protection of Inventions” No. 50-XVI of March 7, 2008 [4]: “The applicant wishing to take advantage of the priority of an earlier application must submit a request to claim priority, a copy of the previous application and, if necessary, its translation into the Moldovan language, as well as to pay the established fee for each priority requested. Multiple priorities can be claimed on a single patent application, even if they come from different countries. If necessary, multiple priorities can be requested for the same claim. If multiple priorities are requested, the priority period is calculated from the date of the earliest priority. If one or more priorities are claimed for a single patent application, the right of priority extends only to those elements of the application that are contained in the application or applications whose priority has been claimed. If certain elements of the invention for which priority was claimed are not included in the claims of an earlier application, priority may be granted provided that the materials of the earlier application clearly disclose those elements”.

Priority claimed in a patent application due to the presentation of an invention at an exhibition pursuant to point b) of paragraph (1) of Article 9 organized in one of the States Parties to the Paris Convention or members of the World Trade Organization may be recognized from the date of its presentation at the exhibition. The provisions of paragraph (5) apply only if the patent application was filed within six months from the date of presentation of the invention at the exhibition. The six-month period does not extend the priority period provided for in paragraph (1) of Article 39. The applicant or his successor may claim in a subsequent application the priority of an earlier application filed with the Agency for the same invention if the priority is claimed within 12 months from the filing date of the earlier application (internal priority). In this case, the previous application is considered withdrawn. Priority is claimed simultaneously with the filing of the application or within two months from the filing date of the patent application, subject to payment within the specified period of the established fee for each claimed priority and is confirmed by a priority document.

A document confirming the priority claim under Article 39 paragraph (1), a copy of the earlier application certified by the authority with which this application was filed, and, if necessary, its translation into the Moldovan language, shall be submitted by the applicant within 16 months from the date of filing of the earlier application or, if the previous there are several applications, from the earliest date of filing such an application. The document confirming the priority claim under paragraph (5) and the certificate issued by the exhibition administration shall be submitted by the applicant simultaneously with the patent application or within three months from the date of its filing. In the event that the applicant claims a right of priority belonging to another person, in order for the priority to be recognized, it is necessary to submit to the Agency a legal document confirming the transfer, or the permission of the transferor, from which it follows that the applicant is entitled to claim priority on the first filing date. The said documents shall be submitted simultaneously with the application for claiming priority or within 16 months from the priority date of the first application. Failure to comply with the deadlines specified in paragraphs (8)-(11), as well as non-payment of the priority claim fee, will result in the claimed priority not being recognized.

The applicant may request the correction or addition of a petition to claim priority in a patent application within 16 months from the priority date or, if the correction or addition may result in a change in the priority date, within 16 months from the changed priority date, whichever expires sooner, provided that the application for correction or addition has been filed with the Agency within four months from the filing date of the patent application [8, p. 135].

An established fee shall be paid for filing an application under paragraph (1). In case of non-payment of the fee, the application is considered not submitted. If the application referred to in paragraph (1) of this article is filed by the applicant after his request for early publication of the application in accordance with paragraph (2) of Article 49, it shall be deemed not to have been filed, unless the request for early publication was withdrawn before completion of the technical preparation for publication. If the correction or addition of a request for priority has resulted in a change in the priority date, any period calculated from the previous priority date and not expired shall be calculated from the changed priority date. If the priority of an earlier application is claimed in a subsequent patent application filed after the expiration of the period provided for in paragraph (1) of Article 39, but no later than two months from the date of expiration of this period, the Agency may restore the right of priority if, at the same time as filing the patent application, the applicant submitted a petition for reinstatement and a document certifying that every effort required by the circumstances was made or that the failure to meet the deadline was unintentional.

The application for the restoration of rights referred to in paragraph (1) of this article shall be filed within two months from the date of expiration of the priority period, provided for in paragraph (1) of Article 39, but no later than the completion of the technical preparation for publication of this application in accordance with Article 49. When submitting an application for the restoration of rights, the prescribed fee is paid. If the fee is not paid, the application shall be considered not submitted.

If a copy of the earlier application was not submitted to the Agency within the period provided for in paragraph (9) of Article 40, the Agency may restore the right of priority subject to the following conditions:

a) the applicant has filed a relevant application with the Agency before the expiration of the time limit set in paragraph (9) of Article 40; b) the applicant has submitted to the Agency confirmation of the request made with the Office that registered the earlier application, stating that a copy of that application was requested no later than 14 months from the date of its filing; c) a certified copy of the earlier application is filed with the Agency within one month from the date on which the Office that registered the earlier application issued the appropriate copy to the applicant”.

Inventions not recognized as patentable and deprived of legal protection. To those, according to Art. 6-7 of the Law “On the Protection of Inventions” No. 50-XVI of March 7, 2008 [4]: “The following are not recognized as inventions within the meaning of paragraph (1):

a) discoveries, scientific theories, ideas and mathematical methods; b) products of aesthetic creativity; c) plans, principles and methods for the implementation of intellectual activity, in the field of games or economic activity, as well as computer programs; d) presentation of information. The provisions of paragraph (2) exclude the patentability of said objects or activities only to the extent that the patent application or patent relates to such object or activity as such. Inventions in the field of biotechnology are patentable if they relate to:

a) biological material isolated from its natural environment or obtained by a technical method, even if it previously existed in nature; b) plants or animals, if the technical implementation of the invention is not limited to a particular plant variety or animal breed; c) a microbiological process or other technical method, or a product other than a plant variety or animal breed, obtained by such methods; d) an element isolated from the human body or otherwise obtained by technical means, including the sequence or partial sequence of a gene, even if the structure of this element is identical to the structure of a natural element”.

Patents shall not be granted under this Law for:

a) inventions, the publication or use of which is contrary to public order or the principles of morality, including those that are harmful to the health and life of people, animals, plants, and which can cause significant harm to the environment, provided that this exception does not depend only on the fact of prohibition use of the invention by another law; b) plant varieties and animal breeds; c) essentially biological processes for the production of plants or animals; this provision does not apply to microbiological processes or products obtained by such methods;

d) inventions, the subject of which is the human body at various stages of its formation and development, as well as the simple discovery of one of its elements, including the sequence or partial sequence of a gene”.

No patents are granted pursuant to point a) of paragraph (1), in particular, for:

a) methods of human cloning; b) methods for modifying the genetic identity of a human germline; c) use of human embryos for industrial or commercial purposes; d) methods of modifying the genetic identity of animals that may cause them suffering without significant medical benefit to humans or animals, as well as on animals obtained by such methods”.

Objects of a patentable invention. As prescribed by the Government Decree “On approval of the Regulation on the procedure for filing and consideration of an application for a patent for an invention and the grant of a patent” No. 528 of 01.09.2009 [2]: “The object of the invention may be: a) product - devices, substances, strains of microorganisms, cell cultures of plants or animals; devices include machines, devices, tools, mechanisms, machine parts, equipment, units, installations, electrical and electronic circuits and devices, independent or structurally and / or functionally connected in systems, as well as control and protection systems, equipment equipped with software, algorithm/program-physical structure combinations, algorithm/program-process, building elements, furniture, household items, toys, etc. substances include chemical substances, which can be individual compounds, formulations, pharmaceutical and phytopharmaceutical products, as well as biological materials, mixtures, etc., b) process - an activity that results in a product being obtained or modified (technological processes, computer processes, biological or genetic methods, etc.); c) method - an activity that results in qualitative changes (measurement, analysis, regulation, control, computer methods, combinations of algorithm/program

processes); d) use of a product, method or method - their use for a specific purpose, provided that it does not follow in an obvious way from the known properties of the product, method or method used”.

Pharmaceutical use of a substance is considered a medical use of that substance. In this case, the first use of a previously known substance (natural or synthesized) for pharmaceutical purposes is considered the first medical use of this substance.

A second or subsequent use of a previously known substance as a medicament (whether natural or synthesized) for other therapeutic purposes and with a different result is considered a second medical use of that substance. The object of an application for a biotechnical invention may be: a) a product consisting of biological material or containing biological material; or b) the method of production, processing or use of the biological material.

Biological material is understood to mean any material containing genetic information that is capable of self-replication or can be reproduced into a biological system. A microbiological method is to be understood as any method involving the use of a microbiological material, incorporation into a microbiological material, or production of a microbiological material. A process for producing plants or animals is essentially biological if it consists entirely of natural phenomena such as crossbreeding or selection”. As a **device**, a system of structural elements located in space, connected, located and interacting with each other, is recognized. These include: machines, devices, tools, mechanisms and others [1, p. 49]. **A substance** is nothing more than a combination of two or more elements, regardless of how it was obtained. Substances as objects of the invention include: a) individual chemical compounds; b) compositions; c) nuclear transformation products. **A microorganism strain, plant and animal cell cultures** are a collection of cells characterized by a common origin and stable common features. In German, the word "Stamm" means genus, the trunk of a family tree. Biologists call a strain a pure culture of a microorganism, or a cell culture of a certain type, isolated and propagated on a special nutrient medium [9].

Microorganism strains, plant and animal cell cultures include:

a) individual microorganism strains, plant cell cultures and animals; b) consortia of microorganisms, plant cell cultures and animals.

Individual strains include: a) strains of traditional microorganisms (mycoplasmas, rickettsia, cyanobacteria, archaeobacteria, bacteria, actinomycetes, microscopic fungi, yeast); b) strains of organisms falling within the definition of "microorganisms" (protozoa, microscopic algae, microscopic lichens, microscopic invertebrates); c) strains of human-derived microorganisms (cultivated somatic cells of macroalgae, somatic structures of macroscopic fungi; d) strains of hybrid microorganisms; e) recombinant strains carrying recombinant DNA (RNA); f) cultivated plant somatic cells (both strains and cell lines); g) cultured somatic cells of invertebrates and vertebrates (both strains and lines); h) hybrid cultured plant or animal somatic cells (including hybridomas); i) recombinant cultured somatic cells of plants or animals carrying recombinant DNA (RNA).

Consortia of microorganisms and cell cultures include:

a) mixed strains of microorganisms; b) associations of microorganisms; c) mixed plant and/or animal cell cultures; d) plant and/or animal cell culture associations.

To characterize individual strains of microorganisms

In particular, the following signs are used:

a) cultural and morphological characteristics indicating the temperature of cultivation and the age of the culture (characterization of vegetative cells, colonies, aerial and substrate mycelium for micromycetes and actinomycetes, teleomorphic and/or anamorphic stage of growth on a liquid medium for bacteria, yeast, microalgae); b) physiological and biochemical characteristics (characteristic metabolites, relation to temperature, oxygen, pH, use of nitrogen and carbon sources); c) chemo- and genotaxonomic characterization; d) karyological characteristics (for cultured macroalgae cells), distribution of cells according to the number of chromosomes and other features; e) marker characteristics: genetic, immunological, biochemical, physiological; f) biotechnological characteristics: the name of the beneficial substance produced by the strain, or another purpose of the strain, indicating the stability of the beneficial

property during long-term cultivation, the level of activity (productivity); g) virulence, antigenic structure, immunogenicity, serological features, oncogenicity, sensitivity to antibiotics, antagagistic properties (for strains of microorganisms for medical and veterinary purposes); h) characteristics of parent strains (partners), the principle of hybridization (for strains of hybrid microorganisms).

The following features are used to characterize individual strains of plant or animal cell cultures: a) pedigree of crops; b) the number of passages by the time of certification; c) standard growing conditions; d) cultural properties; e) growth (kinetic) characteristics; f) characteristics of cultivation in the body of the animal (for hybridomas); g) cytogenetic (karyological) characteristics; h) cytomorphological characteristics; i) Species data (for animal cells, including hybridomas); î) ability to morphogenesis (for plant cells); j) oncogenicity (for animal cell cultures, including hybridomas); k) marker characteristics: cytogenetic, immunological, biochemical, physiological; l) contamination characteristics (protozoa, yeast, bacteria, mycoplasmas, viruses); m) biotechnological characteristics: the name and/or characteristics of the useful substance produced by the culture, or another purpose of the culture, indicating the stability of the useful property during long-term cultivation, the release of the product into the environment, the level of activity (productivity); n) cryopreservation characteristics.

Features used to characterize consortiums of microorganisms, plant and animal cell cultures. To characterize consortiums of microorganisms, in addition to those listed for individual strains, the following features are used, in particular:

a) origin (source of isolation), factor and conditions of adaptation and selection, taxonomic composition, divisibility, number and dominant components, cultural-morphological and physiological-biochemical characteristics of individual components, type and physiological characteristics of the consortium as a whole; b) taxonomic composition, ratio and replacement of strains, characteristics of new individual strains. To characterize consortiums of plant and animal cell cultures, in addition to the traits listed for individual cultures, the following traits are used: factor and conditions of adaptation and selection, taxonomic composition, divisibility, substitutability, number and dominant components, cultural-morphological, physiological-biochemical and other features of individual components, physiological characteristics of the consortium as a whole [7].

The use of a previously known product, method for a new purpose as an object of the invention includes its use for a different purpose. The first use of known substances (natural and artificially obtained) to meet social needs is equated to the use for a new purpose [1, p. 52].

Utility model as an object of patent law. The results of human intellectual activity in the scientific and technical field are considered objects of intellectual rights and are protected by law. A useful model is recognized as such a result of intellectual activity - a technical, constructive solution. As an example of useful models, we can highlight: a hair dryer attachment, vehicle improvement, etc. The author of the utility model owns the right of authorship and the exclusive (property) right. The main difference between a utility model and an invention is that an inventive step is not required to recognize it as protectable. This stimulates innovation activity, since it makes it possible to protect simpler design solutions that cannot be registered as inventions, however, companies and organizations are given the opportunity to improve technological processes and thereby achieve higher product quality [6].

A utility model differs from a patentable invention in two ways:

a) low requirements regarding the level of inventive creativity; b) the maximum term of protection provided by law for a utility model is substantially shorter than for an invention for which a patent is granted.

The very procedure for considering an application filed with the AGEPI and issuing a utility model certificate is subject to the same requirements as for patenting inventions. However, a utility model that is contrary to public interests, the foundations of law and order and morality, and the principles of humanism will not be registered. Like other objects of intellectual property, a utility model must be the result of independent inventive creativity, but to a lesser extent than is necessary for the invention. With regard to the scope of rights and obligations vested in the holder of a utility model certificate, it is the same as that

of the holder of a patent for an invention. If these rights and obligations are not observed, which are vested in the owner of both the owner of the certificate for a utility model and the owner of a patent for an invention, this will lead to the loss of legal force of titles of protection.

The criteria for patentability of a utility model are:

a) the novelty of a utility model is determined by the priority date, established by the same rules that apply to the priority of an invention; b) industrial applicability of the utility model, expressed in the manufacture and use in at least one field of activity with the possibility of multiple use of the utility model.

Industrial drawing and a model as an object of patent law. In accordance with Art. 4 Law of the Republic of Moldova “On the Protection of Industrial Designs and Models” No. 161 of July 12, 2007 [3]: “Industrial design or model - the appearance of a product or part thereof, created, in particular, from lines, contours, colors, shapes, textures and/or materials of the product itself and/or its ornamentation”. A number of countries call such an object an industrial design. Such objects are referred to the solution of the decorative side of the product. The decor can be expressed in the form, in the color of the product, which allows you to influence the visual perception. Thus, this object is the result of creative activity and acts as a means to improve the quality of the product.

According to Art. 7-8 of the Law of the Republic of Moldova “On the Protection of Industrial Designs and Models” No. 161 of 12.07.2007 [3]: “An industrial design or model is considered new if no identical industrial design or model has become publicly available:

a) in the case of a registered industrial design, before the filing date of the application for registration or, if priority is claimed, before the priority date of the industrial design for which protection is sought; or b) in the case of an unregistered industrial design or model, before the date of first disclosure of the industrial design or model for which protection is sought. An industrial design or model has an individual character if the general impression it makes on an informed user differs from the general impression it makes on such user of any other industrial design or model that has become publicly available:

a) in the case of a registered industrial design, before the filing date of the application for registration or, if priority is claimed, before the priority date; or b) in the case of an unregistered industrial design or model, before the date of first disclosure of the industrial design or model for which protection is sought. In assessing the individual character, the degree of freedom of the author in creating an industrial design or model should be taken into account, taking into account the nature of the product and the characteristics of the industrial or handicraft sector”.

Conclusions:

1. An invention is considered new if it does not form part of the state of the art. The state of the art includes all knowledge made available to the public by written or oral description, use or by any other means prior to the filing date of a patent application or prior to the date of recognized priority.
2. An invention has an inventive level if it does not obviously follow from the knowledge constituting the state of the art for a specialist in this field.
3. An invention is considered to be industrially applicable if the subject matter of the invention can be produced or used in any of the branches of industry, including agriculture. economy. The industrial applicability of the sequence or partial sequence of the gene must be disclosed in the patent application
4. The applicant's preferential right to file an application for registration of an identical invention in comparison with other subjects.

Bibliographic references:

1. Bodiul T.D. Intellectual Property Law in the Republic of Moldova. Chisinau. 2014. 239 p
2. Government Decree of RM “On approval of the Regulations on the procedure for filing and consideration of an application for a patent for an invention and the grant of a patent” No. 528 of 01.09.2009. In: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova № 138-139 article № 593*.
3. Law of the Republic of Moldova “On the Protection of Industrial Designs and Models” No. 161 of July 12, 2007. In: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova № 136-140, article No. 577*.

4. Law of the Republic of Moldova “On the Protection of Inventions” № 50-XVI от 7 мапра 2008 г. In: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova № 117-119 article 455*.
5. Paris Convention for the Protection of Industrial Property of March 20, 1883 [cited 12/11/2022]. Available at: <https://docs.cntd.ru/document/1900359>.
6. Patent for Utility Model. [cited 12.11.2022]. Available at: <https://nris.ru/blog/patent-na-poleznuyu-model/>
7. Rules for an Innovation Patent Application, Preparation and Filing. [cited 12.11.2022]. Available http://pravo.gov.ru/proxy/ips///?doc_itself=&backlink=1&nd=102118665&page=1&rdk=0#I0.at:
8. Tatar, O. Intellectual property right. Textbook (author's course of lectures). Typ. "A&V Poligraf". Comrat, 2022. 352 p.
9. What are strains? [cited 12.11.2022]. Available at: <https://www.vseznaika.org/biology/chto-takoe-shtammy-virusov-bakterij-mikroorganizmov/>.

DISPUTA MINORITĂȚILOR NAȚIONALE REZOLVATE PRIN PRISMA AUTONOMIEI LOCALE

NATIONAL MINORITY DISPUTES RESOLVED THROUGH THE PRISM OF LOCAL AUTONOMY

Tudor PAȘCANEANU,
dr. în drept, conf.univ.,
Academia de Studii Economice a Moldovei
E-mail: tudorp2005@yahoo.com

Rezumat. *Ideea de stat nu exclude existența pe teritoriul lui a unor minorități etnice, adică a unor populații de altă naționalitate decât cea majoritară. Rezolvarea problemelor rezultate din conviețuirea pe teritoriul statului a unor grupări umane cu alte caracteristici etnice, culturale, religioase sau lingvistice decât cele ale majorității alcătuitoare de stat este pe deplin posibilă în cadrul unor reglementări juridice naționale, aflate în concordanță cu normele dreptului internațional contemporan, care să asigure o protecție specială a minorităților respective.*

Cuvinte-cheie: *autonomie locală, stat, minoritate națională, drepturi colective, autonomie personală, autonomie teritorială.*

Summary. *The idea of State does not exclude the existence of some ethnic minorities on its territory, that is, of a population of other nationality than the majority one. Solving the problems arising from the coexistence within the State territory of some human groups with other ethnic, cultural, religious or linguistic characteristics than those of the majority of the State, is entirely possible within the framework of some national legal regulations, being in accordance with the contemporary norms of international law, which ensure a special protection to the minorities concerned.*

Key words: *local autonomy, State, national minority, collective rights, personal autonomy, territorial autonomy.*

Introducere. În doctrina juridică se încearcă tot mai des să se facă o asociere între autonomia locală și rezolvarea problemelor religioase, culturale, lingvistice etc. a minorităților etnice. Pe fundalul acestei asocieri, în literatura juridică, s-a conturat o viziune potrivit căreia noțiunea așa-ziselor „*drepturi colective ale minorităților naționale*” nu ar fi chemată să desemneze drepturile exercitate în colectiv de diferitele persoane care le aparțin, ci ar urma să includă acele drepturi care revin însăși comunităților umane ca subiecte de drept, distincte de indivizii care le compun. Ceea ce presupune că așa-numitele „*drepturi colective*” nu ar fi drepturi aparținând fiecărui individ luat în parte, dar exercitate împreună cu alții, ci ar constitui prerogative recunoscute persoanelor juridice, formate prin gruparea acestora [1].

Această viziune recent apărută, a încercat să-și găsească temeiul juridic în unele documente internaționale, cum ar fi: Recomandarea 1201, adoptată de Adunarea Parlamentară a Consiliului Europei la 1 februarie 1993 (art. 3. Pct. 2); Pactul internațional cu privire la drepturile civile și politice (art.27) etc. [2]

Realitatea este însă că aceste documente reflectă distincția făcută și în doctrina juridică [3, p.155], între drepturile fundamentale ale omului care pot fi exercitate prin acțiunea izolată a fiecăruia și cele care pot fi exercitate numai împreună cu alții [4].

Metode aplicate și materiale utilizate. Metodele utilizate la elaborarea acestui studiu sunt: Metoda logica, metoda analitică-sintetică și metoda comparativă. Au fost utilizate în mare parte lucrările științifice ale unor autori români, englezi și francezi.

Rezultate obținute și discuții. În literatura juridică s-a semnalat faptul că opinia asupra așa-ziselor „drepturi colective ale minorităților naționale” a avut de întâmpinat critici atât pe plan internațional, cât și pe plan intern.

Pe plan internațional, s-a subliniat în literatura juridică [5, p. 234], că o concepție privind recunoașterea grupurilor etnice și minoritare ca subiect de drept internațional nu s-a impus nici în gândirea teoretică și nici în practica convențională a statelor. Pe plan intern, o posibilă recunoaștere a unor grupări, distinctă de majoritatea cetățenilor în funcție de rasă, origine etnică sau limbă ar contraveni caracterului de indivizibilitate a „națiunii” ca element constitutiv al statului.

Totuși, încercările de a se ajunge să li se recunoască minorităților naționale, considerate ca grupări umane distincte de indivizii care le compun, anumite drepturi colective și-au găsit concretizare în două modele principale, ale căror contururi au fost influențate în mare măsură de raporturile specifice existente între aceste minorități și majoritatea alcătuitoare de stat, dar uneori și de anumite împrejurări internaționale, care și-au spus cuvântul în adoptarea unor soluții politice [6, pp. 40-47], și anume:

1. autonomia personală;

2. autonomia teritorială.

Autonomia personală. Această formă a autonomiei presupune ca toți indivizii aparținând unei minorități naționale, indiferent de domiciliul lor, sunt reuniți în cadrul unei singure grupări naționale, căreia i se recunoaște calitatea de persoană juridică, publică și, ca urmare, dreptul de a emite norme juridice și alte acte unilaterale obligatorii pentru membrii ei în anumite domenii de raporturi sociale, sfera acestora putând fi mai mult sau mai puțin largă, în funcție de reglementările în vigoare în statul respectiv [6, p.40].

Autonomia personală este propusă ca o soluție în încercarea de a li se recunoaște minorităților naționale, considerate ca grupări umane distincte de indivizii care le compun, anumite drepturi colective.

Ea apare în ipoteza în care o minoritate națională nu este majoritară în nici o regiune a țării, membrii ei fiind răspândiți pe întregul teritoriu al statului în procente reduse față de ansamblul populației lui.

În practică, sistemul autonomiei personale a putut duce la consecințe incompatibile cu interesele majorității alcătuitoare de stat atunci când grupului etnic al unei minorități naționale i s-au recunoscut drepturi colective atât de largi, încât însuși caracterul suveran și unitar al statului a fost pus în cumpănă [6, p. 41].

Elementele autonomiei personale:

- *Se referă numai la persoanele ce aparțin unei minorități naționale, indiferent de domiciliul lor pe teritoriul țării;*
- *Aceste persoane sunt unite sub cupola unei organizații care este o entitate distinctă de indivizi ce o compun, recunoscându-i-se anumite drepturi colective;*
- *Înzestrarea organizației minorității naționale cu personalitate juridică de drept public;*
- *În limitele atribuțiilor delegate de Constituția țării și potrivit calității de subiect de drept public, organizația emite acte de autoritate;*
- *Autonomia personală vizează dezvoltarea identității naționale a minorităților etnice;*

După o opinie [7, p. 50 și urm], aceste trăsături caracteristice ale autonomiei personale ar trebui întregite cu încă una și anume: posibilitatea ca drepturile colective recunoscute grupului minoritar ca entitate distinctă de indivizii ce o compune să fie exercitate de fiecare persoană în parte, cu condiția ca ea să fie membră a acestui grup.

Trebuie observat că, din punct de vedere juridic, este de neconceput ca drepturile colective recunoscute minorităților naționale ca entități distincte să fie exercitate de fiecare din indivizii acestora luați în parte. Aceasta pentru că, se subliniază în literatura juridică, drepturile aparținând unui grup uman constituit pot fi exercitate de organele îndrituite să-l reprezinte, dar nu de fiecare din membrii lui [8, p. 47-48]. De altfel, după cum menționează Prof. Tudor Drăganu în continuare, nici în teoria și nici în practica juridică nu-și găsește sprijin punctul de vedere, potrivit căruia drepturile colective ale unei grupări umane personificate ar putea fi exercitate de fiecare din indivizii care o compun. [8, p. 47]

Simplificând argumentarea de mai sus, autorul menționat, pune problema pe planul dreptului privat cu întrebarea — dacă se poate vinde un bun, care este proprietatea unei societăți pe acțiuni, de unul din acționarii săi?

Inconveniente ale autonomiei personale:

- *Lipsa unei definiții a noțiunii de „minoritate națională” atât în reglementările interne și internaționale, cât și în doctrina juridică presupune inexistența unui acord cu privire la condițiile minimale ce trebuie să fie întrunite pentru ca o colectivitate umană, atât sub raportul numărului membrilor ei, cât și al caracteristicilor etnice, rasiale, lingvistice sau religioase, pentru a fi considerată o asemenea minoritate [8, p.47];*
- *Autonomia personală presupune în cadrul statului atâtea grupări minoritare câte minorități sunt, fiecare înzestrată cu personalitate juridică de drept public și tot atâtea autoadministrări naționale; ceea ce poate genera o serie de raporturi conflictuale ce au la bază elemente rasiale, lingvistice, religioase etc. - incompatibile cu caracterul democratic al statului;*
- *Existența unor administrații paralele presupune un efort financiar imens ce ar trebui suportat de populație;*
- *Întrucât în cadrul autonomiei personale, indivizii aparținând minorităților naționale sunt răspândiți la mari distanțe unul de celălalt, în practică, necesitățile lor ar fi imposibil de satisfăcut de către administrațiile lor naționale etc.*

În consecință, autonomia personală în statele moderne se reduce la domeniile social-culturale, cu condiția ca comunitatea care se bucură de această formă de autonomie să fie înzestrată cu personalitate juridică de drept public numai în aceste domenii.

Autonomia teritorială. Autonomia teritorială a unei minorități naționale presupune că, în măsura în care această minoritate dispune de o majoritate compactă într-o regiune a țării, ea urmează să se bucure în calitate de persoană juridică publică, de dreptul de a se autoguverna sau de a se autoadministra, bineînțeles în limitele stabilite de Constituția fiecărei țări [6, p. 43].

Această formă a autonomiei, de asemenea este propusă ca o soluție în încercarea de a li se recunoaște minorităților naționale, considerate ca entități distincte de indivizii care le compun, anumite drepturi colective și anume, în limitele atribuțiilor de care dispun, competența de a emite acte de autoritate.

Dacă soluția de mai sus vizează atingerea unor rezultate pozitive în sânul minorității naționale care este compactă într-o anumită regiune a țării, în ceea ce le privește pe celelalte naționalități conlocuitoare în regiunea respectivă, această soluție înclină, semnificativ, în defavoarea lor. Aceasta pentru că, în situația în care o minoritate este compactă într-o anumită unitate teritorială a țării, potrivit sistemului autonomiei teritoriale, ei îi revine sarcina de a lua măsuri obligatorii, prin intermediul organelor sale, pentru ansamblul locuitorilor aparținând unității respective sau numai pentru etnicii săi, în cazul în care celelalte naționalități conlocuitoare statul le recunoaște constituirea propriilor administrații autonome. De aici rezultă două ipoteze:

În o primă ipoteză, în cazul în care unei minorități naționale majoritară într-o unitate administrativ-teritorială i se recunoaște autoritatea de a lua măsuri obligatorii prin intermediul organizației sale și pentru locuitorii aflați în limitele teritoriale a unității respective, care nu aparțin acestei minorități, se ajunge la excluderea acestora de la conducerea politică a colectivității teritoriale — adică, la o situație în care minoritatea națională majoritară domină celelalte naționalități conlocuitoare aflate în minoritate, cuprinse în aceeași unitate teritorială, ceea ce este contrar spiritului unui regim democratic.

În cea de a doua ipoteză, gruparea diferitelor naționalități conlocuitoare într-o unitate teritorială în cadrul unor administrații autonome proprii, ar duce la o situație vecină cu haosul, întrucât s-ar ajunge la un serie de administrații paralele în aceeași unitate teritorială, periclitându-se buna organizare și funcționare a serviciilor publice din această unitate administrativ-teritorială și ar presupune cheltuieli, incompatibile cu potențialul economic al unității respective.

În acest context, Prof. T. Drăganu subliniază că în lumea de azi, îndeplinirea tuturor sarcinilor administrative este organizată în mod unitar pentru întregul teritoriul al unei unități administrativ-teritoriale,

indiferent dacă pe aceeași stradă locuiesc persoane de diferite etnii, astfel încât este nerealist să se considere că toate serviciile publice din cadrul unității respective ar putea fi înfăptuite și coordonate de două sau mai multe administrații autonome, paralele, constituite pe baze etnice, în scopul de a se ocroti sau de a se promova interesele indivizilor în funcție de naționalitatea căreia îi aparțin [8, p. 48].

Elementele autonomiei teritoriale:

- *Se referă numai la persoanele ce aparțin unei minorități teritoriale, care dispune de o majoritate compactă într-o regiune a țării;*
- *Recunoașterea minorității respective, ca entitate distinctă, înzestrată cu anumite drepturi colective și cu personalitate juridică de drept public;*
- *Vizează ocrotirea și dezvoltarea identității naționale a minorităților etnice;*
- *Exercitarea dreptului de autoadministrare sau autoguvernare de către minoritatea națională în limitele atribuțiilor stabilite de stat.*

Inconvenientele autonomiei teritoriale:

- Sunt aceleași ca și la autonomia personală, numai că acestea se reflectă în cadrul unei unități teritoriale a statului în care o minoritate națională dispune de o majoritate compactă.

În consecință, dacă inconvenientele autonomiei personale lasă, totuși, deschisă posibilitatea ca comunitatea unei minorități naționale, în calitate de persoană juridică de drept public să intervină cu reglementări numai în domeniul social-cultural, în ceea ce privește inconvenientele autonomiei teritoriale acordate unei minorități naționale compactă într-o anumită unitate administrativ-teritorială, fac ca întregul sistem să fie incompatibil cu spiritul Cartei europene a autonomiei locale.

Tot ceea ce se impune de precizat este faptul că problemele minorităților naționale își vor găsi rezolvarea, după cum se subliniază în literatura juridică, numai pe calea aplicării consecvente a prevederilor Cartei europene a autonomiei locale [8, p. 48]. Ca urmare, în temeiul acestei Carte, administrarea unei colectivități este înfăptuită de autorități care reprezintă nu numai etnia majoritară, ca entitate distinctă, ci pe toți cetățenii, indiferent de naționalitate, care locuiesc în limitele teritoriale ale unei unități administrativ-teritoriale.

În legătură cu minoritatea găgăuză aflatoare pe teritoriul Republicii Moldova sunt necesare câteva precizări. Există o prevedere consacrată de legiuitor în preambulul Legii nr. 344 — XIII/1995, care este în contradicție cu litera și spiritul Constituției R. Moldova din 1994, și anume, sintagma de „*popor găgăuz puțin numeros*”. Această sintagmă, presupune existența unei componente în sânul poporului R. Moldova, care, potrivit art. 1 alin. (4) din Legea nr. 344 — XII/1995, are dreptul la autodeterminare externă, în cazul schimbării statutului R. Moldova ca stat independent.

Această concepție, înscrisă de legiuitor în Legea nr. 344 — XIII/1995, este diametral opusă cu principiul unității poporului R. Moldova consacrat de articolul 10 al Constituției din 1994, potrivit căruia: statul are ca fundament unitatea poporului R. Moldova; precum și principiul indivizibilității R. Moldova prevăzut la articolul 1 din Constituție.

De fapt, indivizibilitatea Republicii este un atribut al suveranității ei, care, potrivit art. 2 alin. (1) din Constituție, aparține poporului R. Moldova, iar la alin. (2) al aceluiași articol se stipulează că „*nici o persoană particulară, nici o parte din popor, nici un grup social, nici un partid politic sau o altă formațiune obștească nu poate exercita puterea de stat în nume propriu. Uzurparea puterii de stat constituie cea mai gravă crimă împotriva poporului*”.

Prin urmare, conceptul juridic de „*popor găgăuz puțin numeros*” folosit de legiuitor nu are valoare constituțională. De fapt, el nu are nici valoare doctrinală.

În acest sens, doctrina juridică s-a pronunțat că o concepție privind recunoașterea grupurilor etnice și minoritare ca subiect de drept internațional nu s-a impus nici în gândirea teoretică și nici în practica convențională a statelor [5, p. 234].

Referințe bibliografice:

1. Vasak K., Pour une troisième génération des droit de l'homme, în Studies and Essays on international Humanitarian Law and Red — Cross principles in Honour of Jean Pictet, 1984. 00. 838-852; Dinsteinun Y, The Degree of Self. Role of Minorities in Unitarian and Federal States, în People and Minorities in International Law, Dordrecht - Boston - London, 1993, p. 227; Andreescu Gabriel, Drepturi colective: argumente, în Revista Drepturile omului, nr. 18, 2000, pp.50-54
2. Pe larg: Drăganu Tudor, Declarațiile de drepturi ale omului si repercusiunile lor în dreptul internațional public, Ed. Lumina Lex, București, 1998, pp. 34-35; Drăganu Tudor, Câteva considerații privitoare la problema „drepturilor colective,, ale minorităților naționale, în Revista Drepturile omului, nr. 18, 2000, pp. 47-48
3. Drăganu, T., Drept constituțional și instituții politice, vol. I, Ed. Lumina Lex, Cluj-Napoca, 1998, p.155
4. Pe larg: idem p.155; Drăganu T., Declarațiile..., op.cit., pp. 35-36
5. Duculesu Victor, Protecția juridică a drepturilor omului,Ed. Lumina Lex, București, 1994, p. 234
6. Drăganu, T., Declarațiile..., op.cit., pp. 40-47
7. Andreescu Gabriel, Drepturi colective: argumente, în Revista Drepturile omului, nr. 18, 2000, p. 50 și urm
8. Drăganu Tudor, Câteva considerații în legătură cu o discuție privitoare la propusele drepturi colective ale minorităților naționale, în revista Drepturile omului, nr. 19/2000. p. 47-48

ASPECTE PRIVIND CONTENCIOSUL ADMINISTRATIV CARACTERISTIC ȚĂRILOR ANGLO-SAXONE

ASPECTS OF ADMINISTRATIVE LITIGATION CHARACTERISTIC OF THE ANGLO- SAXON COUNTRIES

Tudor PAȘCANEANU,

dr. în drept, conf.univ.,

Academia de Studii Economice a Moldovei

E-mail: tudorp2005@yahoo.com

Alexandrina PETRAȘCO,

master în dreptul afacerilor,

Academia de Studii Economice a Moldovei

Rezumat. *Sistemul administrativ central cât și cel local al Regatului Unit pare să fie în criză. Puterile autorităților locale și ale autoguvernării locale au fost reduse în ultimele două decenii. Luarea deciziilor, precum și autonomia financiară au fost limitate, iar structura organizațională la nivel local a fost evaluată pentru reforme radicale și încercări de tutelă administrativă.*

Cuvinte cheie: *Administrația locală, sistemul administrativ, autoguvernarea, autonomie, structură organizațională, autorități locale, contencios administrativ, tutelă administrativă.*

Summary. *The central and local administrative system of the United Kingdom appears to be in crisis. The powers of the local authorities and the local self-government have been reduced over the last two decades. The decision making as well as the financial autonomy have been limited, and the organizational structure at the local level has been assessed for radical reforms and attempts at administrative tutelage.*

Keywords: *Local government, administrative system, self-government, autonomy, organizational structure, local authorities, administrative litigation, administrative tutelage.*

Introducere. Termenul de “contencios” își are originea etimologică în limba latină, derivând de la latinescul *contendo contendere*, ce evocă ideea unei confruntări prin luptă. Desigur, “lupta” are un sens mai mult metaforic, aceasta fiind descrisă ca o luptă a unor interese contradictorii dintre două părți, la finele căreia doar o parte va putea fi desemnată învingătoare. [15, p.5]

Prin urmare, termenul de “contencios” ar desemna **o confruntare**, unde fiecare parte implicată într-un litigiu, caută să-și realizeze interesele în defavoarea celeilalte părți, pozițiile acestora fiind divergente. [2, p.9]

În ceea ce privește semnificațiile sale, termenul de contencios administrativ poate fi utilizat în mai multe accepțiuni:

- I. În primul rând, prin „contencios administrativ” se subînțelege **activitatea propriu-zisă** de soluționare a litigiilor, în care cel puțin una dintre părți este un *organ al administrației de stat*. În această accepțiune, termenul de contencios administrativ este folosit în sens **funcțional**, de activitate. [2, p.10]
- II. În al doilea rând, termenul de contencios administrativ este utilizat în sensul de **totalitate a organelor care soluționează** litigiile, unde cel puțin una dintre părți este o *autoritate administrativă*. În acest mod, termenul de contencios administrativ este folosit în sens **organizatoric**, de sistem de organe. [2, p.10]
- III. În consecință, prin contencios administrativ, se subînțelege și **ansamblul normelor juridice care reglementează relațiile sociale, ce apar în activitatea de soluționare a litigiilor**, în care cel puțin una dintre părți este un *organ al administrației publice*. În cazul acestui tip de accepțiune, contenciosul

administrativ reprezintă, în cadrul dreptului administrativ, o **instituție juridică** ca ramură de drept. [13, p.105]

Trebuie să subliniem că, aplicarea principiului separației puterilor în stat este de natură să asigure un echilibru și un control între cele trei puteri: legislativă, executivă și judecătorească, care colaborează sau se controlează reciproc pentru buna funcționare a statului. Astfel, colaborarea și controlul autorităților judecătorești (ce exercită puterea judecătorească) la asigurarea aplicării corecte a legii de către autoritățile administrației publice, este o condiție necesară și de o importanță majoră întru întărirea ordinii de drept. Acest control, efectuat fie de către instanțele speciale jurisdicționale, fie de către instanțele judecătorești de drept comun, ce are ca scop soluționarea litigiilor generate de activitatea autorităților administrației publice sau de funcționarii acestora poartă denumirea de **contencios administrativ**. [10, p.3]

Prin urmare, contenciosul administrativ, nu ar fi nimic altceva decât totalitatea mijloacelor juridice puse la dispoziția cetățenilor pentru a putea acționa în vederea restabilirii ordinii de drept, tulburate prin actele juridice și faptele materiale ale organelor administrației de stat, intervenite în aplicarea legilor și în funcționalitatea serviciilor publice. [13, p.7]

Pornind de la faptul că **doctrina administrativă** identifică două tipuri majore de sisteme de drept, ce pot fi aplicate administrației: tipul *anglo-saxon* și tipul *francez*, aceste sisteme prezintă particularități specifice naționale, ca urmare a mutațiilor suferite după al doilea război mondial.[11, pp. 112-125]

Axându-ne pe sistemul de drept anglo-saxon, care diferă de cel francez prin prisma faptului că normele ce-l alcătuiesc aparțin dreptului comun, iar litigiile administrative sunt soluționate de către instanțele de drept comun și nu de instanțele specializate de contencios administrativ.

În Regatul Unit, subordonarea administrației publice controlului judiciar a avut loc într-un ritm lent, de-a lungul mai multor secole. În legea anglo-saxonă, nu a existat un context revoluționar francez care să impună prompt o limitare a puterilor suveranului, ce ar face o distincție clară între dreptul public și dreptul privat.[12, pp.232-235]

Existența dreptului administrativ a fost negată la sfârșitul secolului XIX de Albert Venn Dicey, jurist britanic și teoretician al dreptului constituțional, în lucrarea sa principală: *Introduction to the Study of the Law of the Constitution*, 1885. Acesta nu a recunoscut posibilitatea încadrării unui sistem separat de instanțe administrative (sistem de drept dualist) pentru a revizui deciziile administrației publice. În schimb, era considerat că, activitatea administrației publice ar trebui să fie supusă controlului instanțelor ordinare (un sistem de drept unitar).

Teoria excesului de putere (doctrina *ultra vires*) stă la baza dreptului administrativ anglo-saxon. Aceasta prevede că o autoritate poate exercita doar atâta putere cât îi permite legea, controlul judiciar având posibilitatea de a decide dacă autoritatea în cauză a acționat în limitele puterii sale legale (*intra vires*).

Cu toate acestea, teoria excesului de putere, conform jurisprudenței engleze, trebuie să fie aplicată în mod rezonabil.

În principiu, se admite că tot ceea ce poate fi considerat ca o concepție a ceea ce este autorizat de lege nu trebuie interpretat juridic, ca fiind un exces de putere.[12, pp.232-235]

Cea mai frecventă critică adusă doctrinei *ultra vires*, este incapacitatea sa de a explica legătura dintre intenția legislativă și regulile bunei administrări pe care instanțele le aplică prin controlul judiciar. Legătura directă dintre intenția legislativă și temeiurile pentru revizuire pe care doctrina tradițională *ultra vires* încearcă să le stabilească este supusă unei tensiuni deosebite atunci când se are în vedere dezvoltarea dreptului administrativ în timp.[8, pp. 129-158]

Trebuie de observat că, constrângerile care există asupra exercitării puterii discreționare nu sunt statice. Constrângerile existente evoluează și tipuri noi de control judiciar sunt adăugate la arsenalul judiciar. Schimbările în atitudinile judiciare față de drepturile fundamentale, acceptarea așteptărilor legitime și posibila includere a proporționalității ca fiind un control primordial în sine, sunt doar trei exemple ale acestui proces evolutiv. Aceste dezvoltări nu beneficiază de o explicație plauzibilă prin referire la intenția legislativă.[4, pp.63-90]

Paul Craig a criticat dur teoria excesului de putere, cu toate acestea, odată ce această doctrină este înțeleasă corect, dezvoltarea dreptului administrativ în timp este ușor de perceput. În cadrul modelului *ultra vires* modificat ce a fost stabilit, sarcina instanțelor nu este de a constata și efectua o intenție legislativă cristalizată cu privire la limitarea puterii discreționare, ci de a decide modul în care puterea discreționară ar trebui limitată pentru a se asigura că exercitarea acesteia respectă cerințele statului de drept. Recunoscându-se în acest fel, în mod deschis, creativitatea funcției judiciare.

În consecință, în loc să coreleze dezvoltarea dreptului administrativ cu modificările putative ale intențiilor legislative, doctrina modificată susține că astfel de evoluții se referă la evoluția, în timp, a conținutului principiului constituțional al statului de drept.[8, pp. 129-158]

Modul în care interpretarea legislației de către instanță se modifică în funcție de condițiile sociale, face ca punctul lor de vedere asupra limitelor puterii discreționare impuse de statul de drept să se modifice pe măsură ce constituția se dezvoltă în timp.

În 1965, a fost creată Comisia de drept, ca un organ statutar independent, care are dreptul de a propune strategii de reformă, de a codifica dreptul pozitiv și, totodată, poate să se asigure că legile sunt corecte, moderne și clare. Însă, doar în anul 1968, Camera Lorzilor a decis că este responsabilitatea instanțelor de judecată să examineze realitatea interesului public invocat de miniștri atunci când aceștia refuză să prezinte documente indispensabile pentru soluționarea cauzelor.

În prezent, în sistemul englez, hotărârile instanțelor se bazează pe justiție fundamentală (*natural justice – Nemo iudex in causa sua/ Audi alteram partem*), abuz discreționar de putere sau imunitate de interes public, care vizează dezvăluirea sau nedivulgarea informațiilor necesare pentru a sesiza cazul.

Trăsătura caracteristică a sistemului constituțional britanic presupune **absența unei constituții în sens formal**, și nu în sens material, întrucât la ansamblul coerent de cutume se adaugă texte juridice adoptate de Parlament, de o importanță deosebită pentru dezvoltarea instituțiilor politice din această țară, ca și pentru raporturile dintre guvernanți și guvernați (*Magna Charta Libertatum* (1215), *Petition of Rights* (1628), *Parliament Act* (1959)). Alături de aceste acte, se aplică și un număr mare de tradiții și cutume constituționale cu un rol funcțional bine stabilit, de a căror existență și obligativitate este conștientă întreaga națiune engleză, aceste simboluri constituționale tradiționale fiind respectate cu rigurozitate, fără a se simți nevoia unei codificări. [11, pp. 112-125]

Reieșind din faptul că Marea Britanie nu are o Constituție unitară, sistematizată și integral scrisă în care să fie prevăzută și garantată autonomia locală sau descentralizarea, cum întâlnim în cazul noilor constituții sau a celor revizuite din cadrul statelor europene continentale (mai ales *în cadrul legilor fundamentale adoptate în ultima perioadă*), se impun unele constatări:

- I. În primul rând, parlamentul britanic stabilește sau modifică, oricând și fără nici o îngrădire constituțională, raporturile dintre puterea centrală și cea din teritoriu, recunoscând existența unei ‘*guvernări locale*’, echivalentul european al autonomiei, consacrate legal, concomitent cu dreptul de control al statului, prin intermediul administrației și a justiției, asupra actelor autorităților locale.
- II. În al doilea rând, nu există o reglementare de principiu care să atribuie autorităților locale o competență generală, cadru, în problemele de interes local ale comunității ci numai împuterniciri special conferite acestora pe domenii de activitate în baza legii scrise sau a cutumei locale, ori a unor reglementări proprii locale în probleme de strict interes local neprevăzute în conținutul legilor, dar recunoscute de puterea centrală.
- III. În al treilea rând, guvernul acționează în raporturile sale cu administrația locală, numai în limitele atribuțiilor conferite de Parlament, prin lege oricând modificabilă de către legislativ.
- IV. În al patrulea rând, depășirea competenței încredințate de parlament executivului central sau celui local (*ultra vires*) este sancționată cu nevalabilitatea actului juridic administrativ emis în acest fel.

În concluzie, cu toate aceste limitări legislative și chiar și în condițiile absenței unor prevederi constituționale în materie, în Marea Britanie există o autogovernare locală reală, profundă și originală, care este similară în rezolvarea problemelor de interes local cu autonomia locală continentală de tutelă administrativă.

În legătură cu faptul că, în Marea Britanie, procesul de formare a instituțiilor de guvernare, în special a Monarhiei și Parlamentului a parcurs etape distincte, astfel încât, inițial a fost formată Coroana, ca simbol al autorității publice, apoi a apărut Parlamentul, ca reacție a burgheziei împotriva absolutismului regalității, manifestat deseori în forme violente.[11, pp. 112-125] Până la promulgarea actului numit Crown Proceedings Act (1947), responsabilitatea Coroanei și a puterilor publice a fost diminuată prin aplicarea principiului ‘The king can do no wrong’ (Regele nu greșește). Ținând cont de identitatea istorică a regelui și a justiției, părea absurdă chemarea în judecată a regelui sau a funcționarilor săi pentru daune.[10, pp. 147-148]

Chiar dacă Coroana continuă să se bucure de anumite privilegii în materia responsabilității, acțiunile în reparație pentru acte ilicite sau pentru nerespectarea unui contract care sunt intentate împotriva Coroanei sau a autorităților locale sunt judecate în conformitate cu principiile generale ale Common Law (Dreptul Comun).

Dat fiind faptul că Marea Britanie este o monarhie constituțională ereditară, reprezentantul legal al administrației centrale nu este statul ci Coroana. În acest sens, șeful statului domnește, dar nu guvernează [7, p. 253], cu alte cuvinte, monarhia acționează în limitele stabilite de Constituție, iar Guvernul ales acționează în numele Coroanei.[11, pp. 112-125] Puterile deținute de către Monarh pot fi utilizate, în mod legal, fără a fi necesar consințământul Parlamentului. Astfel, deciziile executivului pot fi luate într-un timp mai scurt, Guvernul având o libertate mai mare, la fel din motiv că acesta acționează în numele Coroanei.[1, p. 96]

Primul ministru a evoluat, de-a lungul timpului, de la rangul de ministru delegat de rege pentru a conduce ședințele cabinetului în absența monarhului, la persoana pe care monarhul trebuia să o numească obligatoriu în fruntea guvernului deoarece reprezenta liderul majorității parlamentare câștigătoare din Camera Comunelor.

Relațiile între autoritățile locale și controlul celor centrale.

Anglia. Toate consiliile, indiferent de nivel, au un statut egal, fără relații de subordonare sau control între ele, fiind autonome pe linia competențelor exclusive, iar cele paralele, comune sau concurente au obligația de a acționa împreună, ajungând la un comun acord.

Țara Galilor și Scoția. În această regiune, Adunarea Națională și respectiv, Parlamentul, exercită controlul de legalitate și cel financiar asupra consiliilor locale fără ca acestea să fie în subordonarea lor.

Irlanda de Nord. În Irlanda de Nord, cvasiinexistența atribuțiilor proprii ale consiliilor de district, conduce la inexistența oricăror raporturi cu Adunarea semiautonomă. Secretariatul de stat anumit creat, controlează circumscripțiile administrative înființate de puterea centrală în teritoriu, pe anumite sectoare de activitate.

Aplicarea principiului legalității în activitatea administrativă a Regatului Unit. În Marea Britanie, restrângerile legale aduse administrației se bazează pe cele două principii constituționale fundamentale, și anume *suveranitatea nelimitată a Parlamentului* dar și *puterea legislativă supremă* a acestuia, împreună cu monarhul care nu cunoaște nici o îngrădire, iar administrația este supusă dreptului comun (*Common Law*) în forma adoptată de Parlament.

Libertatea de acțiune a executivului este limitată, nu numai de legea scrisă, dar și de principiile ‘Justiției naturale’ și ale dreptului cutumiar, în special sub aspect procedural, în baza unor reguli cum sunt cele referitoare la faptul că nimeni nu poate fi judecător al propriei cauze sau că orice persoană are dreptul la audiere judiciară într-o cauză ce îl vizează. Aceste reguli se aplicau, inițial, doar procedurilor judiciare, fiind aplicate ulterior și celor administrative, cu scopul adoptării deciziilor executive.

Supremația legii presupune și egalitatea tuturor în fața ei fără nici o discriminare, inclusiv egalitatea în fața tribunalelor ordinare.[9, pp. 1465-1466]

În acest sens, doctrina juridică engleză nu a recunoscut supremația nici unui alt tip de drept, în afara legii, cum ar fi dreptul administrativ, și nici o altă jurisdicție, de genul tribunalelor administrative franceze. A fost acceptată doar jurisdicția tribunalelor ordinare, de drept comun.

Pe parcurs, a fost format dreptul administrativ britanic și tribunalele administrative special create întru soluționarea conflictelor purtate cu executivul. Acestea nu sunt decât organe administrative care exercită funcții jurisdicționale sau quai-jurisdicționale, sub supravegherea unui Consiliu al tribunalelor.[5, p. 98]

În UK, numărul de tribunale depășește 2000. Ele sunt împărțite în trei categorii [6, p. 196]:

- 1 *Tribunalele administrative;*
- 2 *Tribunalele speciale;*
- 3 *Tribunalele statutare;*

Ca orice hotărâre pronunțată de jurisdicții de primă instanță, deciziile tribunalelor administrative pot fi în general atacate cu apel. Această cale de atac este examinată de către o autoritate, alta decât pentru toate deciziile contestate (ex. Pentru anumite apeluri, ministrul este autoritatea în fața căruia se face apelul). Hotărârile de apel ce nu au judecat în ultimă instanță și cele ale Curții Superioare, pot fi aduse în fața Curții de Apel (*pentru Anglia, țara Galilor și Irlanda de Nord*) sau în fața Inner House of the Court session (*pentru Scoția*). În final, deciziile pot, în ultimă instanță, să facă obiectul unui recurs în fața Camerei Lorzilor.[10, pp. 147-148]

Deciziile tribunalelor administrative și cele ale miniștrilor pot fi supuse unei revizuirii judiciare în fața Curții Superioare. Dacă apelul este calea de a impune o decizie judecătorului de la fond, revizuirea judiciară nu poate decât să anuleze sau să confirme decizia tribunalului.[10, pp. 147-148]

Observarea sistemului administrativ și de guvernare locală din Marea Britanie conduce la concluzia că acesta pare a fi unul în criză, deoarece în ultimele două decenii au fost reduse puterile autorităților locale și autonomia locală. Au fost limitate autonomia decizională și cea financiară, iar structura de organizare la nivel local a făcut obiectul unei evaluări în vederea unei reforme radicale, aceasta fiind o formă caracteristică de tutelă administrativă[11, pp. 112-125]

Sistemul englez pare a se zbate între modelul tradițional, bazat pe cutumă, și încercarea de a împrumuta forme de administrație locală provenite de pe continent. Acestea rezultă, de cele mai dese ori, un hibrid incapabil să funcționeze.

Principiul-cheie tradițional al sistemului local, este că poziția dominantă trebuie exercitată într-o manieră voluntară și colegială de către un consiliu ales, și în mod particular de către comisiile sale. Acest sistem este însă inapt de a rezolva problemele complexe ale administrației moderne.

Pentru a remedia acest fapt au fost avansate mai multe opțiuni care au ca punct comun ideea unei anumite separări a puterilor sau separarea funcției deliberative de cea executivă.

Referințe bibliografice:

1. Alexandru, I., Căraușan, M., 2007. *Dreptul administrativ în Uniunea Europeană*. București: Lumina Lex, p.96.
2. Brezoianu, D., Oprican, M., 2002. *Contenciosul administrativ*. București: Editura Universității "Titu Maiorescu", p. 9, 10.
3. Coman-Kund, L., 2003. *Sisteme administrative europene*. Sibiu: Casa de Presă și Editură Tribuna, pp.104-106.
4. Craig, P., 1998. Ultra Vires and the Foundations of Judicial Review. *The Cambridge Law Journal*, 57(1), pp.63-90.
5. David, R., Blanc-Jouvan, X., 1998. *Le droit anglais*. Paris: Presses Universitaires de France, p.98.
6. Dragoș, D., 2002. *Procedura contenciosului administrativ*. București: All Beck, p.196.
7. Duculescu, V., 1999. *Drept constituțional comparat*. București: Editura Lumina Lex, p.253.
8. Elliott, M., 1999. The Ultra Vires Doctrine in a Constitutional Setting: Still the Central Principle of Administrative Law. *The Cambridge Law Journal*, 58(1), pp.129-158.
9. McCubbins, M., Rodriguez, D. and Weingast, B., 2010. The Rule of Law Unplugged. *SSRN Electronic Journal*, 59, pp.1465-1466.

10. Mrejeru, T., 2003. *Contenciosul administrativ. Doctrină. Jurisprudență*. București: Editura All Beck, pp.3, 7, 147-148, 150.
11. Ploscar, A., 2007. Particularities of the British Administrative System. *Curentul Juridic*, 3-4, pp.112-125.
12. Săraru, C., 2017. Administrative litigation systems in Europe. *Juridical Tribune*, 7(1), pp.232-235.
13. Rarincescu, C., 2019. *Contenciosul administrativ român*. 2nd ed. București: Editura Universul Juridic, p.105.
14. Ubv.ro. 2021. [online] Available at:
<<http://www.ubv.ro/santai/Sisteme%20administrative%20europene.pdf>> [Accessed 18 April 2021].
15. Vedinaș, V., 1999. *Universitatea "Spiru Haret", Introducere în Dreptul Contenciosului Administrativ*. București: Editura Funației "România de mâine", p.5.

ASPECTE TEORETICO-NORMATIVE PRIVIND PROTEJAREA VICTIMELOR VIOLENȚEI DE FAMILIE

THEORETICAL-NORMATIVE ASPECTS REGARDING THE PROTECTION OF VICTIMS OF FAMILY VIOLENCE

Natalia SAITARLIÎ,

avocat, dr., conf. univ.,

Universitatea de Stat „B. P. Hasdeu” din Cahul

E-mail: saitarli.natalia@usch.md

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-1147-4477>

Rezumat: *Prevenirea și combaterea violenței în familie, ca element al politicii naționale de ocrotire și sprijinire a familiei, reprezintă o preocupare majoră a Guvernului Republicii Moldova. Prin adoptarea legii-cadru cu privire la prevenirea și combaterea violenței în familie s-a făcut un pas important în crearea mecanismului instituțional și operațional de soluționare a cazurilor de violență în familie, marcând asumarea și implementarea de către Republica Moldova a angajamentelor internaționale de respectare a drepturilor omului.*

Scopul studiului este de a analiza procedura de executare a reglementărilor privind protejarea victimelor violenței de familie prin luarea anumitor măsuri față de agresor.

Cuvinte cheie: *autoritățile administrației publice, victima, agresor, măsuri de protecție.*

Summary: *The prevention and combating of family violence, as an element of the national policy of protecting and supporting the family, represents a major concern of the Government of the Republic of Moldova. Through the adoption of the framework law on the prevention and combating of family violence, an important step was taken in the creation of the institutional and operational mechanism for solving cases of family violence, marking the assumption and implementation by the Republic of Moldova of international commitments to respect human rights.*

The purpose of the study is to analyze the procedure for the enforcement of regulations regarding the protection of victims of family violence by taking certain measures against the aggressor.

Key words: *public administration authorities, victim, aggressor, protective measures.*

Violența față de femei și violența în familie reprezintă una dintre cele mai grave și răspândite infracțiuni cu care se confruntă societățile contemporane, lezând drepturile și demnitatea umană a membrilor acestora. Fenomenele respective persistă în toate statele lumii, indiferent de modul de organizare politică sau economică a acestora, bunăstarea societății, rasă, cultură¹.

Conform literaturii de specialitate *violență în familie* este orice act vătămător, fizic sau emoțional care are loc între membrii unei familii. Aceasta poate include un singur episod sau mai multe acte de violență, formând un model de comportament abuziv prin exercitarea controlului de către agresor (făptuitor) asupra victimei, în mod intenționat².

Caracteristicile principale ale violenței în familie sunt următoarele:

- violența în familie este un comportament învățat;
- violența în familie este un comportament repetitiv și cuprinde diferite tipuri de abuz care pot trece dintr-unul în altul sau în combinație;
- făptuitorul este cauza violenței domestice și nu consumul de alcool, victima sau relațiile dintre ei;

¹<https://msmps.gov.md/wp-content/uploads/2021/04/Raport-2020-privind-violen%C8%9Ba-%C3%AE-familie-%C8%99i-fa%C8%9B%C4%83-de-femei.pdf>

² <https://ardom.ro/articole/ce-este-violenta-in%20familie>

- pericolul pentru victimă și copii crește pe timpul separării dintre parteneri;
- comportamentul victimei depinde de modurile de supraviețuire la care a aderat¹.

Violența poate fi de mai multe forme: fizică, psihologică, sexuală, spirituală, economică ori abuz economic. Orice formă de violență se manifestă prin anumite acțiuni din partea agresorului față de victimă.

De exemplu, violența fizică se manifestă prin îmbrânciri, palmui, loviri cu/de obiecte, lovituri cu picioarele sau cu pumnul, tragere de păr, izbirea victimei de pereți sau de mobilă, sugrumare, etc.

Violența psihologică se manifestă prin: umiliri și înjurături, batjocorire, criticarea opiniilor sau sentimentelor, amenințări cu bătaia, amenințare că o să ia copii, folosirea copiilor pentru a trezi sentimente de vină, neglijare, amenințare, distrugere demonstrativă a obiectelor, manipulări psihologice sau izolarea forțată de prieteni, familie, copii, școală și/sau serviciu, etc. Abuzul emoțional este grav, deoarece rănilor emoționale ar putea să se vindece foarte greu.

Violența sexuală se manifestă prin: constrângere la relații sexuale sau atingeri nedorite, contactul sexual continuat după cererea de a-l opri, sau forțarea cuiva să se supună la o relație sexuală neprotejată sau umilitoare.

Violența spirituală se manifestă prin: limitarea sau interzicerea practicării unui cult religios sau unui mod de viață.

Violența economică se manifestă prin: interzicerea de a avea sau păstra un serviciu, limitarea accesului la veniturile și bunurile familiei, de a avea bani proprii, lipsire de mijloace de existență precum hrană, medicamente, etc.

Abuz economic: încercarea de a face persoana dependentă financiar, de exemplu menținerea unui control total asupra resurselor financiare, îngădirea accesului la bani, interzicerea frecventării școlii/continuării studiilor sau angajării la un post de muncă².

Cum demonstrează practica, cu regret, violența în familie are un caracter ciclic, care nu se oprește de la sine. După „explozii de violență” vine o perioadă de împăcare, momente în care agresorul promite că „nu se va mai întâmpla”, după care vine o altă „furtună”. Cu timpul, actele de violență devin tot mai frecvente și mai grave, iar perioadele blânde devin tot mai scurte sau dispar cu totul și ciclul de violență continuă.

Prevenirea și combaterea violenței în familie, ca element al politicii naționale de ocrotire și sprijinire a familiei, reprezintă o preocupare majoră a Guvernului Republicii Moldova. Prin adoptarea legii-cadru cu privire la prevenirea și combaterea violenței în familie³ s-a făcut un pas important în crearea mecanismului instituțional și operațional de soluționare a cazurilor de violență în familie, marcând asumarea și implementarea de către Republica Moldova a angajamentelor internaționale de respectare a drepturilor omului⁴.

Scopul studiului este de a analiza procedura de executare a reglementărilor privind protejarea victimelor violenței de familie prin luarea anumitor măsuri față de agresor.

Astfel, potrivit reglementărilor Legii cu privire la prevenirea și combaterea violenței în familie, art. 12, *victima are dreptul să sesizeze orice caz de violență în familie și să solicite protecție*. În cazul respectiv, primul organ care este competent să protejeze victima este poliția. Reprezentantii organului de poliție ori la apelul victimei, ori la adresarea directă la ei sunt obligați să explice victimei că este necesară să fie scrisă cerere din partea ei, s-o ajute la întocmirea cererii, și s-o înregistreze. Art. 13 din lege prevede că *reprezentanților organelor cu funcții de prevenire și combatere a violenței în familie li se interzice să întreprindă acțiuni menite să descurajeze victima în denunțarea actelor de violență la care este supusă*. Cu

¹ Idem

² <https://ardom.ro/articole/ce-este-violenta-in%20familie>

³ Legea Republicii Moldova cu privire la prevenirea și combaterea violenței în familie. Nr. 45 din 01.03.2007. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 18.03.2008, nr. 55-56.

⁴ <https://msmps.gov.md/wp-content/uploads/2021/04/Raport-2020-privind-violen%C8%9Ba-%C3%AEn-familie-%C8%99i-fa%C8%9B%C4%83-de-femei.pdf>

alte cuvinte, poliția este obligată să răspundă imediat la adresările victimelor privind cazurile de violență în familie și să nu subestimeze importanța acțiunilor de contracarare a oricăror forme de violență în familie.

Pentru aceasta, în continuare, reprezentanții organului de poliție, sunt obligați să audieze persoana care este bănuită în comiterea actelor de violență. În cazul apelului de la victimă, sunt obligați să vină la locul aflării victimei, să aprecieze situația pe loc.

Și, în conformitate cu art. 12¹ din lege, *în caz de stabilire la locul faptei, ca urmare a evaluării riscurilor, a circumstanțelor din care rezultă o bănuială rezonabilă că au fost comise acte de violență în familie și/sau persistă un pericol iminent de repetare sau comitere a acțiunilor violente, organul de poliție este obligat să dispună imediat eliberarea **ordinului de restricție de urgență** în privința agresorului pentru înlăturarea situației de criză și, concomitent, întreprinde acțiunile necesare de constatare a comiterii infracțiunii de violență în familie.*

Ordinul de restricție de urgență se eliberează pe 10 zile, prevede obligarea agresorului, în perioada dată, de a părăsi locul de trai comun cu victima (victime). Cu alte cuvinte față de agresor este stabilită o măsură – interzicerea de a se apropia de victimă în timp de 10 zile. Acest ordin se pune imediat în aplicare, agresorului și victimei, sub semnătură, se aduc la cunoștință restricțiile aplicate, drepturile și obligațiile care le revin, și despre răspunderea pentru neexecutarea cerințelor ordinului de restricție. Agresorul este în drept să conteste ordinul de restricție de urgență în instanța de judecată în condițiile contenciosului administrativ. Depunerea cererii nu suspendă acțiunea ordinului de restricție.

Controlul executării măsurilor stabilite în ordinul de restricție de urgență se efectuează de către angajații postului sau ai sectorului de poliție din localitate în modul prevăzut de lege.

Practica demonstrează că în timpul îndeplinirii atribuțiilor sale reprezentanții organului de poliție se confruntă cu următoarele probleme:

- nu poate fi găsit agresorul, în caz de eschivare a lui, pentru ca să fie audiat ori să-i fie adusă la cunoștință ordinul de restricție de urgență;
- este greu de controlat agresorul, în timp de 10 zile, care este obligat să părăsească locul de trai comun cu victima, și nu are alt loc de trai.

Anume în perioada eschivării ori necontrolării agresorului există un risc înalt pentru victimă, deoarece agresorul în perioada dată poate să vină și a săvârși, din nou, acțiuni violente față de ea. Ceea ce, cu regret, și se întâmplă. Statul a încercat să rezolve problema dată prin deschiderea diferitor centre (plasamente) atât pentru victime, cât și pentru agresori, ceea ce, în opinia noastră, prezintă o soluție foarte bună. Numai pentru femeile victime ale violenței în familie plasamentele sunt temporare, și neavând alt loc de trai, victima cu copii este nevoită să se întoarcă la agresor. Numărul plasamentelor pentru agresori este mic, și nu există în toate unitățile administrativ-teritoriale ale Republicii Moldova. De ce agresorul, deja cum am menționat, încalcă măsurile prevăzute în ordinul de restricție de urgență, prin întoarcerea, mai devreme, la locul de trai comun cu victima și continuă acțiunile violente față de ea.

Este important de a adăuga că scopul centrelor date este de a lucra nu numai cu victime, dar și cu agresori. Unele din aceste centre, de exemplu Centrul Maternal „Ariadna” (Drochia)¹, oferă următoarele servicii: prevenirea violenței în familie și acordarea asistenței specializate victimelor; plasament de urgență; organizarea unor servicii de urgență în situația femeilor abuzate în cadrul familiei, precum și organizarea serviciilor de consiliere pentru agresorii familiari. Considerăm că, pentru eficacitatea mai mare în domeniul prevenirii și combaterii violenței în familie numărul centrelor sau serviciilor pentru agresori trebuie să fie mai mare.

La fel, din cele analizate, putem constata că și organul de poliție are un rol important la etapa inițială a îndeplinirii reglementărilor privind prevenirea și combaterea violenței în familie, deoarece anume de la aplicarea efectivă a măsurilor de convingere și măsurilor prevăzute în ordinul de restricție de urgență față de agresor depinde comportamentul lui în continuare.

¹<https://cidsr.md/ro/drepturi-sexuale-si-reproductive/servicii-centre-de-asistenta-si-protectie-pentru-victimele-violentei-familie/>

În cazul continuării comportamentului agresiv, în conformitate cu art. 13 din lege, victima este în drept să se adreseze la instanța de judecată și să ceară deja eliberarea ordonanței de protecție. Acțiunea ordinului de restricție de urgență, în acest caz, se prelungește de drept și încetează odată cu punerea în aplicare a măsurilor de protecție stabilite de judecată.

Cererea pentru eliberarea ordonanței de protecție poate fi depusă de către victimă personal sau prin reprezentant. În cazul dat victima are posibilitate să se adreseze la avocatul de stat, avocatul care oferă asistența juridică garantată de stat¹. Este important de a menționa că cererea pentru eliberarea ordonanței de protecție în interesele copilului sau ale persoanei în privința căreia este instituită o măsură de ocrotire judiciară poate fi depusă de autoritatea tutelară locală sau de procuror și în lipsa solicitării din partea victimei sau a reprezentantului ei legal.

După ce cererea este depusă la instanța de judecată, instanța este obligată s-o examineze în timp de 24 ore, în conformitate cu prevederile Codului de procedură civilă și Codului de procedură penală.

În conformitate cu art. 15 din Legea cu privire la prevenirea și combaterea violenței în familie, instanța de judecată după examinarea cererii, și în cazul confirmării faptului violenței în familie, emite ordonanța de protecție, prin care poate oferi asistență victimei și copiilor ei, aplicând agresorului următoarele măsuri:

a) *obligarea de a părăsi temporar locuința comună ori de a sta departe de locuința victimei, fără a decide asupra modului de proprietate asupra bunurilor;*

b) *obligarea de a sta departe de locul aflării victimei, excluzînd și orice contact vizual cu victima sau cu copiii acesteia, cu alte persoane dependente de ea;*

c) *interzicerea oricărui contact, inclusiv telefonic, prin corespondență sau în orice alt mod, cu victima sau cu copiii acesteia, cu alte persoane dependente de ea;*

d) *interzicerea să se apropie de anumite locuri: locul de muncă al victimei, locul de studii al copiilor, alte locuri determinate pe care persoana protejată le frecventează;*

e) *obligarea, pînă la soluționarea cazului, de a contribui la întreținerea copiilor pe care îi are în comun cu victima;*

g) *limitarea dispunerii unilaterale de bunurile comune;*

h) *obligarea de a participa la un program special de tratament sau de consiliere dacă o asemenea acțiune este determinată de instanța de judecată ca fiind necesară pentru reducerea violenței sau dispariția ei;*

i) *stabilirea unui regim temporar de vizitare a copiilor săi minori;*

j) *interzicerea de a păstra și purta armă.*

Măsurile de protecție se aplică pe un termen de până la 3 luni. Ele pot fi revocate în condițiile prezentei legi și pot fi prelungite în cazul unei cereri repetate din partea victimei sau al nerespectării condițiilor prevăzute în ordonanța de protecție.

Foarte bine că în timpul examinării cauzei în cadrul instanței de judecată la ședință în afară de victimă, reprezentantul ei, agresorului este prezent și reprezentantul organului de poliție (agentul constatat) care și este responsabil de a confirma faptul violenței în familie. În caz de neprezentare a agresorului la ședință, din motivul eschivării lui (dacă este găsit este adus forțat de poliție la ședință), reprezentantul organului de poliție este responsabil imediat să-i aducă la cunoștință agresorului conținutul ordonanței de protecție.

În afară de aceasta, după ce agresorului i-a fost adusă la cunoștință ordonanța de protecție el trebuie să fie supus monitorizării electronice. Cu alte cuvinte, agresorului trebuie să fie pusă pe picior brățara electronică, victima primește o cutie, și în caz dacă agresorul nu păstrează distanța dintre el și victima, cel puțin 300 m., aparatul transmite semnal autorității responsabile de supravegherea victimei – organului de probațiune. Și victima în același timp, dacă vede că există pericol pentru viața și sănătatea ei, ori copiilor, este obligată să sune 112.

¹ <https://www.justitietransparenta.md/asistenta-juridica-garantata-de-stat/>

Practica demonstrează că și la etapa dată există probleme, după cum s-a menționat deja:

- nu poate fi găsit agresorul, în caz de eschivare a lui, pentru ca lui să-i fie adusă la cunoștință ordonanța de protecție și măsurile care urmează să fie aplicate față de el;
- este greu de controlat agresorul, în timp de 3 luni, care este obligat să părăsească locul de trai comun cu victima, și nu are alt loc de trai.

Avem cazuri când agresorul se ascunde și nu deschide ușa când vine poliția, ori nu poate fi găsit o săptămână, o lună de către poliție, unii reușesc să plece peste hotare pe 3 luni până la expirarea ordonanței de protecție, respectiv rămân nemonitorizați din partea organului de probațiune și prezintă mare pericol pentru victimă, influențând pe ea mai mult psihologic prin transmiterea ei mesajelor cu amenințări. Adică victima se simte neprotejată și mai mult suferă din punct de vedere psihologic, așteptând, permanent, realizarea amenințărilor de către agresor.

Ori dacă dacă agresorului îi este pusă brățara electronică, dar el nu are unde de a trăi, vrând nevrând el se întoarce la victimă. Prin ce încalcă ordonanța de protecție, este pornit dosarul penal conform Codului penal și el deja este tras la răspunderea penală, care prevede pentru el așa sancțiuni ca munca în folosul comunității ori închisoare. Nu suntem siguri, că după închisoare agresorul poate să devină mai blând, considerăm că reeducarea agresorului va fi efectivă dacă va fi făcută calitativ până la închisoare. Pentru aceasta considerăm că legea trebuie să prevadă expres procedura și sancțiunile în caz de eschivare a agresorului de la poliție, în caz de neprezentare la organul de probațiune. La fel, considerăm, că agresorii care n-au alt loc de trai, trebuie să fie plasați obligatoriu la centru special pentru agresori, prin ce, în opinia noastră, va fi mai bine asigurată supravegherea asupra agresorului, respectiv mai bine va fi protejată victima violenței de familie.

Prin urmare, considerăm că pentru aplicarea mai efectivă a prevederilor legii cu privire la prevenirea și combaterea violenței în familie, pentru protejarea mai bună a victimelor violenței de familie trebuie să existe reglementări exprese cu privire la procedura și sancționarea agresorului în caz de eschivarea lui de la poliție, neprezentarea la organul de probațiune, ori plasarea lui obligatorie în centru special, în caz dacă n-are alt loc de trai.

Referințe bibliografice:

1. <https://msmps.gov.md/wp-content/uploads/2021/04/Raport-2020-privind-violen%C8%9Ba-%C3%AEn-familie-%C8%99i-fa%C8%9B%C4%83-de-femei.pdf>
2. <https://ardom.ro/articole/ce-este-violenta-in%20familie>
3. Legea Republicii Moldova cu privire la prevenirea și combaterea violenței în familie. Nr. 45 din 01.03.2007. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 18.03.2008, nr. 55-56.
4. <https://cidsr.md/ro/drepturi-sexuale-si-reproductive/servicii-centre-de-asistenta-si-protectie-pentru-victimele-violentei-familie/>
5. <https://www.justitietransparenta.md/asistenta-juridica-garantata-de-stat/>

GEOPOLITICA GAZEDUCTELOR ȘI SECURITATEA ENERGETICĂ EUROPEANĂ

GEOPOLITICS OF GAS PIPELINES AND EUROPEAN ENERGY SECURITY

Vasile ANDRIEȘ,

dr.,

Catedra Științe Politice și Administrative

Universitatea „Bogdan Petriceicu Hasdeu” din Cahul

E-mail: andriesvasile@yahoo.fr

ORCID: 0000-0002-8312-8741

Rezumat: În cadrul prezentului articol ne propunem să examinăm aspecte legate de securitatea energetică a Uniunii Europene în contextul „crizei gazelor”, provocate de Federația Rusă. În acest sens, vom analiza politica coridoarelor gazifere construite de Rusia, prin intermediul cărora a „legat” sistemul energetic european de propriile livrări, determinând o stare de dependență. La fel, vom examina anumite acțiuni ale UE, orientate spre depășirea dependenței rusești, dar și a crizei. Finalmente, vom interveni cu o serie de propuneri și recomandări.

Summary: In this article, we propose to examine aspects related to the energy security of the European Union in the context of the “gas crisis” caused by the Russian Federation. In this sense, we will analyze the policy of the gas corridors built by Russia, through which it “linked” the European energy system to its own supplies, causing a state of dependence. In the same way, we will examine certain actions of the EU, aimed at overcoming Russian dependence, but also the crisis. Finally, we will intervene with a series of proposals and recommendations.

Importurile de resurse energetice ale Uniunii Europene s-au majorat cu 30% din 1991 până în 2011. După accidentul nuclear de la Fukushima din 2011, mai multe state europene au început să renunțe treptat la centralele nucleare, producând energia electrică la centralele termice pe baza gazelor naturale. Primăvara arabă din 2011, a provocat o criză energetică profundă în domeniul hidrocarburilor.

La 2 februarie 2011, Comisia Europeană a stabilit o nouă „viziune strategică integrată privind depășirea obstacolelor de pe piețele de mărfuri”, centrată pe patru axe:

- identificarea materiilor prime critice;
- îmbunătățirea cadrului de reglementare care facilitează extracția durabilă a materiilor prime în cadrul Uniunii Europene (este vorba de gazele și sist);
- sporirea eficienței resurselor și promovarea reciclării;
- consolidarea promovării eforturilor de cercetare și de inovare de-a lungul lanțului valoric al materiilor prime: extracție, substituție, tratare, reciclare și utilizarea eficientă a resurselor ¹.

Consumul energiei primare a Uniunii Europene (întregul volum al energiei consumate sau folosite pentru a fi transformată) în 2021 echivala aproximativ cu 1,4 miliarde tone de petrol, ponderea petrolului fiind de circa 36%, a gazului 22,3% și cărbunelui 11% ².

Reieșind din considerentul că petrolul poate fi livrat atât prin conducte, cât și pe cale navală sau terestră, gazoductele reprezintă (reprezentau) cea mai eficientă și sigură modalitate de asigurare a beneficiarului/consumatorului. Totodată, subiectul gazelor naturale este unul extrem de sensibil și pentru Republica Moldova, din care cauză va constitui obiectivul esențial al demersului nostru analitic.

În 2021, cele 27 de țări ale Uniunii Europene au consumat 412 miliarde metri cubi de gaze, utilizate în principal pentru: 30 % producerea de energie electrică și termică, 24 % gospodării, 22,6 % industrie și 10,6 % industria serviciilor. Alte utilizări energetice și neenergetice reprezintă puțin peste 11 %. Din

¹ Castel, V. L'Union européenne, entre indépendance énergétique et vulnérabilités stratégiques. <https://doi.org/10.7202/1063096ar>

² L'énergie dans l'Union européenne, <https://www.touteleurope.eu/environnement/l-energie-dans-l-union-europeenne/>

volumul total, 83% au constituit gazele de import. Cel mai mare exportator a fost Federația Rusă cu o cotă de 45% (cifră scăzută la 14 % în septembrie 2022), urmată de Norvegia cu 22% și Algeria 10% ¹.

Sursele Eurostat vin cu alte date, deși nu modifică substanțial tabloul general (Figura 1).

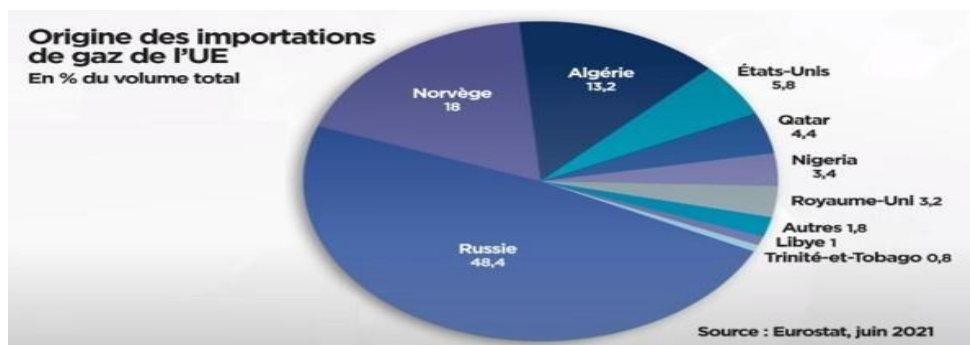
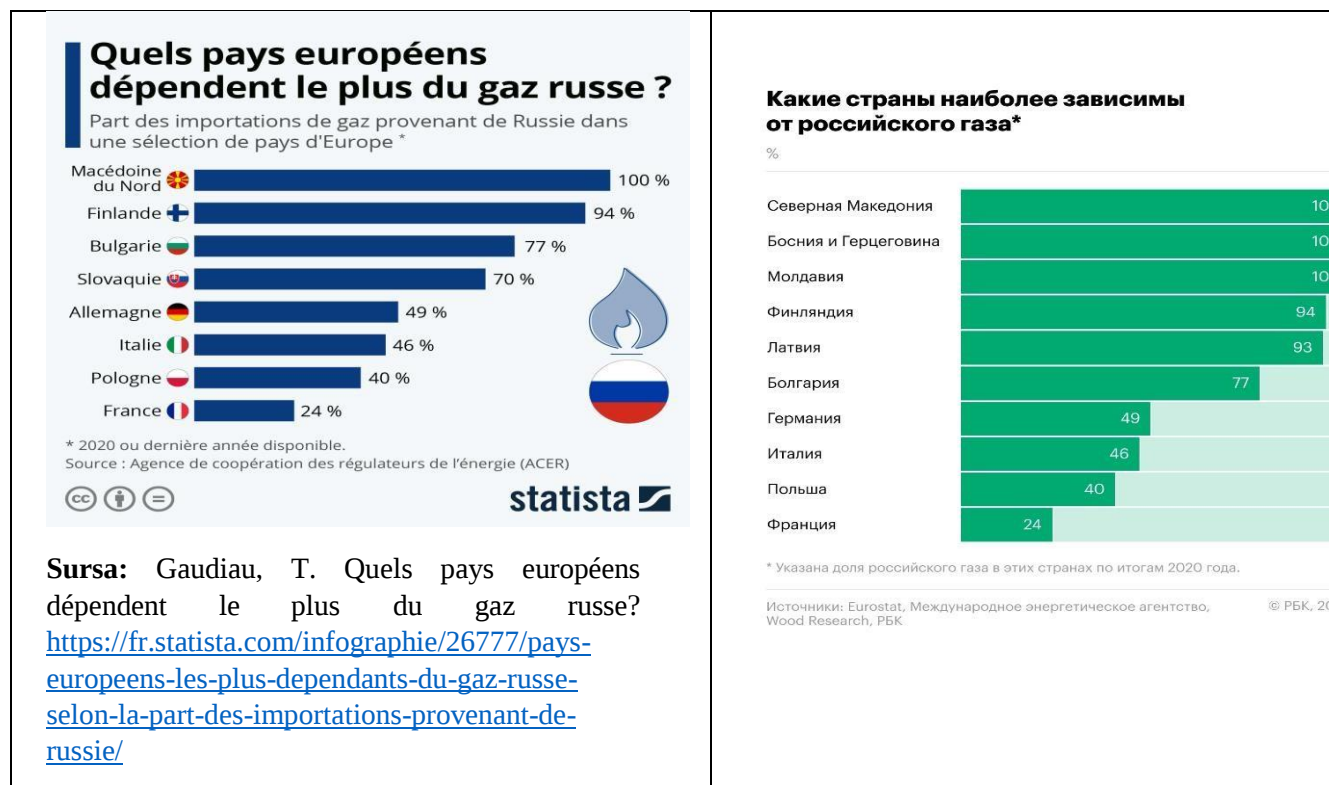

Figura 1. Originea importurilor de gaze ale UE în anul 2021

Cele mai dependente țări europene de gazul rusesc în perioada anilor 2020-2021 erau: Macedonia de Nord, Bosnia și Herțegovina, Republica Moldova, Finlanda, Letonia, Bulgaria, Germania, Italia, Polonia și Franța.

Figura 2. Dependența țărilor europene de gazul rusesc

Sursa: Gaudiau, T. Quels pays européens dépendent le plus du gaz russe?

<https://fr.statista.com/infographie/26777/pays-europeens-les-plus-dependants-du-gaz-russe-selon-la-part-des-importations-provenant-de-russie/>

Tradițional, Uniunea Sovietică livra gazele în Europa, destinate atât lagărului socialist, cât și celui capitalist prin conducta **Soyuz**, care traversa Ucraina, având trei ramificații (tronsoane), cel sudic fiind orientat spre Republica Moldova și Bulgaria.

Figura 3. Harta gazoductelor Federației Ruse spre Europa

¹ Infografic - De unde provin gazele utilizate în UE? <https://www.consilium.europa.eu/ro/infographics/eu-gas-supply/>

În anul 1999, Rusia a lansat un nou gazoduct **Yamal-Europe**, orientat spre ocolirea Ucrainei, având ca destinație finală RFG, care traversează Bielorusia și Polonia și prin care în perioada noiembrie 1999 - decembrie 2007, au fost furnizate aproximativ 180 de miliarde m³ de gaz *.

La 1 ianuarie 2006 este redus volumul gazelor livrate Ucrainei de la 420 la 300 milioane metri cubi, ca motiv servind datoriile față de Rusia. Președintele ucrainean Iușcenko preia tactica lui Lukașenko, acoperind deficitul din conductele de tranzit, ceea ce a afectat mai multe țări europene. Bruxelles-ul este nevoit să intervină în calitate de arbitru, invitând ambele părți la masa de dialog. În rezultat, ucrainenii au reușit să-și protejeze sistemul energetic, dar a fost majorat considerabil prețul. Totodată, Rusia nu a reușit să acapareze piața ucraineană, dar și-a făcut prezența. Astfel, în 2006 este constituită societatea de tip închis Ucgaz-Energo în care 50% din acțiuni îi aparțin concernului Naftogaz Ucraina și 50 – companiei ruso-ucrainene Rosukrenergo, unde 50% din acțiuni le deține Gazpromul.

În rezultatul majorării tarifelor și a furturilor din rezervoarele strategice, Ucraina acumulează o datorie de 1,5 miliarde dolari față de Gazprom și i se sugerează să cedeze acțiunile concernului Naftogaz. La finele anului 2008 situația devine din nou tensionată, șeful concernului rus A.Miller insistă pentru încheierea unui nou contract și achitarea datoriei. Astfel, la 1 ianuarie 2009 din nou este sistată livrarea gazului Ucrainei și apar tensionări și acuzații reciproce care au durat întreaga lună ianuarie.

Așa numitul „război al gazelor” declanșat de Rusia și-a atins obiectivele. În primul rând, Moscova a argumentat expresia „luoarea vine de la răsărit”, demonstrându-i Europei vulnerabilitatea și dependența energetică față de Rusia. În al doilea rând, a provocat panică în rândul consumatorilor europeni, scindând statele membre ale Uniunii Europene în adepți ai colaborării cu Federația Rusă și adversari, promovând politica prețurilor preferențiale la gaze. În al treilea rând, a distanțat Kievul de Bruxelles, demonstrându-i UE că Ucraina nu este un partener fiabil, dar mai curând urmărește propriile interese mercantile ¹.

Pentru a evita și bloca Ucraina, Moscova a declarat inițierea construcției traseului **South Stream** prin care a dezbinat statele europene. Acest traseu urma să conecteze portul rus Beregovaya, prin Marea Neagră, cu portul bulgar Varna și ar fi traversat Serbia și Ungaria, spre Austria având o capacitate de 63 miliarde metri cubi anual. O derivație a conductei South Stream ar fi trecut prin Bulgaria și Grecia până în Italia. De altfel, Rusia nu a reușit să realizeze proiectul, confruntându-se cu rezistența Parlamentului UE, care prin rezoluția sa din aprilie 2014, le-a recomandat statelor UE să se abțină de la participarea la proiect.

Totodată, Federația Rusă nu a renunțat la ideea exportării gazelor pe **linia sudică**, inițiind construcția gazoductului **Blue Stream**, cu o capacitate maximă de 16 miliarde de metri cubi pe an. Lungimea totală a

* Un simplu calcul aritmetic: 180 mlrd. metri cubi distribuiți în 8 ani, echivalează cu circa 22,5 mlrd. metri cubi pe an, ceea ce constituie puțin peste 18% din consumul UE.

¹ Parisot, Th. Guerre du gaz : un accord entre Moscou et Kiev, RFI, 19/01/2009, http://www.rfi.fr/actufr/articles/109/article_77563.asp, consultat le 21 janvier 2009.

conductei este de 1.213 kilometri, de la stația de compresoare Beregovaya din Arkhipo-Osipovka până la terminalul Durusu din Turcia, traversând Marea Neagră. Chiar dacă lucrările au fost finalizate în 2003, livrările au început în 2005, din cauza disputei asupra prețurilor ¹.

În anul 2016 Rusia a finalizat proiectul **Turkstream**. Este o conductă de gaze naturale care circulă din Rusia până în Turcia. Pornește de la stația de compresoare Russkaya, lângă Anapa, în regiunea Krasnodar din Rusia, traversând Marea Neagră până la terminalul de recepție de la Kiyıköy. Conducta are o lungime de 1100 km, fiind divizată în două branșe și capacitate maximă de 31,5 mlrd. m³ de gaze anual, primele livrări începând în anul 2020 ².

Totodată, gazoductul funcționează doar la jumătate din capacitate. Mai mult decât atât, Ankara a renunțat în 2020 la exploatarea conductei *Blue Stream*, motivând prin dificultăți de ordin tehnic, dar și suficiența volumului primit prin Turkstream ³. Acest fapt a reieșit din strategia (contractul) Gazpromului **take-or-pay**, în baza căruia, compania fie preia întregul volum de la furnizor, fie plătește o penalizare pentru cantitatea neconsumată.

Dacă în martie 2019, Rusia era principalul furnizor de gaze pe piața turcă (33% din volum), deja în martie 2020, livrările către Turcia au scăzut cu 72%, iar Rusia a fost depășită de patru țări: Azerbaidjan (pondere - 23,5%) și Iran (14,2%). În ceea ce privește livrările de gaz natural lichefiat (GNL) - Qatar (20%) și Algeria (13,7%). Cota Rusiei a devenit de doar 9,9% (389,7 milioane de metri cubi) ⁴. Prin urmare, Turcia și-a asigurat propriile necesități energetice, devenind un actor geopolitic important în Eurasia, în calitate de țară de tranzit spre Europa.

Mai mult decât atât, președintele Erdogan utilizează cele două coridoare în calitate de instrument de presiune asupra lui Putin, în special după februarie 2022, obținând foarte mari facilități și reduceri la gaze, deoarece cele mai mari costuri pentru construcție le-a suportat compania Gazprom.

Un alt coridor energetic al Rusiei a vizat **direcția nordică**, care la fel era orientat spre izolarea Ucrainei, fiind destinat țărilor nord-europene, în special Germaniei. Menționăm că SUA au exercitat multiple presiuni, specificând că „ancorarea” RFG la noul gazoduct va conduce la creșterea dependenței față de Federația Rusă și, respectiv posibilitatea acesteia de a influența Uniunea Europeană. În pofida eforturilor depuse de autoritățile americane privind renunțarea la noul proiect, cancelarul german Merkel, dar și clientela companiilor energetice rusești au susținut construcția unui nou gazoduct **North Stream**.

Nord Stream 1 se întinde pe 1.200 km și funcționează din 2011, fiind singurul care era folosit la comerțul cu gaze și care putea trimite maxim 170 de milioane de metri cubi de gaze naturale pe zi din Rusia în Germania (Vyborg - Greifswald), asigurând circa 50% din necesitățile Germaniei. Per total, NordStream1 a furnizat în ultimii ani aproximativ 35% din necesarul de gaze naturale al Europei.

La fel, Moscova a decis construcția unei noi magistrale - **Nord Stream 2**, lucrările la care au demarat în mai 2018. Cele două conducte pornesc din Ust-Luga, localitate rusească din Golful Narva. Parcursul lor este în mare parte paralel cu Nord Stream 1 și punctul lor terminus este tot la Lubmin, în apropiere de Greifswald (landul federal Mecklenburg-Pomerania Anterioară). În iunie 2021 s-au încheiat lucrările la prima conductă, în septembrie s-au finalizat lucrările și la a doua. Însă din cauza războiului declanșat de Rusia împotriva Ucrainei, autoritățile germane au refuzat să licențieze Nord Stream 2.

Astfel, prin sancțiunile economice impuse Federației Ruse din cauza invadării Ucrainei, UE s-a confruntat cu o criză majoră a gazelor, determinată atât de prețurile enorme impuse, cât și de reducerea dramatică livrărilor.

Din cauza primelor crize a gazelor 2006/2009 (care de altfel au fost rezolvate într-un regim de urgență), Comisia Europeană s-a angajat să dezvolte utilizarea gazului natural lichefiat (GNL), untr-un combustibil ușor de transportat și depozitat, pentru a reduce dependența energetică și pentru a asigura securitatea aprovizionării. În februarie 2016, Comisia Europeană a prezentat o strategie europeană pentru GNL și stocarea gazului. Ca urmare, toate regiunile din Europa continentală au o conexiune directă sau indirectă la

¹ The Blue Stream Pipeline Project, Europe - Hydrocarbons Technology". Disponibil: www.hydrocarbons-technology.com.

² <https://gazpromexport.ru/projects/transportation/6/>

³ <https://www.interfax.ru/business/763881>

⁴ <https://www.rbc.ru/society/10/07/2020/5f08c3ff9a7947c8483647fd>

un terminal GNL. În prezent, există peste 20 de terminale GNL în Europa, dintre care 4 în Franța. Terminalele GNL din Cipru și Alexandroupolis din Grecia sunt în curs de dezvoltare și ar trebui să fie puse în funcțiune în 2023.

Astfel, Uniunea a fost pentru prima dată determinată să se asigure cu resurse gazifere de alternativă celor rusești, evitând un colaps total în sectorul energetic. Dincolo de GNL (care implică mari costuri: lichefierea, transportarea, construcția terminalelor pentru delichefiere și apoi a conductelor de livrare), s-a preconizat construcția unei noi conducte. Este vorba de proiectul Nabucco.

La 14 septembrie 2007, la Budapesta și-a ținut lucrările Conferința privind activizarea acțiunilor în cadrul proiectului Nabucco, la care au participat șefii de guvern ai țărilor implicate la fel ca și reprezentanți ai marelui capital, organizată cu suportul Comisiei Europene. În aceeași zi, două mari companii RWE din Germania și Gaz de France și-au anunțat acordul de a cofinanța proiectul. Însă Turcia a aplicat dreptul de veto pentru participarea Franței, fiind inclusă în consorțiul Nabucco Gas Pipeline International doar RWE cu o cotă de un miliard euro. Astfel din consorțiu urmau să facă parte: OMB din Austria, Holdingul Energetic Bulgar, compania MOL din Ungaria, Transgaz din România, BOTAS din Turcia și RWE din Germania.

Nu vom insista asupra examinării detaliilor tehnice ale proiectului, analizând doar sfidările de ordin politico-economic. La general, traseul urma să unească zăcămintele de gaz din Turkmenistan și Azerbaidjan, transportându-le prin Turcia, Bulgaria și România către Europa Centrală, finalizarea sa fiind preconizată pentru anul 2013.

Una din dificultăți a reieșit din poziția Turciei, care a exclus Franța insistând și asupra interzicerii accesului țărilor terță la rețea. Problema a fost soluționată prin semnarea Acordului interguvernamental de la Ankara în 2009 și obținerea derogării de la articolul 36 privind accesul terților la rețea.

O a doua dificultate reieșea din volumul relativ redus al rezervelor Azerbaidjanului pentru un termen mare și necesitatea colaborării cu regimul politic totalitar, instaurat la Ajgabad sau Teheran, precum și conectarea Turkmenistanului sau Iranului la rețelele din Baku.

Dar cea mai mare dificultate a reieșit din faptul că noua strategie venea în contradicție cu interesele Rusiei, din care cauză nu era lipsită de riscuri și amenințări. În primul rând, Rusia semnase cu Turkmenistanul un acord de lungă durată privind procurarea gazelor la un preț avantajos, prin care ar diminua cantitatea rezervelor. În al doilea rând, motivând prin securitatea ecologică putea pune bariere construcției liniei trans-carpene care ar uni Turkmenistanul cu Azerbaidjanul. În al treilea rând, Moscova exercita presiuni informaționale prin care încerca să demonstreze nerentabilitatea proiectului, motivând prin rezervele scunde și cheltuielile mari de construcție a gazoductului.

Totuși, în baza provocărilor actuale, Uniunea încearcă să-și modeleze sistemul energetic și diversifice sursele de aprovizionare. Datorită noilor strategii adoptate în 2018, a crescut ponderea energiilor regenerabile. Astfel, acestea au reprezentat peste de 22% din consumul final de energie al UE în 2020, comparativ cu 16% în 2012.

Europa a investit în 115 gazoducte și interconexiuni din 2014. Conducte de gaze importante care au beneficiat de sprijin financiar din partea UE, cum ar fi Baltic Pipe (interconexiunea de gaz dintre Danemarca și Polonia), GIPL (care leagă Polonia și Lituania) și Grecia- Gazoductul Bulgaria va fi pus în funcțiune în 2022 și va face posibilă încetarea izolării gazelor în țările baltice și în anumite țări din Europa Centrală și de Est.

Crearea unui hub mediteranean în sudul Europei face posibilă dezvoltarea resurselor și potențialului Algeriei, precum și a noilor resurse de gaze în estul Mediteranei, pentru a asigura diversificarea surselor și rutelor de alimentare cu gaze naturale. Mai multe proiecte vizează dezvoltarea transportului de gaze din Israel, Egipt și Cipru, fie prin conducte de gaz, fie prin GNL: UE contribuie la finanțarea a două proiecte de infrastructură, gazoductul „Cyprus East Med” și terminalul GNL „CyprusGas2EU”. Acesta din urmă va fi operațional din 2023.

Un memorandum de înțelegere privind un parteneriat strategic în domeniu, a fost semnat de președinta Comisiei și de președintele azer, care include un angajament de a dubla capacitatea coridorului sudic al gazelor pentru ca, până în 2027, să se poată livra minimum 20 de miliarde de metri cubi anual către UE. Acest aspect va contribui la obiectivele de diversificare cuprinse în planul REPowerEU și va ajuta Europa să pună capăt dependenței de gazul rusesc. În baza cooperării consolidate din domeniul energiei,

Azerbaidjanul deja își majorează livrările de gaze naturale către UE, de la 8,1 miliarde de metri cubi în 2021 la un volum estimat de 12 miliarde de metri cubi în 2022.

Livrările se realizează prin Conducta Trans-anatoliană de Gaze Naturale (TANAP) și Conducta de gaze Transadriatică (TAP) cu lungime de 878 km, traversează Grecia, Albania, Marea Adriatică și se termină în Italia, fiind ultima componentă a TANAP. În iulie 2022 a fost dat în exploatare Interconectorul Grecia-Bulgaria (IGB). Gazoductul de 182 de kilometri leagă orașul Komotini, din nord-estul Greciei, de orașul Stara Zagora, din centrul Bulgariei. Are o capacitate inițială de 3 miliarde de metri cubi de gaz și există perspectiva extinderii la 5 miliarde de metri cubi.

Concluzii:

Federația Rusă a folosit gazoductele sovietice, dar și cele noi, în calitate de instrument de presiune asupra statelor europene. Din acest considerent, regimul totalitar de la Kremlin, care pentru unii lideri europeni părea a fi unul amical și fiabil, a creat mai multe interconexiuni energetice gazifere, determinând o dependență majoră a țărilor UE. Această situație, chiar dacă era criticată de SUA, era convenabilă mai multor state europene, în special Italiei și Germaniei *. Totodată, această politică a provocat o reacție negativă atât în rândul oficialilor europeni, cât și a societăților per ansamblu.

Provocările europene, în ceea ce privește importul de gaze și securitatea energetică, ar reieși în opinia mea, și din faptul că actualmente, Turcia este operatorul de bază al procesului de tranzit (trei magistrale cu ramificări). Evident, un lider dictatorial în persoana lui Erdogan este încă previzibil și controlabil de către comunitatea internațională/europeană, deși această percepție a fost manifestată și la adresa lui Putin...

Considerăm că negocierile asupra relansării Proiectului Nabucco reprezintă imperativul de bază al Uniunii Europene, mai ales că Republica Kazahă nu mai este vasalul fidel al Rusiei și ar exista posibilitatea construcției unei conducte ce ar conecta ambele maluri ale Mării Caspice, traversând Marea Neagră și având conexiunea cu portul Constanța. Astfel poate fi asigurată o livrare stabilă de gaze în Europa.

Referințe bibliografice:

1. Castel, V. L'Union européenne, entre indépendance énergétique et vulnérabilités stratégiques.
<https://doi.org/10.7202/1063096ar>
2. L'énergie dans l'Union européenne,
<https://www.touteleurope.eu/environnement/l-energie-dans-l-union-europeenne/>
3. Infografic - De unde provin gazele utilizate în UE?
<https://www.consilium.europa.eu/ro/infographics/eu-gas-supply/>
4. Parisot, Th. Guerre du gaz : un accord entre Moscou et Kiev, RFI, 19/01/2009,
http://www.rfi.fr/actufr/articles/109/article_77563.asp, consulté le 21 janvier 2009.
5. The Blue Stream Pipeline Project, Europe - Hydrocarbons Technology". Disponibil:
www.hydrocarbons-technology.com.
6. <https://gazpromexport.ru/projects/transportation/6/>
7. <https://www.interfax.ru/business/763881>
8. <https://www.rbc.ru/society/10/07/2020/5f08c3ff9a7947c8483647fd>

* Este vorba atât de interese naționale, cât și particulare (fie personale, fie de conserne)

PREZENTAREA GENERALĂ A MODALITĂȚILOR DE ÎNCETARE A EFECTELOR JURIDICE ALE ACTELOR ADMINISTRATIVE

OVERVIEW OF MODALITIES OF TERMINATION OF LEGAL EFFECTS OF ADMINISTRATIVE ACTS

Ștefan BELECCIU,

dr. în drept, prof.univ.,

Catedra Drept public, securitate a frontierei, migrație și azil

Academia „Ștefan cel Mare” a MAI

E-mail: stefan31belecciu@gmail.com

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-0786-8713>

Valeria BEJENARI,

drd., asist.univ.,

Catedra Drept public, securitate a frontierei, migrație și azil

Academia „Ștefan cel Mare” a MAI

E-mail: valeria.bejenari20@gmail.com

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-2118-2379>

Rezumat. *Durata efectelor juridice produse de către actele administrative se întinde pe perioada existenței actelor, încetarea efectelor fiind marcată de momentul ieșirii din vigoare a actelor administrative, fie ca urmare a intervenției unui act emis în acest scop, fie ca urmare a unor fapte materiale prevăzute de lege. În literatura de specialitate din ultimele decenii, atunci când subiectul abordat este ieșirea din vigoare a actelor administrative, majoritatea autorilor enumeră ca modalități doar revocarea, anularea și abrogarea, instituția caducității actului administrativ fiind trecută cu vederea.*

Cuvinte-cheie: *act administrativ, caducitate, revocare, anulare, abrogare, suspendare.*

Summary. *The duration of legal effects produced by administrative acts extends for the duration of existence of the acts, termination of effects being determined by the time when the administrative acts cease to have effect. Administrative acts shall cease to have effect either as a result of an act issued to that end or as a result of material facts laid down by law. In the specialised literature of recent decades, when the topic of termination of an administrative acts is addressed, most authors list as modalities only revocation, annulment and repeal, while the institution of the lapse of the administrative act is overlooked.*

Key words: *administrative act; lapse; revocation; annulment; repeal; adjournment.*

Introducere. O trăsătură a actului administrativ, care o deducem din definiția doctrinară a acestuia, constă în faptul că produce efecte juridice, în sensul creării, modificării sau stingerii de raporturi juridice.

Raporturile juridice ce au luat naștere pe baza actelor administrative de autoritate pot să înceteze fie ca urmare a intervenției unui act juridic emis în acest scop și care poate să îmbrace forma unui act administrativ de anulare, revocare sau de suspendare, fie ca urmare a unor fapte materiale, transformări în lumea materială înconjurătoare de care legea leagă încetarea efectelor juridice, independent de existența unei manifestări de voință¹.

Așadar, în cadrul acestui articol, o atenție deosebită vom acorda opiniilor exprimate în doctrină privind modalitățile de încetare a efectelor juridice ale actelor administrative, deoarece în doctrina

¹ Claudiu Pupăzan, *Modalități de încetare a efectelor juridice ale actelor administrative*. În: *Analele științifice ale Universității „Alexandru Ioan Cuza” din Iași*, Tomul LIV, Științe Juridice, 2008, p. 125.

dreptului administrativ găsim doar revocarea, anularea, abrogarea și suspendarea, însă instituția caducității actului administrativ este trecută cu vederea.

Paralel, vom face anumite precizări și referiri la cadrul normativ național în partea ce ține de modalitățile de încetare a efectelor juridice ale actelor administrative, pentru a scoate în evidență, totodată, și lipsa de reglementare a caducității actului juridic administrativ la nivel normativ.

Rezultate obținute și discuții. Dacă vom studia poziția doctrinei franceze în partea ce ține de problematica încetării efectelor juridice ale actelor administrative, vom sesiza faptul că *caducitatea există ca mod de ieșire din vigoare a actelor administrative*, chiar dacă nu toți autorii francezi utilizează conceptul ca atare. Dacă ar fi să îl cităm pe profesorul René Chapus¹, ieșirea din vigoare a actului administrativ poate îmbrăca mai multe forme. În viziunea sa, cele mai cunoscute sunt: anularea – pronunțată de către judecător; revocarea – de către administrația care i-a dat naștere, revocare care poate lua forma retractării actului, care operează retroactiv, sau poate lua forma abrogării actului, privându-l de efecte doar pentru viitor. În opinia altui autor grec, Michel Stassinopoulos², dar care și-a realizat studiile la Paris, există o distincție clară dintre încetarea efectelor și dispariția actelor administrative. În prima categorie se încadrează epuizarea conținutului actului, dispariția obiectului, realizarea condiției rezolutorii, desuetudinea, în timp ce în cea de-a doua categorie fac parte retractarea și anularea actului administrativ.

Studiind poziția autorilor români cu privire la încetarea efectelor juridice ale actelor administrative, ni s-a părut oportună scoaterea în evidență a comentariilor autorului Ovidiu Podaru³ la adresa unor afirmații făcute în doctrina contemporană, astfel:

a) Aproape toți acești autori⁴ includ printre aceste modalități de încetare a efectelor actelor administrative și suspendarea. Este adevărat că de fiecare dată se aduce și precizarea că suntem în prezența unei măsuri temporare, însă, într-un capitol consacrat aplicării în timp a actelor administrative ar trebui tratate mai întâi modalitățile de intrare în vigoare a acestora, apoi suspendarea lor, ca incident în aplicarea normală a respectivelor acte și, în fine, încetarea definitivă a efectelor juridice ale acestora.

b) Unii autori⁵ nu fac distincția cuvenită între modalitățile de ieșire din vigoare a actelor administrative, pe de o parte, și sancțiunile care se pot abate asupra acestora, pe de altă parte. Astfel, aceștia tratează teoria nulităților în capitolul rezervat anulării, mai mult, se afirmă că revocarea este o specie a nulității (iar nu, eventual, a anulării actelor administrative).

c) Noțiunile nu sunt bine definite, astfel că, la un moment dat, nu numai că ele se suprapun, dar se poate ajunge la contradicții fără ieșire și la unele afirmații ilogice.

d) Cu excepția lucrării profesorului Iovănaș⁶, lipsește abrogarea ca modalitate de încetare a efectelor actelor administrative. Or, nu se poate susține că aceasta este inclusă în totalitate în noțiunea mai largă de revocare, căci abrogarea unui act administrativ poate fi realizată și pe cale de lege; or, în această situație, în niciun caz nu putem vorbi despre revocarea actului în cauză.

e) Este discutabilă afirmația potrivit căreia numai organul ierarhic superior, iar nu și cel emitent poate anula actul administrativ. Potrivit profesorului Drăganu, acesta nu vorbește în monografia sa dedicată actelor administrative decât de anularea înfăptuită de organele puterii de stat,

¹ René Chapus, *Traité de droit administratif*, Tome 1, Montchrestien, Paris, 1999, p. 1104.

² Michel Stassinopoulos, *Traité des actes administratifs*, l'Institut français d'Athènes, Atena, 1954, p. 237.

³ Ovidiu Podaru, *Caducitatea actului juridic în dreptul public*, Editura Hamangiu, București, 2019, p. 8.

⁴ Tudor Drăganu, *Actele de drept administrativ*, Editura Științifică, București, 1959, p. 276; Antonie Iorgovan, *Tratat de drept administrativ*, vol. I, Biblioteca juridică Nemira, București, 1996, p. 344; Rodica Narcisa Petrescu, *Drept administrativ*, Editura Cordial Lex, Cluj-Napoca, 2001, p. 294; Ilie Iovănaș, *Drept administrativ*, Editura Servo-Sat, Arad, 1997, p. 54; Corneliu Manda, *Drept administrativ. Tratat elementar*, Editura Lumina Lex, 2001, p. 223; Mircea Preda, *Drept administrativ, Partea generală*, Editura Lumina Lex, București, 2000, p. 190.

⁵ Antonie Iorgovan, *op. cit.*, p. 320 și urm.; Rodica Narcisa Petrescu, *op. cit.*, p. 279 și urm.; Ilie Iovănaș, *op. cit.*, p. 62 și urm.; Mircea Preda, *op. cit.*, p. 193; Corneliu Manda, *op. cit.*, p. 223.

⁶ Ilie Iovănaș, *op. cit.*, p. 68.

precum și de instanța de judecată, pentru scoaterea din vigoare a actelor administrative de către administrația însăși, acesta utilizând, evident, termenul de revocare¹.

În ceea ce privește **revocarea actelor administrative**, aceasta reprezintă operația juridică prin care organul emitent al unui act administrativ sau organul ierarhic superior desființează acel act. Când este pronunțată de organul emitent, revocarea mai este numită și retractare², iar atunci când procedeul de desființare a actului administrativ este realizat de către organul ierarhic superior, operațiunea poartă denumirea de revocare.

Într-o abordare din perspectiva dreptului comparat, revocarea este privită ca o aplicație, în domeniul dreptului administrativ, a acestei puteri de retragere a propriilor acte de către administrație, constând în eliminarea unui act deja emis, cu consecința imposibilității pentru acesta de a mai produce efecte juridice ulterior³.

Revocarea actelor administrative de către autoritatea publică ierarhic superioară sau supraordonată urmează a fi relaționată cu caracterul actului administrativ, fie el normativ sau individual. Astfel, actele administrative normative pot fi modificate, inclusiv revocate, de către autoritățile ierarhic superioare, în principiu „oricând” prin emiterea unor noi acte normative.

În privința actelor administrative cu caracter individual care sunt de competență exclusivă a autorităților administrative inferioare, nu pot fi modificate de către autoritatea superioară, chiar dacă aceasta le-a revocat ca fiind ilegale, deoarece o asemenea modificare ar echivala cu o substituie în atribuțiile autorității inferioare⁴.

Referindu-ne la legislația națională, Codul administrativ al Republicii Moldova⁵ conține doar reglementări ce țin de revocarea unui act administrativ individual, mai exact articolul 145 – revocarea unui act administrativ individual legal defavorabil și articolul 146 – revocarea unui act administrativ individual legal favorabil. În conformitate cu prevederile articolului 145 din același act normativ, „Un act administrativ individual legal defavorabil poate fi revocat în tot sau în parte cu efect pentru viitor chiar și după ce a devenit incontestabil, cu excepția cazului când ar trebui emis un nou act administrativ cu același conținut sau când revocarea nu se admite din alte motive”.

Totodată, articolul 146 alineatul (1) stabilește expres situațiile în care un act administrativ individual legal favorabil poate fi revocat în tot sau în parte cu efect pentru viitor, chiar și după ce a devenit incontestabil, numai atunci când:

- a) revocarea este admisă prin prevedere legală sau actul administrativ conține rezerva revocării;
- b) actul administrativ este legat de o obligare și beneficiarul nu a îndeplinit-o sau nu a îndeplinit-o în termenul stabilit;
- c) în baza faptelor survenite ulterior, autoritatea publică ar avea dreptul să nu emită actul și fără revocarea lui s-ar periclita interesul public;
- d) în baza unei prevederi legale modificate autoritatea publică ar avea dreptul să nu emită actul administrativ, beneficiarul încă nu a făcut uz de avantajul respectiv sau nu a primit încă nicio prestație în baza actului administrativ și fără revocarea lui s-ar periclita interesul public;
- e) revocarea este necesară prevenirii sau înlăturării dezavantajelor grave pentru bunăstarea comună.

Nulitatea și anularea actelor administrative. Principiul legalității, principiu fundamental aplicabil administrației publice impune stricta respectare a dispozițiilor constituționale, legale și a

¹ Tudor Drăganu, *op. cit.*, p. 179.

² Antonie Iorgovan, *Tratat de drept administrativ, vol. II, ed. 4*, Editura All Beck, București, 2005, p. 83.

³ Ovidiu Podaru, *Drept administrativ. Vol. I. Actul administrativ (I) Repere pentru o teorie altfel*, Editura Hamangiu, București, 2010, p. 281.

⁴ Rodica Narcisa Petrescu, *Drept Administrativ și Știința Administrației*, Vol. 2, Sibiu, 1993, p. 116.

⁵ Codul administrativ al Republicii Moldova nr. 116 din 19.07.2018. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr. 309-320 din 17.08.2018.

tuturor actelor normative cu forță juridică superioară, de către autoritățile administrației publice. În dreptul administrativ, ramură a dreptului public, problema nulității actelor pe care le adoptă sau le emit autoritățile administrației publice și conducătorii acestora se pune oarecum în alți termeni decât în dreptul privat, în primul rând, datorită existenței mai multor categorii de interese și anume: interesul general, statal, interesul local al orașelor și comunelor, precum și interesul individual, adică interesul administrațiilor¹.

Comparativ cu dreptul civil, în dreptul administrativ se aplică următoarea regulă: într-un raport de drept administrativ, interesul public este prioritar. Din aceste considerente, în cazul în care se încalcă unele dispoziții prin care este protejat interesul general, sancțiunea care intervine este nulitatea absolută a actului juridic încheiat, problema nulității actelor administrative punându-se în alți termeni decât în dreptul civil.

În dreptul civil se face distincție între nulitatea absolută și relativă în funcție de interesul ocrotit de norma încălcată prin actul ilegal. Astfel, nulitatea absolută constă în sancțiunea acelor acte emise cu încălcarea normelor juridice de fond și de procedură care privesc ocrotirea unui interes general, iar nulitatea relativă intervine dacă norma încălcată apără un drept sau un interes personal. Distincția între cele două nulități are importante consecințe practice, în dreptul civil, mai ales sub aspectul regimului juridic aplicabil. Astfel, nulitatea absolută poate fi invocată de orice persoană care are un interes și chiar din oficiu, nu este supusă prescripției și de regulă nu poate fi acoperită prin confirmare. Spre deosebire, nulitatea relativă poate fi invocată numai de persoana ocrotită prin norma încălcată, poate fi confirmată de cel lezată și nu poate fi invocată decât în termenul legal de prescripție².

Raportându-ne la dreptul administrativ, diferența dintre cele două categorii de nulități nu mai are așa de mare însemnătate practică, deoarece regimul juridic al acestora este asemănător.

Legislația națională în vigoare, anume Codul administrativ al Republicii Moldova³, folosește atât termenul de „nulitate” a actelor administrative, cât și termenul de „anulare”.

În conformitate cu dispozițiile articolului 141 alineatul (1) din același act normativ, „Un act administrativ individual este nul dacă conține un viciu deosebit de grav și acest lucru este evident în cadrul aprecierii concludente a tuturor circumstanțelor care se iau în considerare”.

Totodată, alineatul (2) al aceluiași articol stabilește un șir de situații în virtutea cărora actul administrativ individual este, de asemenea, nul, și anume:

- 1) dacă executarea lui cere săvârșirea unei fapte ilegale, care constituie o componentă de contravenție sau de faptă penală;
- 2) dacă din motive reale nimeni nu-l poate executa;
- 3) dacă contravine bunelor moravuri;
- 4) dacă la emiterea lui a contribuit o persoană care nu are dreptul să participe în procedură administrativă;
- 5) dacă a fost emis în scris, dar nu poate fi identificată autoritatea publică emitentă;
- 6) în alte cazuri prevăzute de lege.

Prevederile articolului 148 alineatul (1) din Codul administrativ reglementează competența autorității publice care decide retragerea, revocarea sau anularea unui act administrativ incontestabil. Astfel, bazându-ne și pe doctrina de specialitate în partea ce ține de competența autorităților publice la acest capitol, deducem că:

¹ Dana Apostol Tofan, *Drept administrativ. Note de curs, partea I*, Universitatea „Dunărea de Jos”, Galați, 2007, p. 83.

² Manta Pantelimon, *Anularea și nulitatea actelor administrative*. În: *Analele Universității „Constantin Brâncuși” din Târgu Jiu, Seria Științe Juridice*, Nr. 2/2011, p. 35-36.

³ Codul administrativ al Republicii Moldova nr. 116 din 19.07.2018. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova* nr. 309-320 din 17.08.2018.

- organul emitent poate dispune anularea propriului act prin emiterea unui act cu un conținut contrar sau prin revocarea însăși a actului în cauză menționându-se expres că actul în cauză se anulează;

- organul ierarhic superior poate constata nulitatea unui act administrativ în cadrul activității sale de control asupra actelor autorităților subordonate și în limitele stabilite de lege;

- organele judecătorești, într-un sistem democratic, de legalitate, anularea unui act administrativ trebuie lăsată în competența autorității judecătorești¹.

Abrogarea actelor administrative. Doctrina franceză înțelege prin abrogare modalitatea de scoatere din vigoare a actului administrativ de către administrație (sau, în cazuri excepționale, de către legiuitor), ca urmare a faptului că actul în cauză nu mai corespunde stării de fapt existente în momentul emiterii sale. În doctrina română, doar profesorul Iovănaș² menționează despre abrogare în partea ce ține de încetarea efectelor actelor administrative. Astfel, ținem să remarcăm că doar autorii de teoria generală a dreptului dezvoltă conceptul de „abrogare”, dar și aceștia făcând referire doar la lege, fără să trateze subiectul abrogării actelor administrative, subiect puțin cunoscut în doctrina de specialitate și practica judiciară.

Autorul francez J. Moreau³ relevă trei trăsături proprii abrogării: 1. În urma abrogării dispariția actului administrativ este definitivă, ea deosebindu-se astfel de suspendare și modificare; 2. Este neretroactivă, ceea ce o diferențiază de retractare; 3) Necesită un act juridic distinct de cel inițial.

În practica administrativă și în legislația în domeniu este consacrată și abrogarea, privită ca operațiunea juridică prin care un act administrativ normativ este scos din vigoare, fie printr-un alt act administrativ emis de organul emitent sau de organul ierarhic superior, fie este prevăzută prin lege. Abrogarea poate fi expresă sau tacită, totală sau parțială și este aplicabilă întotdeauna, în sistemul nostru de drept, pentru actele administrative normative⁴.

În consecință, vom constata că, în dreptul nostru, retractarea și abrogarea sunt, într-adevăr, modalități ale revocării, însă ele nu pot intra, împreună, în cadrul aceleiași clasificări: retractarea este o specie a revocării bazată pe criteriul organului de la care emană (în speță, cel emitent), în vreme ce abrogarea, de asemenea este o specie a revocării, are la bază criteriul modalității producerii efectelor (*ex nunc*) și al naturii actului (exclusiv normativ)⁵.

În ceea ce privește **suspendarea executării actelor administrative**, nu se realizează o încetare definitivă a efectelor juridice ale actelor suspendate, comparativ cu celelalte modalități descrise *supra*, ci doar o întrerupere temporară a producerii acestora. Din aceste considerente, o vom analiza separat de celelalte moduri de încetare a efectelor juridice ale actelor administrative.

Suspendarea se aplică, de obicei, când există un dubiu privind legalitatea sau oportunitatea unui act administrativ. Dacă există convingerea în partea ce ține de ilegalitate sau oportunitatea acestuia, atunci se aplică o măsură definitivă de încetare a efectelor actului administrativ, precum revocarea sau anularea.

În opinia profesorului universitar Pantelimon Manta⁶, în sfera noțiunii de suspendare a actelor administrative se cuprind în primul rând toate cazurile de încetare temporară a obligației de executare după intrarea în vigoare a actului administrativ, adică după începerea producerii de efecte juridice,

¹ Mihai Constantinescu, Ion Deleanu, ș.a., *Constituția României, comentată și adnotată*, Regia Autonomă, Monitorul Oficial, București, 1992, pag. 50-51, 114-116.

² Ilie Iovănaș, *op. cit.*, p. 68.

³ Jacques Moreau, *Droit administratif*, PUF, Paris, 1989, p. 237.

⁴ Valeria Bejenari, *Analiza comparativă între caducitatea actului juridic administrativ și alte instituții similare*. În: *Materialele Conferinței științifico-practice internaționale „Teoria și practica administrației publice”*, ediția a XXVI-a, Chișinău, 2022, p. 70.

⁵ Ovidiu Podaru, *op. cit.*, p. 20.

⁶ Pantelimon Manta, *Suspendarea, revocarea și anularea actelor administrative*. În: *Analele Universității „Constantin Brâncuși” din Târgu Jiu, Seria Științe Juridice*, Nr. 1/2011, p. 46.

dar trebuie cuprinse și cazurile de amânare temporară a producerii efectelor și deci și a executării, atunci când aceasta ar fi putut sau ar fi trebuit să fie începută.

Raportându-ne la noile prevederi ale Codului administrativ, și autoritățile publice pot suspenda actul administrativ, comparativ cu vechile prevederi, unde executarea actului administrativ putea fi dispusă doar de către instanța de judecată.

Motivele pentru care poate fi admisă suspendarea executării actului administrativ individual sunt trasate în articolul 172 alineatul (2) din Codul administrativ, fiind aplicabile atât pentru autoritatea publică, cât și pentru instanța de judecată, acestea fiind:

a) existența unor suspiciuni serioase și rezonabile privind legalitatea actului administrativ individual defavorabil;

b) existența pericolului iminent de producere a unor prejudicii ireparabile prin executarea în continuare a actului administrativ individual defavorabil.

În doctrina națională de specialitate, se susține opinia conform căreia criteriul de la litera a) vine în disonanță cu interpretarea promovată cu insistență în recomandările formulate cu diverse ocazii de Curtea Supremă de Justiție, precum că la examinarea cererii de asigurare a acțiunii instanța de judecată nu trebuie sub nicio formă să abordeze fondul cauzei. De cealaltă parte, se susține părerea că procesul intelectual al unui arbitru, fie că este instanța de judecată, fie că autoritatea publică, atunci când examinează o cerere de suspendare a actului administrativ în contextul unei contestații depuse împotriva acestui act, inevitabil va include și reflexii cel puțin sumare asupra legalității în fond a actului și, bineînțeles, concluziile lăuntrice cu privire la fondul pretențiilor vor determina într-o anumită măsură admiterea sau respingerea solicitării de suspendare¹.

Caducitatea actelor administrative. Vom încerca să introducem în literatura Republicii Moldova de drept administrativ instituția caducității, care este mai mult decât un simplu mod de ieșire din vigoare a actelor administrative. Termenul de „caducitate” provine de la latinescul „caducus” – „care cade”, de unde rezultă că instituția caducității constituie situația sau modalitatea prin care un act, valabil încheiat, își pierde valabilitatea, „cade” din cauza unor împrejurări în principiu neprevăzute și exterioare.

În doctrina română de specialitate, se atestă o diferență enormă între studiile privind caducitatea în dreptul privat și în dreptul public. Mai exact, dacă în dreptul privat, aceasta își are locul său, în dreptul administrativ caducitatea nu este încă utilizată.

În dreptul civil, termenul de „caducitate” este definit de unii autori ca fiind „lipsa de eficacitate a unui act juridic, determinată de un eveniment independent de voința sau de culpa părților, care survine după încheierea valabilă a actului și care împiedică, în mod obiectiv, producerea efectelor sale”², sau de către un alt autor, ca fiind „lipsa de efecte a unui act juridic prin intervenirea unor cauze ulterioare momentului încheierii acestuia și independent de voința autorului său”³.

Paralel, făcând o analiză asupra întregului drept public, noțiunea de caducitate rămâne aproape necunoscută. Doar profesorul Tudor Drăganu o utilizează în dreptul constituțional, atunci când face referire la încetarea efectelor ordonanțelor de Guvern nesupuse aprobării Parlamentului până la împlinirea termenului de abilitare⁴.

Așadar, termenul de caducitate este utilizat, în dreptul administrativ, extrem de rar, aproape deloc, însă au fost folosite alte denumiri pentru caducitate, precum: încetarea de drept a actului, ajungerea la termen a actului, expirarea actului.

¹ Veaceslav Botnari, *Suspendarea actului administrativ*. În: Materialele conferinței „Integrare prin cercetare și inovare”, Chișinău, 2019, p. 109.

² Mircea Mureșan, Victor Ursa, ș.a., *Dicționar de drept civil, Editura Științifică și Enciclopedică*, București, 1980.

³ Paul Mircea Cosmovici, *Drept civil. Introducere în dreptul civil*, Editura All, București, 1994, p. 139.

⁴ Tudor Drăganu, *Drept constituțional și instituții politice. Tratat elementar*, vol. II, Editura Lumina Lex, București, 1998, p. 135.

De aceea, considerăm importantă enumerarea următoarelor trăsături ale caducității administrative identificate de autorul Ovidiu Podaru în lucrarea sa, și anume:

- a) Caducitatea este, în primul rând, o stare a unui act administrativ (sau fapt juridic, operațiune material-tehnică sau chiar a legii);
- b) Intervenția caducității determină, uneori de drept, alteori în urma unei manifestări exprese de voință, ieșirea din vigoare a actului administrativ. Așadar, caducitatea în sine nu este întotdeauna o modalitate de încetare a efectelor actului în cauză, ci numai uneori (este vorba despre cazurile de caducitate absolută);
- c) Pierderea eficacității actului se face numai pentru viitor – *ex nunc* – și din acest punct de vedere, caducitatea se aseamănă cu abrogarea și se deosebește de revocarea pentru ilegalitate și de anulare, care produc efecte *ex tunc*;
- d) Întotdeauna cauza caducității rezidă într-un fapt exterior voinței organului emitent. Și aceasta pentru că, dacă în cauză este tocmai această voință, atunci vorbim de revocare (retractare) sau abrogare¹.

În urma celor expuse *supra*, accentuăm că caducitatea se situează în domeniul faptelor materiale extinctive. Însă, acest fapt material ar putea fi și o voință, dar care nu ar determina, în mod normal, anularea, revocarea sau abrogarea actului administrativ. Altfel spus, ar putea fi o manifestare de voință exterioară celei a organului emitent ori a judecătorului.

Ținem să subliniem faptul că capitolul IV din Codul administrativ al Republicii Moldova, consacrat anulării și încetării efectelor juridice ale actelor administrative individuale, nu conține absolut nicio prevedere privind instituția caducității actului administrativ, de unde rezultă că în sistemul nostru de drept public, caducitatea nu există ca atare, cu extrem de puține excepții.

Și, deși ea are un fundament unic – dispariția unui element esențial al actului – necesită cel puțin o abordare din mai multe perspective. Tocmai de aceea, așa cum s-a remarcat și în doctrina spaniolă², o viziune unitară asupra caducității este imposibilă.

Concluzii. Concluzia la care am ajuns după analiza principalelor aspecte legate de modalitățile de încetare a efectelor juridice ale actelor administrative, este aceea că, în literatura de specialitate, există opinii împărțite referitor la clasificarea acestor modalități, precum și insuficiențe în afirmațiile doctrinarilor români. Mai mult decât atât, referindu-ne la caducitate ca modalitate de ieșire din vigoare a actelor administrative, pe lângă lipsa de reglementare a caducității actului administrativ la nivel normativ, subliniem faptul că tematica respectivă nu a constituit obiectul de cercetare a unor studii naționale care să evidențieze particularitățile caducității. Sau dacă există, atunci instituția caducității este bine camuflată sub forma altor noțiuni vecine: abrogarea, revocarea, ajungerea la termen, etc. De aceea, se impune cercetarea în exclusivitate a acestei noțiuni, în încercarea de a demonstra importanța sa practică și varietatea formelor pe care le cunoaște.

Referințe bibliografice

1. Codul administrativ al Republicii Moldova nr. 116 din 19.07.2018. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr. 309-320 din 17.08.2018;
2. Apostol Tofan Dana, *Drept administrativ. Note de curs, partea I*, Universitatea „Dunărea de Jos”, Galați, 2007;
3. Bejenari Valeria, *Analiza comparativă între caducitatea actului juridic administrativ și alte instituții similare*. În: Materialele Conferinței științifico-practice internaționale „Teoria și practica administrației publice”, ediția a XXVI-a, Chișinău, 2022;

¹ Ovidiu Podaru, *op. cit.*, p. 40-42.

² Rafael Caballero Sánchez, *Prescripción y caducidad en el ordenamiento administrativo*, Mc. Graw Hill, Ciencias jurídicas, Madrid, 1999, p. 89.

4. Botnari Veaceslav, *Suspendarea actului administrativ*. În: Materialele conferinței „Integrare prin cercetare și inovare”, Chișinău, 2019;
5. Constantinescu Mihai, Deleanu Ion, ș.a, *Constituția României, comentată și adnotată*, Regia Autonomă, Monitorul Oficial, București, 1992;
6. Cosmovici Paul Mircea, *Drept civil. Introducere în dreptul civil*, Editura All, București, 1994;
7. Drăganu Tudor, *Actele de drept administrativ*, Editura Științifică, București, 1959;
8. Drăganu Tudor, *Drept constituțional și instituții politice. Tratat elementar*, vol. II, Editura Lumina Lex, București, 1998;
9. Iorgovan Antonie, *Tratat de drept administrativ, vol. I*, Biblioteca juridică Nemira, București, 1996;
10. Iorgovan Antonie, *Tratat de drept administrativ, vol. II, ed. 4*, Editura All Beck, București, 2005;
11. Iovănaș Ilie, *Drept administrativ*, Editura Servo-Sat, Arad, 1997;
12. Manda Corneliu, *Drept administrativ. Tratat elementar*, Editura Lumina Lex, 2001;
13. Manta Pantelimon, *Anularea și nulitatea actelor administrative*. În: Analele Universității „Constantin Brâncuși” din Târgu Jiu, Seria Științe Juridice, Nr. 2/2011;
14. Manta Pantelimon, *Suspendarea, revocarea și anularea actelor administrative*. În: Analele Universității „Constantin Brâncuși” din Târgu Jiu, Seria Științe Juridice, Nr. 1/2011;
15. Mureșan Mircea, Ursa Victor, ș.a, *Dicționar de drept civil, Editura Științifică și Enciclopedică*, București, 1980;
16. Petrescu Rodica Narcisa, *Drept administrativ*, Editura Cordial Lex, Cluj-Napoca, 2001;
17. Petrescu Rodica Narcisa, *Drept Administrativ și Știința Administrației*, Vol. 2, Sibiu, 1993;
18. Podaru Ovidiu, *Caducitatea actului juridic în dreptul public*, Editura Hamangiu, București, 2019;
19. Podaru Ovidiu, *Drept administrativ. Vol. I. Actul administrativ (I) Repere pentru o teorie altfel*, Editura Hamangiu, București, 2010;
20. Preda Mircea, *Drept administrativ, Partea generală*, Editura Lumina Lex, București, 2000;
21. Pupăzan Claudiu, *Modalități de încetare a efectelor juridice ale actelor administrative*. În: Analele științifice ale Universității „Alexandru Ioan Cuza” din Iași, Tomul LIV, Științe Juridice, 2008;
22. Caballero Sánchez Rafael, *Prescripción y caducidad en el ordenamiento administrativo*, Mc. Graw Hill, Ciencias jurídicas, Madrid, 1999;
23. Chapus René, *Traité de droit administratif*, Tome 1, Montchrestien, Paris, 1999;
24. Moreau Jacques, *Droit administratif*, PUF, Paris, 1989;
25. Stassinopoulos Michel, *Traité des actes administratifs*, , l'Institut français d'Athènes, Atena, 1954.

DEZVOLTAREA DURABILĂ ȘI IMPLICAȚIILE EI ASUPRA REPUBLICII MOLDOVA

SUSTAINABLE DEVELOPMENT AND ITS IMPLICATIONS ON THE REPUBLIC OF MOLDOVA

Ilie GÎRNET,

asistent universitar,

Catedra de Științe Politice și Administrative

Universitatea de Stat „B. P. Hasdeu” din Cahul

E- mail: iliegirnet@gmail.com

ORCID.org/0000-0003-2118-2379

Rezumat: Scopul articolului constă în analiza conceptului de dezvoltare durabilă, apariția și evoluția acestuia până la implementarea atât de către organismele internaționale în general, cât și de către Republica Moldova în particular. Obiectivele dezvoltării durabile formulate în 2015 în „Agenda 2030” elaborată de ONU au fost asumate și de țara noastră.

Cu toate că, la început, dezvoltarea durabilă s-a vrut a fi o soluție la problemele ecologice determinate de intensă exploatare industrială a resurselor și degradarea continuă a mediului, în prezent conceptul s-a extins asupra calității vieții în complexitatea sa, atât sub aspect economic, cât și social. Obiect al dezvoltării durabile este acum și preocuparea pentru dreptate și echitate între state, nu numai între generații.

Cuvinte cheie: dezvoltarea durabilă, sărăcie, obiectivele de dezvoltare durabilă, Agenda 2030

Summary: The purpose of the article is to analyze the concept of Sustainable Development, its emergence and evolution until its implementation both by international organizations in general and by the Republic of Moldova in particular. Our country assumed the objectives of sustainable development formulated in 2015 in „The 2030 Agenda” developed by the UN, also.

Although, at the beginning, sustainable development involved a solution to the ecological problems determined by the intensive industrial exploitation of resources and the continuous degradation of the environment, nowadays the concept has expanded to the quality of life in its complexity in both economic and social aspects. Nowadays, the object of sustainable development is also the concern for justice and equity between states, not only between generations.

Keywords: sustainable development, poverty, sustainable development objectives, the 2030 Agenda

Introducere. Problemele ce țin de mediul ambiant determinate și generate de exploatarea resurselor și degradarea continuă a mediului au făcut ca lumea mondială să găsească soluții ce nu ar compromite viitorul vieții pe pământ. Aceste soluții se conturează în jurul conceptului de dezvoltare durabilă.

Dezvoltarea durabilă presupune o dezvoltare armonioasă a societății atât din punct de vedere economic, social, cât și ecologic. Omenirea a înțeles că, dacă va continua să progreseze în ritmurile înregistrate de după al doilea război mondial, va compromite în curând posibilitatea generațiilor viitoare la un trai decent și șansa lor de a se bucura de resursele oferite de terra. Termenul a fost la început legat de problemele de mediu și de epuizarea resurselor naturale ca ulterior să devină un

concept multidimensional, care urmărește ca progresul tehnico-științific să devină unul mai rațional și mai prietenos cu mediul, fără a compromite viitorul omenirii¹.

Metode și materiale utilizate. Studiul efectuat a avut la bază cercetarea literaturii de specialitate. În procesul cercetării au fost aplicate metodele științifice generale: abordarea sistemică, analiza și sinteza, inducția și deducția, analiza logică, analiza critică a materialelor.

Apariția și evoluția unui concept. Conceptul de dezvoltare durabilă sau sustenabilă își face apariția pe la mijlocul anilor 80 ai secolului trecut, fiind o ramură relativ nouă a teoriei economice.

După cum relatează profesorul Prohoacă I., cu referire la dezvoltarea durabilă „a păstra ruta modului tehnic de producție și a tipului de creștere economică postbelică înseamnă a confisca dreptul la o existență mai bună a generațiilor viitoare”².

În 1972, ONU, organizează la Stockholm o Conferință asupra dezvoltării, unde s-a vorbit despre *eco-dezvoltare*. Conferința privind Mediul de la Stockholm din 1972 este momentul în care se recunoaște că activitățile umane contribuie la deteriorarea mediului înconjurător, ceea ce pune în pericol viitorul omenirii. Tot în acel an, Raportul Clubului de la Roma, intitulat „Limitele creșterii” a făcut ca omenirea să fie mai conștientă asupra faptului că problemele creșterii economice sunt inseparabile de cele ale poluării mediului, creșterii populației, epuizării resurselor etc. Conturarea acestei noi viziuni s-a reflectat în inițiativa ONU de a înființa Comisia Mondială pentru Mediul și Dezvoltare. Aceasta a avut ca primă sarcină să realizeze studii și să ofere recomandări spre a găsi acel gen de dezvoltare ce trebuia amorsat și care, concomitent, trebuia să asigure continuarea creșterii dar și îmbunătățirea condiției de viață și a relației om-mediul³.

În 1983, după o rezoluție adoptată de Adunarea Generală a Națiunilor Unite, își începea activitatea Comisia Mondială pentru Mediu și Dezvoltare, condusă de Brundtland (cunoscută și sub numele „Raportul Brundtland”, numele primului ministru norvegian de atunci). Anume cu desfășurarea Conferinței Internaționale asupra Conservării Mediului își face simțită prezența tot mai pronunțat termenul de *dezvoltare durabilă (sustenabilă)* care intră în circuitul științific odată cu publicarea Raportului Brundtland al Comisiei Mondiale asupra Mediului din 1987, intitulat sugestiv „Viitorul nostru comun”. Raportul Brundtland optează pentru o regândire a relației dintre economie și mediul înconjurător, și țintește spre a găsi „o cale de dezvoltare care să susțină progresul uman nu numai în câteva locuri și pentru câțiva ani, ci pentru întreaga planetă și pentru un viitor îndepărtat”⁴.

Astfel, apare una din definițiile utilizate cel mai des a „dezvoltării durabile” și care aparține lui Lester Brown, ce se conține în Raportul Comisiei Brundtland care subliniază că „dezvoltarea durabilă răspunde necesităților generațiilor actuale, fără a compromite abilitatea generațiilor viitoare de a răspunde propriilor necesități”

În 1985, a fost descoperită gaura din stratul de ozon de deasupra Antarcticii, și prin Convenția de la Viena a început căutarea unor soluții pentru reducerea consumului de substanțe care dăunează stratului protector de ozon ce înconjoară Planeta. Termenul de „dezvoltare durabilă” începe să devină și mai cunoscut după Conferința Internațională privind mediul și dezvoltarea, organizată de Națiunile Unite la Rio de Janeiro în vara anului 1992, cunoscută și sub numele de „Summit-ul Pamântului”. Atunci, pentru prima dată, s-a realizat conexiunea între pozitiv și normativ, între știință și

¹ Nică E., Gițu C., Profiroiu L.E., Sârbu R., „Analiza conceptului dezvoltării durabile în condiții de instabilitate economică” În: Competitivitatea și Inovarea în Economia Cunoașterii” Culegere de articole selectiv ale ale Conferinței Științifice Internaționale, Vol. 2, 28-29 septembrie 2018 pp. 537-361

² Prohoacă I., „Strategii și politici europene de dezvoltare durabilă” [online] Disponibil la: https://www.academia.edu/9333032/Strategii_si_politici_europene_de_dezvoltare_durabila (accesat 02.12.2022)

³ Ibidem

⁴ Ibidem

politică. Factorii de decizie politică au luat act de faptul că semnalele transmise de oamenii de știință vizau o realitate ce nu mai putea fi ignorată¹.

Documentul de bază de la Rio de Janeiro este „Planul de acțiuni” la nivel mondial pentru Mileniul III, cunoscut sub denumirea „Agenda 21”, care cuprinde obligațiile politice ale statelor în domeniul dezvoltării, ale colaborării economice pe termen lung. Acest document dezvoltă ideile lansate în 1972, apoi în 1987 de către Comisia Mondială pentru Mediu și Dezvoltare a O.N.U. în raportul „Viitorul nostru comun”. Adoptarea și promovarea principiilor „Agendei 21” este o obligație a tuturor statelor membre ale ONU și propune 3 principii de bază pentru o dezvoltare durabilă: 1. fiecare generație trebuie să conserve diversitatea naturală și culturală astfel încât să nu restricționeze pe nedrept opțiunile generațiilor viitoare; 2. fiecare generație este îndreptățită la o diversitate comparabilă cu cea a generațiilor trecute; 3. fiecare generație trebuie să asigure membrilor săi drepturile echitabile de acces la moștenirea lăsată de generațiile trecute².

Dezvoltarea durabilă a devenit un obiectiv și al Uniunii Europene, începând cu 1997, când a fost inclus în Tratatul de la Maastricht, iar în 2001 la summit-ul de la Goetheborg a fost adoptată Strategia de Dezvoltare Durabilă a UE.

În 2015, liderii mondiali au adoptat agenda ONU intitulată „Transformarea lumii în care trăim: Agenda 2030 pentru dezvoltare durabilă” (cunoscută și sub denumirea de „Agenda 2030”), care stabilește o serie de obiective de dezvoltare durabilă (ODD) pentru a pune capăt sărăciei, a proteja planeta, a asigura protecția drepturilor omului și a garanta prosperitatea tuturor. Acest proces reflectă pe deplin valorile europene pe care le reprezintă justiția socială, guvernanta democratică, economia socială de piață și protecția mediului.

Astăzi în centrul politicilor externe ale Uniunii Europene se află politica de dezvoltare. Aceasta urmărește reducerea și, în cele din urmă, eradicarea sărăciei, fiind esențială pentru implementarea de către UE a Agendei 2030 pentru dezvoltare durabilă a Organizației Națiunilor Unite (ONU). Printre obiectivele sale se numără sprijinirea creșterii durabile, apărarea drepturilor omului și a democrației, realizarea egalității de gen, promovarea păcii și a societăților favorabile incluziunii și abordarea provocărilor climatice și de mediu. UE acționează la nivel mondial și este cel mai mare donator de asistență pentru dezvoltare din lume³.

Prin intermediul dezvoltării durabile, UE a identificat, în special, următoarele domenii principale de politică, propice tranziției către dezvoltarea durabilă:

- o tranziție justă către o economie cu emisii scăzute de dioxid de carbon, circulară și eficientă din punctul de vedere al utilizării resurselor;
- o tranziție către o societate și o economie favorabile incluziunii sociale, care respectă munca decentă și drepturile omului;
- o tranziție către sisteme durabile de producție și consum al alimentelor;
- realizarea de investiții în inovare și în modernizarea infrastructurii pe termen lung și încurajarea întreprinderilor durabile;
- punerea comerțului în serviciul dezvoltării durabile globale⁴.

Republica Moldova a ratificat toate documentele de la Rio de Janeiro (Declarația, Agenda 21, Convenția cu privire la Conservarea biodiversității și Convenția privind Schimbările climatice) și a elaborat Strategia Națională pentru Dezvoltarea Durabilă (SNDD): „Moldova 21”, sub egida Programului Națiunilor Unite pentru Dezvoltare. Astfel, pentru statele cu o economie în tranziție

¹ „Dezvoltarea durabilă” Suport de curs. Centrul de calificare și resurse pentru ocupare [online] Disponibil la: <https://ro.scribd.com/doc/155876642/Suport-Curs-Dezvoltare-Durabila-Cj-Ucecom> (accesat 05.12.2022)

² „Dezvoltarea durabilă a Regiunii de Dezvoltare Centru: Factori de mediu și contribuții” Chișinău, Bon Offices, 2014, p.6

³ <https://www.europarl.europa.eu/factsheets/ro/sheet/163/o-prezentare-general-a-politicii-de-dezvoltare> (accesat 02.12.2022)

⁴ <https://www.eesc.europa.eu/ro/policies/policy-areas/sustainable-development> (accesat 02.12.2022)

precum Republica Moldova, aceste strategii adoptate la nivel mondial, regional dar și local, reprezintă opțiunea care oferă o șansă reală, în rezolvarea diferitor probleme economice, sociale, politice, științifice și de protecție a mediului¹.

Rezultate obținute și discuții. La etapa actuală Republica Moldova se confruntă cu o serie de probleme în domeniul mediului: managementul insuficient al deșeurilor solide provoacă poluarea solului, aerului și a apei; gestionarea neeficientă a pădurilor, practicarea unei agriculturi ce duce la degradarea solului, diminuarea și pierderea biodiversității; râurile mici, fântânile sunt puternic poluate în rezultatul activităților agricole, a infrastructurii învechite (depășite) de epurare a apelor, a depozitării ilegale a deșeurilor și a dejecțiilor animaliere; activitățile economice industriale, precum și numărul mare de autovehicule cu grad înalt de uzură contribuie în mod direct la poluarea aerului în zonele urbane², iar lipsa surselor regenerabile de energie induce nesiguranța energetică și contribuie la schimbarea climei³.

Prin urmare, protecția mediului constituie un obiectiv de importanță globală, care urmează a fi privit și ca o prioritate națională, deoarece vizează în mod direct condițiile de viață și sănătatea populației, realizarea intereselor economice, precum și capacitățile de dezvoltare durabilă a societății. Pentru atingerea acestui obiectiv, în condițiile aprofundării și acutizării crizei ecologice, protecția elementelor naturale ale mediului, menținerea echilibrului ecologic și a ecosistemelor, îmbunătățirea condițiilor de mediu au devenit pentru umanitate scopuri de bază, care ar face ca societatea să aibă o nouă atitudine față de mediu⁴.

La baza Conceptului de dezvoltare durabilă au fost formulate anumite obiective. Obiectivele dezvoltării durabile (ODD) s-a născut la Conferința Națiunilor Unite pentru Dezvoltare Durabilă, desfășurată în Brazilia în 2012. ODD înlocuiesc cele opt Obiective de Dezvoltare ale Mileniului (ODM), cuprinse în textul Declarației Mileniului adoptată în septembrie 2000 la ONU. Declarația Mileniului a constituit în perioada 2000-2015 unica agendă globală în domeniul dezvoltării asupra căreia a existat un acord la cel mai înalt nivel și care includea ținte precise: 1. Reducerea sărăciei extreme și a foametei; 2. Realizarea accesului universal la educație primară; 3. Promovarea egalității de gen și emanciparea femeilor; 4. Reducerea mortalității infantile; 5. Îmbunătățirea sănătății materne; 6. Combaterea HIV/SIDA, a malariei și a altor boli; 7. Asigurarea sustenabilității mediului; 8. Crearea unui parteneriat global pentru dezvoltare.

În anul 2000, Republica Moldova elaborează Strategia Națională pentru Dezvoltare Durabilă „Moldova 21” (SNDD) în cadrul căruia a fost transpusă concepția dezvoltării durabile. SNDD urmărește bunăstarea, sănătatea și educația societății în corelație cu cerințele de conservare și regenerare a resurselor naturale, precum și cu garanțiile pentru generațiile viitoare⁵.

Necâtând la eforturile făcute, starea precară financiară și economică în care se găsea Republica Moldova nu a permis implementarea eficientă și complexă a acestui document în timp și spațiu sub toate aspectele prevăzute.

În 2001 Guvernul Republicii Moldova a aprobat Strategia de dezvoltare social-economică a Republicii Moldova pe termen mediu (până în anul 2005). În document au fost evidențiate: politica economică a statului, stabilite prioritățile, obiectivele și măsurile necesare pentru implementare în scopul creării unei economii de piață competitive, compatibile cu principiile, normele, mecanismele și instituțiile economice avansate. Acest document, de fapt, este parte componentă a SNDD pentru perioada 2000 - 2020. A fost elaborată Strategia Națională de Dezvoltare (SND) „Moldova 2020”,

¹ Dezvoltarea durabilă a Regiunii de Dezvoltare Centru *op.cit.*, p.6

²<https://moldova.europalibera.org/a/cod-ro%C8%99u-de-poluare-a-aerului-%C3%AEn-chi%C8%99in%C4%83u-care-sunt-motivele-%C8%99i-pe-cine-afecteaz%C4%83-cel-mai-mult-/32205292.html> (accesat 02.01.2023)

³ Zamfir P., „Obiectivele dezvoltării durabile: provocări pentru Republica Moldova” În: Buletinul Științific al Universității de Stat „Bogdan Petriceicu Hasdeu” din Cahul №. 1 (5), 2017, pp. 78-90

⁴ Ibidem

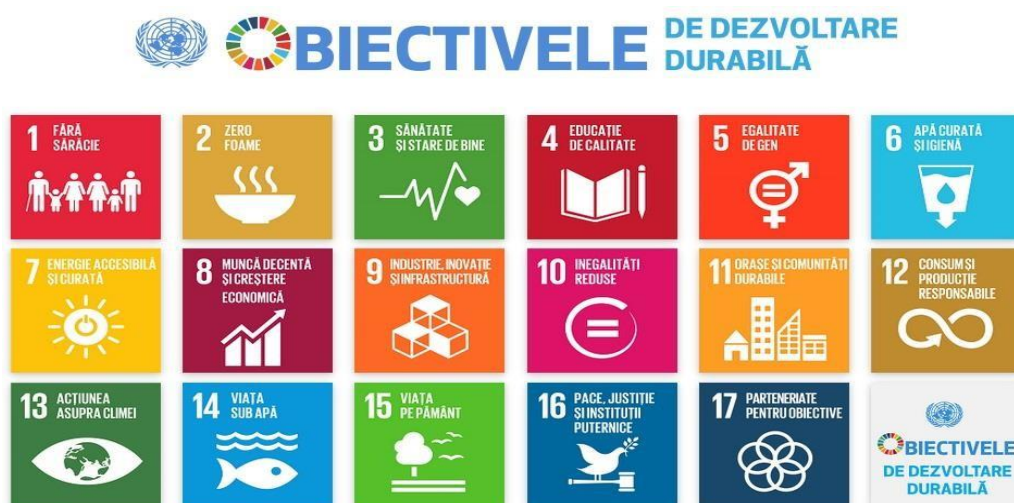
⁵ Ibidem

care este aprobată prin Legea nr. 166 din 11 iulie 2012. În acest document se menționează: SND „Moldova 2020” vine să prezinte o viziune încheiată privind dezvoltarea economică susținută pe termen lung, având la temelie un studiu diagnostic al constrângerilor de dezvoltare economică. Sub acest aspect, ea va consolida și va ghida abordarea sectorială caracteristică pentru programul de guvernare, ale cărui obiective sunt trasate pentru întreaga durată a mandatului¹.

Deși, pe parcursul perioadei 2001 – 2012 au fost elaborate și adoptate un șir de acte importante, abia în 2014 s-a dat startul incorporării, în textele mai multor acte normative, a principiilor dezvoltării durabile².

În anul 2015, Republica Moldova, împreună cu alte 192 de state membre ale ONU, s-a angajat să pună în aplicare Agenda de Dezvoltare Durabilă 2030 prin adoptarea Declarației Summit-ului privind Dezvoltarea Durabilă, care a avut loc la New York. Această Agendă și-a propus să continue într-o formă mai accelerată realizarea Obiectivelor de Dezvoltare ale Mileniului, având scopul principal de a eradică sărăcia până în anul 2030 și de a asigura o dezvoltare durabilă în întreaga lume. Agenda oferă o nouă abordare de dezvoltare, axându-se pe promovarea drepturilor omului sub toate aspectele. Prin urmare, interesele oamenilor sunt plasate în centrul procesului de dezvoltare, care ar putea fi realizate într-un mod durabil doar prin responsabilizarea oamenilor de a participa, de a contribui și de a beneficia de pe urma dezvoltării economice, culturale, sociale și politice în baza unei poziții comune în care toate drepturile și libertățile omului sunt respectate³.

Agenda de Dezvoltare Durabilă 2030 este foarte complexă, cuprinzând 17 obiective generale și 169 de obiective specifice, care includ toate aspectele-cheie ale dezvoltării: economice, sociale și de mediu.

Sursa: https://statistica.gov.md/ro/obiectivele-de-dezvoltare-durabila-183_4498.html

Obiectivele de Dezvoltare Durabilă, sunt un apel universal la acțiune pentru a pune capăt sărăciei, pentru a proteja planeta și pentru a asigura faptul că toți oamenii se bucură de pace și de prosperitate. Aceste 17 obiective se bazează pe succesele Obiectivelor de Dezvoltare ale Mileniului, iar acum acoperă și domenii noi, precum schimbările climatice, inegalitatea economică, inovațiile,

¹ Cocîrță P., „Conceptul dezvoltării durabile în Republica Moldova: viziune generală” În: „Dezvoltarea durabilă a mediului rural - realizări și perspective” Materialele manifestării științifice internaționale, 4-6 octombrie 2018, pp. 246-249.

² Zamfir P. *op.cit.*, p. 84

³ Perciun R., Diaconășu D., Iacobuță A., „Obiectivele de dezvoltare durabilă: noi provocări pentru Republica Moldova” În: „Creșterea economică în condițiile globalizării”, Ediția a 12, vol. 2, Chișinău 2017, pp. 166-172

consumul durabil, pacea și justiția. Obiectivele sunt interconectate - de multe ori cheia succesului într-un domeniu va implica abordarea unor aspecte mai frecvent asociate cu alt domeniu.

În scopul monitorizării ODD a Agendei 2030 la nivel global a fost aprobat un set de indicatori. Lista indicatorilor globali ODD este formată din **241 indicatori**. Indicatorii ODD sunt formulați reieșind din obiectivele globale stabilite și au drept scop raportarea la nivel global a unor indicatori comparabili în spațiu și timp. Pe de altă parte, indicatorii globali au menirea de a atenționa guvernele asupra celor mai stringente probleme și necesitatea de a prioritiza acțiunile la nivel național și regional, inclusiv prin acordarea de asistență pentru dezvoltare. În procesul de naționalizare a ODD-ilor setul de indicatori globali urmează să fie complementat cu indicatori adiționali, ce relevă contextul și prioritățile naționale. În procesul de identificare a indicatorilor naționali este important să fie respectate criteriile de bază pentru un indicator acceptabil și măsurabil care corespunde anumitor cerințe de calitate și este relevant în contextul Țintelor naționalizate¹.

În vederea implementării la nivel național a ODD Guvernul Republicii Moldova, în 2016 a constituit Consiliul Național de Coordonare pentru Dezvoltare Durabilă (CNCDD) Acest organ permanent supraveghează adaptarea, integrarea și implementarea Agendei 2030 și a obiectivelor sale. Acesta include reprezentanți din cadrul ministerelor, Băncii Naționale, Biroului Național de Statistică, organizațiilor sindicale, asociațiilor patronale și Congresului Autorităților Locale din Moldova².

Agenda 2030 a fost concepută astfel încât să cuprindă prioritățile și particularitățile fiecărei țări. Prin urmare, după ce a fost adoptată la nivel mondial, Agenda necesită a fi adaptată la contextul specific al fiecărei țări (naționalizată) pentru a o face semnificativă, fezabilă și eficientă.

În Republica Moldova adaptarea Agendei 2030 a început în rezultatul colaborării între Guvern, ONU Moldova, în calitate de partener de dezvoltare-cheie al Republicii Moldova, și Expert-Grup, care a oferit susținere analitică întregului proces. Sarcina a constat în identificarea obiectivelor relevante și prioritare pentru Republica Moldova, precum și adaptarea obiectivelor pentru a satisface specificul național³.

Procesul de naționalizare a ODD presupune nu doar integrarea acestora în cadrul strategic național, dar și crearea unui sistem de monitorizare, raportare și evaluare a progresului în atingerea fiecărui obiectiv relevant pentru Republica Moldova. Indicatorii ODD sunt formulați reieșind din obiectivele globale stabilite, și au drept scop raportarea la nivel global a unor indicatori comparabili în spațiu și timp⁴.

Prima etapă a naționalizării Agendei 2030 a avut loc între 2016-2017. Aceasta a inclus: a. stabilirea relevanței obiectivelor individuale de dezvoltare durabilă (obiective și ținte) și analizarea corelației dintre Agenda 2030 și prioritățile politicii naționale; b. adaptarea (formularea) obiectivelor și Țintelor Agendei 2030 pe baza priorităților și nevoilor naționale și identificarea documentelor de politici care trebuie ajustate; c. definirea ecosistemului de date necesar pentru monitorizarea și evaluarea implementării ODD. Tot în această perioadă a fost elaborat și Cadrul instituțional pentru obiectivele de dezvoltare durabilă în Republica Moldova.

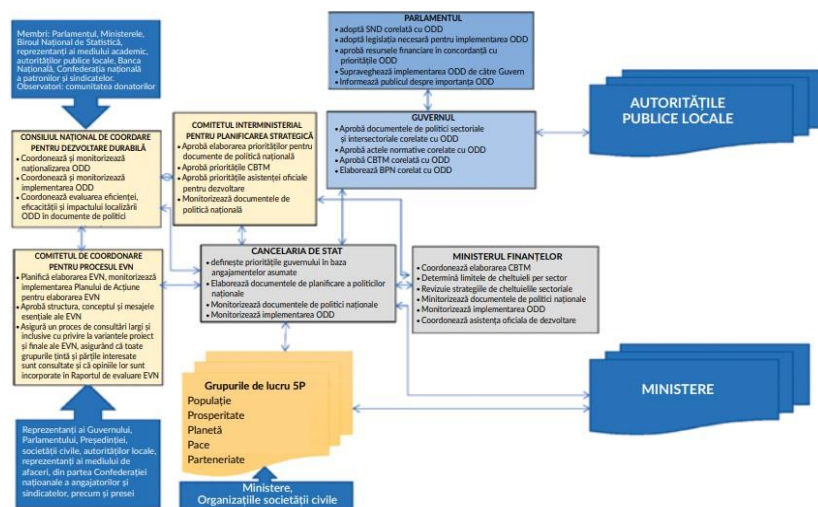
¹ https://statistica.gov.md/ro/obiectivele-de-dezvoltare-durabila-183_4498.html (accesat 02.12.2022)

² „Moldova 2030: integrarea dezvoltării durabile în procesul de elaborare a politicilor” [online] Disponibil la: <https://www.giz.de/en/worldwide/87766.html> (accesat 08.01.2023)

³ „Adaptarea agendei 2030 de dezvoltare durabilă la contextul Republicii Moldova” [online] Disponibil la: https://cancelaria.gov.md/sites/default/files/adaptarea_agendei_2030_rom_0.pdf (accesat 08.01.2023)

⁴ „Naționalizarea indicatorilor pentru obiectivele de dezvoltare durabilă” Raport elaborat în cadrul proiectului „Naționalizarea Agendei de Dezvoltare Durabilă în contextul Republicii Moldova”, implementat de PNUD, cu suportul echipei de țară a Națiunilor Unite, inclusiv UNFPA, UNICEF, ILO și UN Women [online] Disponibil la: https://cancelaria.gov.md/sites/default/files/nationalizarea_indicatorilor_pentru_obiectivele_de_dezvoltare_durabila_rom.pdf (accesat 08.01.2023)

**CADRUL INSTITUȚIONAL PENTRU OBIECTIVELE DE DEZVOLTARE
DURABILĂ ÎN REPUBLICA MOLDOVA**

Sursa: Raport de evaluare națională voluntară a progresului privind implementarea agendei 2030

În 2018, CNCDD a revizuit precedenta strategie de dezvoltare „Moldova 2020” pentru o aliniere mai puternică a obiectivelor sale cu Agenda 2030, și acordă prioritate următoarelor patru domenii: 1. Dezvoltare economică durabilă și favorabilă incluziunii; 2. Capital uman și social robust; 3. Instituții oneste și eficiente; 4. Mediu ambiant sănătos.

SNDD „Moldova 2030” include zece obiective de dezvoltare durabilă pe care Republica Moldova urmează să le atingă până în 2030. Spre deosebire de anii precedenți, accentul nu mai este pus pe dezvoltarea economică, dar pe oameni. Drept rezultat, strategia oferă un cadru global pentru implementarea atât a Agendei 2030, cât și a Acordului de Asociere cu Uniunea Europeană. În 2020, Republica Moldova a prezentat primul său Raport¹ de evaluare voluntară națională privind implementarea ODD. Cu toate că Guvernul Republicii Moldova susține implementarea Agendei 2030 la nivel național, există în continuare o lipsă de abordări specifice pentru acest proces. Acest fapt se întâmplă, în mare măsură, din cauza că nu există structuri corespunzătoare pentru planificarea și monitorizarea acestuia în conformitate cu Agenda 2030.²

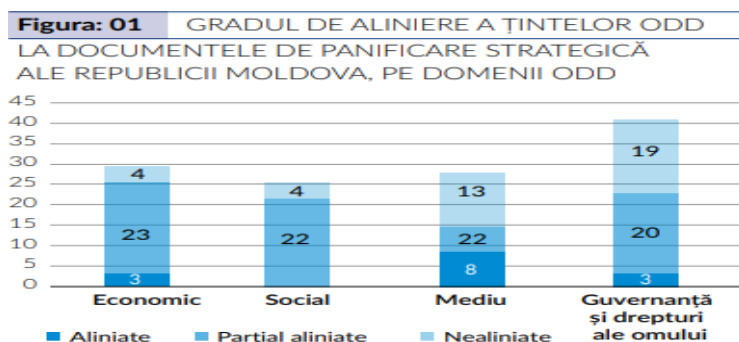
Astfel, cele 17 Obiective de Dezvoltare Durabilă ale Agendei 2030 se încadrează în Republica Moldova în 5 piloni de bază: 1. Oameni; 2. Planetă; 3. Prosperitate; 4. Pace; 5. Parteneriate.

Republica Moldova a realizat o evaluare a documentelor sale de politică națională care a permis identificarea curențelor și punctele slabe din cadrul politicilor naționale privind implementarea ODD. Evaluarea a arătat că, în general, agenda politică națională este doar parțial aliniată la ODD, și că o treime din țintele ODD nu sunt incluse în niciun document național de politici. După cartografierea agendei naționale de politici și compararea acesteia cu ODD, s-a constatat că doar 11 la sută din țintele ODD au fost aliniate la documentele de politică națională, prin urmare, acestea nu necesită ajustări în ceea ce privește alinierea ODD. În plus, majoritatea obiectivelor ODD (57%) sunt aliniate doar parțial la documentele de politică ale Republicii Moldova - sunt incluse doar câteva componente ale acestor ținte, prin urmare, strategiile naționale relevante

¹ „Raport de evaluare națională voluntară a progresului privind implementarea agendei 2030” [online] Disponibil la: https://cancelaria.gov.md/sites/default/files/vnr_2020_ro.pdf (accesat 08.01.2023)

² „Moldova 2030” *op.cit.*

trebuie ajustate pentru a reflecta mai bine spiritul și detaliile obiectivelor ODD. În același timp, o treime din ODD lipsesc în totalitate din sistemul național de politici¹.

Sursa: Raport de evaluare națională voluntară a progresului privind implementarea agendei 2030

Concluzii. Republica Moldova s-a asumat angajamentul alături de comunitatea internațională să realizeze ODD stabilite de Agenda 2030. Astfel procesul de evaluare națională voluntară s-a dovedit a fi un instrument util pentru stabilirea domeniilor-cheie în care Republica Moldova trebuie să depună efort în implementarea ODD atât la nivel național, cât și la nivel local².

Oamenii, de regulă, sunt principala bogăție a țării, însă declinul demografic cu care se confruntă Republicii Moldova și, în special, emigrarea persoanelor tinere și calificate, duce la scăderea speranței de viață și îmbătrânirea populației, ceea ce generează o scădere anuală a populației cu peste 1,7%.

În același timp, nivelul înalt de vulnerabilitate a sistemului medical la epidemiile globale, a arătat necesitatea adoptării unei concepții pentru a asigura accesul universal la servicii, medicamente și vaccinuri sigure, calitative și accesibile.

Totodată, dependența Republicii Moldova față de sursele externe de energie impune necesitatea de a identifica și promova o politică energetică eficientă, de a întreprinde măsuri pentru diversificarea resurselor de energie, îndeosebi regenerabile, deoarece acestea sunt esențiale pentru dezvoltarea durabilă a economiei³.

Introducerea ODD și asigurarea conexiunelor acestora cu principalele acte naționale și sectoriale ale țării este un pas important, dar nu îndeajuns. Statul va trebui să asigure includerea indicatorilor ODD, pentru a măsura vulnerabilitățile care afectează țara. Pentru a obține rezultate cât mai eficiente în implementarea ODD trebuie de făcut un efort comun, îndeosebi prin dezvoltarea unor parteneriate de durată. Nu în ultimul rând, este important ca toți cei care trăiesc pe teritoriul țării noastre, să coînștientizeze și să participe la implementarea ODD pornind de la propria persoană. Agenda 2030 nu este o agendă a organizațiilor internaționale, nu este o agendă a statului, ci este agenda tuturor și pentru toți.

Referințe bibliografice:

1. Nică E., Gițu C., Profiroiu L. E., Sârbu R., „Analiza conceptului dezvoltării durabile în condiții de instabilitate economică” În: Competitivitatea și Inovarea în Economia Cunoașterii” Culegere de articole selectiv ale ale Conferinței Științifice Internaționale, Vol. 2, 28-29 septembrie 2018;
2. Pohoată I., „Strategii și politici europene de dezvoltare durabilă” [online] Disponibil la: https://www.academia.edu/9333032/Strategii_si_politici_europene_de_dezvoltare_durabila;

¹ „Raport de evaluare națională” *op.cit.*, p. 22

² Ibidem

³ Ibidem

3. „Dezvoltarea durabilă” Suport de curs. Centrul de calificare și resurse pentru ocupare [online] Disponibil la: <https://ro.scribd.com/doc/155876642/Suport-Curs-Dezvoltare-Durabila-Cj-Ucecom>;
4. „Dezvoltarea durabilă a Regiunii de Dezvoltare Centru: Factori de mediu și contribuții” Chișinău, Bon Offices, 2014;
5. <https://www.eesc.europa.eu/ro/policies/policy-areas/sustainable-development>;
6. <https://www.europarl.europa.eu/factsheets/ro/sheet/163/o-prezentare-general-a-politicii-de-dezvoltare>;
7. <https://moldova.europalibera.org/a/cod-ro%C8%99u-de-poluare-a-aerului-%C3%AEn-chi%C8%99in%C4%83u-care-sunt-motivele-%C8%99i-pe-cine-afecteaz%C4%83-cel-mai-mult-/32205292.html>;
8. Zamfir P., „Obiectivele dezvoltării durabile: provocări pentru Republica Moldova” În: Buletinul Științific al Universității de Stat „Bogdan Petriceicu Hasdeu” din Cahul №. 1 (5), 2017;
9. Cocîrță P., „Conceptul dezvoltării durabile în Republica Moldova: viziune generală” În: „Dezvoltarea durabilă a mediului rural - realizări și perspective” Materialele manifestării științifice internaționale, 4-6 octombrie 2018;
10. Perciun R., Diaconășu D., Iacobiță A., „Obiectivele de dezvoltare durabilă: noi provocări pentru Republica Moldova” În: Creșterea economică în condițiile globalizării, Ediția a 12, vol. 2, Chișinău 2017;
11. https://statistica.gov.md/ro/obiectivele-de-dezvoltare-durabila-183_4498.html;
12. „Moldova 2030: integrarea dezvoltării durabile în procesul de elaborare a politicilor[online] Disponibil la: <https://www.giz.de/en/worldwide/87766.html>
13. „Adaptarea agendei 2030 de dezvoltare durabilă la contextul Republicii Moldova” [online] Disponibil la: https://cancelaria.gov.md/sites/default/files/adaptarea_agendei_2030_rom_0.pdf;
14. „Naționalizarea indicatorilor pentru obiectivele de dezvoltare durabilă” Raport elaborat în cadrul proiectului „Naționalizarea Agendei de Dezvoltare Durabilă în contextul Republicii Moldova”, implementat de PNUD, cu suportul echipei de țară a Națiunilor Unite, inclusiv UNFPA, [online] Disponibil la: https://cancelaria.gov.md/sites/default/files/nationalizarea_indicatorilor_pentru_objectivele_de_dezvoltare_durabila_rom.pdf
15. „Raport de evaluare națională voluntară a progresului privind implementarea agendei 2030” [online] Disponibil la: https://cancelaria.gov.md/sites/default/files/vnr_2020_ro.pdf

UNIVERSITATEA DE STAT „B. P. HASDEU” DIN CAHUL

**CONFERINȚA ȘTIINȚIFICĂ
„ROLUL ȘTIINȚEI ÎN REFORMAREA SISTEMULUI JURIDIC ȘI POLITICO-
ADMINISTRATIV”**

9 DECEMBRIE 2022

Ediția a VIII-a

Str. Piața Independenței 1,
Cahul, MD – 3909
Republica Moldova
Tel.:029922481

Bun de tipar:

01.02.2023

Format: 21cm x 25,7cm

Coli de tipar: 4,31

Tirajul: 100 ex.

Tipografia „CentroGrafic” SRL, Cahul

Tel.: 029925949

2023